

MIGRACJE MIĘDZYNARODOWE W EUROPIE

TRENDY • PROBLEMY • WYZWANIA

**ELŻBIETA KACPERSKA
MARZENA KACPRZAK
DOROTA KMIEĆ
AGNIESZKA KRÓL
KATARZYNA ŁUKASIEWICZ**

Wydawnictwo SGGW

Warszawa 2019

© Copyright by Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2019

Autorzy

Dr inż. Elżbieta Kacperska

Instytut Ekonomii i Finansów SGGW, Katedra Ekonomii Międzynarodowej i Agrobiznesu,
ORCID: 0000-0002-6810-7037

Dr inż. Marzena Kacprzak

Instytut Ekonomii i Finansów SGGW, Katedra Polityki Rozwoju i Marketingu,
ORCID: 0000-0002-0680-8241

Dr Dorota Kmiec

Instytut Ekonomii i Finansów SGGW, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej,
ORCID: 0000-0002-5746-9841

Dr Agnieszka Król

Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie,
ORCID 0000-0002-5685-7578

Dr inż. Katarzyna Łukasiewicz

Instytut Zarządzania SGGW w Warszawie,
ORCID: 0000-0001-9715-3756

Recenzenci: dr hab. Zbigniew Staniek

dr hab. Julian T. Krzyżanowski, prof. nadzw. IERiGŻ

ISBN 978-83-7583-924-1

Wydawnictwo SGGW

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

tel. 22 59 355 20 (-22; -25 – sprzedaż)

www.wydawnictwosggw.pl

Druk: ZAPOL sp.j., al. Piastów 42, 71-062 Szczecin

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
1. MIGRACJE MIĘDZYNARODOWE JAKO ZJAWISKO	
SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	11
1.1. Pojęcie migracji międzynarodowej	11
1.2. Przyczyny migracji	16
1.3. Migracje zarobkowe	18
1.4. Teorie migracji	20
1.5. Metody pomiaru migracji	25
1.6. Bariery i skutki migracji	29
2. SPOŁECZNO-KULTUROWE PROBLEMY MIGRACJI W EUROPIE	32
2.1. Europa wobec problemów migracji	32
2.2. Różnice kulturowe i ich wpływ na rynek pracy	35
2.3. Oddziaływanie migracji zarobkowych na sytuację rodziny	39
2.4. Relacje międzykulturowe	43
3. SKALA I TENDENCJE ZMIAN MIGRACJI W EUROPIE	49
3.1. Migracje w Europie na tle światowych migracji	49
3.2. Rozmiary i kierunki migracji w Europie	52
3.3. Struktura imigrantów w krajach członkowskich Unii Europejskiej	54
3.4. Struktura emigrantów w krajach członkowskich Unii Europejskiej	60
3.5. Saldo migracji w Europie	62
3.6. Dynamika zmian migracji w krajach Unii Europejskiej	66
3.7. Korytarze migracyjne w Europie	67
3.8. Kierunki przepływów dochodów pieniężnych od emigrantów	70
4. SYTUACJA IMIGRANTÓW NA RYNKU PRACY	76
4.1. Poziom wykształcenia i problem nadmiernych kwalifikacji u migrantów międzynarodowych	76
4.2. Aktywność zawodowa migrantów międzynarodowych	79
4.3. Zjawisko bezrobocia wśród imigrantów	82
4.4. Sytuacja młodzieży NEET w wybranych krajach	85

5. ZNACZENIE OPODATKOWANIA DLA FUNKCJONOWANIA RYNKU PRACY MIGRANTÓW ZAGRANICZNYCH	91
5.1. Aspekty teoretyczne wpływu opodatkowania na rynek pracy	91
5.2. Zmiany klina podatkowego w badanych krajach	94
5.3. Zmiany klina podatkowego a sytuacja na rynku pracy imigrantów	97
5.4. Wynagrodzenie minimalne jako determinanta migracji zagranicznych	99
6. MIGRACJE POLAKÓW NA EUROPEJSKIE RYNKI PRACY	103
6.1. Kluczowe trendy	103
6.2. Kierunki migracji Polaków w Europie	107
6.3. Struktura migracji Polaków	109
7. MIGRACJE SPECJALISTÓW A POLSKI RYNEK PRACY	117
7.1. Migracje międzynarodowe jako czynnik kształtowania kapitału ludzkiego ..	117
7.2. Skutki migracji dla gospodarki przyjmującej	120
7.3. Skala migracji wysoko wykwalifikowanych pracowników	124
8. MECHANIZMY KONTROLI PAŃSTWA A MIGRACJA	132
8.1. Istota i przeciwdziałanie nielegalnej imigracji	132
8.2. Skala zjawiska azylu w Polsce	134
8.3. Handel ludźmi	137
9. UCHODŹCY W POLSCE. WYBRANE ASPEKTY – UJĘCIE PRAKTYCZNE ...	141
9.1. Uchodźcy – zagadnienia ogólne	141
9.2. Zmiany w sytuacji uchodźców w Polsce	146
9.3. Przesłanki zmian w polskiej polityce migracyjnej	150
10. WYBRANE ORGANIZACJE I INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE MIGRANTÓW	153
10.1. Polska Akcja Humanitarna	153
10.2. Fundacja Ocalenie	159
10.3. Inicjatywa Chlebem i Solą	162
10.4. Fundacja Polska Gościnność	164
10.5. Komisja Europejska i Rada Europejska	166
10.6. FRONTEX	173

LITERATURA	182
SPIS TABEL	194
SPIS RYSUNKÓW	196
SPIS FOTOGRAFII	197

WSTĘP

W ostatnich latach międzynarodowe migracje ludności stały się zjawiskiem powszechnym we współczesnej gospodarce światowej. Proces ten oznacza przemieszczanie się ludności na stałe lub czasowo poza granice państwa ojczystego. W 2019 r. odnotowano 271,6 mln międzynarodowych migracji, co stanowiło około 3,5% populacji świata. Europa jest kontynentem, gdzie około 11% populacji dokonuje migracji. Najwięcej migrujących jako miejsce docelowe wybiera Niemcy, Wielką Brytanię, czy Francję. Współcześnie proces migracji jest określany jako zjawisko globalne, wielokierunkowe i masowe. Wśród przyczyn nasilającego się zjawiska przeważa aspekt ekonomiczny, czyli migracja zarobkowa. Bardzo często ma charakter ukierunkowanego wyjazdu specjalisty (tzw. drenaż mózgów), który zna miejsce docelowego pobytu.

Zachodzące na świecie procesy migracyjne najczęściej mają charakter legalny, jednak w ostatnich latach zauważalne jest nasilające się zjawisko migracji nielegalnej. Powoduje to konieczność zarządzania migracjami przez poszczególne państwa oraz współpracę w tej dziedzinie w skali międzynarodowej. Zarządzanie migracjami odbywa się w ramach polityki migracyjnej przyjętej na poziomie państwa.

Celem polityki migracyjnej jest nie tylko zapewnienie skutecznego zarządzania przepływami migracyjnymi ale również zapobieganie nielegalnej imigracji, zapobieganie handlowi ludźmi, zapewnienie sprawiedliwego traktowania osób z krajów trzecich oraz wsparcie osób w zakresie lepszej adaptacji do nowej kultury i nowego społeczeństwa. Na migrację wpływają łącznie czynniki gospodarcze, środowiskowe, polityczne i społeczne w państwie pochodzenia migranta (czynniki wypychające) lub w państwie docelowym (czynniki przyciągające).

W ujęciu historycznym uznaje się, że czynnikiem przyciągającym imigrantów do krajów Unii Europejskiej były względnie korzystna sytuacja gospodarcza i stabilność polityczna. Europa jest kontynentem, który wielu osobom na świecie kojarzy się z rajem na ziemi. Wiele krajów europejskich postrzega się jako bogate, w których funkcjonują instytucje dające prawną i socjalną ochronę. Do takich instytucji zalicza się prawną ochronę zatrudnienia, płacę minimalną, różnego rodzaju świadczenia, które wpływają na poziom życia, co przyciąga mieszkańców krajów mniej rozwiniętych. Co więcej, wiele krajów europejskich podpisało Konwencję Genewską, która nakłada obowiązek udzielenia schronienia osobom

starającym się o nadanie statusu uchodźcy. Dlatego też do Europy przybywa wielu uchodźców – osób, które uciekają ze swojego rodzinnego kraju przed wojną lub prześladowaniami.

Skala zjawiska, jego konsekwencje i wpływ na różne sfery ekonomiczne i społeczne powoduje, że migracje są jednym z ważniejszych problemów. W ramach różnych dziedzin próbuje się poznać i zrozumieć zjawisko współczesnych migracji międzynarodowych. Poznanie przyczyn i uwarunkowań, jak również przewidywanie ich przebiegu i skutków są nadal bardzo aktualną kwestią. Zmiany jakie zachodzą we współczesnym świecie, powodują też zmiany postaw w stosunku do osób, które zmieniają kraj pobytu. W wielu krajach obserwuje się duży popyt na pracę i wskazuje na „brak rąk do pracy”. Łukę tę wypełniają imigranci podejmując pracę na warunkach, które nie są akceptowalne dla lokalnej ludności. W 1965 r. szwajcarski pisarz Max Frisch napisał bardzo wymowne zdanie: „*Chcieliśmy rąk do pracy, a przyjechali ludzie*”¹. Rosnący udział imigrantów w wielu krajach spowodował, że ich problemy stały się bardziej widoczne i pomimo tego, że są osobami aktywnymi zawodowo i mają swój wkład w rozwój gospodarczy kraju przyjmującego, to i tak przez pewne grupy są postrzegani negatywnie. Dlatego też ważne jest przedstawianie zmian sytuacji na rynku pracy wśród osób, które urodziły się za granicą i porównywanie ich z sytuacją osób w danym kraju. Identyfikacja problemów cudzoziemców i usuwanie barier dostępu do rynku pracy, czy też edukacji pozwoli na lepszą integrację z rynkiem pracy i może to pomóc w lepszym starcie dzieciom imigrantów, które mogą znaleźć się w grupie osób tzw. NEET (nie uczą się, nie pracują, nie biorą udziału w szkoleniach zawodowych). Należy podkreślić, że oprócz polityki migracyjnej dużą rolę odgrywają organizacje, które ukierunkowane są na pomoc i wsparcie migrantom i uchodźcom. Przyczyniają się do lepszej integracji społecznej migrantów międzynarodowych i uchodźców w danym środowisku.

Głównym celem pracy było pokazanie istoty procesu migracji w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Skupiono się na przedstawieniu podstawowych wielkości charakteryzujących ten proces, kierunków współczesnej migracji oraz problemów z nią związanych.

Do realizacji tego zamierzenia posłużyły następujące cele szczegółowe:

1. Przedstawienie wybranych teorii międzynarodowych migracji.
2. Wskazanie przyczyn i barier współczesnych migracji siły roboczej.

¹ George, J.B. (2016). *We Wanted Workers: Unraveling the Immigration Narrative*. W.W. Norton & Company.

3. Przedstawienie społeczno-ekonomicznych skutków migracji ludności w wieku produkcyjnym.
4. Przedstawienie wielkości oraz kierunków współczesnej migracji siły roboczej.
5. Prezentacja problemów związanych z migracją i relacjami międzykulturowymi.
6. Ukazanie struktury emigracji z Polski na europejskie rynki pracy.
7. Opisanie zmian sytuacji imigrantów na rynku pracy.
8. Przedstawienie problematyki opodatkowania pracy i jej roli w zwiększeniu poziomu zatrudnienia imigrantów.
9. Przedstawienie struktury i konsekwencji migracji wysoko wykwalifikowanych specjalistów.
10. Przedstawienie organizacji i ich roli w monitorowaniu zjawiska migracji, rozwiązywaniu kryzysów humanitarnych oraz problemów ekonomicznych i społecznych migrantów.

Zakres czasowy pracy obejmuje lata 2000-2019. W pracy skupiono się głównie na zjawisku migracji i sytuacji migrantów w Europie. Przedstawiono również dane dotyczące państw pozaeuropejskich aby pokazać jakie były tendencje w krajach rozwiniętych (dlatego też w niektórych częściach pracy znajdują się dane i informacje dotyczące USA, Australii, Kanady czy innych państw, które są członkami OECD).

W badaniach wykorzystano dane pochodzące z Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), z Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat), United Nations Global Migration Database, United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), International Organization for Migration (IOM), Migration Data Portal, Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz Urzędu do Spraw Cudzoziemców.

Opracowanie składa się ze wstępu, dziesięciu rozdziałów i zakończenia. W rozdziale pierwszym przedstawiono pojęcie i rodzaje migracji międzynarodowych oraz metody ich pomiaru. Przedstawiono główne ekonomiczne teorie migracji, oraz czynniki wypychające i przyciągające migrantów. W rozdziale tym określono bariery migracji oraz skutki migracji zarówno dla kraju wysyłającego, kraju przyciągającego oraz dla samego migranta.

W drugim rozdziale skupiono się na problematyce związanej z różnicami kulturowymi i ich oddziaływaniu na rynek pracy. W rozdziale tym zwrócono uwagę na problem migracji jednego z rodziców, powstawania rodzin

transnarodowych oraz problem „sieroctwa migracyjnego”, które dotyka dzieci. Omówiono również postrzeganie i ocenę migracji rodziców przez dzieci. Kolejny rozdział został poświęcony zjawisku przepływów międzynarodowych ludności w Europie na tle światowych migracji. Przedstawiono w nim najważniejsze kierunki migracji, strukturę imigrantów i emigrantów, saldo migracji i korytarze migracyjne w Europie oraz kierunki przepływów dochodów pieniężnych z krajów zamieszkałych przez emigrantów.

W rozdziale czwartym skupiono się na analizie zmian sytuacji na rynku pracy wśród imigrantów. Przedstawiono zmiany udziału pracujących i stopę bezrobocia jak również zjawisko przedwczesnego opuszczania systemu edukacji i pozostawiania poza rynkiem pracy przez młodzież wywodzącą się ze środowisk imigranckich. W kolejnym rozdziale zaprezentowano wyniki badań dotyczących zmian opodatkowania pracy i sytuacji imigrantów na rynku pracy oraz zmiany realnego wynagrodzenia minimalnego w badanych krajach.

Rozdział szósty przedstawia trendy, kierunki i strukturę migracji Polaków na europejskie rynki pracy po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Natomiast rozdział siódmy jest poświęcony zagadnieniom związanym z wyjazdami wysoko wykwalifikowanych pracowników oraz roli migracji w kształtowaniu się kapitału ludzkiego i kwestiach transferowalności doświadczenia.

W rozdziale ósmym scharakteryzowano istotę nielegalnej imigracji oraz sposoby jej przeciwdziałania. Wskazano na rozmiary i znaczenie azylu w problematyce migracji. W końcowej części rozdziału zaprezentowano zjawisko handlu ludźmi. Natomiast wybrane aspekty uchodźstwa w ujęciu praktycznym obejmujące prawa i obowiązki, specyfikę ochrony oraz procedurę udzielania pomocy uchodźcom w Polsce przedstawia rozdział dziewiąty. W rozdziale dziesiątym przedstawiono zadania i działania instytucji rządowych i organizacji pozarządowych wspierających migrantów, osoby ubiegające się o azyl i uchodźców.

Monografia ze względu na podejmowaną przez Autorki tematykę, skierowana jest do szerokiego grona odbiorców. Może stanowić źródło cennych informacji zarówno dla kadry akademickiej, studentów jak i praktyków gospodarczych.

1. MIGRACJE MIĘDZYNARODOWE JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNO-EKONOMICZNE

1.1. Pojęcie migracji międzynarodowej

Migracja, czyli zmiana miejsca zamieszkania była procesem towarzyszącym w historii rozwoju ludzkości od zawsze. Wraz ze zmianami społeczno-ekonomicznymi, rozwojem gospodarek, wprowadzaniem technologii i innowacji zmieniał się jej charakter. Obecnie jest kojarzona z procesem globalizacji, który sprzyja „wzrostowi mobilności przestrzennej różnych grup ludności, zwiększeniu zasięgu przestrzennego i zróżnicowaniu zachowań uczestników migracji”². „Znaczący wpływ migracji na różne dziedziny globalnych procesów współczesnego świata sprawił, że zjawisko to jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych”³. Współczesne badania migracji mają charakter interdyscyplinarny i są procesem wielowymiarowym.

Słowo migracja pochodzi od łacińskiego słowa *migratio* i oznacza wędrówkę, czyli przemieszczanie się mieszkańców kraju lub regionu⁴. Oznacza ona również „zmianę miejsca zamieszkania osoby, rodziny lub gospodarstwa domowego”⁵. Definiowana jest również jako „proces przemieszczeń przestrzennych ludzi, zmiany miejsca zamieszkania (pobytu) osób, które przenoszą się z miejsca pochodzenia (miejsca wyjazdu) do miejsca przeznaczenia (miejsca przyjazdu)”⁶, oraz jako zjawisko „przenoszenia się ludzi na znaczne dystanse i na długie okresy”⁷. Według S.N. Eisenstadta migracja to „zmiana miejsca zamieszkania, fizyczne przejście (*physical transition*) jednostki lub grupy z jednego społeczeństwa do innego, które wymaga zwykle porzucenia znanego otoczenia społecznego i wejście w inne, obce, o odmiennym charakterze”⁸. Definicje migracji, wynikające z różnych kryteriów przyjętych przez określone dyscypliny naukowe przedstawia tabela 1.

² Skoczek, M. (2010). Migracje międzynarodowe. W: Bąkiewicz, A., Żuławska, U., *Rozwój w dobie globalizacji*. PWE, Warszawa, s. 187.

³ Przytuła, S. (2017). Migracje międzynarodowe i ekspatriacja. Perspektywa indywidualna, organizacyjna, społeczno-kulturowa. Difin, Warszawa, s. 61.

⁴ Tokarski, J. (red.). (1980). *Słownik wyrazów obcych*. PWN, Warszawa.

⁵ Rymarczyk, J. (red.). (2010). *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa, s. 146-153.

⁶ Encyklopedia PWN. (1997). Tom 4, Warszawa, s. 214.

⁷ Oziewicz, E. (2006). *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, PWE, Warszawa, s. 129.

⁸ Eisenstadt, S.N. (1953). *Analysis of Patterns of Immigration and Absorption of Immigration*, Population Studies nr 2; Han, P. (2000). *Soziologie der Migration*, Lucius & Lucius, Stuttgart, s. 46 W: Puchalska, K.,

Tabela 1. Wybrane definicje migracji według kryteriów różnych dyscyplin naukowych

Dyscyplina naukowa	Kryterium	Definicja migracji
Ekonomia	Konsekwencja gospodarcze	Inwestycja w efektywność zasobów ludzkich (perspektywa mikroekonomiczna): przepływ czynnika produkcji (perspektywa makroekonomiczna)
Demografia	Zmiany w liczebności populacji	Zjawisko kształtujące strukturę demograficzną danej populacji
Politologia	Przekraczanie granic terytorialnych lub państwowych i konsekwencje polityczne dla krajów goszczących i goszczonych	Przemieszczanie się ludzi pomiędzy państwami
Socjologia	Masowy charakter migracji i jej wpływ na współtworzenie struktur społecznych	Naturalna część drogi życiowej ludzi
Psychologia	Konsekwencje dotyczące decyzji o emigracji związane ze zmianami w sferze świadomości, a nawet tożsamości migranta	Szczególna forma kryzysu związana ze stanem psychicznym

Źródło: Przytuła, S. (2017). Migracje międzynarodowe i ekspatriacja. Perspektywa indywidualna, organizacyjna, społeczno-kulturowa. Difin, Warszawa, s. 61-62.

W literaturze spotykamy wiele kategorii i podziałów migracji. Jedną z podstawowych klasyfikacji jest podział migracji ze względu na zasięg tj. przez granice polityczne, gdzie kryterium stanowi przekraczanie granic politycznych, czyli granic państwowych, gmin, powiatów itp.⁹ W tym kontekście migracje możemy podzielić na wewnętrzne – odbywające się wewnątrz kraju, regionu, w granicach państwa i na migracje zewnętrzne, czyli międzynarodowe. Migracja międzynarodowa jest zjawiskiem globalnym, więc ruchy migracyjne odbywają się w różnych kierunkach, ponad granicami państw, jak też w skali międzykontynentalnej. Ze względu na położenie miejsca pierwotnego i docelowego rozróżnia się migrację międzynarodową, międzyregionalną i lokalną¹⁰. ONZ wskazuje, że migracja zagraniczna to zmiana głównego miejsca zamieszkania¹¹, gdzie oznacza ona przemieszczanie się ludności przez granice na okres nie krótszy niż jeden rok¹².

Barwińska-Majdowicz, A. (2010). Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 80.

⁹ Georgica, J.P. (2018). Polskie migracje w świetle procesów globalnych. PRESSCOM. Wrocław, s. 23.

¹⁰ Rymarczyk, J. (red.). (2010). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 146.

¹¹ UN. (1998). Recommendation on Statistics of International Migration, Statistical Papers Series M, No. 58, Rev. p. 17.

¹² Bożyk, P. (2004). Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych, WSHiP im. Łazarskiego, s. 99.

Z pojęciem migracji międzynarodowej związani są migranci, czyli wszyscy, którzy mieszkają w obcym państwie powyżej roku, niezależnie od powodów. Z międzynarodową migracją związane są jej różne formy:

- **emigracja** oznacza opuszczenie przez ludzi ich dotychczasowego kraju zamieszkania (ojczystego) i przenoszenie się na stałe lub czasowo do innego kraju,
- **imigracja**, jest to napływ, przyjazd do obcego kraju na stałe lub czasowo ludzi zamieszkałych dotychczas w innym kraju, w celu osiedlenia się,
- **reemigracja** – powrót do ojczyzny emigrantów,
- **repatriacja** jest szczególną formą migracji, oznacza ona powrót do ojczyzny osób przymusowo przebywających poza granicami lub osób, które w wyniku zmian granic państwowych przestały wchodzić w skład danego państwa,
- **uchodźstwo** – oznacza przymusową emigrację, której towarzyszą niesprzyjające warunki gospodarcze lub polityczne np., wynikającą z konfliktów zbrojnych, wojen, rewolucji itp.¹³.

Wśród licznych klasyfikacji migracji międzynarodowych spotykamy:

1. Migracje ze względu na czas trwania pobytu za granicą:
 - migracje **krótkookresowe** (sezonowe przebywanie za granicą kraju, trwające zazwyczaj krócej niż 1 rok; wyjazd z zamiarem powrotu),
 - **długookresowe** (zamieszkiwanie poza granicami dłużej niż 1 rok).
2. Migracje według wzorców zachowań ruchowych – klasyfikacja ta odnosi się do statusu społecznego osób migrujących, punktów podróży itp. Wyróżniamy tu migracje¹⁴:
 - **krokowe** – z mniejszych do większych osad,
 - **wahadłowe** – ruch między miejscem pochodzenia a miejscem docelowym (np. dom – studia, dom – zatrudnienie), gdzie droga jest wielokrotnie pokonywana w różnych odstępach czasu,
 - **okrężne** – między miejscem pochodzenia a miejscem docelowym, są dwie lokalizacje a migrant spędza dużo czasu w obu,
 - **sezonowe** – migracja cyrkulacyjna związana z dostępnością pracy w danym regionie, np. w budownictwie, pracach przy zbiorach owoców itp.

¹³ Zob. Bożyk, P. (2004). Egzemplifikacja,... op. cit. s. 99, Rymarczyk, J. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 146, Kacperska, E. (2016). Międzynarodowe przepływy siły roboczej, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 116, SGGW, Warszawa, s. 25.

¹⁴ Georgica, J.P. (2018). Polskie,... op. cit., s. 24.

- **powrotne** – następuje w wyniku jednorazowej emigracji w dłuższym czasie,
 - **łańcuchowa** – odnosi się do grup migrantów, którzy wymieniają się w miejscach docelowych np. w pracy – przyjeżdżający zastępują wyjeżdżających.
3. Migracje w wyniku podjętych decyzji¹⁵:
- **dobrowolne** – jest to decyzja podejmowana samodzielnie przez migranta, z własnej woli i własnej inicjatywy, gdzie ma on opcje wyboru,
 - **mimowolne** – decyzje migracyjne są efektem wywołanej presji, nacisku np. są one efektem sytuacji środowiskowych, politycznych itp. ale na są one przymusowe; migracje te dzielimy na:
 - **migrację niechętną** – jest ona narzucona, osoba jest zachęcana do migracji,
 - **migrację przymusową** – sytuacja, w której migrujący muszą opuścić miejsce zamieszkania i nie są w stanie tam wrócić – np. uchodźcy.
4. Migracje ze względu na przepisy prawne:
- **migracje legalne** – w myśl przepisów prawnych oznaczają przebywanie poza granicami kraju z ważnymi dokumentami uprawniającymi do pobytu w danym państwie,
 - **migracje nielegalne** – oznaczają przebywanie poza granicami kraju bez ważnych dokumentów uprawniających do pobytu w danym państwie,
 - **pobyt nieregulowany** – ma miejsce, kiedy ważność trwania dokumentu uprawniającego do legalnego pobytu skończyła się.
5. Migracje ze względu na przyczyny:
- **migracje zarobkowe** – motywem przewodnim danych przemieszczeń jest chęć poszukiwania pracy lub zwiększenie poziomu dotychczas otrzymywanego wynagrodzenia,
 - **migracje społeczne** – obejmują przemieszczenia związane ze zmianą miejsca zamieszkania, których faktycznym powodem jest np. zawarcie związku małżeńskiego,
 - **migracje zdrowotne** – zwykle obejmują przemieszczenia w celu poprawy stanu zdrowia do takich obiektów jak: sanatoria bądź uzdrowiska,

¹⁵ Ibidem.

- **migracje turystyczne** – w skład danych migracji wchodzi wszelkie wyjazdy, które związane są z wypoczynkiem,
- **migracje religijne** – wyjazdy do miejsc kultu religijnego (pielgrzymki),
- **migracje ekologiczne** – przemieszczenia związane ze zmianą środowiska przyrodniczego np. wyjazdy do obszarów podmiejskich tj. na wieś bądź na ogródki działkowe.

Z powyższych rozważań wynika, że proces migracji jest złożony i analizowany różnorodnie. Według S.N. Eisenstadta składa się on z trzech faz¹⁶:

1. faza podjęcia decyzji o migracji,
2. faza wyjazdu do nowego kraju,
3. faza asymilacji emigranta z nowym otoczeniem.

Pierwsza faza odnosi się do indywidualnych odczuć osoby podejmującej decyzję o emigracji będącej wynikiem czynników zakłócających poczucie bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego. Jest to etap długotrwały i trudny, wynikający głównie z obaw odnoszących się do niepewności związanej z miejscem docelowej emigracji. W fazie tej zapada wybór miejsca docelowego emigracji. W fazie drugiej następuje „proces desocjalizacji związany z rezygnacją z dotychczasowej identyfikacji i pełnienia ról społecznych”, co jest związane z zmianą kraju pobytu. Emigrant w tej fazie może odczuwać brak więzi ze społeczeństwem, które opuszcza oraz mieć obawy dotyczące funkcjonowania w nowym społeczeństwie. W trzeciej fazie następuje powolne przyzwyczajanie się emigranta do nowego otoczenia. Wyróżnia się tu trzy etapy¹⁷:

1. okres akulturacji emigranta oznaczającej przyswajanie przez niego norm i zwyczajów nowego kraju oraz nauka języka, przejmowanie nowych sposobów myślenia i zachowania, często odnalezienie się w nowych formach religijnych, czy wzorach kulturowych,
2. okres integracji ze społeczeństwem, polegający na włączaniu się emigranta w codzienne życie społeczności lokalnych i nawiązywanie nowych więzi społecznych,
3. rezygnacja z utożsamiania się ze swoją dotychczasową grupą etniczną, polega to na aktywnym włączeniu się w funkcjonowanie nowego społeczeństwa, przejmowanie jego wzorców, kultury, zwyczajów.

¹⁶ Eisenstadt, S.N. (1953). Analysis of Patterns of Immigration and Absorption of Immigration, Population Studies nr 2; Han, P. (2000). Soziologie der Migration, Lucius & Lucius, Stuttgart, s. 46 za Puchalską, K., Barwińska-Majdowicz, A. (2010). Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 80.

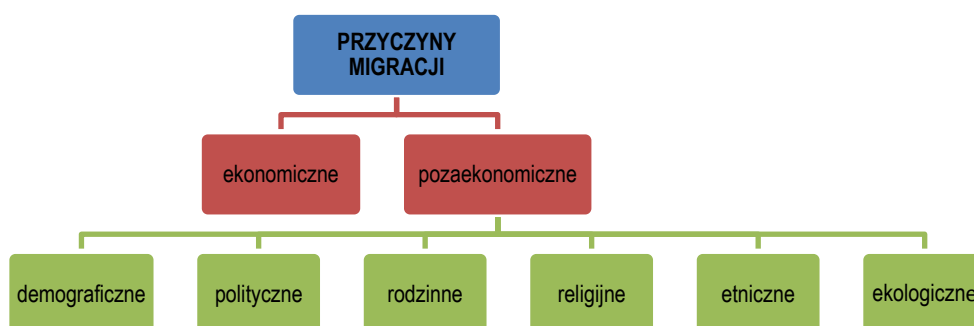
¹⁷ Szerzej w Eisenstadt, S.N. (1953). Analysis, ... op. cit., s. 80-81.

1.2. Przyczyny migracji

Międzynarodowa migracja ludności we współczesnym świecie ewoluuje. Z biegiem transformowania się tego zjawiska, wyłania się wiele form przepływów ludności na świecie wywoływanych różnymi przyczynami. Międzynarodowa Organizacja Migracji wskazuje na cztery główne czynniki migracji¹⁸:

- globalizację i procesy integracyjne,
- tendencje geopolityczne,
- ponadnarodowość,
- tendencje demograficzne.

Międzynarodowe migracje ludności są motywowane przez względy ekonomiczne i pozaekonomiczne (rys. 1). Wśród motywów ekonomicznych jest chęć znalezienia pracy, podniesienie warunków życia, uzyskanie wyższego wynagrodzenia za pracę, podniesienie swoich kwalifikacji, zdobycie doświadczenia zawodowego, nauka języka¹⁹. Przyczyn pozaekonomicznych jest wiele, są one warunkowane wieloma czynnikami, min. prześladowaniami politycznymi, religijnymi czy rasowymi, ale też być efektem przeludnienia danego społeczeństwa, dużym bezrobociem, czy ubóstwem.

Rysunek 1. Podział przyczyn migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Puchalska, K., Barwińska-Majdowicz, A. (2010). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 80.

¹⁸ IOM. (2008). World Migration Report. Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy. Geneva za Oziewicz, E., Michałowski, T. (2013). Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze. PWE, Warszawa, s. 157.

¹⁹ Bożyk, P. (2008). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 98.

Przyczyny procesów migracyjnych dzielone są na globalne o charakterze ogólnym, które mają wpływ na ogół procesów migracyjnych oraz na czynniki wypychające tzw. *push factors* i czynniki przyciągające, sprzyjające imigracji tzw. *pull factors*. Z podziałem tym powiązane są różne uwarunkowania tj.: historyczne, demograficzne, społeczno-polityczne, ekonomiczne itp. (tab. 2).

Tabela 2. Przyczyny migracji

Rodzaje czynników	Czynniki wypychające <i>push factors</i>	Czynniki przyciągające <i>pull factors</i>
Historyczny	– istnienie skupisk narodowościowych w danym państwie, – istnienie instytucji kulturalnych, oświatowych i religijnych danej grupy imigrantów;	– istnienie starych centrów uchodźstwa (np. Polacy we Francji), – istnienie dużych liczebnie ośrodków nowej emigracji sprzyja przybywaniu imigrantów reprezentujących te same narodowości oraz znacznie ułatwia ich asymilację w nowych środowiskach;
Społeczno-polityczny	– dyskryminowanie mniejszości narodowych, – zbrojne konflikty społeczne, – ograniczenie podstawowych praw człowieka, – rozczarowanie i frustracje związane z kształtowaniem się nowego ustroju, – niebezpieczeństwo autorytarnej dyktatury lub wojny domowej;	– życzliwy stosunek społeczeństwa, opinii publicznej i partii politycznych do cudzoziemców i mniejszości etnicznej, – zdolności absorpcyjne cudzych kultur;
Demograficzny	– wysoki przyrost naturalny, – przeludnienie wsi, – nadwyżka młodych ludzi w wieku produkcyjnym;	– niski i ujemny przyrost naturalny, powodujący niedostateczną podaż własnej siły roboczej;
Ekonomiczny	– wysoki poziom bezrobocia, – brak możliwości zatrudnienia w swoim zawodzie, – zła sytuacja mieszkaniowa, – złe zaopatrzenie sklepów w towary konsumpcyjne, – wymieralność i duża siła nabywcza obcych walut itp.;	– stopień rozbudowy instytucji „państwa dobrobytu” (<i>welfare state</i>), – niska stopa bezrobocia, – możliwość zatrudnienia, – zapotrzebowanie na cudzoziemską siłę roboczą, – wysokie tempo wzrostu gospodarczego, – inwestycje determinujące popyt na siłę roboczą;
Prawny	– liberalne regulacje paszportowe i przepisy dotyczące zakupu dewiz;	– brak wymagań wizowych, – liberalne przepisy imigracyjne, w tym dotyczące łączenia rodzin, – regulacje określające status oraz uprawnienia socjalne uchodźców politycznych i robotników-migrantów, – łatwość uzyskania azylu i pozwolenia na pracę;

Źródło: Bożyk, P. (red.). (2004). Egzemplifikacja, ... op. cit., s. 103.

1.3. Migracje zarobkowe

Migracja współczesna, coraz bardziej różni się od migracji tradycyjnej „*obejmując ludność wykształconą, w tym wysoko wykwalifikowanych specjalistów, znających przynajmniej podstawy języka kraju imigracji*”²⁰. Wśród cech tradycyjnej migracji były m.in. brak znajomości miejsca docelowego migracji, brak znajomości języków, nie określony czas pobytu. Jak wskazuje Bożyk, współcześnie zmienia się profil migranta, wielu z nich podejmując decyzję o migracji robi to w oparciu o analizy miejsc docelowych, „*jest to przeważnie emigracja do określonych państw, regionów, miast i skupisk społecznych*”²¹. W skali międzynarodowej coraz częściej obserwowane jest zjawisko międzynarodowych migracji zarobkowych. Migracje zarobkowe zawsze istniały, ale współcześnie zmienił się ich charakter. Tradycyjnie były one utożsamiane z migracjami ekonomicznymi podejmowanymi w celu poszukiwania pracy i lepszych zarobków, nastawionych na korzyści materialne²². Obejmują one dwie grupy emigrantów ekonomicznych. Pierwsza z nich to tzw. „*migranci przeżycia*” dla których celem jest zdobycie jakichkolwiek środków dla zaspokojenia często podstawowych potrzeb bytowych (żywność, ubrania, spłata długów), zaś drugą grupę stanowią „*migranci mobilni*” osoby które zmierzają do poprawy standardu życia, co wiąże się z posiadaniem dóbr luksusowych, zgromadzenia funduszy na inwestycje i inne ukierunkowane na rozwój²³.

Obecnie „*międzynarodowe migracje zarobkowe, definiowane są jako przestrzenne przemieszczenia ludności zawodowo czynnej między krajami, podejmowane w celu poprawy sytuacji życiowej własnej i członków rodziny bądź w celu uzyskania środków finansowych niezbędnych do zachowania dotychczasowych form życia i gospodarowania, postrzeganych jako warunek zachowania tożsamości kulturowej i rodziny migranta*”²⁴, lub jako „*dobrowolne opuszczenie kraju ojczystego w celu podjęcia pracy zarobkowej*”²⁵.

²⁰ Bożyk, P. (red.). (2004). Egzemplifikacja, ... op. cit., s. 99.

²¹ Ibidem.

²² Kawczyńska-Butrym, Z. (2008). Migracje – zmiany położenia społecznego. W: Migracja – wyzwanie XXI wieku, Zięba, M. (red.). Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin, s. 28-29.

²³ Zob. Kawczyńska-Butrym, Z. (2009). Migracje. Wybrane zagadnienia. Wydawnictwo M. Curie-Skłodowskiej. Lublin, s. 29.

²⁴ Skoczek, M. (2010). Migracje międzynarodowe. W: Bąkiewicz, A., Żuławska, U. (red.). Rozwój w dobie globalizacji. PWE, Warszawa, s. 188.

²⁵ Kępińska, E. (2008). Migracje sezonowe z Polski do Niemiec. Mechanizmy rekrutacji, rola rodziny i różnicowanie według płci. Studia Migracyjne. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 65.

M. Skoczek wyodrębnia pięć typów migracji zarobkowych²⁶:

- 1) „migracje pracowników wysoko wykwalifikowanych, reprezentujących wolne zawody, a także związanych z korporacjami międzynarodowymi;
- 2) migracje pracowników mających średnie wykształcenie zawodowe,
- 3) migracje osób niewykwalifikowanych lub o niskich kwalifikacjach zawodowych,
- 4) migracje osób młodych, bez doświadczenia zawodowego, poszukujących pracy poza miejscem zamieszkania w przeświadczeniu, że wyjazd pozwoli łatwiej i szybciej zrealizować życiowe plany i aspiracje;
- 5) migracje sezonowe i okresowe (o różnym czasie trwania) mieszkańców wsi o małych miast, traktowane jako dodatkowa praca, podejmowana w czasie wolnym od zajęć w gospodarstwie, a nawet w czasie urlopu”.

Jak zauważa Skoczek M., migracje osób wysoko wykwalifikowanych związana jest z procesami globalizacji, które powodują przemieszczanie się w skali międzynarodowej podmiotów transnarodowych. Z procesem tym związane jest zjawisko ekspatriantów, osób wysłane przez firmy macierzyste (centrale) do filii poza granice własnego kraju²⁷. W procesach migracyjnych podkreśla się też rolę metropolizacji i mobilność menedżerów, osób związanych z wolnymi zawodami, specjalistów²⁸.

Puchalska K. i Barwińska-Małajowicz A. wskazują, że przepływ zasobów pracy dokonują się w różnych formach np.²⁹:

- przepływy niewykwalifikowanych pracowników,
- migracje wykwalifikowanych pracowników, coraz częściej z wyższym wykształceniem,
- przepływ wysoko wykwalifikowanych specjalistów (tzw. drenaż mózgów).

W powyższym zestawieniu wyróżnia się zjawisko drenażu mózgów, które zgodnie z definicją ONZ oznacza jednostronny ruch wykwalifikowanych osób z krajów rozwijających się do rozwiniętych, który mają zagranicą lepsze warunki do pracy. Drenaż mózgów przynosi korzyści w sytuacji, kiedy są pozyskiwane zasoby nowych specjalistów, jednak może mieć też charakter marnotrawstwa, gdy

²⁶ Skoczek, M. (2010). Migracje,... op. cit., s. 189.

²⁷ Przytuła, S. (2017). Migracje,... op. cit., s. 62.

²⁸ Zob. Skoczek, M. (2010). Migracje,... op. cit., s. 189.

²⁹ Puchalska, K., Barwińska-Majdowicz, A. (2010). Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 85.

specjaliści nie pracują w swoich zawodach a często podejmują pracę poniżej swoich możliwości i kwalifikacji.

1.4. Teorie migracji

W literaturze przedmiotu występuje wiele teorii, które starają się wyjaśnić motywy i skutki przepływu ludności w skali międzynarodowej. Spotykamy wiele ich klasyfikacji. Najczęściej dzieli się je, ze względu na dyscypliny naukowe, w ramach których podejmowane są badania nad migracjami. Jak wskazuje Janicki W. „poszczególne dyscypliny badawcze, korzystając z właściwych sobie metod i narzędzi, w różny sposób formułują prawa i zajmują się różnymi aspektami procesów migracyjnych” a teorie „powstałe na gruncie danej dyscypliny mają ze sobą wiele wspólnego i jednocześnie wyraźnie różnią się od pozostałych”³⁰. Zgodnie z tym podziałem wyodrębnia się teorie ekonomiczne, socjologiczne i geograficzne. W teoriach ekonomicznych migracja jest rozumiana jako efekt „indywidualnej kalkulacji potencjalnych ekonomicznych zysków i kosztów ewentualnego przemieszczenia”³¹. Do teorii ekonomicznych zalicza się teorię klasyczną, teorie neoklasyczne, nową ekonomiczną teorię migracji, teorię dualnego rynku pracy, teorię systemu światowego. Teorie socjologiczne głównie koncentrują się na motywach decyzji o migracji, zaliczamy do nich między innymi: teorię sieci migracyjnych, teorię instytucjonalną, teorię skumulowanej przyczynowości, teorię sposobności pośrednich, teorię przeszkód pośrednich. Teorie geograficzne skupiają się na zróżnicowaniu przestrzennym środowiska, wskazując na przyczyny migracji oraz jej bariery. Wśród geograficznych teorii migracji wyodrębniamy: teorię grawitacji, teorię przejścia migracyjnego i teorię systemów migracyjnych.

Analizując migracje ze względu na skalę rozpatrywanego zjawiska wyodrębnia się migracje analizujące indywidualne zachowania pojedynczych migrantów w skali mikro, i w skali makro „polegające na poszukiwaniu prawidłowości rządzących migracjami na podstawie zestawienia wielkości przepływów pomiędzy badanymi jednostkami terytorialnymi i zróżnicowaniem tych jednostek”³². Mioduszevska M. obok płaszczyzny mikro (odnoszącej się do wartości i oczekiwań indywidualnych migranta) i makro (odnoszącej się do warunków ekonomicznych i środowiska kulturowego kraju) – wskazuje jeszcze na

³⁰ Janicki, W. (2007). Przegląd teorii migracji ludności, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* Vol. LXII/14 Sectio B, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin, s. 286-287.

³¹ Ibidem, s. 287.

³² Ibidem, s. 286.

poziom mezostrukturalny – odnoszący się do powiązań społecznych i kolektywnych³³.

Poniżej zaprezentowano ekonomiczne teorie migracji.

Jedną z pierwszych teorii objaśniających procesy migracji jest **klasyczna makroekonomiczna teoria migracji** (*classic theory of migration*) została stworzona w połowie XIX wieku, zakłada, że nie ma barier dla migracji a pracownicy mają jednakowe kwalifikacje i potrzeby. Migracja jest rozumiana jako środek do osiągnięcia przestrzennej równowagi ekonomicznej, zaś migrant dążący do maksymalizacji dochodów jest czynnikiem równoważącym rynki pracy. Posiada on wiedzę o możliwych potencjalnych korzyściach z tytułu migracji. Teoria ta wyjaśnia pewien zarys migracji, jednak różne kierunki migracji np. przepływ ludności na obszary o niskich dochodach zaprzecza jej założeniom jak wskazuje Janicki W. za Böhning, Pryor, Sjaastad³⁴.

Neoklasyczna teoria migracji (*neoclassic theory of migration*) może być analizowana w ujęciu makroekonomicznym i mikroekonomicznym. Koncepcja makroekonomiczna wskazuje, że migracja jest procesem kompensującym różnice występujące w wielkości popytu i podaży pracy na różnych obszarach (krajach), co skutkuje zróżnicowaniem wysokości płac. Przepływy ludności w skali światowej wywołane są nieproporcjonalnym rozlokowaniem czynników wytwórczych. Następstwem są obustronne przemieszczenia zasobów ludzkich w celach zarobkowych. Celem migracji jest osiągnięcie maksymalnej produktywności, a sama migracja jest mechanizmem równowagi, korzystnym dla obu powiązanych regionów³⁵.

Teoria neoklasyczna w ujęciu mikroekonomicznym odnosi się do działania pojedynczych jednostek, które są samodzielnie gospodarującymi podmiotami. Podjęcie migracji następuje na skutek kalkulacji zysków i kosztów ewentualnego przemieszczenia. Osoby migrujące szacują potencjalnie korzyści: prawdopodobieństwo otrzymania pracy, jej wysokość, a w przypadku nielegalnej migracji prawdopodobieństwo deportacji lub szansę jej uniknięcia. Wśród kosztów, kalkulują: koszty podróży, koszty utrzymania się podczas poszukiwania pracy, stres związany z nowym otoczeniem, koszty nauki języka, koszty psychologiczne związane ze zmianą otoczenia, środowiska zerwanymi więzami z rodziną

³³ Mioduszevska, M. (2008). Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. CMR Working Papers 36 (94). Warszawa, s. 7.

³⁴ Janicki, W. (2007). Przegląd, ... op. cit., s. 286.

³⁵ Fehler, W., Cebul, K., Podgórska, R. (2017). Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich. Difin. Warszawa, s. 46.

i przyjaciółmi³⁶. W sytuacji gdy zestawienie korzyści i kosztów przyjmuje dodatnie saldo, oznacza to, że stopa zwrotu z emigracji jest pozytywna. Jednak istnieją różnice w podejmowanych decyzjach, w przypadku identycznych okoliczności, co jest efektem indywidualnych cech migranta. Zazwyczaj każdy migrujący poszukuje najlepszego rozwiązania, które przyniesie najwięcej profitów, nie tylko na poziomie zawodowym. W tym odniesieniu migracja jest swoistym rodzajem wkładu własnego w kapitał ludzki. Istotną częścią tej teorii są przyczyny objaśniające migracje. Zostały one podzielone na dwie grupy: czynniki wypychające oraz czynniki przyciągające migrantów. Między innymi do czynników wypychających zalicza się: nieadekwatny poziom zarobków do wykonywanej pracy, trudności w znalezieniu miejsca pracy, brak awansów. Do czynników przyciągających zalicza się m.in.: wyższy poziom zarobków, szanse na rozwój oraz podwyższanie kwalifikacji. „Teoria ta jest często potwierdzana przez rzeczywistość”³⁷, ale też wobec niej wysuwa się wiele zarzutów np. zaledwie 3,2% ludności na świecie migruje pomimo, że występują duże różnice w dochodach pomiędzy państwami, co sugerowało by zdecydowanie większe przemieszczenia. Innym zarzutem jest wskazywanie, że migracje regulują wysokość zarobków w skali międzynarodowej a w efekcie je pogłębiają³⁸.

Nowa ekonomiczna teoria migracji (*new economics of migration*) – opiera się na teoriach neoklasycznych, krytykując je i ulepszając. Wyjaśnia ona proces migracji w skali mikroekonomicznej, ale analiza nie dotyczy decyzji samego migranta, tylko opiera się na decyzjach całych grup powiązanych z migrantem, czyli jego rodziną, gospodarstwem domowym. Według tej teorii, gospodarstwa domowe, mogą postępować w sposób racjonalny, czyli maksymalizować potencjalny zysk przy jednoczesnym niwelowaniu ryzyka związanego z ograniczeniami występującymi w obrębie otoczenia, w którym dane gospodarstwo prosperuje³⁹. Jest to możliwe do osiągnięcia poprzez dywersyfikację zasobów, zwłaszcza zasobów pracy. Zgodnie z założeniami tej teorii, każda osoba wchodząca w skład gospodarstwa domowego może migrować do innego miejsca w celu znalezienia pracy. Pojawiają się tutaj trzy główne warianty, mianowicie: pozostanie w lokalnym środowisku, emigracja do większego ośrodka miejskiego w granicach kraju (migracja wewnętrzna), bądź wyjazd do innego kraju na dłuższy

³⁶Zob. Janicki, W. (2007). Przegląd,... op. cit., s. 288; Fehler, W., Cebul, K., Podgórska, R. (2017). Migracje,... op. cit., s. 46.

³⁷ Puchalska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 94.

³⁸ Janicki, W. (2007). Przegląd,... op. cit., s. 289.

³⁹ Puchalska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 94.

czas. W związku z tym następuje dywersyfikacja dochodów, co daje szanse na utrzymanie się gospodarstwa nawet w sytuacji kryzysowej, gdy jedno ze źródeł finansowania okaże się być nieskuteczne⁴⁰. Z uwagi na ten fakt, migracja postrzegana jest jako następstwo wspólnej decyzji, która we wcześniejszym procesie została podjęta w sferze gospodarstwa domowego. Wśród najważniejszych determinant tego typu migracji jest różnica pomiędzy sytuacją ekonomiczną migranta a jego otoczeniem. Według tej teorii, migracja jest w największym stopniu kształtowana przez miejsce pochodzenia osoby migrującej. Jest ona zależna od wpływu rodziny na migranta, stopnia zależności, jest też efektem kultury, czy religii w której wyrastał migrant, szczególnie silnego poczucia więzi i współodpowiedzialności za grupę. Często tego typu migranci pracując zagranicą utrzymują całe rodziny, nie tylko osoby najbliższe ale też dalsze. Zaletą tej teorii jest możliwość wyjaśnienia migracji wewnętrznych, wśród zarzutów wskazywana jest słabość uzasadnienia wyborów kierunków migracji.

Teoria dualnego rynku pracy (*dual labour market theory*) – wyjaśnia migracje międzynarodowe w ujęciu makroekonomicznym. Analiza migracji dotyczy głównie kraju przyjmującego emigrantów. Koncepcja dualnego rynku wyodrębnia dwa sektory gospodarcze dotyczące rynków pracy w krajach uprzemysłowionych i rozwiniętych. Sektor kapitałointensywny przeznaczony dla jednostek posiadających specjalistyczne umiejętności, których zdobycie wiąże się z uzyskaniem wykształcenia wyższego, a co za tym idzie również z otrzymywaniem wyższego wynagrodzenia. Podczas gdy sektor pracointensywny skierowany jest dla jednostek nie posiadających wyższych umiejętności lecz analogicznie stanowiska pracy na tym poziomie są relatywnie słabiej opłacane przez pracodawców. Teoria ta wskazuje, że migracja jest skutkiem niedoboru rąk do pracy, w krajach o wysokim poziomie rozwoju, szczególnie w zawodach nie prestiżowych, których nie chcą podjąć obywatele tego kraju⁴¹. Impulsem dla migracji posiadającej zazwyczaj niższe kwalifikacje są starania pracodawców, którzy w pewnych segmentacji nie mogą znaleźć w swoim kraju potrzebnych pracowników. Są to najczęściej prace o niskim prestiżu, słabo wynagradzane, ze słabym zabezpieczeniem socjalnym, często niebezpieczne i ze znikomymi możliwościami awansu zawodowego. Według tej teorii pracownicy napływający z innego kraju wypełniają luki w sektorach wymagających większej liczby

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Fehler, W., Cebul, K., Podgórska, R. (2017). Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich. Difin. Warszawa, s. 46.

pracowników i nie stanowią zagrożenia dla pracowników rodzimych⁴². Imigranci wykonują inne prace, a ich zatrudnienie stabilizuje gospodarkę kraju imigracji. Teoria ta nie pozwala na wyjaśnienie przepływów siły roboczej pomiędzy państwami o podobnym poziomie rozwoju.

Teoria systemu światowego (*world systems theory*) – wskazująca w ujęciu makroekonomicznym, że główną przyczyną migracji jest polaryzacja ekonomiczna świata. Opiera się na modelu „systemów świata” z lat 70. XX wieku przedstawianą przez Wallersteina⁴³. W modelu tym, świat podzielono na centrum i peryferie, grupując państwa o różnym poziomie rozwoju w ułożone kręgi koncentryczne. Migracje są postrzegane jako skutek dominacji państw wysokorozwiniętych nad państwami słabiej rozwiniętymi. Proces przemieszczania się ludności jest naturalną konsekwencją rozwoju państw, których system społeczno-gospodarczy opiera się na kapitalizmie. Dzięki migracji centrum może jeszcze szybciej się rozwijać, jednak prowadzi to do pogłębienia się różnic w poziomie rozwoju państw. Pojawiają się tu sprzeczności interesów pomiędzy centrum a peryferiami, czyli krajami bogatymi i słabo rozwiniętymi⁴⁴. Teoria ta wskazuje na szkody i zagrożenia „wyrządzane państwom biednym przez bogate”⁴⁵ wynikające z migracji ale też i procesu globalizacji. Jest ona zaliczana do grupy teorii konfliktu. Dobrze ona wyjaśnia migracje pomiędzy byłymi metropoliami a ich byłymi koloniami, jednak w słabym stopniu wyjaśnia przepływy ludności pomiędzy regionami będącymi na podobnym poziomie rozwoju.

W przedstawionych teoriach migracji międzynarodowych wskazano na przyczyny migracji oraz na ich słabości. Wielu badaczy nadal poszukuje uniwersalnej teorii migracji. Pojawiają się pomysły połączenia teorii migracji wewnętrznych i zewnętrznych, jak też unifikacja teorii z różnych dyscyplin. Jedną z takich prób jest teoria systemów migracyjnych (*migration systems theory*). Zakłada ona, że „po upływie pewnego czasu od zaistnienia pierwszych migracji pomiędzy konkretnymi lokalizacjami ustalają się prawidłowości rządzące dalszymi przepływami”⁴⁶. Państwa napływu i odpływu migrantów są ze sobą powiązane, tworząc system migracyjny. Na system ten składa się jedno państwo imigracyjne i grupa państw emigracyjnych, a pomiędzy nimi dochodzi do intensywnego przepływu ludzi, towarów i kapitału.

⁴² Puchalska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 94-95.

⁴³ Janicki, W. (2007). Przegląd, ... op. cit., s. 291-292.

⁴⁴ Janicki, W. (2007). Przegląd, ... op. cit., s. 291.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

1.5. Metody pomiaru migracji

Tematyka migracji jest przedmiotem badań wśród ekonomistów, geografów jak też socjologów. Dlatego też, istnieje wiele sposobów pomiaru migracji oraz instytucji gromadzących te dane. Dobór metod pomiaru migracji związany jest z podejściem do badanego problemu, jest to zależne od wielu czynników np. czy analizujemy indywidualnych imigrantów, czy interesuje nas wpływ na region, czy też odnosi się to do kierunków przepływu migrujących osób. Pachulska K. i Barwińska-Małajowicz A. dzielą wskaźniki pomiaru migracji na ogólne, na poziomie makro, na mikropłaszczyźnie w świetle teorii kapitału ludzkiego oraz na – model SEU, czyli koncepcję łączenia różnych podejść⁴⁷.

Wśród najczęściej spotykanych mierników wielkości i natężenia procesów migracyjnych w ujęciu ogólnym spotykamy następujące wskaźniki:

- salda migracji,
- obrót migracyjny,
- współczynnik napływu wędrownego brutto ludności,
- współczynnik odpływu wędrownego brutto ludności
- współczynnik przyrostu wędrownego
- współczynnik efektywności migracji⁴⁸.

Saldo migracji stanowi różnicę pomiędzy liczbą osób, które napłynęły do danego kraju a liczbą osób, które wyemigrowały z niego. Jest ono opisywane wzorem:

$$L_s = L_n(t) - L_o(t)$$

gdzie:

L_s – saldo migracji,

$L_n(t)$ – liczba osób, które napłynęły na dane terytorium w okresie t ,

$L_o(t)$ – liczba osób, które opuściły dane terytorium w okresie t ,

Kolejny wskaźnik, obrót migracyjny określany również jako ruchliwość ludności stanowi sumę odpływu oraz napływu ludności na danym terytorium w okresie t . Wskaźnik ten jest opisywany następującym wzorem:

$$L(t) = L_n(t) + L_o(t)$$

⁴⁷ Pachulska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 117-121.

⁴⁸ Zob. Rymarczyk, J. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 154-155; Kacperska, E. (2016). Międzynarodowe,... op. cit., s. 25; Pachulska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe,... op. cit., s. 117-119.

gdzie:

$L(t)$ – obrót migracyjny,

$L_n(t)$ – liczba osób, które napłynęły na dane terytorium w okresie t ,

$L_o(t)$ – liczba osób, które opuściły dane terytorium w okresie t .

Współczynnik napływu wędrownego brutto obliczany jest jako iloraz liczby osób, które przybyły do rozpatrywanego regionu w okresie t do średniej liczby ludności danego terytorium. Wzór współczynnika przedstawia poniższa formuła:

$$W_n(t) = \frac{L_n(t)}{L(t)}$$

gdzie:

$W_n(t)$ – współczynnik napływu wędrownego brutto,

$L_n(t)$ – liczba osób, które przybyły na dane terytorium w okresie t ,

$L(t)$ – średnia liczba ludności danego terytorium w okresie t .

Kolejnym miernikiem jest współczynnik odpływu wędrownego brutto. Jest on obliczany jako iloraz liczby osób, które opuściły dany region w okresie t do liczby ludności tego regionu. Jego wzór przyjmuje postać:

$$W_o(t) = \frac{L_o(t)}{L(t)}$$

gdzie:

$W_o(t)$ – współczynnik odpływu wędrownego brutto,

$L_o(t)$ – liczba osób, które opuściły dane terytorium w okresie t ,

$L(t)$ – średnia liczba ludności danego terytorium w okresie t .

Przyrost wędrowny – obliczany jako iloraz salda migracji na danym terytorium w okresie t do średniej liczby ludności tego terytorium w okresie t . Jego wzór przyjmuje postać:

$$W_{mn}(t) = \frac{L_n(t) - L_o(t)}{L(t)} = W_n(t) - W_o(t)$$

gdzie:

$W_{mn}(t)$ – przyrost wędrowny,

Pozostałe oznaczenia jak wyżej.

Współczynnik efektywności migracji pokazuje, jaka część ludności migrującej osiedla się na danym terenie w okresie t . Indeks efektywności przyjmuje wartości w przedziale $(-1, +1)$, gdzie im bliżej jest wartości 0, tym ruchy migracyjne są mniej efektywne w sensie ilościowym.

$$W_{em}(t) = \frac{L_n(t) - L_o(t)}{L_n(t) + L_o(t)}$$

gdzie:

$W_{em}(t)$ – współczynnik efektywności migracji,

Pozostałe oznaczenia jak wyżej.

W ujęciu makroekonomicznym, gdzie procesy migracyjne analizuje się w odniesieniu do całej populacji łączy się zagregowane zmienne makroekonomiczne z modelami np. z modelem grawitacyjnym. „*Próbie połączenia modeli grawitacyjnych z najbardziej istotnymi ekonomicznymi powodami migracji podjął I. S. Lowry (w 1966 r.), formułując następującą zależność*”⁴⁹:

$$M_{i-j} = k * \frac{U_i}{U_j} * \frac{W_i}{W_j} * \frac{L_i * L_j}{D_{ij}} + e_{i-j}$$

gdzie:

M_{i-j} – liczba migrantów z kraju i do kraju j ,

U_i, U_j – stopa bezrobocia w kraju i oraz w kraju j ,

W_i, W_j – stawka płacy w kraju i oraz w kraju j ,

L_i, L_j – liczba osób w kraju i oraz w kraju j w sektorach nierolniczych,

D_{ij} – odległość między krajami i oraz j ,

E_{ij} – wartość błędu.

Zgodnie z przedstawioną formułą więcej osób będzie migrować do kraju docelowego w sytuacji gdy:

- „*im wyższa będzie stopa bezrobocia w kraju i (kraj pochodzenia emigranta) oraz im niższa będzie w kraju j (kraj docelowym),*
- *im wyższe będą stawki płacy w kraju j oraz niższe w kraju i ,*
- *im wyższa będzie liczba osób zatrudnionych w sektorach nierolniczych w obu krajach,*
- *oraz im mniejsza będzie odległość dzieląca oba kraje*”⁵⁰.

⁴⁹ Pachulska, K., Barwińska-Małąjowicz, A. (2010). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 119.

⁵⁰ Ibidem.

Analizę na poziomie mikroekonomicznym przedstawia teoria kapitału ludzkiego, gdzie „porównuje się oczekiwane koszty i korzyści wynikające z migracji”⁵¹. Jako korzyści brane są tu po uwagę indywidualne oczekiwania wobec dochodów a nie ogólne korzyść wobec poziomu życia. Przyjmuje się, że „im większa jest różnica w poziomie dochodów w kraju docelowym w porównaniu do dochodów możliwych do osiągnięcia w kraju pochodzenia oraz im młodszy jest wiek potencjalnego migranta, (...) a także im niższe koszty migracji tym większe prawdopodobieństwo podjęcia przez potencjalnego migranta decyzji o wyjeździe do innego kraju”⁵². Formuła ta ma postać poniższego wzoru:

$$\sum_{j=1}^n \frac{(Ydj - Yoj)}{(1+r)^j} - T > 0$$

gdzie:

Ydj , Yoj – wysokość dochodów w kraju docelowym oraz w kraju pochodzenia,

T – koszty migracji,

N – okres, w którym oczekuje się wysokich dochodów (w latach),

r – rata dyskontowa dochodu w przyszłości.

Model SUE (*Subjective Expected Utility*) jest próbą integracji teorii migracyjnych, gdzie próbuje się połączyć czynniki społeczno-ekonomiczne z czynnikami indywidualnymi. Opisany jest on poniższym wzorem:

$$SEU(i) = \sum pij * Uj$$

gdzie:

$SEU(i)$ – subiektywne oczekiwanie korzyści wynikające z działania i ,

pij – prawdopodobieństwo z jakim dane działanie i doprowadzi do określonego celu j ,

Uj – subiektywne korzyści uwzględniające działanie i prowadzące do indywidualnych celów j .

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, s. 120.

1.6. Bariery i skutki migracji

Migracje bardzo często mają charakter masowy, wystarczy impuls, zdarzenie, które wypycha lub przyciąga migrantów. Przyczynami ich mogą być wewnętrzne problemy społeczno-ekonomiczne, konflikty zbrojne lub zachęty zewnętrzne. Poszczególne państwa w celu kontrolowania napływów ludności na swoje terytoria prowadzą odpowiednią politykę migracyjną. Może ona zachęcać do przyjazdów, ale też często jest barierą dla imigrantów.

W skali międzynarodowej imigranci często napotykają na różne bariery, które uniemożliwiają im opuszczenie kraju lub osiedlenie się w innym kraju. Do najczęściej spotykanych barier zaliczamy⁵³:

- „bariery geograficzne, w tym warunki klimatyczne, naturalne przeszkody tj. ukształtowania terenu, obszary szczególnie narażone na wstrząsy tektoniczne, duże odległości dzielące kraje i związana z tym konieczność poniesienia znacznych kosztów związanych z przeniesieniem się;
- bariery kulturowo-społeczne, dotyczące głównie odrębności zwyczajów, języka i religii;
- bariery psychologiczne, czyli strach przed nieznanym, utrata kontaktów z rodziną;
- bariery polityczne, tzn. odrębność systemów politycznych;
- bariery prawno-administracyjne – ograniczenia, których celem jest zapewnienie zatrudnienia i odpowiedniego poziomu zarobków dla własnych obywateli;
- bariery ekonomiczne – wysokie koszty zmiany miejsca zamieszkania”.

Migracja jest źródłem wielu korzyści, ale też pociąga za sobą wiele zagrożeń. W literaturze przedmiotu efekty migracji są różnie klasyfikowane, najczęściej wskazuje się na pozytywne i negatywne skutki dla kraju pochodzenia, kraju przyjmującego imigrantów jak też dla samego imigranta. Zestawienie skutków w tym ujęciu przedstawia tabela 3. Zarówno napływ, jak i odpływ ludności niosą ze sobą konsekwencje dla kraju emigracyjnego oraz imigracyjnego. Kraje, z którego ludność wyjeżdża (emigracyjne), są zazwyczaj słabo rozwinięte, ze słabą płacą minimalną, a także mogą to być obszary objęte konfliktem zbrojnym. Państwa imigracyjne są natomiast zazwyczaj krajami wyżej rozwiniętymi gospodarczo.

⁵³ Oziewicz, E., Michałowski, T. (2013). Międzynarodowe,... op. cit., s. 168.

Tabela 3. Skutki migracji

Skutki pozytywne	Skutki negatywne
Dla kraju pochodzenia	
• zmniejszenie podaży na wewnętrznym rynku pracy (zmniejszenie bezrobocia), • zmniejszenie podaży siły roboczej przy utrzymaniu popytu na nią często prowadzi do podniesienia płac, • transfer części zarobków do kraju macierzystego, • podniesienie stopy życiowej rodzin migrantów pozostających w kraju, • inwestycje finansowe, pochodzące z oszczędności emigrantów, przyczyniają się do wzrostu gospodarczego kraju, • powracający emigranci mogą posiadać podwyższone klasyfikacje zawodowe oraz kapitał, który mogą zainwestować na miejscu, • likwidacja negatywnych stereotypów, upowszechnianie wiedzy, rozwój kultury,	• podniesienie płac negatywnie wpływa na warunki działania przedsiębiorstw, • zmniejszenie podaży siły roboczej powoduje zmniejszenie mobilności terytorialnej oraz gotowość podejmowania pracy, • utrata ludzi młodych, którzy skorzystali ze świadczeń nieodpłatnych w kraju macierzystym np. szkolnictwa, • wyjazd na stałe ludzi młodych może spowodować proces starzenia się społeczeństwa, czyli „brak rąk do pracy” – zahamowanie rozwoju gospodarczego kraju, • uszczuplenie wykwalifikowanych zasobów ludzkich (zjawisko drenażu mózgów),
Dla kraju przyjmującego imigrantów	
• zwiększenie potencjału siły roboczej, • przyspieszenie wzrostu gospodarczego, • trudność z otrzymaniem pracy może doprowadzić do wzrostu dyscypliny pracy, • zmniejszenie obciążeń dla budżetu państwa związanych z kształceniem ludzi, gdyż koszty te pokryło państwo macierzyste, • dostęp do unikalnych kwalifikacji, zanikających zawodów, • możliwość kontynuowania procesu urbanizacji, • wzrost poziomu produkcji,	• spadek poziomu płac, • trudności z otrzymaniem pracy – zwiększona konkurencja, • wzrost wymagań ze strony pracodawcy, • państwo ponosi koszty dostosowania (asymilacji) w nowych warunkach rodzin imigrantów (np. kursy nauki języka, wiedzy obywatelskiej), • wzrost napięć społecznych, przestępczości, akty ksenofobii, zamieszki na tle etnicznym,
Dla migranta	
• wyższe zarobki w kraju docelowym niż w kraju pochodzenia, • poprawa standardu życia osobistego i rodziny, • możliwość zdobycia nowych kwalifikacji zawodowych, • doskonalenie zdolności językowych, • poznawanie nowej kultury, zwyczajów w kraju emigracji.	• rozstanie się z rodziną, przyjaciółmi, rozpad rodzin, • gorszy rozwój dzieci w niepełnych rodzinach i powstanie problemu tzw. „sierot”, • życie i praca w gorszych warunkach w kraju docelowym niż w kraj pochodzenia, • podejmowanie zatrudnienia nie zgodnego z kwalifikacjami tzw. marnotrawstwo drenażu mózgów, • wysokie koszty (transportu, wynajmu mieszkania itp.) przemieszczania się za granicę ponoszone przez całą rodzinę.

Źródło: Bożyk, P. (2004). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 106, Puchalska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 123, Kacperska, E. (2016). Przepływy, ... op. cit., s. 27.

Pozytywnym skutkiem emigracji jest transfer przekazów pieniężnych z zagranicy zasilający budżety rodzin emigrantów. Przyczyniają się one do polepszenia jakości życia rodziny a w skali makroekonomicznej korzystnie wpływają na bilans płatniczy kraju rodzimego.

Wśród potencjalnych korzyści dla imigrantów jest możliwość znalezienia zatrudnienia, uzyskiwanie wyższych dochodów, zdobywanie doświadczenia, podnoszenie swoich kwalifikacji poprzez szkolenia i edukację, poznawanie nowej kultur i nowych ludzi. Negatywne skutki to głównie rozłąka z rodziną, złe warunki pracy i poniżej możliwości, niższy status pracy.

Na procesie migracji korzystają przedsiębiorstwa pozostające w kraju emigracji. Wśród potencjalnych korzyści wymienia się wzmożone obroty firm komunikacyjnych i przewozowych oraz wykorzystanie umiejętności powracających emigrantów. Wśród zagrożeń wymieniane są: utrata wykwalifikowanych pracowników oraz brak rąk do pracy, powodujący wzrost wynagrodzeń. Przedsiębiorstwa z kraju imigracji jako potencjalne korzyści wskazują uzupełnienie niedoborów rąk do pracy, dostępność tańszych i bardziej elastycznych pracowników oraz większy rynek zbytu i wykorzystanie efektu skali. Wśród potencjalnych strat dla przedsiębiorstw z kraju imigracji wskazuje się dodatkowe koszty związane ze szkoleniami obcokrajowców, trudności językowe i uzależnienie się od obcej siły roboczej, szczególnie w niektórych dziedzinach.

W literaturze wyodrębnia się również korzyści dla społeczeństwa w kraju imigracji, gdzie wymienia się m. in. tańsze dobra i usługi (imigranci mniej zarabiają), awanse, usługi pozwalające kobietom na aktywność zawodową, zdobywanie wiedzy o nowych krajach i wzbogacenie życia kulturalnego. Wśród potencjalnych zagrożeń najczęściej wymienia się: konkurowanie o miejsca pracy, niższe płace, powstawanie tzw. gett imigrantów i całych obszarów, gdzie mówi się w innych językach i celebryje się inne obyczaje⁵⁴.

⁵⁴ Fehler, W., Cebul, K., Podgórska, R. (2017). Migracje,... op. cit., s. 58.

2. SPOŁECZNO-KULTUROWE PROBLEMY MIGRACJI W EUROPIE

2.1. Europa wobec problemów migracji

Europa zmaga się z najpoważniejszym od zakończenia drugiej wojny światowej wyzwaniem związanym z migracją. Aspekty zarządzania poszczególnymi zadaniami są ujęte w licznych instrumentach prawnych. Działania UE polegają na promowaniu i wdrażaniu natychmiastowych i długoterminowych środków, jednakże uwagę skupia się także na wewnętrznym i zewnętrznym wymiarze polityki migracyjnej oraz na zewnętrznych granicach UE. Wdrażane instrumenty oscylują wokół⁵⁵:

- powrotów i readmisji migrantów o nieuregulowanym statusie, którzy nie mają prawa wjazdu do UE lub pobytu na jej terytorium,
- zwalczania przemytu migrantów,
- ochrony granic zewnętrznych UE,
- tworzenie legalnych możliwości wjazdu dla osób potrzebujących ochrony międzynarodowej,
- ustanowienia polityki azylowej, która oparta będzie na równowadze między solidarnością i odpowiedzialnością,
- rozwiązywania problemów migracji we współpracy z państwami trzecimi,
- możliwości umiejętnego rozdysponowania środków finansowych.

W 2015 r., w UE zarejestrowano 1,25 mln osób ubiegających się o azyl po raz pierwszy; w 2018 r., ta liczba spadła do 581 000 osób. W 2018 r., do Europy przez morze dotarło 116 647 osób, w porównaniu do miliona w 2015 r. Łączna liczba nielegalnych przekroczeń granic UE spadła w 2018 r. do 150 114 razy, czyli do najniższego poziomu od pięciu lat i wynosiła o 92% mniej niż w czasie szczytu kryzysu migracyjnego w 2015 r.⁵⁶.

Komisarz do spraw migracji, spraw wewnętrznych i obywatelstwa D. Avramopoulos na posiedzeniu Komisji w 2018 r. na temat postępów

⁵⁵ Apap, J., Radjenovic, A., Dobрева, A. (2019). Kwestia migracji. Polityki UE – działania dla obywateli, Dyrekcja ds. Analiz dla Posłów, Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego. Dostęp: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus04_pl.pdf.

⁵⁶ Parlament Europejski. (2019). Migracja w Europie. Dostęp: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/priorities/migracja/20170629STO78632/migracja-w-europie>

poczynionych w ramach Europejskiego Programu w zakresie migracji stwierdził: *W ostatnich latach poczyniono znaczne postępy – zarówno w UE, jak i wspólnie z krajami partnerskimi. Sytuacja jest jednak nadal trudna i nasza praca na pewno nie dobiegła końca. Dlatego też wzywam państwa członkowskie do pilnego wysłania funkcjonariuszy straży granicznej i sprzętu na potrzeby operacji Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej, ale również do wywiązania się ze swoich zobowiązań, aby móc w czerwcu osiągnąć porozumienie w sprawie reformy polityki azylowej. Po raz kolejny sytuacja pokazuje, że nie mamy czasu do stracenia*⁵⁷.

W kwietniu 2019 r. zostały przyjęte przepisy o Wzmocnieniu Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Zmiany, które zostały uwzględnione w przepisach pozwolą na utworzenie własnego pionu operacyjnego. W skład stałego korpusu wejdą funkcjonariusze straży granicznej i straży przybrzeżnej, którzy są zatrudnieni bezpośrednio przez agencję. Co istotne, będzie obowiązkowo oddelegowany przez państwa UE dodatkowy personel. Polska, do stałej służby operacyjnej straży oddeleguje 10 osób w 2021 r. Do 2027 r. ma być oddelegowane 100 osób, stanowiąc tym samym, czwartą co do liczebności grupę narodowościową po Niemczech, Francuzach i Włochach⁵⁸.

Nowe przepisy wzmocnią również współpracę z Europejskim Urzędem Wsparcia w dziedzinie azylu. Łatwiej będzie dokonać identyfikacji osób, które nie posiadają unijnego obywatelstwa i nielegalnie przebywają na terytorium UE. Organy krajowe będą wspierane, aby sprawniej można było uzyskać dokumenty podróży.

Europejski program w zakresie migracji zapewnia kompleksowe⁵⁹ podejście oparte na wzajemnym zaufaniu i solidarności między państwami członkowskimi i instytucjami UE. Określono cztery poziomy działania w zakresie polityki migracyjnej UE: szanowanie prawa ubiegania się o azyl, odpowiadanie na wyzwania humanitarne, zapewnienie czytelnych ram europejskiej wspólnej polityki migracyjnej oraz wytrzymanie próby czasu.⁶⁰

⁵⁷ European Commission. (2019). Europejski program w zakresie migracji. Utrzymujący się brak stabilności i brak powodów do samozadowolenia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_18_3743.

⁵⁸ Zob. ESGiP. (2017). Europejska Straż Graniczna i Przybrzeżna: dziesięcioletni korpus do 2017 roku, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/priorities/migracja/20190410IPR37530/europejska-straz-graniczna-i-przybrzezna-dziesiecioletni-korpus-do-2017>.

⁵⁹ Komisja Europejska. (2018). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej i Rady, Sprawozdanie z postępów w realizacji Europejskiego programu w zakresie migracji, Bruksela, COM(2018) 250. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/PL/COM-2018-250-F1-PL-MAIN-PART-1.PDF>

⁶⁰ EASO. (2019). Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2018, June 2019, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/easo-annual-report-2018-web.pdf>.

Zewnętrzny wymiar polityki migracyjnej, przy współpracy partnerów zewnętrznych obejmuje: przeznaczenie dalszych zasobów na realizację programów w ramach nadzwyczajnego funduszu powierniczego UE dla Afryki i funduszu inwestycji zewnętrznych; zwalczanie sieci przemytu poprzez, między innymi, środki operacyjne mające na celu poprawę współpracy organów ścigania; promowanie uporządkowanego powrotu i readmisji w dialogu z krajami partnerskimi, a także zapewnienie pomocy w reintegracji; usprawnienie zarządzania granicami poprzez podpisanie umów o wspólnych operacjach po obu stronach wspólnych granic, szkoleń i wymiany wiedzy specjalistycznej; oraz zapewnianie pomocy w ochronie uchodźców i migrantów za granicą. Przyszłe kroki w zakresie zewnętrznego wymiaru polityki migracyjnej UE obejmują zawarcie umów o statusie z krajami Bałkanów Zachodnich; opracowanie nowych umów o readmisji z krajami trzecimi; oraz rozszerzenie partnerstw operacyjnych z krajami trzecimi w zakresie wspólnych dochodzeń, budowania zdolności i wymiany oficerów łącznikowych⁶¹.

UE kontynuuje także działania mające na celu przeciwdziałanie podstawowym przyczynom migracji, a jednocześnie chroni migrantów wzdłuż szlaku migracyjnego i oferuje alternatywne rozwiązania dla nielegalnej migracji⁶²:

- **Dobrowolne powroty z Libii.** Przy wsparciu UE, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) udzieliła w samym tylko roku 2018 pomocy w dobrowolnym powrocie z Libii ponad 6 185 osobom. Wspólna grupa zadaniowa UA–UE–ONZ nadal współpracuje z władzami Libii, aby zakończyć praktykę systematycznego przetrzymywania migrantów, w tym dzieci. Dzięki tym staraniom zwolnionych zostało w 2018 r. ponad 1 000 przetrzymywanych uchodźców.
- **Ewakuacja w sytuacjach nadzwyczajnych.** Przy pomocy kryzysowego mechanizmu tranzytowego ewakuowano z Libii do Nigerii 1 152 osoby, które mają być później przesiedlone do Europy, a 108 z nich zostało już przesiedlonych do Francji, Szwecji i Szwajcarii. Należy przyspieszyć podejmowanie decyzji przez UNHCR, aby usprawnić transfery do państw członkowskich UE. UE wspiera te wysiłki kwotą 20 mln EUR.
- **Zwalczanie sieci przemytu migrantów i handlu.** Zgodnie z deklaracją przyjętą w marcu w Niamey umacniana jest współpraca z partnerami w regionie Sahelu.

⁶¹ Ibidem, s. 11.

⁶² European Commission. (2019). Europejski program w zakresie migracji: Utrzymujący się brak stabilności i brak powodów do samozadowolenia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_18_3743.

- **Wyeliminowanie podstawowych przyczyn kryzysu** Fundusz powierniczy UE dla Afryki okazał się przydatny, umożliwiając jak dotąd sfinansowanie 147 programów na całkowitą kwotę 2,59 mld EUR, w tym kluczowych inicjatyw, takich jak dobrowolne powroty z Libii. Stwierdzono jednak znaczną lukę w finansowaniu w wysokości około 1,2 mld EUR, która znacznie utrudni te starania, o ile Unia i państwa członkowskie wspólnie temu nie zaradzą.

Istotnym elementem wsparcia jest także system „hotspotów”, który pozwala na szeroki zakres środków podejmowanych w związku z wyzwaniami migracyjnymi. Współpraca na polu krajowym i międzynarodowym pozwala na wsparciu kontroli bezpieczeństwa, identyfikacji, pobieraniu odcisków palców, rejestracji, przekazywaniu informacji, i odprawie i kierowaniu migrantów do procedur kontrolnych.

W Grecji, w obliczu ciągłej presji migracyjnej i niskiej liczby powrotów, podejście „Hotspot” odegrało kluczową rolę w ustabilizowaniu sytuacji na wyspach. W 2018 r. działania koncentrowały się na poprawie warunków życia w hotspotach – dzięki lepszej infrastrukturze oraz wykwalifikowanemu personelowi: medycznemu i psychologicznemu. Znaczenie duże też odegrały „Usługi społeczne” i nacisk na zaspokojenie potrzeb grup szczególnie wrażliwych⁶³. We Włoszech, oprócz pomocy finansowej i oddelegowania ekspertów do pomocy w kontroli bezpieczeństwa, rejestracji, identyfikacji i dostarczaniu migrantom informacji, wkład UE we wdrożenie podejścia Hotspot obejmował między innymi przeprowadzenie drugiej kontroli bezpieczeństwa, zapewnienie pomocy medycznej i mediacji międzykulturowej⁶⁴.

2.2. Różnice kulturowe i ich wpływ na rynek pracy

Różnice kulturowe są nieodzownym elementem pracy w każdej organizacji. Można zaryzykować stwierdzenie, że w Europie nie ma już żadnej większej firmy, która nie mogłaby się pochwalić międzynarodowym środowiskiem pracy. W dobie kryzysów demograficznych oraz braku siły roboczej na rynku pracy zatrudnianie pracowników spoza danego kraju, w tym z różnych kręgów kulturowych jest wręcz koniecznością.

⁶³EASO. (2019). Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2018, June 2019, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/easo-annual-report-2018-web.pdf>, s. 31.

⁶⁴Ibidem, s. 31-32.

Mimo trwającego od czterech lat kryzysu migracyjnego, jego wpływ na rynek pracy (zarówno polski, jak i europejski) jest przedmiotem bardzo niewielkich badań. Ciężko określić, dlaczego tak się dzieje. Być może niemożliwość ustalenia, jak wielu imigrantów przebywa obecnie na terytorium Europy, uniemożliwia przeprowadzenie rzetelnych obserwacji.

Dostępne źródła zwracają uwagę na wiele czynników, które określają wpływ migracji na rynek pracy dwojako – zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Rozróżnienia należy dokonać już na poziomie kraju pochodzenia imigrantów, który często determinuje postawy wobec życia w kraju, w którym się osiedlili.

W artykule *Imigranci z Ukrainy ratunkiem dla polskiej demografii* J. Bińkowski przytacza dane na temat sytuacji i różnicy w zatrudnieniu w poszczególnych krajach Europy Zachodniej: „Imigranci z Afryki i Bliskiego Wschodu nie są skłonni do podejmowania pracy zarobkowej – w Belgii w 2013 r. stopa bezrobocia wśród imigrantów była prawie trzykrotnie wyższa niż wśród rodowitych mieszkańców. We Francji już w latach 90. osiedla zamieszkałe przez imigrantów cechowały się 40-50% bezrobociem. Najbardziej szokujące są dane ze Szwajcarii, gdzie ok. 90% imigrantów islamskich nie pracuje, żyjąc wyłącznie z zasiłków i innych świadczeń socjalnych”⁶⁵. Autor wspomina, że w odróżnieniu do imigrantów z Ukrainy, wśród osób pochodzenia afrykańskiego i bliskowschodniego występuje wyraźna tendencja do zachowań niepożądanych, takich jak przestępczość. Wskazuje, że wśród imigrantów z tych regionów wielokrotnie częściej pojawiają się skłonności do wchodzenia w konflikt z prawem, niechęć wobec pracy zarobkowej oraz problemy z adaptacją. To z kolei hamuje pobudzenie na rynku pracy w krajach, do których najczęściej migrują mieszkańcy Afryki i krajów Bliskiego Wschodu. Gospodarka skupia się na utrzymaniu finansów publicznych na poziomie, który pozwoli utrzymać przyjęte wsparcie socjalne, zwiększają się wydatki na służby porządkowe i sądownicze oraz służbę zdrowia. Przychód do skarbu państwa nie jest tak duży, jak w przypadku krajów, do których większość imigrantów przybywa w celach zarobkowych lub praca jest elementem zwiększającym szanse na otrzymanie pozwolenia na dłuższy pobyt lub ubieganie się o obywatelstwo. Należy jednak pamiętać, że nie należy generalizować – wymienione cechy nie dotyczą całej grupy imigrantów z Afryki i Bliskiego Wschodu, a jedynie mają stworzyć uproszczony obraz różnic

⁶⁵ Bińkowski, J. (2017). *Imigranci z Ukrainy ratunkiem dla polskiej demografii*. s. 13. Dostęp: https://www.vistula.edu.pl/nauka-i-badania/wp-content/uploads/sites/4/2017/08/imigranci-wsparciem-na-ryнку_wyborcza-1.pdf.

w kulturze pracy i stosunku do niej, wynikający ze specyfiki i kultury danego kraju.

Inaczej jest w na przykład w przypadku Polski i migrantów z Ukrainy, Białorusi czy Wietnamu. W większości była to migracja zarobkowa lub w celach edukacyjnych. W związku z tym imigranci z tych krajów chętniej szukają pracy, uczą się i łatwiej przystosowują się do życia w nowych warunkach.

J. Bińkowski stawia tezę, że „Dzięki swojej masowości ukraińska imigracja może przyczynić się do wypełnienia luki demograficznej, która powstała w Polsce w ciągu ostatnich lat. Według szacunków Ośrodka Badań nad Migracjami do 2020 r. Polska powinna przyjąć ponad milion, a do 2040 r. aż 4,5 mln imigrantów, by zrównoważyć ubytek siły roboczej.”⁶⁶ Nie chodzi wyłącznie o aspekt składek, z których pokrywane są emerytury starzejącego się polskiego społeczeństwa. Obywatele Ukrainy wypełniają lukę w zawodach takich jak robotnicy polowi, kierowcy, mechanicy oraz w innych specjalizacjach, w których brakuje wykształconych specjalistów z Polski. Gwarantuje to stabilizację na rynku budowlanym, transportowym, co ma szereg skutków dla ekonomii państwa. Nie należy zapominać, że coraz więcej imigrantów ze wschodniej Europy zasila również szeregi kadry naukowej, co pozytywnie wpływa na rozwój badań akademickich i innowacyjności.

Na podstawie rosnących zarobków pracujących w Polsce obywateli Ukrainy oraz ich wydatków, szacuje się, że z podatków PIT roczne wpływy do Skarbu Państwa to około 1,9 mld zł, a z rosnącej konsumpcji dodatkowo 1,6 mld zł. Do tego dochodzą wysokości płaconych składek zdrowotnych i emerytalnych. W związku z tym przyjmowanie imigrantów zarobkowych nie tylko pomaga zapewnić stabilność gałęzi przemysłowej, ale również gwarantuje stały napływ gotówki do państwa.

Poza aspektem ekonomicznym, migracja może wpływać na rynek pracy również w sposób bardziej bezpośredni, to znaczy na środowisko w miejscu pracy. Zatrudnienie migranta wiąże się z wieloma wyzwaniami, ale ma również dobre strony.

Wielu migrantów, przybywając do danego państwa nie jest przygotowana do podjęcia pracy w nowym miejscu. Wynika to często z faktu, iż opuszczenie rodzinnego kraju zostało wymuszone przez czynniki zewnętrzne (takie jak wojna, sytuacja ekonomiczna w państwie) i nie pozwoliło to na np. wcześniejszą naukę języka, zapoznanie się z kulturą miejsca, do którego przybyliśmy. Stanowić to

⁶⁶ Ibidem, s. 14.

może pewną barierę – brak możliwości komunikacji znacznie ogranicza możliwości zarobkowe takich migrantów. Dostrzec to można przede wszystkim wśród pracujących w Polsce obywateli Ukrainy, Turcji, czy Indii (lub pracujących za granicą Polaków) – mimo posiadania wyższego wykształcenia lub specjalizacji zawodowej, często z powodu problemów komunikacyjnych nie mogą oni podjąć pracy zgodnej ze swoim wykształceniem. Szczególnie widoczne jest to w branży budowlanej czy gastronomii oraz wśród pracowników fizycznych, gdzie obcokrajowcy stanowią bardzo liczną grupę.

Wynikiem takiej sytuacji jest pogorszenie się warunków zatrudnienia na danym stanowisku. Jak wynika z badań, obcokrajowcy są skłonni zgodzić się na niższą stawkę oraz gorsze warunki pracy, ponieważ w ich opinii są one lepsze, niż w rodzinnym kraju. Bez znajomości języka nie są oni również w stanie negocjować wysokości wynagrodzenia. Skutkiem tego może być odpływ lub zastępowanie rodzimych pracowników, których utrzymanie jest droższe, a wymagania wyższe. Sprzyja to również powstawaniu tzw. „szarych stref”. Brak wykwalifikowanych rodzimych pracowników jest rekompensowany przez rekrutację imigrantów. Często jednak, ze względu na wymagane formalności oraz szereg warunków prawnych, które musi spełniać osoba obcego pochodzenia, aby podjąć legalne zatrudnienie, może być to dla pracodawcy kłopotliwe. W związku z tym rośnie liczba osób pracujących nielegalnie.

Z drugiej jednak strony, aby nie dopuścić do bezrobocia wśród swoich obywateli lub ich odpływu poza granice, wynikającego z rezygnacji z pracy z powodu niewystarczających warunków zatrudnienia, państwo musi stale monitorować i podnosić wysokość pensji minimalnej oraz wymagania dotyczące warunków pracy (takich jak zapewnienie przerwy na odpoczynek, zapewnienie dostępu do świadczeń socjalnych, ubezpieczenie od wypadków). Dzięki temu stopa życia w danym kraju rośnie, a warunki bytowe wszystkich przebywających na jego terenie osób (również imigrantów) ulegają poprawie.

Państwo może też, jak w przypadku Niemiec, wykorzystać napływ siły roboczej spoza granic kraju do zapalenia nie tylko luki w najgorzej opłacanych branżach usługowych czy budowlanych, ale także zachęcić wykwalifikowanych specjalistów z obszarów nowych technologii, medycyny i IT do poszukiwania pracy w Niemczech. Niemiecki program obejmuje nie tylko atrakcyjne warunki zatrudnienia, ale również równe szanse edukacyjne dla wszystkich, ukierunkowaną zawodowo naukę języka, łatwą i przejrzystą procedurę otrzymania dokumentów niezbędnych do podjęcia legalnego zatrudnienia oraz wsparcie życia rodzinnego pracujących imigrantów. Tym sposobem niemiecki rynek pracy wykorzystał

napływającą nieustająco falę migrantów zza wschodniej granicy i przekierował ją tam, gdzie niemiecka gospodarka najbardziej jej potrzebowała.

Zatrudnianie obcokrajowców wiąże się również z naturalnym urozmaiceniem kulturowym. Może być to źródłem nieporozumień lub konfliktów wśród pracowników, ale znacznie częściej wspomina się o jego pozytywnym wpływie na środowisko pracy i sytuację w firmie.

Jak wynika z badań, zatrudnienie imigrantów bardzo często powoduje wzrost zaangażowania rodzimych pracowników oraz ich deklaratywną chęć podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Ponadto konieczność współpracy z osobami z innych kręgów kulturowych niejako wymusza na pracownikach naukę otwartości, ale także rozwiązywania konfliktów oraz dostosowywania się do sytuacji. Zdarza się również, że obcokrajowiec wnosi do organizacji znaną ze swojego kraju kulturę pracy. Może się to wiązać z implementacją rozwiązań (personalnych lub technicznych czy technologicznych), nieznanych do tej pory, a co za tym idzie korzystnymi zmianami dla wszystkich pracowników i całej spółki.

Rynek pracy, jak każdy inny obszar, zmienia się i ewoluuje pod wpływem migracji. Niezależnie od tego, czy jest ona wywołana przez cele zarobkowe, czy też koniecznością ucieczki z miejsca objętego konfliktem zbrojnym, pojawienie się obcokrajowców zawsze wywołuje zmiany. Często wiążą się one z trudnościami, takimi jak utrudniona komunikacja z powodu różnego poziomu znajomości języka, różnice kulturowe, dotyczące również kultury pracy. Stawiają one wyzwania zarówno przed pracodawcą, pracownikami jak i przed państwem. Mogą jednak przynosić pozytywne skutki – zmiany w prawie, dotyczące zatrudniania obcokrajowców czy ogólnych warunków zatrudnienia, implementację nowych rozwiązań oraz rozwój kompetencji współpracowników i podnoszenie efektywności całego zespołu.

2.3. Oddziaływanie migracji zarobkowych na sytuację rodziny

Migracja, bez względu na stojące za nią powody, stawia przed rodzinami zarówno wyzwania, jak i szanse. Nie inaczej jest w przypadku migracji zarobkowej – z jednej strony może być ona przyczyną rozluźnienia się więzi rodzinnych, rozpadu małżeństw czy problemów rozwojowych u dzieci, z drugiej może doprowadzić do włączenia się w opiekę nad dziećmi dotychczas nieudzielającego się rodzica, czy poprawę warunków życia rodziny czy zwiększenie szans edukacyjnych dzieci.

Pomimo oczywistych trudności, które niesie ze sobą decyzja o wyjeździe, wiele rodzin decyduje się na ten krok. Jest to spowodowane jej zazwyczaj krytyczną sytuacją ekonomiczną. Statystycznie częściej na emigrację zarobkową udają się mężczyźni – jako głowy rodzin, które mają zapewnić jej godny byt. Jednak według badań G. Wieczorkowskiej i J. Wierzbickiego jest to również uzależnione od statusu materialnego – w gospodarstwach domowych, gdzie sytuacja ekonomiczna jest szczególnie trudna, do pracy wyjeżdżają głównie kobiety (rzadziej oboje rodziców).⁶⁷ Inne badanie przytaczane przez B. Walczaka, przeprowadzone w 2002 r. przez Adamskiego⁶⁸, wykazuje, że istnieje korelacja między podjęciem decyzji o migracji zarobkowej a strukturą rodziny. Jak wykazuje autor badania, wyjazd jest bardziej prawdopodobny w rodzinach monoparentalnych, szczególnie tych, gdzie jedynym rodzicem jest ojciec (32,6%), a spada ono o prawie 7% w rodzinach samotnych matek (26,7%). Z kolei w rodzinach wielopokoleniowych prawdopodobieństwo (lub konieczność) migracji zarobkowej spada niemal o połowę (18,1%).

Taka różnica między rodziną monoparentalną a poszerzoną może być wynikiem kilku czynników:

- znacznie gorszej sytuacji ekonomicznej w rodzinie, w której jest tylko jeden rodzic, na którym spoczywa utrzymanie całego gospodarstwa domowego,
- bardziej tradycyjne rozumienie wzorca rodziny w rodzinach wielopokoleniowych, a co za tym idzie niechęć wobec rozłąki jej członków i poszukiwanie źródeł zarobku w sposób standardowy.

Jednym ze zjawisk społecznych, do których powstania prowadzi emigracja zarobkowa jest rodzina transnarodowa. Jak wskazuje definicja „rodzina transnarodowa to rodzina, która żyje przez część lub większość czasu oddzielona od siebie wzajemnie, ale w poczuciu więzi tworząc coś, co można nazwać wspólnym interesem i jednością, dosłownie »rodzinnością«, nawet ponad granicami państw”⁶⁹. Przez rodzinę transnarodową rozumie się model rodziny nuklearnej (dwupokoleniowej), która prowadzi w różnych państwach przynajmniej dwa oddzielne gospodarstwa domowe, gdzie jedno zamieszkiwane jest przez dzieci

⁶⁷ Za: Walczak, B. (2014). Dziecko, rodzina i szkoła wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do UE., Pedagogium. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych. Warszawa, s. 24. Dostęp: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_-_dziecko_rodzina_i_szkola_wobec_migracji_rodzicielskich_-_10_lat_po_akcesji_do_unii_europejskiej.pdf.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Bryceson, D., & Vuorela, U. (2002). Transnational Families in the Twenty-First Century. W: D. Bryceson, & U. Vuorela (red.). The Transnational Family. New European and Global Networks. Oxford, New York. Berg, s. 3.

i jednego z rodziców, a drugie przez pozostałą część rodziny. W. Danilewicz⁷⁰ wyróżniła kilka cech wspólnych dla rodzin transnarodowych:

1. Nieobecność jednego z rodziców na skutek migracji ekonomicznej.
2. Sprawowanie opieki przez drugiego z rodziców.
3. Silny związek rodzica migranta z członkami rodziny pozostającymi w kraju.
4. Traktowanie migracji jako stałego elementu strategii funkcjonowania rodziny.
5. Istotny wpływ sieci migranckich.
6. Przekształcenie cyklu życia rodziny zgodnie z harmonogramem pobytów migranta w domu.
7. Rozwój indywidualnych strategii służących utrzymywaniu więzi z migrantem.
8. Pojawianie się silnej orientacji emigracyjnej.

Drugim pojęciem, powstałym w wyniku migracji ekonomicznej jest sieroctwo migracyjne (lub eurosieroctwo, jeśli migracja nastąpiła w granicach krajów Unii Europejskiej). Możemy o nim mówić, jeżeli dziecko zostaje pozbawione opieki jednego lub obojga rodziców w wyniku ich wyjazdu za granicę w celach zarobkowych, przy czym nie ma wyraźnej cezury czasowej, która określałaby, jak długo rodzic musi przebywać na emigracji. Definicja ta nie obejmuje również rozłąki rodzica z dziećmi, jeśli jest ona wynikiem wykonywania zawodu wymagającego opuszczenia domu rodzinnego na dłuższy okres czasu (marynarze, żołnierze, rybacy). Co ciekawe, jak przywołuje w swoich badaniach z 2008 r. B. Walczak⁷¹, jako bardziej dotknięte tym typem sieroctwa określane są dzieci z rodzin, w których w celach zarobkowych wyjechała matka. Badani uczniowie oceniali je znacznie surowiej i bardziej negatywnie niż wyjeżdżających ojców. Częściej wskazywali na uczucia takie jak chłód, odrzucenie, prawie wcale nie wymieniając wsparcia (inaczej niż przy ocenie ojca).

Według badań Walczaka, przy podjęciu emigracji zarobkowej przez matkę obserwuje się zmianę modelu wychowawczego. Następuje restrukturyzacja funkcji w rodzinie. Często rolę wychowawców, powierników przejmuje rodzeństwo, kuzyni, czy dziadkowie. Nierzadko w wychowanie włączeni zostają dalsi członkowie rodziny. Obserwuje się również zacieśnianie więzi między dzieckiem

⁷⁰ Danilewicz, W. (2010). Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej. Białystok. *Trans Humana*, s. 388-389.

⁷¹ Walczak, B. (2014). Dziecko, ... op. cit., s. 12.

a dziadkami. W przypadku migracji ojca, nie ma mowy o tak drastycznych zamianach ról – zgodnie z tradycyjnym modelem wychowawczym główną opiekunką jest matka – przy wyjeździe ojca w tej materii niewiele się zmienia. W niektórych przypadkach rozłąka ojca z dzieckiem powoduje wręcz wzrost chęci włączenia się mężczyzny w proces wychowawczy, w którym do tej pory nie brał udziału lub uczestniczył w ograniczonym stopniu. Następuje próba rekompensaty (zarówno po stronie ojca, jak i dziecka), częstsze próby kontaktu oraz pojawienie się lub odbudowa więzi dziecko – ojciec.

Podobna ocena wyjeżdżających matek i ojców pojawia się w kontekście uczuć wobec domu rodzinnego. Po migracji kobiety znacznie spada pozytywna ocena domu, a dwukrotnie częściej jest on opisywany negatywnie.

W opinii psychologów niezależnie od tego, który z rodziców udaje się na emigrację zarobkową, dziecko zawsze narażone jest na negatywne konsekwencje psychiczne. Wśród nich wymienia się drażliwość, nerwowość, skłonność do zachowań depresyjnych. Jest to często wynik nieprawidłowego przygotowania dziecka do wyjazdu rodzica. Jako najczęściej popełniane błędy wskazuje się klótnie poprzedzające wyjazd, brak rozmowy z dzieckiem, w której zostaje ono uprzedzone o nadchodzącej zmianie sytuacji rodzinnej. J. Korzeniewska⁷² wskazuje, że w skutek tego sieroty migracyjne stają się nieufne wobec dorosłych i rówieśników, mają problemy z nauką oraz z nawiązywaniem relacji, skłonność do nadinterpretacji zachowań oraz obniżoną samoocenę. W późniejszym wieku dużo częściej są narażone na nadużywanie używek, takich jak alkohol i nikotyna oraz upośledzenie umiejętności nawiązywania bliskich relacji i budowania rodziny. Należy jednak pamiętać, że problemy te dotyczą jedynie kilkunastu procent sierot migracyjnych i wynikać mogą z innych dysfunkcji czy patologii danej rodziny, a wyjazd jednego z rodziców był wyłącznie katalizatorem do ich pojawienia się.

Głównym powodem podjęcia decyzji o emigracji jest aspekt ekonomiczny. Wiele rodzin staje przed trudnym wyborem rozłąki z powodu konieczności poprawy warunków bytowych.

Migracja ekonomiczna w kontekście rodziny może być rozpatrywana w dwojaki sposób – zarówno jako szansa, jak i zagrożenie. Często wskazuje się, że może być przyczyną rozpadu więzi między małżonkami lub między dziećmi a rodzicami, z drugiej jednak strony jest powodem umocnienia się relacji między

⁷² Newsweek. (2015). Eurosieroty. Jaki wpływ na dziecko ma emigracja rodzica. Dostęp: <https://www.newsweek.pl/polska/eurosieroty-jaki-wplyw-na-dziecko-ma-emigracja-rodzica/sbwb2yz>.

pozostałymi członkami rodziny, a czasem również włączenia się dotychczas nieaktywnego rodzica w proces wychowawczy.

2.4. Relacje międzykulturowe

Wielokulturowość we współczesnym świecie jest zjawiskiem powszechnym. Relacje międzykulturowe stają się przedmiotem coraz większego zainteresowania naukowców i badaczy m.in. w związku z nasilającymi się w ostatnich czasach ruchami migracyjnymi ludności, zwłaszcza nurtem migracji uchodźczej. Najłatwiej dostrzegalne są relacje międzykulturowe związane z pochodzeniem (różne narodowości), mową (językami) oraz tradycjami, ale nie należy również zapominać o występującej odmienności kulturowej wśród przedstawicieli różnych grup tego samego społeczeństwa.

Zagadnienia międzykulturowości zwracają nam szczególną uwagę, na to, że różnice kulturowe są „żywym tworem”, kreującym odmienne sytuacje i wyzwania. Dotyczy to wszelkich form relacji zachodzących między kulturami m.in. oceniania, zaciekawienia, poznawania, naśladowanie, zapożyczanie, konkurowania, krytykowania a nawet wyszydzania, zwalczania i niszczenia. I to nie same wytwory kultury przejawiają te relacje, ale ludzie (jednostki i grupy) czyli ich nosiciele, wyznawcy, użytkownicy. Aby relacje międzykulturowe były jak najbardziej harmonijne, potrzebna jest między innymi odpowiednia edukacja.⁷³

Relacje międzykulturowe to zjawiska zachodzące pomiędzy ludźmi lub grupami ludzi, tworzące sieć wielostronnych powiązań wielokulturowych. Mogą one przyjmować różne wymiary co pokazuje rysunek 2⁷⁴:

Rysunek 2. Wymiary powiązań wielokulturowych

Źródło: Opracowano na podstawie: Młynarczuk-Sokołowska, A. (2012). Całozyciowa edukacja międzykulturowa jak wyzwanie dla społeczeństw kulturowo zróżnicowanych. *Pogranicze. Studia Społeczne*. Tom 20, s. 233.

⁷³ Paleczny, T. (2017). Wymiary analizy relacji międzykulturowych. W: Banaś, M. Czech, F. (red.). *Relacje Międzykulturowe, Kulturoznawcze Czasopismo Naukowe*, Instytut Studiów Międzykulturowych, Kraków, nr 1(1), s. 15-16.

⁷⁴ Młynarczuk-Sokołowska, A. (2012). *Całozyciowa*,... op. cit., s. 233.

Tabela 4. Wymiary i kategorie analizy stosunków międzykulturowych

Wymiar analizy	Przedmiotowy	Podmiotowy
Psychokulturowy	jednostka, człowiek, przynależność rasowa, etniczna, płeć, wyznanie	tożsamość kulturowa, postawa, etnofobia, patriotyzm, monowalencja, biwalencja, poliwalencja, interakcja, antagonizm, dyskryminacja, integracja, adaptacja, wykluczanie/włączanie (inkluzja/ekskluzja)
Mikrospołeczny	rodzina, ród, szczerp, plemię, kasta, subkultura, zbiorowość lokalna, regionalna, firma rodzinna	odrębność, wspólnotowość, lokalność, regionalizm, separacja, segregacja, asymilacja, akulturacja
Makrospołeczny	grupa etniczna, naród, cywilizacja, państwo, organizacja międzyrządowa, pozarządowa, korporacja	relacje mniejszość – większość, integracja, separacja, segregacja, konflikt, antagonizm, homogenizacja, heterogenizacja, monocentryzm, wielokulturowość, pluralizm, transkulturowość, akulturacja, inkulturowość, uniwersalizacja kulturowa, globalizacja

Źródło: Paleczny, T. (2017). Wymiary, ... op. cit., s. 31.

Jak podaje Paleczny, wynikają z wielopokoleniowej praktyki oraz doświadczeń kształtowania wzajemnych relacji na kilku poziomach: lokalnym, regionalnym, krajowym, państwowym, ponadpaństwowym, międzynarodowym. Podmiotami w tych relacjach są zarówno ludzie, jak i tworzone przez nich grupy kulturowe oraz związki społeczne, z których najważniejszą rolę odgrywają państwa, organizacje i instytucje polityczne oraz ekonomiczne, kontrolowane przez jedną grupę dominującą bądź wszystkie wchodzące w skład społeczeństwa obywatelskiego grupy kulturowe. W rzeczywistości dochodzi do nakładania się na siebie różnych wymiarów oraz różnych poziomów tych relacji międzykulturowych. Łączy się różne rodzaje czynników takich jak: rasowe, religijne, etniczno-narodowe, językowe, a także determinantów sprawowania władzy, dystrybucji dóbr i zarządzania zasobami, zwłaszcza zasobami ludzkimi pozostającymi w dyspozycji grupy kulturowej. Z kolei miejsce, pozycja i znaczenie grup kulturowych w sieci tych wzajemnych powiązań zależy od wielu różnych czynników, głównie jednak od wielkości populacji, zasięgu terytorialnego, stopnia uniwersalizmu wartości i kodów symbolicznych (w tym języka i religii), poziomu organizacji politycznej i ekonomicznej, rozwoju technologicznego, zdolności do realizacji własnych interesów grupowych (tab. 4)⁷⁵.

Relacje międzykulturowe pomiędzy grupami ludzi kształtują się w długiej perspektywie historycznej, w fazach rozwojowych od międzyplemiennych, interetnicznych, przez międzynarodowe, po cywilizacyjne (tab. 5)⁷⁶.

⁷⁵ Paleczny, T. (2017). Wymiary, ... op. cit., s. 27-28.

⁷⁶ Ibidem, s. 37.

Tabela 5. Rodzaje wspólnot kulturowych

Tożsamość wspólnot prenarodowych (realnych)	Tożsamość wspólnot symbolicznych (narodów)	Tożsamość wspólnot wyobrażonych (cywilizacji)
grupy pierwotne, rodzime, autochtoniczne, tubylcze, lokalne, plemienne, kasty, klany	grupy etniczne, narody	cywilizacje
realna więź biologiczna, pokrewieństwo	wiara w pokrewieństwo, powinowactwo	podobieństwo wartości, wspólnota interesów
kultury proste	kultury złożone	wielokulturowość
kultury małe	kultury duże	kultury wielkie
kultury ekskluzywne zamknięte	kultury otwarte	kultury inkluzywne
kultury społeczności lokalnych	kultury narodowe	kultury globalne
faza prenarodowa	faza narodowa (nowoczesna)	faza postnarodowa (ponowoczesna)
odrębność kulturowa, izolacja	homogenizacja kulturowa	asymilacja, akulturacja
etnocentryzm, etnofobia	nacjonalizm, ideologie grup kulturowych	synkretyzm, hybrydalizm, pluralizm
monocentryzm, monowalencja	biwalencja, podwójna tożsamość kulturowa	poliwalencja, wielokrotna tożsamość kulturowa

⁴ Źródło: Paleczny, T. (2017). Wymiary, ... op. cit., s. 37.

Kultury powoli tracą jednorodność i odrębność, charakterystyczną cechą stało się wzajemne przenikanie i przemieszanie. Ratajczak, zwraca uwagę na dzieło Carla Zuckamylera, który opisał historyczną transkulturowość⁷⁷ (w sztuce *The Devil's General*): „wyobraź sobie swoje drzewo genealogiczne, poczynając od narodzenia Chrystusa. Był w nim przywódca rzymski, o karnacji śniadej jak dojrzała oliwka, uczył on młodą blondynkę łaciny. Później w rodzinie pojawił żydowski handlarz przyprawami, który jako człowiek poważny jeszcze przed ślubem został chrześcijaninem i w ten sposób wprowadził w ten dom tradycję katolicką. Później przyszedł grecki lekarz lub celtycki legionista, szwedzki kawalerzysta, żołnierz napoleoński, opuszczony Kozak, górnik z Black Forest, chłopak wędrownego młynarza z Alzacji, gruby marynarz z Holandii, Węgier, pandur, oficer wietnamski, francuski aktor, czeski muzyk – wszyscy oni żyli na Renie, awanturowali się, upijali, śpiewali, płodzili swoje dzieci. Goethe również był z tej samej gliny i Beethoven, Gutenberg i Matthias Grünewald – i ktokolwiek jeszcze – spójrz tylko do encyklopedii. Oni byli najlepsi! Najlepsi na świecie! A dlaczego? Ponieważ jest miejsce, gdzie ludzie mieszały się ze sobą. Zlewali – jak woda ze źródeł, potoków i rzek, płynąc wspólnie do wielkiego, żywego strumienia”⁷⁸. Możemy tu zauważyć inny styl życia czy też wyznawane wartości, przekonania,

⁷⁷ Transkulturowość – koncepcja stworzona przez Wolfganga Welscha.

⁷⁸ Ratajczak, M. (2014). Podróż ku międzykulturowości, Kultura-Historia-Globalizacja. Uniwersytet Wrocławski nr 15, s. 217. Dostęp: http://www.khg.uni.wroc.pl/files/13_KHG_15_ratajczak_t.pdf,

jednak proces migracji sprawił, że wszyscy pozostali w miejscu gdzie dobrze się asymilowali. Modele takiego przystosowania zaproponowane przez T. Palecznego przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Modele przystosowania w kontakcie kulturowym

Wyszczególnienie	Podbój	Migracja	Kolonizacja	Aneksja
Inkluzja	przymusowa, asymilacjonizm, dychotomia, konflikt	asymilacja części członków grupy kulturowej	dychotomia strukturalna, model włączania ludności rdzennej	integracja, włączenie, obywatelstwo
akomodacja	przystosowanie	asymilacja strukturalna	integracja, proces wielopokoleniowy	przystosowanie strukturalne, adaptacja
asymilacja	adaptacja	pełna asymilacja, akulturacja, dwukulturowość	niepełna, niedokonana, segmentowa, odroczone	rzadka, indywidualna
ekskluzja	mniejszości, marginalizacja, konflikt, alienacja	raczej brak	rezerwat kulturowy, getto, dzielnica etniczna	kultury regionalne, mniejszości
segregacja	separacja przestrzenna, antagonizm, wykluczanie	ograniczona, segmentowa, indywidualna rasowa, religijna	ekskluzywizm, niewolnictwo, apartheid	podziały etniczne, religijne, rasowe

Źródło: Paleczny, T. (2017). Wymiary,... op. cit., s. 42.

Jeżeli istnieje wielokulturowość, należy także wspomnieć o grupie czynników, która dotyczy stosunku imigranta do ewentualnego przejęcia nowych wartości i norm. Jak podaje autor, zawiera zarówno determinanty istniejące przed procesem migracji: wiek, płeć, stan cywilny, pochodzenie, doświadczenia migracyjne i międzykulturowe, wartości i normy kulturowe, język ojczysty, znajomość języka kraju imigracji, osobowość imigranta, motywacje i oczekiwania, stereotypy, doświadczenia zawodowe przed migracją, zasoby ekonomiczne w kraju wysyłającym), jak również determinanty związane z nowym środowiskiem i społeczeństwem przyjmującym (między innymi: charakter grupy imigranckiej, więzi ze środowiskiem wysyłającym, środowisko sąsiedzkie, uczestnictwo w organizacjach kraju przyjmującego i organizacjach grupy imigranckiej, współpraca z członkami społeczności imigranckiej i przyjmującej, aktywność ekonomiczna, zasoby ekonomiczne i status ekonomiczny w kraju imigracji, status prawny imigranta, rozmieszczenie przestrzenne grupy imigranckiej). Im ten stosunek, jest bardziej pozytywny, tym większe prawdopodobieństwo wystąpienia

procesu asymilacji czy integracji, im bardziej negatywny – segregacji bądź marginalizacji⁷⁹.

Stosunki międzykulturowe to rozbudowana, dynamiczna sieć zależności, powiązań, wymiany, komunikacji i zachodzących wzajemnych interakcji na różnych poziomach. Relacje międzykulturowe zachodzą nie tylko jak nam się najczęściej wydaje na poziomie języka czy religii, ale przede wszystkim dotyczą przepływu wytworów kultury materialnej, substratu ludzkiego, migracji, ruchu turystycznego, wymiany gospodarczej, transferu technologii, wzorów organizacji społecznej⁸⁰.

Relacje międzykulturowe w kontekście analitycznym można powiedzieć, że są to złożone wzory wzajemnych odniesień, które mogą być mistyfikowane, ideologizowane, poddawane normatywnej i instytucjonalnej kontroli, ale także w coraz większym stopniu opierają się one na spontanicznych kontaktach i interakcjach międzyludzkich⁸¹.

Wiele działań partycypacyjnych prowadzonych w miastach europejskich uwzględnia coraz większe zróżnicowanie społeczne i kulturowe społeczeństw tych miast. Zwraca się uwagę na istnienie różnorodnych grup odbiorców, w tym: młodzieży, rodziców małych dzieci, dorosłych, czy osób z niepełnosprawnościami. Szczegółową politykę integracji migrantów wypracowano m.in. we Frankfurcie nad Menem w Niemczech. W 2009 r. uruchomiono tam kampanię informacyjno-konsultacyjną *Diversity Moves Frankfurt (Veilfalt bewegt Frankfurt)*, której pierwszym celem było zebranie opinii możliwie dużej liczby mieszkańców na temat ich rozumienia znaczenia integracji w mieście zamieszkałym przez cudzoziemców ponad stu siedemdziesięciu narodowości. Innym sposobem zapewnienia partycypacji migrantów w lokalnej polityce jest powołanie przez władze miejskie stałego forum organizacji etnicznych i kulturowych, jak ma to miejsce w miastach belgijskich. Zadaniem forum jest m.in. wzmacnianie współpracy między organizacjami reprezentującymi interesy mniejszości a także współpracy z szerszym otoczeniem społecznym i przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego, włączanie głosu mniejszości migranckich do działań partycypacyjnych i tworzenia lokalnych polityk oraz angażowanie migrantów do udziału w lokalnych wyborach. W Sheffield w Wielkiej Brytanii w 2007 r.

⁷⁹ Janeta, M. (2011). Migranci a społeczność przyjmująca. Uwarunkowania strategii akulturacyjnych a kontakty ze społecznością przyjmującą. *Studia Migracyjne. Przegląd Polonijny*. Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Polska Akademia Umiejętności, s. 258. Dostęp: cejsh.icm.edu.pl.

⁸⁰ Paleczny, T. (2017). *Wymiary*,... op. cit., s. 42.

⁸¹ Ibidem, s. 43.

zainicjowano projekt „Miasto Schronienia” (*City of Sanctuary*), którego adresatem była szczególna grupa cudzoziemców – migranci przymusowi oraz uchodźcy, często osoby o nieuregulowanym statusie formalnym, którzy osiedlają się w Wielkiej Brytanii⁸². Obecnie funkcjonuje ponad 100 grup w Wielkiej Brytanii i Irlandii, które wspierają uchodźców⁸³.

W Nowym Jorku zdiagnozowano z kolei potrzebę zachęcania przedstawicieli społeczności migranckich do aktywnego korzystania z lokalnych parków i przestrzeni zielonych, jako miejsca rekreacji, sportu oraz spotkań⁸⁴.

⁸² Winiarska, A. (2015). Przykłady partycypacji migrantów w miastach wielokulturowych, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, s. 1-10. https://partycypacjaobywatelska.pl/wpcontent/uploads/2015/07/Aleksandra_Winiarska_migranci_a_partycypacja.pdf.

⁸³ CoS. (2019). How to set up a group Dostęp: <https://cityofsanctuary.org/groups/how-do-i-set-up-a-group/>.

⁸⁴ Ibidem, s. 9.

3. SKALA I TENDENCJE ZMIAN MIGRACJI W EUROPIE

3.1. Migracje w Europie na tle światowych migracji

Światowe przepływy siły roboczej od 2000 r. wykazują się tendencją wzrostową. W 2000 r. migrowało na świecie ponad 173,6 mln osób, co stanowiło 2,86% ogółu populacji na świecie. W 2019 r. liczba migrujących na świecie wzrosła o 56,5% zamykając się 271,6 mln osób. Odsetek osób migrujących na świecie zwiększył się do 3,5% ogółu populacji. W 2019 r. największy odsetek migracji odnotowano dla Oceanii (21,2%), Ameryki Północnej (16%) i Europy (11%) (tab. 7).

Tabela 7. Odsetek osób migrujących na świecie do ogólnej populacji w latach 2000-2019 (w %)

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2015	2019
Świat	2,86	2,93	3,12	3,40	3,5
Afryka	1,80	1,70	1,60	1,70	2,0
Azja	1,30	1,40	1,60	1,70	1,8
Europa	7,70	8,80	9,80	10,30	11,0
Ameryka Południowa	1,20	1,30	1,40	1,50	1,8
Ameryka Północna	12,9	13,80	14,90	15,20	16,0
Oceania	17,3	18,10	19,60	20,60	21,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UN DESA. (2019). UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx
Dostęp: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/>.

Z analizy międzynarodowego salda migrantów wynika, że największe migracje były w Europie, Azji i Ameryce Północnej. Saldo migracji w Europie w 2000 r. wynosiło 56,8 mln osób, co stanowiło 32,7% ogółu migracji i wzrosło do 82,3 mln osób w 2019 r. z 30,3% udziałem. Ponad 60% emigrantów żyje w Europie lub Azji. W Ameryce Północnej saldo migracji wzrosło o 18,3 mln osób a w Azji o 34,2 mln osób (tab. 8).

Z podziału międzynarodowych migrantów według regionów SDG wynika, że najwięcej migrantów lokuje się w Europie. W 2000 r. na terenie Europy było 57 mln imigrantów i liczba ta zwiększyła się do 82 mln osób w 2019 r, co stanowiło wzrost o ponad 43%. Na drugim miejscu pod względem lokalizacji imigrantów była Ameryka Północna, w 2000 r. mieszkało na jej terenie 40 mln imigrantów i liczba ta wzrosła o 19 mln w 2019 r. Największy wzrost imigrantów w okresie

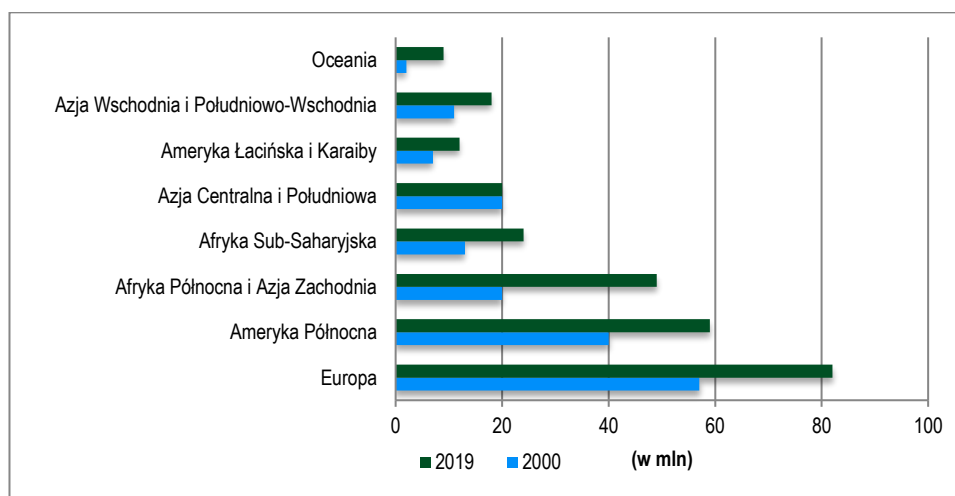
2000-2019 zaobserwowano na terenie Afryki Północnej i Azji Zachodniej (2,5-krotny) i na terenie Oceanii (4,5-krotny) (rys. 3).

Tabela 8. Liczba oraz udział międzynarodowego salda migrantów według kontynentów w latach 2000-2019 (w mln) i (w %)

Region	2000		2005		2010		2015		2019	
	Liczba (w mln)	Udział (w %)	Liczba (w mln)	Udział (w %)	Liczba (w mln)	Udział (w %)	Liczba (w mln)	Udział (w %)	Liczba (w mln)	Udział (w %)
Świat	173,6	100	191,6	100	220,8	100	248,9	100	271,6	100
Afryka	15,0	8,6	15,9	8,3	17,8	8,1	23,5	9,4	26,5	9,8
Azja	49,3	28,4	53,4	27,9	65,9	29,8	77,2	31,0	83,5	30,7
Europa	56,8	32,7	63,6	33,2	70,7	32,0	75,0	30,1	82,3	30,3
Ameryka Południowa	6,5	3,7	7,2	3,8	8,2	3,7	9,4	3,8	11,7	4,3
Ameryka Północna	40,3	23,2	45,4	23,7	50,9	23,1	55,6	22,3	58,6	21,6
Oceania	5,4	3,2	6,0	3,1	7,1	3,2	8,0	3,2	8,9	3,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: UN DESA. (2019).

UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx Dostęp: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/>.

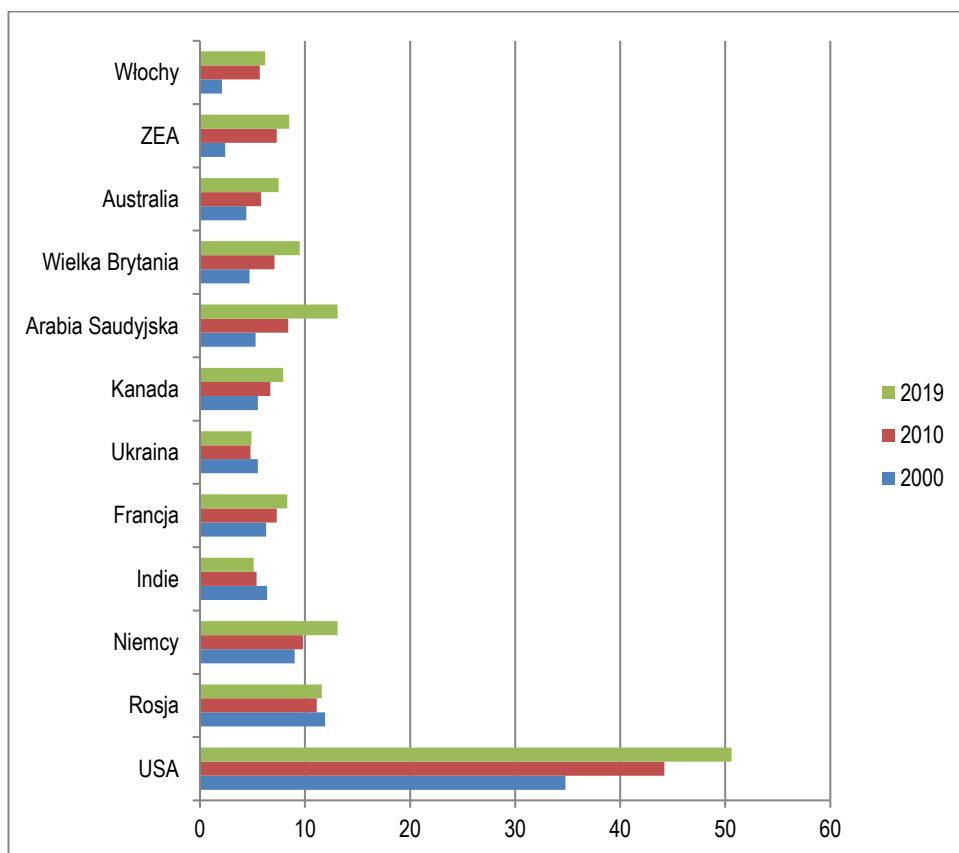
Rysunek 3. Międzynarodowi migranci według regionu SDG, w 2000 i 2019 r. (w mln)

Źródło: UN DESA. (2019). International Migration 2019

https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationStock2019_Wallchart.pdf.

Większość migrantów na świecie mieszka w stosunkowo niewielkiej liczbie krajów. W pierwszej połowie 2019 r. ponad 48,5% wszystkich międzynarodowych

migrantów mieszkało tylko w dziesięciu krajach, a biorąc pod uwagę dziesięć państw z 2000 r. to łącznie mieszkało tam ponad 54% migrantów. Największa liczba migrantów w całym analizowanym okresie mieszkała w USA, ponad 50 mln osób w 2019 r. co stanowi 18,6% ogółu świata, na drugim miejscu plasują się Niemcy – ich udział wynosi 4,8% ogółu migrantów a na trzecim miejscu z podobnym udziałem plasuje się Arabia Saudyjska. Wśród pierwszej dziesiątki, najwięcej państw pochodzi z Europy, ich łączny udział wynosi 19,7% (rys. 4).

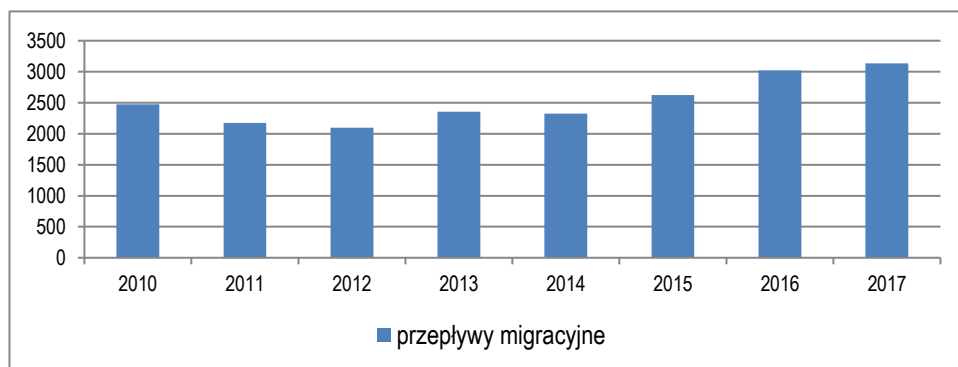
*pierwsza połowa roku

Rysunek 4. Kraje o największej liczbie migracji w 2000, 2010 i 2019* r. (w mln)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie UN DESA. (2019). UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx Dostęp: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/>.

3.2. Rozmiary i kierunki migracji w Europie

W 2018 roku na terenie Europy całkowita liczba migrantów wynosiła 82,3 mln osób, co stanowiło 11% całkowitej populacji międzynarodowych migrantów⁸⁵. Migracja netto w Europie w okresie pięciu lat wstecz od 2018 r. wynosiła 6,5 mln osób. Jak wskazuje IOM w World Migration Report 2018 prawie jedna trzecia międzynarodowych migrantów na świecie w 2015 r., prawie 75 mln osób mieszkało w Europie. Ponad połowa z nich około 40 milionów urodziła się w Europie, ale mieszkała w innym regionie Europy. Migracja z Europy do Europy była drugim co do wielkości regionalnym korytarzem migracji na świecie. Populacja migrantów spoza Europy osiągnęła w 2015 r. ponad 35 mln. W 2015 r. migranci urodzeni w Europie mieszkający poza kontynentem mieszkali głównie w Ameryce Północnej⁸⁶. OECD wskazuje, że od 2013 r. sukcesywnie zwiększają się przepływy migracyjne na terenie Europy (rys. 5).

Rysunek 5. Przepływy migracyjne w Europie w latach 2010-2018 (w tys.)

Źródło: OECD. (2019). International Migration and Displacement Trends and Policies Report to the G20. Dostęp: <https://www.oecd.org/migration/mig/G20-migration-and-displacement-trends-and-policies-report-2019.pdf>.

Z analizy rocznej stopy zmian populacji migrantów wynika, że na terenie Europy w latach 2000-2010 i 2015-2019 roczne zmiany wynosiły średnio 2,2%. Najniższe zmiany zanotowano w latach 2010-2015. Największą zmiennością charakteryzował się region Europy Południowej w latach 2000-2010, gdzie zmiany wahały się między 6% a 8,9%, zaś w kolejnych latach był ujemny –0,5. Szczegółowe dane dotyczące poszczególnych państw zawiera tabela 9.

⁸⁵ UN DESA. (2019). International, ... op. cit.

⁸⁶ IOM. (2019). World Migration Report 2018. Dostęp: https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf.

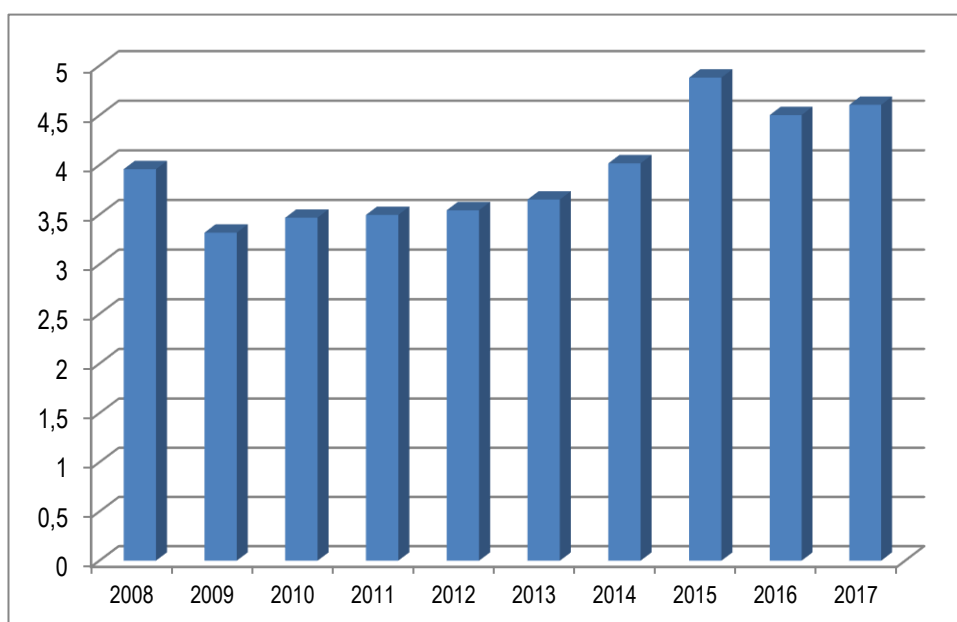
Tabela 9. Roczna stopa zmian populacji migrantów według wg głównego obszaru, regionu, kraju, 2000-2019 (w %)

Region/Kraj	2000-2005	2005-2010	2010-2015	2015-2019
EUROPA	2,2	2,1	1,2	2,3
Europa Wschodnia	-0,7	-0,7	0,8	0,5
Europa Północna	3,9	3,4	3,1	3,2
Europa Południowa	8,9	6,0	-0,5	1,1
Europa Zachodnia	1,3	1,5	1,7	3,9
Albania	-3,4	-4,1	-0,3	-1,4
Austria	2,6	2,3	3,1	4,4
Białoruś	-0,3	-0,3	-0,1	-0,3
Belgia	-0,3	3,7	3,4	2,6
Bośnia i Hercegowina	-11,2	-4,0	-0,1	-1,9
Bułgaria	6,9	4,4	9,7	7,7
Chorwacja	-0,2	-0,2	-0,4	-2,0
Czechy	7,6	4,2	0,9	5,2
Dania	3,4	2,6	3,5	4,8
Estonia	-1,3	-1,4	-2,3	-0,6
Finlandia	6,9	3,5	6,4	4,9
Francja	1,4	1,6	1,5	1,4
Niemcy	0,9	0,9	0,8	6,3
Grecja	1,4	2,1	-1,2	-0,6
Węgry	4,2	3,5	1,7	1,9
Irlandia	9,5	6,4	2,1	7,3
Islandia	10,4	4,3	0,8	2,3
Włochy	12,5	7,6	0,1	1,9
Łotwa	-2,7	-3,7	-3,3	-2,8
Liechtenstein	4,0	3,3	1,3	1,7
Litwa	-1,3	-4,5	-3,3	-3,7
Luksemburg	1,5	1,6	8,4	4,0
Malta	2,6	5,9	9,3	12,0
Holandia	2,2	1,1	1,7	3,4
Norwegia	4,2	7,6	7,0	3,8
Polska	-2,7	-2,3	-0,7	1,4
Portugalia	3,4	-0,2	2,5	0,7
Moldawia	-7,4	-5,6	-3,9	-0,4
Rumunia	1,6	4,0	9,2	12,5
Rosja	-0,4	-0,8	0,8	0,0
Serbia	-2,7	-0,7	-0,5	0,4
Słowacja	2,3	2,3	3,9	1,4
Słowenia	0,3	3,1	-1,3	1,6
Hiszpania	18,2	8,5	-1,3	0,9
Szwecja	2,3	4,1	3,8	4,5
Szwajcaria	2,8	2,8	3,0	1,6
Ukraina	-1,8	-0,9	0,4	0,2
Wielka Brytania	4,5	3,7	3,3	3,2

Źródło: UN DESA. (2019). UN_Migrant,... op. cit.

3.3. Struktura imigrantów w krajach członkowskich Unii Europejskiej

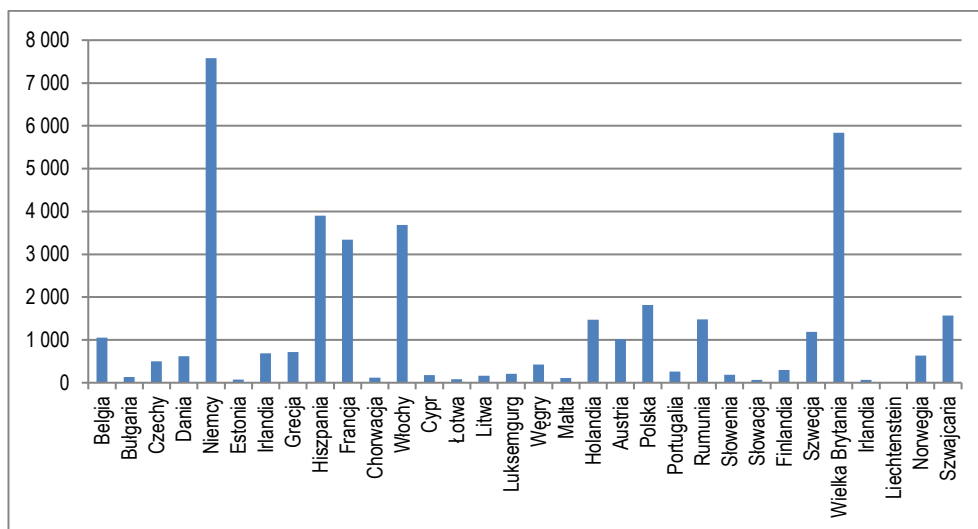
Ruchy imigracyjne na teren Unii Europejskiej charakteryzują się tendencją rosnącą. Z analizy danych wynika, że skumulowana liczba imigrantów napływających na teren Unii Europejskiej z roku na rok zwiększała się. Wyjątek stanowił 2015 r., gdzie odnotowano rekordowy 4,88 mln napływ imigrantów. W 2017 r. łączna liczba imigrantów wyniosła 4,6 mln osób (rys. 6).

Rysunek 6. Skumulowana liczba imigrantów w Europie w latach 2000-2017 r. (w mln)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat. (2019). Migration and migrant population statistics
Dostęp: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.4_million_in_2017.

Analizując poszczególne kraje, wyraźnie wyodrębniają się główne kraje docelowe imigrantów. W latach 2008-2017 najwięcej imigrantów napłynęło do Niemiec – 7,5 mln imigrantów, Wielkiej Brytanii – 5,8 mln imigrantów, Hiszpanii – 3,9 mln imigrantów, Włoch – 3,6 mln imigrantów, Francji – 3,3 mln imigrantów i Polski – 1,8 mln imigrantów. Najmniej imigrantów napłynęło do Lichtensteinu, na Słowację, do Irlandii i Estonii (rys. 7).

Rysunek 7. Liczba imigrantów w wybranych krajach europejskich w latach 2008-2017 (w tys.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Migration,... op. cit.

Według danych Eurostatu w strukturze imigrantów są wyodrębnione dwie grupy: rodacy i cudzoziemcy. Rodacy to imigranci posiadający obywatelstwo kraju do którego migrują np. są to obywatele powracający do rodzinnego kraju bądź urodzeni poza granicami, natomiast cudzoziemcy są to obywatele innych państw ale podzieleni na dwie grupy: obywateli innych państw członkowskich Unii Europejskiej i obywateli państw trzecich, nie należących do Wspólnoty. W przybliżeniu 2 mln obywateli pochodziło z innych państw trzecich, około 1,3 mln osób migrujących posiadało obywatelstwo innego państwa członkowskiego Unii, niż to do którego wyemigrowali. Natomiast szacuje się, że około 1 mln stanowili obywatele migrujący do danych państw Unii, których obywatelstwo posiadają. W 2017 r. strukturze imigrantów w większości państw dominowali cudzoziemcy, ich udział w ogóle imigrantów wahał się w granicach 15-95%. Największy udział cudzoziemców napłynęło na teren Luksemburga 95%, na Maltę – 93%, do Austrii – 91%, i Czech – 91%. W 2017 r. rodacy stanowili grupę 846 tys. imigrantów, z czego najwięcej napłynęło ich do takich państw jak: Rumunia – 82% ogółu imigrantów, Polska 63%, Portugalia – 55%. Jeśli chodzi o liczbę przyjętych imigrantów ogółem w 2017 roku, to najwyższym odsetkiem napływających imigrantów odznaczają się Niemcy (917,1 tys.), kolejno Wielka Brytania (644,2 tys.), Hiszpania (532,1 tys.) oraz Francja (370 tys.), a najniższym mniejsze państwa np. Słowenia, Chorwacja (tab. 10).

Tabela 10. Imigracja według obywatelstwa w krajach UE w 2017 r.

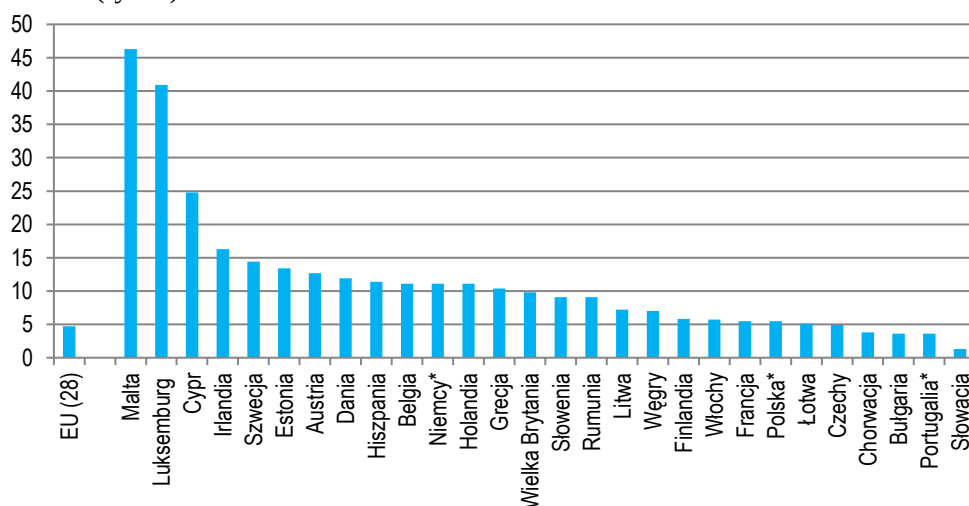
KRAJ	Suma imigrantów	Rodacy		Cudzoziemcy					
				Całkowita liczba cudzoziemców		Obywatele innych państw UE		Obywatele innych państw trzecich	
				(tys.)	(%)	(tys.)	(%)	(w tys.)	(%)
Belgia	126,7	18,2	14,4	108,5	85,6	60,2	47,5	48,3	38,1
Bulgaria	25,6	13,1	51,0	12,5	48,9	0,6	2,3	11,9	46,6
Czechy	51,8	4,5	8,7	47,3	91,3	16,6	32,0	30,7	59,3
Dania	68,6	19,5	28,5	49,0	71,5	25,6	37,4	23,4	34,1
Niemcy*	917,1	124,4	13,6	788,9	86,0	395	43,1	393,9	42,9
Estonia	17,6	8,5	48,5	9,1	51,4	4,6	25,9	4,5	25,5
Irlandia	78,5	27,3	34,7	51,2	65,6	28,5	36,5	22,7	29,1
Grecja	112,2	31,7	28,3	80,5	71,7	17,2	15,3	63,3	56,4
Hiszpania	532,1	78,2	14,7	454	85,3	139,4	26,2	314,6	59,1
Francja	370,0	128	34,6	242,0	65,4	74,5	20,1	167,5	45,3
Chorwacja	15,6	7,9	50,9	7,6	49,1	2,2	14,1	5,4	35,0
Włochy	343,4	42,4	12,3	301,1	87,7	61,1	17,8	240,0	69,9
Cypr	21,3	4,0	18,6	17,3	81,4	9,3	43,7	8,0	37,7
Łotwa	9,9	4,8	48,2	5,1	51,8	0,7	7,1	4,4	44,7
Litwa	20,4	10,2	49,9	10,2	50,1	0,7	3,4	9,5	46,7
Luksemburg	24,4	1,2	4,9	23,2	95,0	16,7	68,4	6,5	26,6
Węgry	68,1	31,6	46,4	36,5	53,5	11,2	16,4	25,3	37,1
Malta	21,7	1,5	6,8	20,2	93,2	11,7	54,0	8,5	39,2
Holandia	189,6	45,9	24,2	143,7	75,8	72,6	38,3	71,1	37,5
Austria	111,8	9,7	8,7	102	91,3	64,4	57,6	37,7	33,7
Polska*	209,4	132,8	63,4	76,6	36,6	22,7	10,8	53,9	25,8
Portugalia*	36,6	20,2	55,3	16,4	44,7	7,6	20,8	8,8	24,0
Rumunia*	177,4	146,3	82,5	26,8	15,1	9,2	5,2	17,6	9,9
Słowenia	18,8	3,3	17,5	15,5	82,5	3,3	17,6	12,2	64,9
Słowacja	7,2	4,3	59,5	2,9	40,5	2,3	32,1	0,6	8,4
Finlandia	31,8	8,6	27,0	23,2	73,0	6,5	20,5	16,7	52,5
Szwecja	144,5	19,5	13,5	124,5	86,2	30,0	20,8	94,5	65,4
Wielka Brytania	644,2	80,9	12,6	563,4	87,5	242,7	37,7	320,7	49,8

* – oszacowanie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Migration,... op. cit.

Z analizy wskaźnika imigracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców – w ujęciu względnym wynika, że w 2017 roku najwięcej imigrantów w stosunku do liczby mieszkańców danego kraju odnotowała Malta – 46 imigrantów na 1000 osób, a następnie Luksemburg – 41 imigrantów na 1000 osób, Cypr – 25 imigrantów na 1000 osób, Irlandia – 16 imigrantów na 1000 osób i Szwecja – 14

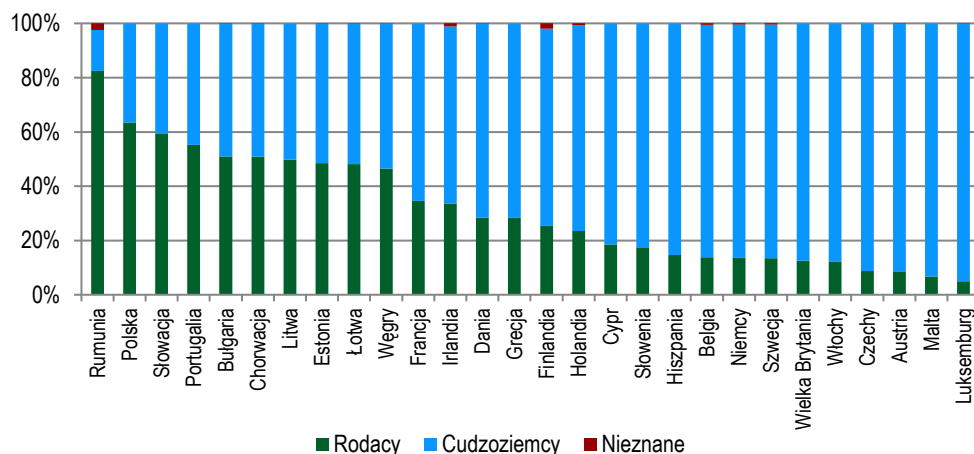
imigrantów na 1000 osób. Natomiast najniższe wskaźniki wystąpiły w Słowacji (1 imigrant na 1000 osób) oraz w Portugalii i Bułgarii (w obu przypadkach 4 imigrantów na 1000 osób). Kolejno były: Bułgaria, Chorwacja i Czechy, Łotwa i Polska (rys. 8).

Rysunek 8. Imigranci w 2017 r. na 1000 mieszkańców

* – oszacowanie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Migration,... op. cit.

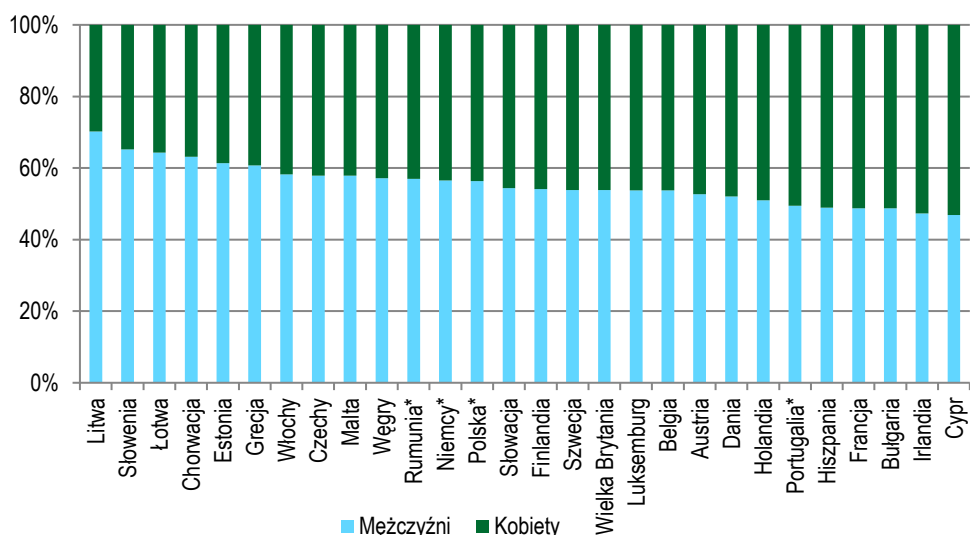

Rysunek 9. Rozkład osób imigrujących do krajów członkowskich Unii Europejskiej według posiadanego obywatelstwa w 2017 r.

* – oszacowanie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Migration,... op. cit.

Istotną analizą jest rozkład osób imigrujących według posiadanego obywatelstwa, czyli udział krajowych imigrantów – osób posiadających obywatelstwo danego państwa UE, do którego migrowali w ogólnej liczbie imigrantów. Największą wartość osiągnęła Rumunia – gdzie odsetek ten stanowił aż 82% wszystkich imigrantów, następnie Polska (63%), Słowacja (60%), Portugalia (55%), Bułgaria (51%) oraz Chorwacji (również 51%). Wymienione kraje były jedynymi państwami Unii Europejskiej, w których migracja krajowa stanowiła ponad połowę całkowitej liczby migrantów. Dla porównania w Luksemburgu, odsetek migracji narodowej stanowił zaledwie 5% całkowitego napływu osób w 2017 roku. Niski odsetek, był również na Malcie, w Austrii i Czechach (rys. 9).

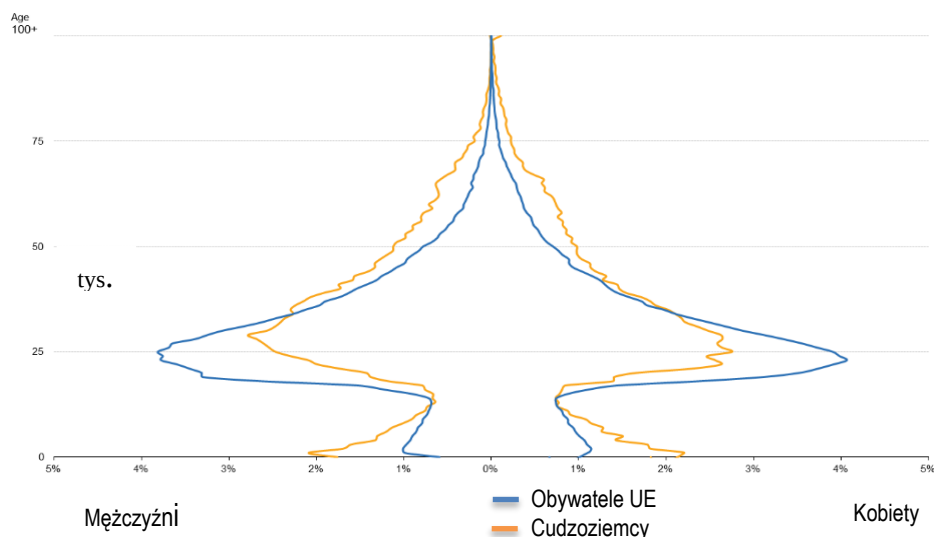

Rysunek 10. Struktura imigrantów z krajów Unii Europejskiej według płci w 2017 r.

* – oszacowanie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Migration, ... op. cit.

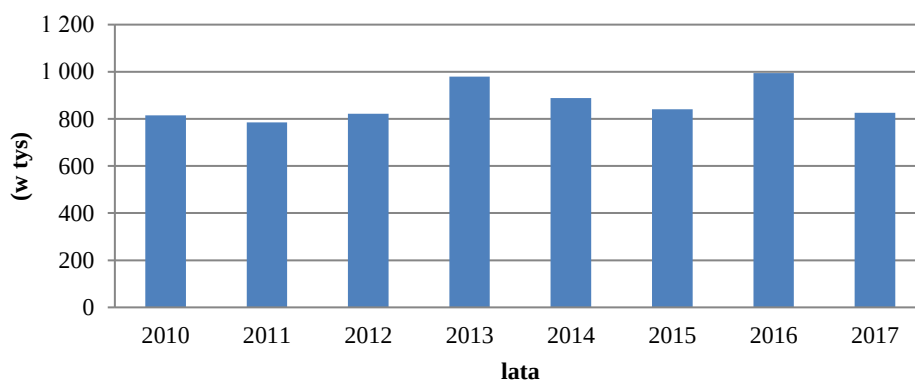
W strukturze napływających imigrantów do państw Unii Europejskiej w 2017 r. dominowali mężczyźni. Najwyższy odsetek imigrantów płci męskiej odnotowano na Litwie (70%), w Słowenii i na Łotwie. Jedynie w trzech państwach Bułgarii, Irlandii i na Cyprze stanowili oni około 50%. Państwem członkowskim, które odnotowało najwyższy odsetek imigrujących kobiet był Cypr (47%) (rys. 10).

Rysunek 11. Struktura wiekowa imigrantów Unii Europejskiej w 2017 r. (w %)

Źródło: Eurostat. (2019). Migration, ... op. cit.

Jak wskazuje Eurostat w 2017 r. mediana wieku ludności zamieszkującej teren Europy wynosiła 43 lata a dla imigrantów wynosiła ona około 28 lat. Na teren Europy napływają młodzi ludzie poszukujący lepszych warunków do życia a rdzenna ludność europejska ulega procesowi starzenia się. Sytuacja ta może stanowić zagrożenie dla Unii Europejskiej i przyczynić się do zmniejszenia się populacji Europejczyków (rys. 11).

Rysunek 12. Liczba nadanych obywatelstw państw członkowskich Unii Europejskiej imigrantom w latach 2010-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019): Migration, ... op. cit.

Z analizy danych za lata 2010-2017 wynika, że średniorocznie około 800 tys. Osób uzyskiwało obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej. W 2017 r. ogólna liczba nadanych obywatelstw wynosiła ponad 825 tys. i była o 17% niższa niż rok wcześniej a w porównaniu do 2010 r. o 10 tys. obywatelstw wyższa. Przyczyną spadku wydawanych obywatelstw min. były zaostrzone wymagania względem cudzoziemców oraz wdrażaniem nowych instrumentów polityki na rzecz fali nielegalnej imigracji. Najwięcej nadanych obywatelstw było w 2013 r (979 tys.) oraz w 2016 r. (994 tys.) (rys. 12).

3.4. Struktura emigrantów w krajach członkowskich Unii Europejskiej

Od 2012 r. stale obserwowana jest rosnąca tendencja w liczbie emigrantów ogółem w Unii Europejskiej dla 18 państw członkowskich. W 2017 r. emigrowało z terenu Unii Europejskiej ponad 3,0 mln. W okresie 2012-2017 dynamika zmian w zakresie emigracji dla całej Unii Europejskiej wynosiła prawie 16%. W porównaniu z 2012 r. największym wzrostem ruchów emigracyjnych charakteryzowały się Chorwacja – 367,7%, następnie Niemcy – wzrost o 233%, Estonia – wzrost o 195% i Bułgaria – 190%. W tym czasie najmniejsze ruchy emigracyjne odnotowano w Portugalii, Łotwie, Polsce, Irlandii, Szwecji. (tab. 11).

Najwięcej emigrantów z terenu Unii Europejskiej w ogólnej liczbie emigrantów pochodziło z Niemiec – 18%, Hiszpanii – 11,9%, Wielkiej Brytanii – 11,7% i Francji – 10,1%. Łączna liczba emigrantów z tych pięciu państw stanowiła ponad połowę emigrantów – 51,7%. Natomiast najmniejszym udziałem emigrantów na tle Wspólnoty charakteryzowały się mniejsze kraje: Słowacja – 0,1%), Malta – 0,2%, Estonia – 0,4% oraz Luksemburg – 0,5%. W tym przypadku wyodrębnione kraje charakteryzują się niewielką populacją w stosunku do innych państw członkowskich, co również przekłada się na mniejszą liczbę emigrujących obywateli.

Na terenie Unii Europejskiej zauważalny jest rosnący trend emigracji z krajów Europy Wschodniej do Europy Zachodniej, szczególnie od 2004 r., a później 2007 r., czyli od momentu integracji państw z tego regionu z Unią Europejską. Kraje Europy Południowo-Wschodniej tradycyjnie były krajami emigracji, przede wszystkim do Unii Europejskiej. Kraje Europy Południowo-Wschodniej były

również krajami tranzytu migrantów, szczególnie wzdłuż „szlaku Bałkanów Zachodnich”⁸⁷.

Tabela 11. Dynamika zmian wśród emigrantów na terenie Unii Europejskiej w wybranych latach

Obszar	2012		2014		2017		
	Liczba osób	Udział w %	Liczba osób	Udział w %	Liczba osób	Udział w %	Dynamika 2012=100%
UE	2 659 293	100,0	2 767 884	100,00	3 080 850	100,00	115,85
Belgia	93 600	3,5	94 573	3,42	89 690	2,91	95,82
Bulgaria	16 615	0,6	28 727	1,04	31 586	1,03	190,11
Czechy	46 106	1,7	28 468	1,03	27 316	0,89	59,25
Dania	43 663	1,6	44 426	1,61	56 403	1,83	129,18
Niemcy	240 001	9,0	324 221	11,71	560 700	18,20	233,62
Estonia	6 321	0,2	4 637	0,17	12 358	0,40	195,51
Irlandia	81 797	3,1	71 107	2,57	64 068	2,08	78,33
Grecja	124 694	4,7	106 804	3,86	103 327	3,35	82,86
Hiszpania	446 606	16,8	400 430	14,47	368 860	11,97	82,59
Francja	255 922	9,6	308 103	11,13	312 554	10,15	122,13
Chorwacja	12 877	0,5	20 858	0,75	47 352	1,54	367,73
Włochy	106 216	4,0	136 328	4,93	155 110	5,03	146,03
Cypr	18 105	0,7	24 038	0,87	15 105	0,49	83,43
Łotwa	25 163	0,9	19 017	0,69	17 724	0,58	70,44
Litwa	41 100	1,5	36 621	1,32	47 925	1,56	116,61
Luksemburg	10 442	0,4	11 283	0,41	13 831	0,45	132,46
Węgry	22 880	0,9	42 213	1,53	39 829	1,29	174,08
Malta	4 005	0,2	5 108	0,18	7 020	0,23	175,28
Holandia	110 431	4,2	112 900	4,08	108 231	3,51	98,01
Austria	51 812	1,9	53 491	1,93	66 144	2,15	127,66
Polska	275 603	10,4	268 299	9,69	218 492	7,09	79,28
Portugalia	51 958	2,0	49 572	1,79	31 753	1,03	61,11
Rumunia	170 186	6,4	172 871	6,25	242 193	7,86	142,31
Słowenia	14 378	0,5	14 336	0,52	17 555	0,57	122,10
Słowacja	2 003	0,1	3 644	0,13	3 466	0,11	173,04
Finlandia	13 845	0,5	15 486	0,56	16 973	0,55	122,59
Szwecja	51 747	1,9	51 237	1,85	45 620	1,48	88,16
Wielka Brytania	321 217	12,1	319 086	11,53	359 665	11,67	111,97

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2019). Emigration,... op. cit.

⁸⁷ UN DESA. (2019). International,... op. cit., p. 74.

3.5. Saldo migracji w Europie

Z roku na rok saldo migracji w Europie jest rosnące. W 2019 r. (dane są za pierwszą połowę roku) saldo migracji wyniosło 82,3 mln osób w porównaniu do 49,6 mln w 1990 r., co stanowiło wzrost o ponad 30 mln. imigrantów. Największy udział migracji tradycyjne był w Europie Zachodniej. Imigranci z tego terenu stanowili 37% ogółu migrujących na terenie Europy. W 2019 r. saldo migracji na tym terenie wyniosło 30 427 tys. migrantów i stanowiło wzrost o 83% w porównaniu do roku 1990. Prawie 16% migrujących za cel obiera sobie Niemcy. Porównując inne regiony Europy, można wskazać, że na terenie Europy Północnej łącznie przebywało prawie tyle sami migrantów (15,1 mln migrujących) co w Niemczech (13,1 mln migrujących). Drugim regionem popularnym wśród migrantów była Europa Wschodnia, głównie za sprawą Federacji Rosyjskiej. Federacja Rosyjska pozostaje głównym krajem docelowym w podregionie i na świecie. W 2019 r. przebywało ponad 11,6 mln migrantów międzynarodowych. Większość imigrantów pochodzi z krajów sąsiednich, w szczególności członków CIS. W ostatnich latach obserwowany jest tam spadek napływu migrantów i odpływów przekazów pieniężnych w porównaniu z poprzednimi latami, co jest efektem spowolnienia gospodarczego i zmiany w polityce imigracyjnej (tab. 12).

W Europie Południowo-Wschodniej zauważalne są duże ruchy migracyjne np. w Bułgarii – dynamika zmian w okresie 1990-2019 – 780%, w Rumunii – 349%, w Serbii – 800%. Duży odpływ emigrantów z większości krajów Europy Południowo-Wschodniej i Wschodniej w przyszłości może być problemem. Przewiduje się, że do 2050 r. w kilku krajach regionu nastąpi znaczny spadek liczby ludności m. in. w Bośni i Hercegowinie, Bułgarii, Rumunii i Ukrainie. Przesiedlenia w regionie i z regionu wzrosły w ostatnich latach, głównie w wyniku przedłużającego się konfliktu we wschodniej Ukrainie. Przedłużająca się niepewność we wschodniej Ukrainie spowodowała również odpływ migrantów i uchodźców do krajów sąsiadujących i do Unii Europejskiej⁸⁸.

Największe populacje emigrantów z regionu Europy pochodzą z takich krajów jak: Federacja Rosyjska, Ukraina, Polska i Rumunia. Federacja Rosyjska miała trzecią co do wielkości populację swoich obywateli mieszkających za granicą na świecie. Po Rosji i Ukrainie trzecią co do wielkości populację emigrantów w Europie miała Wielka Brytania. Wielu z nich mieszkało poza kontynentem,

⁸⁸ Ibidem.

w Australii i Stanach Zjednoczonych Ameryki.⁸⁹ Tendencje migracyjne w wielu krajach są na tyle duże, że stanowią one spory odsetek w populacji danego kraju. Najwięcej imigrantów zagranicznych w strukturze populacji jest na terenie Europy Zachodniej, szczególnie dużo w mikropaństwach np. Monako – 69, Lichtenstein – 67%, ale też w dużych państwach jak: w Szwajcarii 29,9%, w Niemczech – 15,7%, Wśród państw Europy Północnej o największej liczbie imigrantów w strukturze populacji są Szwedzi – 20% populacji, następnie Irlandia – 17,1%, Norwegia – 16,1% i Wielka Brytania – 14,1%. Wśród państw Europy Południowej duży odsetek migrantów w strukturze społeczeństwa wykazują Hiszpanie – 13%, Chorwaci – 12,5%. Na Ukrainie było to w 1990 – 13,4% a w 2019 r – 11,3%, na Białorusi w 2019 r. – 11,3% (tab. 13).

W ostatnich latach jedną z największych populacji emigrantów z terenu Europy stanowią Polacy. Emigranci z Polski wyjeżdżają głównie do Niemiec, Wielkiej Brytanii i Irlandii. W Wielkiej Brytanii największe populacje migrantów pochodziły z Indii i Polski, zaś w 2015 r. z 12 mln migrantów w Niemczech największe grupy pochodziły z Polski, Turcji, Federacji Rosyjskiej i Kazachstanu, z których każda przekracza milion. W tym samym roku Niemcy wykazywali największą populację urodzoną za granicą w Europie a każda z populacji Francji i Wielkiej Brytanii liczyła ponad 7,5 mln. osób urodzonych za granicą. Migranci urodzeni w francuskojęzycznych krajach Afryki Północnej stanowili jedno z największych populacji urodzonych za granicą we Francji. Przy populacji przekraczającej 5,5 mln urodzonych za granicą Hiszpania i Włochy były czwartym i piątym najpopularniejszym kierunkiem dla migrantów w Europie w 2015 r. Wiele populacji urodzonych za granicą w tych krajach pochodziło z innych części Europy, takich jak Rumunia, Niemcy i Wielka Brytania lub z krajów Afryki Północnej, takich jak Maroko⁹⁰.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

Tabela 12. Saldo migracji na terenie Europy według regionów i krajów w latach 1990-2019

Region/Kraj	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
EUROPA	49 608 231	53 489 829	56 858 788	63 594 822	70 678 025	75 008 219	82 304 539
Europa Wschodnia	21 995 312	21 344 124	20 435 785	19 744 557	19 110 686	19 841 537	20 278 745
Białoruś	1 248 977	1 186 282	1 123 586	1 106 982	1 090 378	1 082 905	1 069 395
Bułgaria	21 510	32 435	43 360	61 074	76 287	123 803	168 516
Czechy	110 394	165 592	220 789	322 540	398 493	416 454	512 705
Węgry	347 510	322 234	296 957	366 787	436 616	475 508	512 043
Polska	1 127 771	964 725	825 251	722 509	642 417	619 403	655 985
Mołdawia	544 162	367 231	247 828	171 122	129 488	106 374	104 713
Rumunia	135 825	135 037	134 254	145 162	177 211	281 048	462 552
Rosja	11 524 948	11 928 927	11 900 297	11 667 588	11 194 710	11 643 276	11 640 559
Słowacja	41 295	69 323	116 376	130 491	146 319	177 624	187 984
Ukraina	6 892 920	6 172 338	5 527 087	5 050 302	4 818 767	4 915 142	4 964 293
Europa Północna	6 645 605	7 194 824	7 900 973	9 588 814	11 344 850	13 269 401	15 094 924
Dania	235 189	303 108	371 026	440 383	500 772	595 876	722 878
Estonia	381 997	315 755	249 512	233 701	217 890	194 664	190 242
Finlandia	63 255	99 729	136 203	192 169	228 481	314 856	383 116
Islandia	9 584	12 738	15 892	25 492	35 091	39 072	52 404
Irlandia	227 961	226 892	350 552	589 046	730 542	759 256	833 564
Łotwa	646 007	538 093	430 178	376 725	313 786	265 418	237 266
Litwa	349 258	273 587	214 311	201 209	160 772	136 021	117 218
Norwegia	192 587	233 302	292 440	361 144	526 799	746 375	867 765
Szwecja	788 767	936 022	1 003 798	1 125 790	1 384 929	1 676 264	2 005 210
Wielka Brytania	3 650 286	4 155 293	4 730 165	5 926 156	7 119 664	8 411 569	9 552 110
Europa Południowa	4 340 439	6 230 116	7 681 653	12 004 009	16 206 134	15 815 447	16 503 552
Albania	66 013	71 354	76 695	64 739	52 784	52 031	49 160
Andora	38 891	44 206	42 147	50 298	52 053	42 264	45 102
Bośnia i Hercegowina	56 000	69 476	82 952	47 272	38 792	38 574	35 735
Chorwacja	475 438	674 085	585 298	579 273	573 248	561 093	518 083
Grecja	618 139	857 850	1 111 665	1 190 707	1 321 149	1 242 924	1 211 382
Francja	1 428 219	1 774 954	2 121 688	3 954 790	5 787 893	5 805 328	6 273 722
Malta	15 077	17 740	21 521	24 560	33 008	52 642	84 949
Portugalia	435 782	532 822	651 472	771 184	762 825	864 814	888 162
Serbia	99 269	870 980	977 873	854 848	826 275	807 441	820 312
Słowenia	178 077	174 419	214 508	217 218	253 786	237 616	253 122
Hiszpania	821 605	1 020 067	1 657 285	4 107 226	6 280 065	5 891 208	6 104 203
Europa Zachodnia	16 626 875	18 720 765	20 840 377	22 257 442	24 016 355	26 081 834	30 427 318
Austria	793 239	894 893	996 547	1 136 270	1 275 992	1 492 374	1 779 857
Belgia	1 280 583	1 288 003	1 268 368	1 248 733	1 503 806	1 783 488	1 981 919
Francja	5 897 267	6 087 993	6 278 718	6 737 600	7 309 986	7 874 172	8 334 875
Niemcy	5 936 181	7 464 406	8 992 631	9 402 447	9 812 263	10 220 418	13 132 146
Liechtenstein	10 906	13 311	15 483	18 898	22 342	23 799	25 467
Luksemburg	113 795	126 106	139 750	150 618	163 142	248 888	291 723
Monako	20 359	21 060	21 787	21 312	21 132	25 983	26 511
Holandia	1 182 263	1 346 164	1 556 337	1 736 127	1 832 510	1 996 318	2 282 791
Szwajcaria	1 392 282	1 478 829	1 570 756	1 805 437	2 075 182	2 416 394	2 572 029

Źródło: UN DESA. (2019). UN_Migrant,... op. cit.

Tabela 13. Międzynarodowe stado migrantów jako procent całkowitej populacji według głównych regionów i krajów, 1990-2019

Region / Kraj	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
EUROPA	6,9	7,4	7,8	8,7	9,6	10,1	11,0
Europa Wschodnia	7,1	6,9	6,7	6,6	6,5	6,7	6,9
Białoruś	12,3	11,8	11,4	11,6	11,6	11,5	11,3
Bułgaria	0,2	0,4	0,5	0,8	1,0	1,7	2,4
Czechy	1,1	1,6	2,1	3,1	3,8	3,9	4,8
Węgry	3,3	3,1	2,9	3,6	4,4	4,9	5,3
Polska	3,0	2,5	2,1	1,9	1,7	1,6	1,7
Mołdawia	12,5	8,5	5,9	4,1	3,2	2,6	2,6
Rumunia	0,6	0,6	0,6	0,7	0,9	1,4	2,4
Rosja	7,8	8,0	8,1	8,1	7,8	8,0	8,0
Słowacja	0,8	1,3	2,2	2,4	2,7	3,3	3,4
Ukraina	13,4	12,1	11,3	10,8	10,5	10,9	11,3
Europa Północna	7,2	7,7	8,4	10,0	11,3	12,8	14,3
Dania	4,6	5,8	6,9	8,1	9,0	10,5	12,5
Estonia	24,4	22,0	17,8	17,2	16,4	14,8	14,4
Finlandia	1,3	1,9	2,6	3,7	4,3	5,7	6,9
Islandia	3,8	4,8	5,7	8,6	11,0	11,8	15,5
Irlandia	6,5	6,3	9,3	14,2	16,0	16,3	17,1
Łotwa	24,2	21,5	18,0	16,7	14,8	13,3	12,4
Litwa	9,4	7,5	6,1	6,0	5,1	4,6	4,2
Norwegia	4,5	5,3	6,5	7,8	10,8	14,4	16,1
Szwecja	9,2	10,6	11,3	12,5	14,7	17,2	20,0
Wielka Brytania	6,4	7,2	8,0	9,8	11,2	12,8	14,1
Europa Południowa	3,0	4,3	5,3	8,0	10,6	10,3	10,8
Albania	2,0	2,3	2,5	2,1	1,8	1,8	1,7
Andora	71,3	69,2	64,5	63,8	61,6	54,2	58,5
Bośnia i Hercegowina	1,3	1,8	2,2	1,3	1,0	1,1	1,1
Chorwacja	10,0	14,6	13,2	13,2	13,2	13,3	12,5
Grecja	6,0	8,0	10,0	10,6	12,1	11,7	11,6
Francja	2,5	3,1	3,7	6,8	9,8	9,6	10,4
Malta	4,2	4,7	5,5	6,1	8,0	12,1	19,3
Portugalia	4,4	5,3	6,3	7,3	7,2	8,3	8,7
Serbia	1,0	8,3	9,7	8,7	9,2	9,1	9,4
Słowenia	8,9	8,8	10,8	10,9	12,4	11,5	12,2
Hiszpania	2,1	2,6	4,1	9,3	13,4	12,6	13,1
Europa Zachodnia	9,5	10,4	11,4	12,0	12,8	13,6	15,6
Austria	10,3	11,2	12,3	13,8	15,2	17,2	19,9
Belgia	12,8	12,6	12,3	11,8	13,7	15,8	17,2
Francja	10,4	10,5	10,6	11,0	11,6	12,2	12,8
Niemcy	7,5	9,2	11,0	11,5	12,1	12,5	15,7
Liechtenstein	37,9	43,1	46,7	54,4	62,1	63,5	67,0
Luksemburg	29,8	30,9	32,0	32,9	32,1	43,9	47,4
Monaco	69,2	68,6	67,8	63,0	59,3	68,9	68,0
Holandia	7,9	8,7	9,8	10,6	11,0	11,8	13,4
Szwajcaria	20,9	21,1	22,0	24,4	26,6	29,1	29,9

Źródło: UN DESA. (2019). UN_Migrant,... op. cit.

3.6. Dynamika zmian migracji w krajach Unii Europejskiej

W Unii Europejskiej występuje swoboda migracji na wspólnym rynku. Oznacza to, że imigranci oraz obywatele Unii Europejskiej mogą swobodnie przemieszczać się po terytorium państw członkowskich i podejmować tam pracę. Obywatele Unii Europejskiej mogą pozostawać na terytoriach państw członkowskich po zakończeniu pracy, natomiast obywatele państw trzecich w celu podjęcia pracy i zamieszkiwania na terytorium Unii Europejskiej muszą uzyskać odpowiednie pozwolenia. Porównanie ilości osób migrujących i emigrujących w danym okresie można zbadać za pomocą wskaźników przedstawionych w tabeli 14. Dzięki nim, można uzyskać informacje dotyczące zmian zachodzących na tym obszarze.

Największym współczynnikiem napływu wędrownego brutto charakteryzuje się Malta, Luksemburg i Cypr zaś największym współczynnikiem odpływu wędrownego brutto Luksemburg, Cypr, Litwa, Irlandia i Rumunia. Najwyższą wartość przyrostu wędrownego odnotowuje się na Malcie (0,032) kolejne pozycje w rankingu zajmują: Luksemburg (0,018) i Szwecja (0,010). Dla sześciu państw wskaźnik ten przyjmuje ujemną wartość. Z analizy pod kątem efektywności migracji wynika, że wskaźnik osiągnął wartości dodatnie w 22 państwach członkowskich UE, co oznacza, że odnotowano tam większą liczbę osób imigrujących niż emigrujących. Szwecja, Malta, Włochy i Czechy wskazują na najwyższą efektywność. Odwrotna tendencja zaobserwowana była wśród państw z ujemnym współczynnikiem efektywności migracji, są to: Chorwacja, Litwa, Rumunia, Bułgaria i Polska (tab. 14).

Tabela 14. Wyniki pomiaru migracji w krajach UE w 2017 r.

Kraj	Współczynnik napływu wędrownego brutto	Współczynnik odpływu wędrownego brutto	Przyrost wędrownego	Współczynnik efektywności migracji
Belgia	0,011	0,008	0,003	0,171
Bułgaria	0,004	0,004	-0,001	-0,105
Czechy	0,005	0,003	0,002	0,310
Dania	0,012	0,010	0,002	0,097
Niemcy	0,011	0,007	0,004	0,241
Estonia	0,013	0,009	0,004	0,175
Irlandia	0,016	0,013	0,003	0,101
Grecja	0,010	0,010	0,001	0,041
Hiszpania	0,011	0,008	0,004	0,181
Francja	0,006	0,005	0,001	0,084
Chorwacja	0,004	0,011	-0,008	-0,506
Włochy	0,006	0,003	0,003	0,378
Cypr	0,025	0,018	0,007	0,170
Łotwa	0,005	0,009	-0,004	-0,282
Litwa	0,007	0,017	-0,010	-0,404
Luksemburg	0,041	0,023	0,018	0,276
Węgry	0,007	0,004	0,003	0,262
Malta	0,047	0,015	0,032	0,511
Holandia	0,011	0,006	0,005	0,273
Austria	0,013	0,008	0,005	0,257
Polska	0,007	0,006	-0,001	-0,021
Portugalia	0,004	0,003	0,000	0,071
Rumunia	0,009	0,012	-0,003	-0,154
Słowenia	0,009	0,008	0,001	0,034
Słowacja	0,001	0,001	0,001	0,349
Finlandia	0,006	0,003	0,003	0,304
Szwecja	0,014	0,005	0,010	0,520
Wielka Brytania	0,010	0,005	0,004	0,283

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: danych Eurostat (2019). Immigration by age and sex updated on 30 April 2019; Eurostat (2019). Emigration by age and sex updated on 25 February 2019; Eurostat (2019). Population on 1 January 2018 by age group, sex and citizenship. Dostęp: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm8&lang=en.

3.7. Korytarze migracyjne w Europie

Z analizy największych korytarzy migracyjnych na świecie z 2015 r. wynika, że pierwsze miejsce na liście światowych liderów jako główny kraj docelowy dla międzynarodowych migrantów nieustannie zajmują Stany Zjednoczone Ameryki. Największym bilateralnym korytarzem migracyjnym jest korytarz

Meksyk–Stany Zjednoczone. Kolejnym, głównym kierunkiem migracji wielu imigrantów jest Europa. Tu można zauważyć trzy grupy migrujących: migracje napływające z innych kontynentów do Europy, migracje wewnętrzne i migracje z Europy na inne kontynenty. Drugim co do wielkości krajem docelowym na świecie według szacunków UN DESA od 2005 r. były Niemcy⁹¹. W 2015 r. mieszkało tam ponad 12 mln międzynarodowych migrantów. Kolejnym, co do wielkości krajem przyjmującym migrantów międzynarodowych była Federacja Rosyjska, która wśród 20 najważniejszych korytarzy migracyjnych z udziałem krajów europejskich, zajmuje pierwsze miejsce. Populacje urodzone w Rosji, i wcześniej w byłych państwach członkowskich ZSRR, takich jak Ukraina, Kazachstan, Uzbekistan, Azerbejdżan i Białoruś tworzą największe europejskie korytarze migrantów. Federacja Rosyjska była także drugim po Niemczech miejscem docelowym migrantów w Europie (rys. 13).

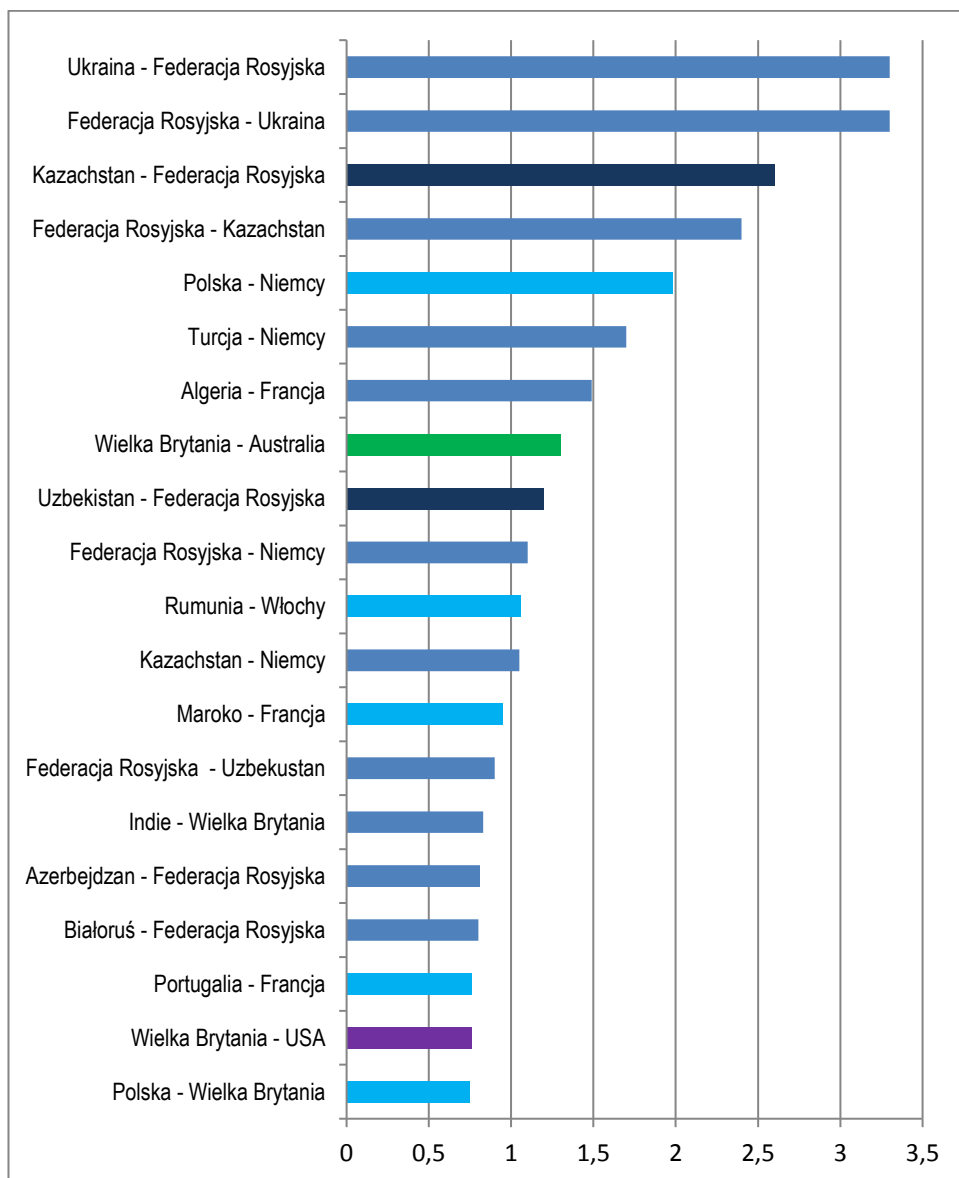
Jedną z głównych cech korytarzy migracyjnych z udziałem krajów europejskich jest to, że są to korytarze wewnątrzregionalne. Najwięcej korytarzy migracyjnych tworzonych jest z Federacją Rosyjską. Kolejne to Polska–Niemcy, Rosja–Niemcy, Portugalia–Francja, Polska–Wielka Brytania (rys. 13). Polska zajmuje 15. miejsce w rankingu korytarzy migracyjnych⁹². Migracja wewnątrzregionalna jest szczególnie dynamiczna w Europie. Tak wysoki stopień migracji wewnątrzregionalnej jest możliwy dzięki ustaleniom dotyczącym swobodnego przemieszczania się, które umożliwiają obywatelom przekraczać granice wewnętrzne bez poddawania się odprawie granicznej. Strefa Schengen bez granic, obejmująca 22 państwa członkowskie UE i 4 kraje spoza UE, gwarantuje swobodny przepływ ponad 400 milionom obywateli⁹³. Wśród państw Unii Europejskiej w 2016 r. największą liczbę swoich obywateli mieszkających za granicą – w innych krajach Unii Europejskiej i na terenie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA) w wysokości około 3 milionów miała Rumunia, a następnie Polska, Włochy, Portugalia i Wielka Brytania⁹⁴.

⁹¹ UN DESA. (2017). *World Population Prospects. The 2017 Revision*. United Nations, New York. Dostęp: <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/>.

⁹² Kacperska, E. (2016). *Międzynarodowe, ... op. cit.*, s. 32.

⁹³ European Commission, (2019). *Schengen Area*. European Commission Migration and Home Affairs. Dostęp: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en.

⁹⁴ Eurostat, (2017). *Migration and Migrant Population Statistics*. Eurostat. Dostęp: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

Rysunek 13. Dwadzieścia największych korytarzy migracyjnych z udziałem krajów europejskich (w mln)

Uwaga: Korytarze reprezentują kumulację ruchów migracyjnych w czasie i przedstawiają migawkę ewolucji wzorców migracji na znaczące populacje urodzone za granicą w określonych krajach docelowych.

Źródło: IOM. (2018). World Migration Report. Dostęp:

https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf.

Kwestie migracyjne stanowią poważny problem dla Europy, szczególnie w kontekście napływu imigrantów z regionu Morza Śródziemnego. Od 2016 r. problem ten był często omawiany na spotkaniach ministerialnych i szefów państw lub rządów. Część korytarzy migracyjnych to przepływy imigrantów z Afryki i Azji. Kraje europejskie oceniane się jako bogate i wysokorozwinięte. To tu przybywa większość uchodźców, szukających schronienia przed wojną.

Większość migrantów przybywających do Europy przez Morze Śródziemne dostaje się statkiem z Libii do Włoch lub z Turcji do Grecji przez Morze Egejskie. W 2016 r. prawie 390 tys. osób przybyło do Europy przez region Morza Śródziemnego zarówno drogą lądową, jak i morską, z czego 241 tys. z 360 tys. przybyło drogą morską⁹⁵. Szlak śródziemnomorski, szczególnie z Libii na Malte i do Włoch był najbardziej śmiertelnością drogą dla nielegalnych migrantów na świecie. W 2016 r., szacowano, że zginęło tam ponad 4,5 tys. ludzi⁹⁶. Ponad połowa imigrantów pochodziła z Syrii (z jednego z dziesięciu największych krajów imigracji uchodźców na świecie), następnie z Afganistanu i Iraku⁹⁷. Dużą część imigrantów stanowiły kobiety i dzieci.

3.8. Kierunki przepływów dochodów pieniężnych od emigrantów

Ekonomicznym efektem migracji siły roboczej są międzynarodowe przekazy pieniężne przesyłane do kraju pochodzenia imigranta. Są to wszelkie transfery bieżące wykonywane za pomocą gotówki lub pomiędzy rezydentami i nierezydentami gospodarstw domowych, z wykluczeniem podstawowego źródła dochodu, współzależności między gospodarstwami domowymi i faktycznego przeznaczenia przekazu⁹⁸. Przekazy te mają ogromne znaczenie szczególnie w krajach ubogich i słabo rozwiniętych, ponieważ w znaczącym stopniu wpływają one na gospodarkę, przyczyniając się m.in. do poprawy jakości życia ludzi, zwiększenie popytu wewnętrznego itp.⁹⁹

⁹⁵ IOM. (2017). Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond: Compilation of Available Data and Information: Reporting Period 2016. IOM. Geneva. Available from http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf.

⁹⁶ IOM. n.d.b. Mediterranean. In: Missing Migrants – Tracking Deaths Along Migratory Routes. IOM. Geneva. Dostęp: <https://missingmigrants.iom.int/mediterranean>.

⁹⁷ UNHCR. (2017). Refugees and Migrants Sea Arrivals in Europe: Monthly Data Update. December 2016. UNHCR. Geneva. Dostęp: <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/53447>.

⁹⁸ Eurostat. (2018). Personal transfers in the EU. 177/2018-15, Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9376912/2-15112018-BP-EN.pdf/63ece99d-8609-4b46-bbd5-d0552149150b>.

⁹⁹ Kacperska, E. (2016). Międzynarodowe, ... op. cit., s. 32-33.

W 2018 r. przepływy pieniężne wysłane przez mieszkańców Unii Europejskiej do krajów spoza UE, określane transferami osobistymi, wyniosły 35,6 mld EUR w porównaniu z 32,6 mld EUR w 2017 r. i 29,5 mld EUR w 2010 r. W badanym okresie nastąpił wzrost transferów o 5,1 mld EUR. W tym czasie wpływy do państw UE spoza tego terenu wzrosły tylko o 1,8 mld EUR. W 2018 r. wynosiły one 10,9 mld EUR. Oznacza to, że od 2010 r. w przepływach występuje ujemne saldo, które w 2018 r. wyniosło – 24,6 mld EUR dla UE i reszty świata. Większość transferów osobistych składa się z przepływów pieniędzy wysyłanych przez migrantów do ich kraju pochodzenia. Zdecydowana większość transferów następuje w obrocie wewnątrz unijnym, ponad 43% transferów pozostaje na terytorium Unii Europejskiej (tab. 15).

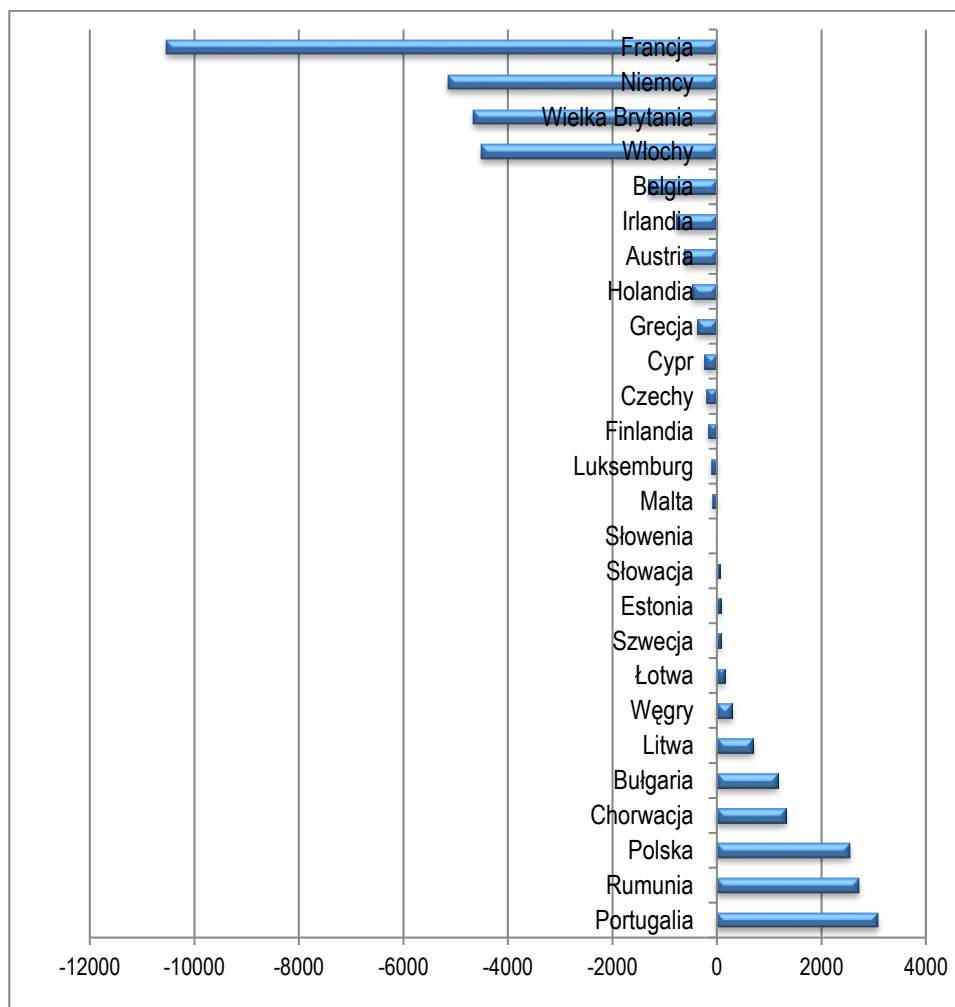
Tabela 15. Transfery osobiste w Unii Europejskiej w latach 2010-2018 (mld EUR)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Saldo transferów osobistych	-20,3	-20,4	-19,8	-19	-19,5	-20,5	-21,7	-22	-24,6
Wpływy spoza UE	9,1	10,2	10,8	10,4	10,6	11,1	10,1	10,7	10,9
Odpiły z UE	29,5	30,6	30,6	29,4	31,1	31,5	31,8	32,7	35,6
Przepływy wewnątrz UE	13,6	13,3	13,1	14	13,6	14,4	14,7	15,5	15,5

Źródło: Eurostat. (2016). Personal transfers in the EU. 24 7-9 December 2016.

Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7762348/2-09122016-AP-EN/1d88f146-ffd0-4062-a25a-9e986f5125ab>; Eurostat. (2019). Personal,... op. cit., Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10218345/2-12112019-AP-EN.pdf/546eb17b-a29b-8998-c912-dc9a09946b0d>.

Z analizy transferów poszczególnych państw w 2018 r. wynika, że największe odpiły transferów osobistych były z Francji (11,4 mld EUR), a następnie Hiszpanii (7,7 mld EUR), Wielkiej Brytanii (7,0 mld EUR), Włoch (6,5 mld EUR) i Niemiec (5,2 mld EUR). Natomiast najwyższe wpływy odnotowano w Portugalii (3,6 mld EUR), następnie w Rumunii (2,97 mld EUR), w Polsce (2,92 mld EUR), Wielkiej Brytanii (2,29 mld EUR) i we Włoszech (1,9 mld EUR) (tab. 15).

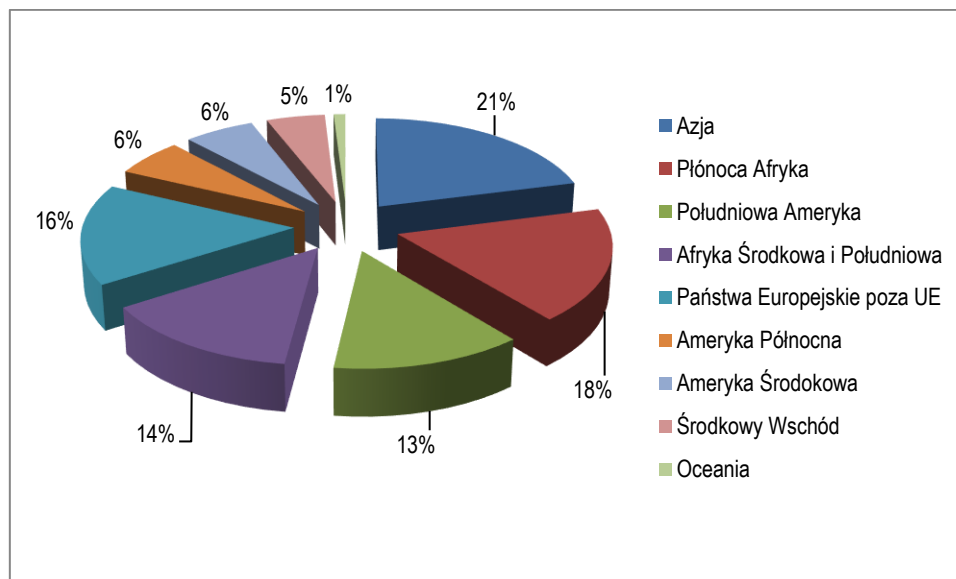

Rysunek 14. Bilans transferów osobistych państw członkowskich Unii Europejskiej w 2018 r. (mln EUR)

Źródło: Eurostat. (2019). Personal, ... op. cit.

Jak wynika z danych zaprezentowanych na rysunku 14, najwyższe nadwyżki w transferach osobistych zarejestrowano w takich krajach jak: Portugalia (ponad 3,0 mln EUR), Rumunia (2,7 mln EUR), Polska (2,5 mln EUR), Chorwacja (1,3 mln EUR) Bułgaria (1,1 mln EUR), Litwa (0,69 mln EUR) oraz Węgry (0,29 mln EUR). Natomiast rekordowy deficyt wystąpił we Francji (–10,5 mln EUR), Niemczech (–5,1 mln EUR), Wielkiej Brytanii (–4,6 mln EUR) i we Włoszech (–4,5 mln EUR) (rys. 14).

Transfery wysyłane z Unii Europejskiej w 2018 r. skierowane były w większości do krajów Azji (stanowiły aż 21% całkowitych odpływów z UE), następnie do państw z regionu Ameryki Północnej (18%), krajów europejskich nienależących do Unii Europejskiej (16%), Afryki Środkowej i Południowej (14%), a także do Ameryki Południowej (13%) (rys. 15).

Rysunek 15. Geograficzny podział transferów osobistych wysłanych z Unii Europejskiej w 2018 r.

Źródło: Eurostat. (2019). Personal, ... op. cit.

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 16, spośród wyszczególnionych państw członkowskich Unii, najwyższym odpływem transferów osobistych cechuje się Francja (11,3 mln EUR), w dalszym ciągu Hiszpania (7,7 mln EUR), Wielka Brytania (6,9 mln EUR) i Włochy (6,4 mln EUR). Dla porównania największy napływ został odnotowany w Portugalii (3,6 mln EUR), następnie w Polsce (2,9 mln EUR), Rumunii (2,9 mln EUR) oraz Wielkiej Brytanii (2,3 mln EUR) (tab. 16).

Tabela 16. Transfery osobiste w Unii Europejskiej z wyszczególnieniem na kraje członkowskie w 2017 r. (mln EUR)

Kraje	Wpływy			Odpływy		
	Łącznie	w tym:		Suma	w tym:	
		wewnątrz UE	poza UE		wewnątrz UE	poza UE
EU*	26 426	15509	10918	48434	12875	35559
Belgia	225	87	138	1530	226	1304
Bulgaria	1176	833	343	20	7	14
Czechy	740	573	167	934	607	327
Dania	c	c	c	c	c	c
Niemcy	4	1	2	5152	2475	2678
Estonia	144	89	55	78	43	35
Irlandia	0	0	0	779	618	161
Grecja	195	124	71	578	183	395
Hiszpania**	c	c	c	7733	c	c
Francja	870	229	641	11394	2562	8832
Chorwacja	1743	921	822	417	185	232
Włochy	1976	830	1146	6490	1124	5366
Cypr	233	135	98	465	263	202
Łotwa	493	259	234	352	196	156
Litwa	1122	484	638	433	111	321
Luksemburg	37	33	4	139	123	17
Węgry	394	355	39	102	57	46
Malta	59	23	37	140	79	61
Holandia	155	72	83	624	113	511
Austria	265	151	113	886	530	357
Polska	2929	2505	425	386	65	320
Portugalia**	3604	2095	1509	533	96	436
Rumunia	2977	2661	316	263	172	91
Słowenia	62	29	33	61	7	54
Słowacja	143	141	2	99	96	3
Finlandia	76	53	23	231	161	70
Szwecja	455	378	77	379	142	237
Wielka Brytania	2290	c	c	6950	c	c

*– suma UE zawiera dane poufne

**– dane odnoszą się wyłącznie do przekazów pieniężnych pracowników

c – dane poufne

Źródło: Eurostat. (2019). Personal, ... op. cit.

Okolo 60% całkowitych odpływów i wpływów z przekazów osobistych w 2018 r., podobnie jak w poprzednich latach, trafiło do państw członkowskich UE lub do nich przybyło, (tj. rezydenci UE-28 przeważnie (ale nie wyłącznie) przekazują pieniądze między sobą). Wpływa na to fakt, że obywatele UE mogą swobodnie przemieszczać się na rynku pracy w UE. W 2018 r. najwyższy udział wpływów wewnątrzunijnych w stosunku do wszystkich transferów osobistych (wpływów ogółem) odnotowano na Słowacji (99%), Węgrzech (90%), w Luksemburgu i Rumunii (oba 89%), Polsce (85%) i Szwecji (83%). Przeciwnie,

wpływy poza UE stanowiły około trzech czwartych łącznych wpływów we Francji (74%) i około dwóch trzecich na Malcie (63%) i Belgii (61%). Słowacja (97%), Luksemburg (88%), Irlandia (79%) i Finlandia (70%) były państwami członkowskimi, które odnotowały najwyższy odsetek odpływów wewnątrz UE w całkowitych odpływach. W przypadku odpływów poza UE największe udziały odnotowano w Słowenii (88%), Belgii (85%), we Włoszech i Polsce (oba 83%), Holandii i Portugalii (oba 82%) oraz Francji (78%) (tab. 16).

Wpływy z przekazów pieniężnych z Francji i Litwy (oba po 73%) trafiły głównie do gospodarek spoza UE-28, podczas gdy Włochy (71% wszystkich wpływów krajowych) Austria (63%) i Malta (61%) otrzymały swoje wpływy głównie spoza UE-28. Z drugiej strony, Luksemburg i Słowacja to najbardziej skoncentrowane na Unii Europejskiej gospodarki pod względem przekazów międzynarodowych, a odpływ poza UE-28 z Luksemburga to zaledwie 0,2% zaś ze Słowacji – 1,7% (patrz tab. 15 i 16).

4. SYTUACJA IMIGRANTÓW NA RYNKU PRACY

4.1. Poziom wykształcenia i problem nadmiernych kwalifikacji u migrantów międzynarodowych

W analizach dotyczących skutków migracji zwraca się uwagę na problem wyjazdu osób o wysokim potencjale i kwalifikacjach. Zjawisko to nazywane jest „drenażem mózgów” (brain drain). W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku zwracano uwagę na negatywne aspekty migracji zagranicznych, które były związane z kosztami fiskalnymi, jakie były ponoszone na edukację przyszłych migrantów. W latach dziewięćdziesiątych pojawiło się inne, nowe podejście, które opiera się na założeniu, że wyjazd za granicę może skłaniać do inwestycji w kapitał ludzki w kraju pochodzenia migranta. O. Stark i Y. Wang argumentują, że wyższe potencjalne zwroty z kapitału ludzkiego w obcym kraju wpływają korzystnie na decyzje o tworzeniu kapitału ludzkiego w kraju potencjalnego migranta¹⁰⁰. Pracownicy, mający możliwość migracji będą podnosić swoje umiejętności, które wpływają na wyższą produktywność pracy. O. Stark jest zdania, że drenażowi mózgów towarzyszy *brain gain*¹⁰¹. W gospodarce otwartej, w której jest możliwość migracji, ludność rozważająca wyjazd będzie zainteresowana inwestycjami w kapitał ludzki, czyli będą uczyć się języków obcych, będą inwestowali w wszelkie aktywności edukacyjne, które będą istotne dla przyszłych pracodawców za granicą oraz ułatwią im funkcjonowanie w obcym kraju. O ile *brain gain* dosyć łatwo można wyjaśnić w rozważaniach teoretycznych to weryfikacja empiryczna nie należy do rzeczy łatwych. Często trudno jest też jednoznacznie wskazać występowanie zjawiska drenażu mózgów ponieważ wyjeżdżają osoby, które nie miały pracy, więc ich potencjał i kwalifikacje nie były wykorzystane w kraju. Osoby wykształcone na emigracji niekiedy nie mogą znaleźć pracy i powiększają zasób osób bezrobotnych. Obserwujemy też zjawisko podejmowania pracy przez migrantów zagranicznych poniżej kwalifikacji. P. Karczmarczyk podając przykład migrantów z Polski do Wielkiej Brytanii po 1 maja 2004 r. wyjaśnia, że stopa zwrotu z kapitału ludzkiego w przypadku polskich imigrantów jest bardzo niska

¹⁰⁰ Stark, O., Wang, Y. (2002). Inducing human capital formation: migration as a substitute for subsidies. *Journal of Public Economics*. Volume 86. Issue 1. October, pp. 29-46.

¹⁰¹ Stark, O. (2005). The New Economics of the Brain Drain. *World Economics* 6 (2) pp. 137-140.

i zapewne niższa niż w przypadku polskiego rynku pracy.¹⁰² Migranci z Polski cechują się bardzo dobrym profilem edukacyjnym (o wiele korzystniejszym niż ten obserwowany na polskim rynku pracy) ale profil zatrudnienia jest już znacznie mniej korzystny. Znaczna część migrantów z Polski (oszacowano, że ok. 70%) wykonuje prace proste, często manualne w których nie wykorzystuje posiadanych kwalifikacji i sytuacja się nie zmienia z upływem czasu¹⁰³. Sytuacja ta dotyczy nie tylko migrantów z Polski.

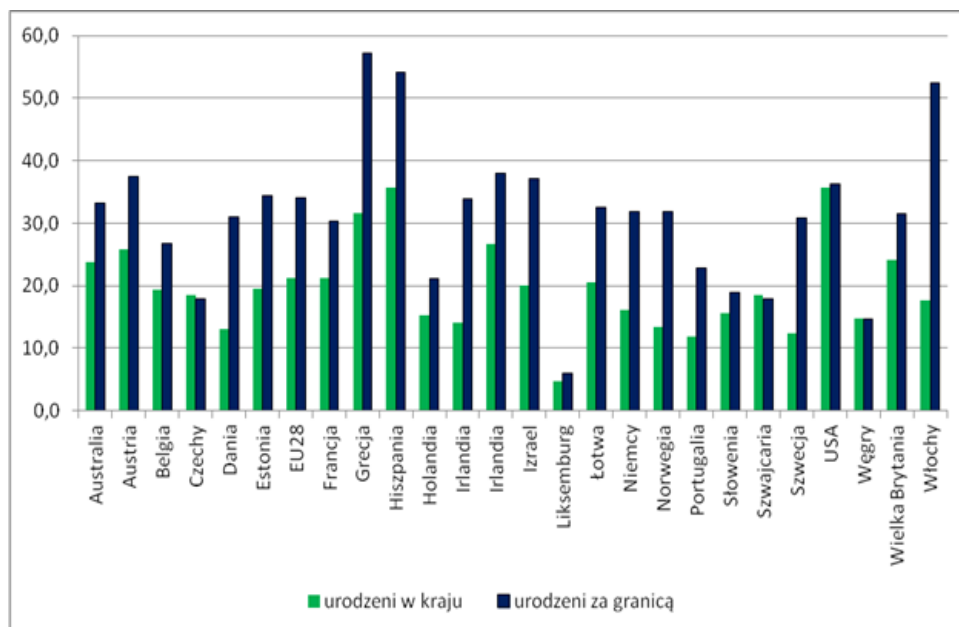
Z danych wynika, że w krajach OECD było 24,5 mln nisko wykształconych i 33,5 mln wysoko wykształconych imigrantów. Wielka Brytania, obok krajów typowo osiedleńczych jak Kanada czy Australia, wyróżnia się dużym odsetkiem imigrantów z wyższym wykształceniem. W ostatnich latach, oprócz Wielkiej Brytanii, Irlandia i Polska odnotowały napływ ludności dobrze wykształconej. Natomiast we Włoszech, Grecji, Malcie, Hiszpanii, Francji, Belgii i Niemczech jest znaczny odsetek migrantów z niskim poziomem wykształcenia¹⁰⁴. Duży popyt na prace nie wymagające kwalifikacji powoduje, że łatwo jest taką pracę uzyskać, co powoduje, że imigranci szybko znajdują pracę właśnie w takich zawodach.

Z danych wynika, że sytuacja osób z wyższym wykształceniem we wszystkich krajach poprawiła się, jednak odsetek osób z wyższym wykształceniem, którzy wykonują prace o niskich i średnich kwalifikacjach jest wysoki we wszystkich krajach OECD. W prawie wszystkich krajach, ryzyko pracy poniżej kwalifikacji jest większe w przypadku imigrantów niż rodzimej ludności, z wyjątkiem Szwajcarii. Najmniejsze różnice pomiędzy imigrantami a osobami urodzonymi w kraju występują w Luksemburgu i USA (rys. 16). Wskaźnik nadmiernych kwalifikacji u pracowników najbardziej wzrósł w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Austrii i Danii. Natomiast znacznie spadł w Grecji, Hiszpanii i Czechach (rys. 17). Grecja, Hiszpania i Włochy to kraje w których ponad połowa pracowników z wyższym wykształceniem wykonuje prace poniżej swoich kwalifikacji (rys. 16).

¹⁰² Karczmarczyk, P. (2019). Młodzi w dobie migracyjnej zmiany. W: Szafraniec, K. (red.). Młodzi 2018. cywilizacyjne wyzwania: edukacyjne konieczności. Wydawnictwo A PROPOS. Serwis Wydawniczy Anna Sikorska-Michalak. Warszawa.

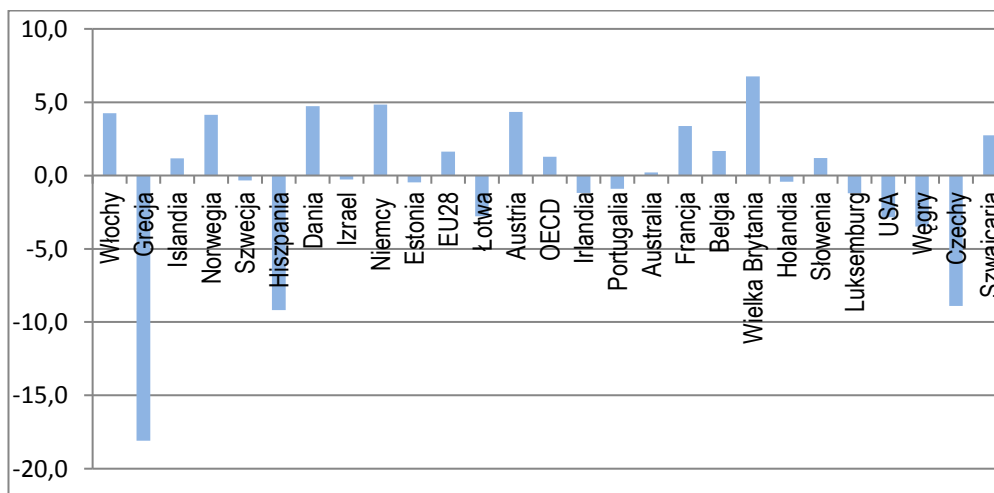
¹⁰³ Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2015). Winners and Losers Among Skilled Migrants: The Case of Post-Accession Polish Migrants to the UK. IZA Discussion Paper 9057, Bonn.

¹⁰⁴ OECD. (2019). International Migration Outlook 2019. OECD Publishing, Paris, Dostęp: <https://doi.org/10.1787/c3e35eec-en>.

Rysunek 16. Wskaźnikach nadmiernych kwalifikacji u pracowników urodzonych w kraju i za granicą w 2018 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Rysunek 17. Zmiana wskaźnika nadmiernych kwalifikacji wśród pracowników urodzonych za granicą w 2018 r. (2007=100, z wyjątkiem Australii 2014=100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Wykonywanie pracy poniżej kwalifikacji zawodowych przez długi czas może mieć negatywne konsekwencje. Na przykład może być źródłem frustracji, która wpływa na relacje rodzinne¹⁰⁵. Wówczas pracownicy charakteryzują się niższą wydajnością i jakością pracy, wykonują zadania bardziej monotonne i mniej założone a także zmagają się z niższym wzrostem płac.¹⁰⁶ Trudno jest im znaleźć pracę zgodną z kwalifikacjami i aspiracjami, jeśli staż pracy jest dość długi ale zdobyte doświadczenie nie jest istotne z punktu widzenia przyszłej pracy i obowiązków. Zjawisko pracy poniżej kwalifikacji jest określane jako nieadekwatne, natomiast w literaturze anglojęzycznej funkcjonuje termin *underemployment*, które tłumaczone jest jako niepełne czy nieadekwatne zatrudnienia.

4.2. Aktywność zawodowa migrantów międzynarodowych

Porównując obecną sytuację imigrantów do sytuacji w 2004 r. obserwuje się wzrost udziału pracujących w większości krajów z wyjątkiem Hiszpanii i Grecji, Włoch, Francji i Portugalii. Największe pozytywne zmiany jeśli chodzi o udział pracujących imigrantów odnotowała Polska. W 2004 r. zaledwie 27,2% imigrantów pracowało, natomiast w 2017 r. wskaźnik zatrudnienia był bliski 70%. Znaczny wzrost, chociaż już nie tak duży jak w przypadku Polski, odnotowano wśród imigrantów w krajach Europy Wschodniej (Słowacja, Węgry, Czechy) oraz w Wielkiej Brytanii i w Niemczech (tab. 17).

W wielu krajach europejskich, mieszkańców urodzonych w danym kraju wyróżniał wyższy wskaźnik zatrudnienia niż imigrantów. Na przykład w krajach Nordyckich różnica wyniosła 10 p.p. Są to też kraje w których przebywa duża liczba uchodźców i imigrantów. Duże różnice występują też w Holandii, Francji, Szwecji oraz w Niemczech, Austrii i Belgii. Niższy udział w rynku pracy imigrantów zwiększa ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego i wymaga większego zaangażowania ze strony państwa w zakresie polityki społecznej i niesie ze sobą większe wydatki publiczne na rzecz transferów socjalnych. W wielu krajach obserwuje się wzrost negatywnych postaw i narracji wobec cudzoziemców

¹⁰⁵ Austin, C., Este, D. (2001). The working experiences of underemployed immigrant and refugee men. *Canadian Social Work Review/Revue Canadienne De Service Social*, 18(2), pp. 213-229. Dostęp: www.jstor.org/stable/41669732.

¹⁰⁶ MacDonald, D. (2019). Under-employment: A crisis hangover, or something more? *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 234, OECD Publishing, Paris. Dostęp: <https://doi.org/10.1787/47123848-en>.

i imigrantów, a jednym z zarzutów jest wykorzystywanie świadczeń społecznych kraju przyjmującego.

Tabela 17. Wskaźnik zatrudnienia ludności urodzonej w kraju i za granicą w krajach OECD w 2004 i 2017 r. (w %)

Państwo	2004		2017		Różnica między 2017 a 2004	
	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju
Australia	66,0	72,4	70,8	74,3	4,8	1,9
Austria	61,6	67,4	65,6	74,0	4,0	6,6
Belgia	50,1	62	56,5	64,7	6,4	2,7
Czechy	56,9	64,3	77,5	73,5	20,6	9,2
Dania	59,4	77,4	65,0	75,8	5,6	-1,6
Estonia	66,6	62	71,7	74,4	5,1	12,4
Finlandia	55,7	68,7	60,3	70,6	4,6	1,9
Francja	58,3	64,0	56,6	66,0	-1,7	2,0
Grecja	64,1	59,3	52,8	53,6	-11,3	-5,7
Hiszpania	66,6	60,2	59,6	61,4	-7,0	1,2
Holandia	60,0	75,1	63,0	78,0	3,0	2,9
Irlandia	64,0	65,7	69,0	67,2	5,0	1,5
Islandia	80,1	83,4	88,1	85,9	8,0	2,5
Luksemburg	67,2	59,2	70,8	61,2	3,6	2,0
Niemcy	57,8	65,6	68,1	77,0	10,3	11,4
Norwegia	66,4	76	69,3	75,1	2,9	-0,9
Polska	27,2	51,5	69,9	66,1	42,7	14,6
Portugalia	70,1	67,8	69,9	67,2	-0,2	-0,6
Słowacja	52,4	56,8	69,8	66,2	17,4	9,4
Słowenia	64,8	65,7	66,3	69,6	5,0	3,9
Szwajcaria	72,3	79,2	75,8	81,8	3,5	2,6
Szwecja	61,3	74,3	66,3	79,9	5,0	5,6
USA	69,7	70,0	71,0	68,5	1,3	-1,5
Węgry	61,4	56,5	73,7	68,1	12,3	11,6
Wielka Brytania	63,4	72,2	72,5	74,5	9,1	2,3
Włochy	63,4	57,4	60	57,6	-3,4	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z baz danych OECD.

Rola świadczeń socjalnych jako magnesu przyciągającego obcokrajowców jest znana i opisana w literaturze¹⁰⁷. Z danych dotyczących migracji zagranicznych wynika, że nie zawsze ta koncepcja się potwierdza. Polska, w porównaniu do

¹⁰⁷ Borjas, G. J. (1999). Immigration and Welfare Magnets. Journal of Labor Economics. University of Chicago Press, vol. 17(4), October, pp. 607-637.

innych krajów nie ma aż tak korzystnego systemu świadczeń społecznych. Bezrobotni imigranci, nie tylko w Polsce, mają mniejsze szanse na uzyskanie zasiłku dla bezrobotnych niż ich rodzeni rówieśnicy i dlatego też będą częściej odbiorcami pomocy społecznej. Wyniki badań wskazują, że gospodarstwa domowe z nisko wykształconymi migrantami mają wyższe składki fiskalne netto niż porównywalne rodzime gospodarstwa domowe w prawie wszystkich krajach OECD¹⁰⁸. Swoboda przepływu osób w Unii Europejskiej i prawo do transgranicznej opieki społecznej są bardzo często kwestionowane. W ostatnich latach bardzo często pojawiały się głosy, że imigranci z krajów Unii Europejskiej są obciążeniem dla systemu opieki społecznej w kraju przyjmującym. W Danii przeanalizowano dane 100% obywateli z okresu dwunastu lat i główny wniosek z badań był taki, że imigranci z krajów UE wnieśli istotny, dodatni wkład netto do duńskiego państwa opiekuńczego, nawet w czasie spowolnienia gospodarczego. Oceniono, że imigranci z krajów EU, nie tylko mieli wkład finansowy do systemu opieki społecznej ale też mieli znaczący wkład w stabilność budżetową poprzez płacenie podatków. W badaniach tych porównano też wkład obywateli z „nowych” i „starych” państw członkowskich UE. W przypadku imigrantów z „nowych” państw ich wkład netto był dodatni od samego początku członkostwa w UE, ale niższy niż obywateli z tak zwanych starych państw członkowskich, którzy wnosili do systemu wyższe składki (mieli wyższe zarobki) ale też więcej z niego korzystali¹⁰⁹. Wyniki badań dotyczących świadczeń socjalnych i imigrantów z poza UE wskazują, że imigranci spoza UE mają mniejsze prawdopodobieństwo otrzymania świadczeń składkowych, inaczej jest w przypadku świadczeń nieskładkowych w porównaniu z rodzimą ludnością. Jeśli chodzi o świadczenia składkowe odsetek imigrantów spoza UE jest niższy niż wśród osób urodzonych w danym kraju, z wyjątkiem imigrantów w Polsce, Łotwie, Chorwacji i Francji. Natomiast imigranci rzadziej otrzymują jakiegokolwiek świadczenia nieskładkowe w Polsce, Wielkiej Brytanii i Czechach w porównaniu do rodzimej ludności. Ważną rolę w wyjaśnieniu luk pomiędzy tymi dwiema grupami odgrywają czynniki takie jak płeć, wiek, wielkość rodziny i najwyższy poziom wykształcenia. Porównania imigrantów spoza UE i rodzimej ludności z uwzględnieniem tych cech

¹⁰⁸ OECD. (2013). *International Migration Outlook 2013*. OECD Publishing, Paris. Dostęp: https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2013-en.

¹⁰⁹ Martinsen, D.S., Rotger, G.P. (2017). The fiscal impact of EU immigration on the tax-financed welfare state: Testing the 'welfare burden' thesis. *European Union Politics* 2017, Vol. 18(4) 620–639.

powoduje zmniejszenie różnic pomiędzy grupami w dwóch typach świadczeń socjalnych¹¹⁰.

4.3. Zjawisko bezrobocia wśród imigrantów

Pomimo znacznej poprawy sytuacji gospodarczej w ostatnich kilku latach nadal występuje bezrobocie, w wielu krajach przekraczające poziom naturalnej stopy bezrobocia. Zjawisko bezrobocia ma charakter bardzo złożony. Literatura ekonomiczna przedstawia wiele rodzajów bezrobocia, które cechują się różną wrażliwością na wahania koniunkturalne. W okresach utrzymującej się niskiej stopy bezrobocia można zakładać presję na wzrost płac oraz większą skłonność pracodawców do zatrudniania pracowników pochodzących z innych krajów. Z jednej strony pracodawcy mogą być skłonni do zatrudnienia imigrantów, jeśli nie mogą znaleźć pracowników do pracy, z drugiej strony dążąc do minimalizacji kosztów pracy mogą preferować pracowników, którzy są skłonni pracować za niższe wynagrodzenie, niż rodzima ludność. Jednak decyzje pracodawców mogą być mocno ograniczone w tym zakresie przez politykę migracyjną, która zawiera zbiór praw i restrykcji regulujących przepływ osób. Jak zauważają Boeri i van Ours bariery dla handlu między krajami i mobilności kapitału zostały w większości usunięte, ale wciąż istnieją znaczne ograniczenia w przepływie pracowników. Migracje międzynarodowe są zdaniem autorów „wielkimi nieobecnyymi” w czasach globalizacji¹¹¹. W wielu krajach sytuacja na rynkach pracy uległa znacznej poprawie, co również zauważalne jest w analizach dotyczących bezrobocia, jednak sytuacja jest dosyć zróżnicowana. Z danych wynika, że:

- najwyższa stopa bezrobocia wśród osób urodzonych za granicą występuje w Grecji, Hiszpanii, Szwecji, Francji, Finlandii, Turcji oraz we Włoszech i Belgii. Trudna sytuacja na rynku pracy wyjaśnia duży udział pracujących poniżej kwalifikacji w państwach takich jak Grecja, Hiszpania czy Włochy (ponad 50%).
- najkorzystniejsza sytuacja imigrantów jest w krajach pozaeuropejskich (np. w USA, Nowej Zelandii, Meksyku, Izraelu, Australii).
- wśród krajów UE najniższy udział bezrobotnych imigrantów wśród aktywnych zawodowo imigrantów był w Czechach, Polsce, Wielkiej Brytanii oraz na Węgrzech (tab. 18).

¹¹⁰ Conte, A., Mazza, J., (2019). *Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU*. J.R.C., Ispra, JRC116591.

¹¹¹ Boeri, T., van Ours, J. (2008). *The Economics of Imperfect Labor Market*. Princeton University Press.

Niska stopa bezrobocia jest niewątpliwie związana z sytuacją gospodarczą kraju ale nie można też wykluczyć oddziaływania polityki rynku pracy. Wysokość zasiłku dla bezrobotnych, długość okresu wypłacania oraz bariery w jego uzyskaniu mogą powodować, że w sytuacji braku pracy migranci mogą być bardziej skłonni do powrotu do kraju pochodzenia albo zdecydują się na wyjazd do kolejnego kraju.

Tabela 18. Stopa bezrobocia w 2004 i 2018 r. (w %)

Państwo	2004		2018		Zmiana (różnica pomiędzy 2004 a 2018) (w p.p.)	
	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju
Australia	5,5	5,5	5,5	5,4	0,0	0,1
Austria	11	4,3	9,4	3,7	1,6	0,6
Belgia	14,9	6,4	11,5	4,7	3,4	1,7
Czechy	12,9	8,2	2,5	2,3	10,4	5,9
Dania	12,5	4,8	9,8	4,3	2,7	0,5
Estonia	12,4	10,0	7,9	5,2	4,5	4,8
Finlandia	23,1	10,1	14,1	7,1	9,0	3,0
Francja	14,4	8,6	14,6	8,3	-0,2	0,3
Grecja	11,6	10,3	28,6	18,6	-17	-8,3
Hiszpania	7,4	4,4	20,7	14,2	-13,3	-9,8
Holandia	18,2	19,4	7,0	3,4	11,2	16,0
Irlandia	6,1	4,4	7,2	5,4	-1,1	-1,0
Islandia	8,1	3,9	5,1	2,5	3,0	1,4
Izrael	x	x	3,5	4,3	-3,5	-4,3
Kanada	x	x	6,4	5,7	x	x
Litwa	10,2	3,9	7,4	6,3	2,8	-2,4
Luksemburg	5,0	3,8	6,4	4,5	-1,4	-0,7
Łotwa	7,3	3,3	7,7	7,6	-0,4	-4,3
Meksyk	8,2	4,0	4,1	3,4	4,1	0,6
Niemcy	14,5	9,9	6,0	2,9	8,5	7,0
Norwegia	24,7	18,6	7,9	2,9	16,8	15,7
Nowa Zelandia	9,7	6,5	4,1	4,6	5,6	1,9
Polska	7,7	6	4,7	3,9	3,0	2,1
Portugalia	13,9	10,8	8,5	7,1	5,4	3,7
Słowacja	13,5	5,7	x	6,6	x	-0,9
Słowenia	8,3	3,1	6,5	5,1	1,8	-2,0
Szwajcaria	11,4	8,8	7,9	3,4	3,5	5,4
Szwecja	5,6	5,7	15,7	3,9	-10,1	1,8
Turcja	12,0	8	12,1	11,1	-0,1	-3,1
USA	x	x	3,5	4,1	x	x
Węgry	4,1	5,9	4,6	3,7	-0,5	2,2
Włochy	9,2	7,9	13,7	10,3	-4,5	-2,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Tabela 19. Bezrobocie długookresowe wśród imigrantów

Państwo	Bezrobotni długookresowo urodzeni zagranicą (% ogółu bezrobotnych)		Różnica w stosunku do urodzonych w kraju („+” – wyższa niż w kraju, „-” – niższa) (w p.p.)	
	2006-07	2015-16	2006-07	2015-16
Australia	17,9	24,3	1,4	-0,3
Austria	30,4	32,5	4,1	2,7
Belgia	57,2	57,1	8,5	8,3
Chorwacja	60,4	58,4	0,3	0,9
Czechy	69,9	48,8	17	7,8
Dania	20,1	33,8	1,8	12,2
Estonia	58,8	38,3	12,1	3,9
Finlandia	32,0	28,1	10,1	1,8
Francja	45,7	49,6	7,1	7,7
Grecja	44,5	71,1	-8,2	-1,6
Hiszpania	11,9	48,2	-11,1	-0,3
Holandia	50,2	50,3	10,8	9,9
Irlandia	24,5	52,3	-9,6	-5,5
Islandia	x	13,1	-0,1	3,5
Kanada	10,4	13,5	3,2	2,8
Litwa	x	54,3	2,8	14,3
Luxemburg	29,8	30,6	1,7	2,1
Łotwa	28,2	50,5	-2,8	7,8
Malta	x	48,1	-7,7	6,4
Niemcy	56,7	57,7	-0,1	-0,3
Norwegia	31,1	34,4	13,1	7,9
Nowa Zelandia	10,4	9,5	-0,8	-2,4
Portugalia	42,2	51,9	-7,2	-5
Słowenia	54,8	57,7	7,9	5,7
Szwajcaria	46,3	43,6	16,2	14,3
Szwecja	18,7	27,6	6,6	13
USA	6,6	11,8	0,2	0,4
Węgry	41,9	53,8	-4,2	8,1
Wielka Brytania	24,0	24,1	1,0	-5,0
Włochy	41,2	55,2	-8,3	-4,1
OECD (29)	29,2	37,3	-2,1	4,6
EU (28)	41,3	48,4	-3,7	0,1

Źródło: dane z OECD. (2019), International Migration Outlook 2019. OECD Publishing, Paris, Dostęp: <https://doi.org/10.1787/c3e35eec-en>.

Poważnym problemem makroekonomicznym jest bezrobocie długookresowe ludności. Sytuacja jest znacznie trudniejsza w krajach UE, gdzie prawie połowa bezrobotnych imigrantów pozostaje bez pracy powyżej jednego roku (48,5%). Rozpiętość udziału bezrobocia długookresowego jest bardzo duża od 2,1% w Korei Południowej do 71,1% w Grecji. Dużo niższy jest udział bezrobotnych

długoterminowo w krajach pozaeuropejskich, zwłaszcza w gospodarkach z bardziej elastycznymi rynkami pracy. Na przykład w USA 11,8% ogółu bezrobotnych imigrantów to byli bezrobotni powyżej jednego roku, w Kanadzie – 13,5%, a w Australii – 24,3% (tab. 19).

Porównując sytuację osób urodzonych za granicą z sytuacją osób urodzonych w kraju można wyciągnąć kilka wniosków. Po pierwsze w Grecji, bezrobocie długookresowe jest bardzo duże w obu grupach ludności, wśród imigrantów jest trochę niższe niż wśród rodzimej ludności (o 1,6 p.p.). W Krajach Skandynawskich (z wyjątkiem Finlandii) różnica w stopie bezrobocia długookresowego jest znaczna, przekraczająca 10 p.p. w Danii i Szwecji oraz o 7,9 p.p. w Norwegii na niekorzyść imigrantów. Należy podkreślić, że pomimo wzrostu udziału imigrantów bezrobotnych długookresowo ich odsetek nadal jest znacznie niższy niż średnia dla krajów UE. W ciągu ostatnich lat w wielu krajach odsetek długookresowo bezrobotnych praktycznie się nie zmienił. Na przykład w Niemczech, Belgii, Holandii, Słowenii, Chorwacji nadal ich udział jest wysoki, ponad połowa bezrobotnych nie pracuje dłużej niż rok. Długi okres pozostawiania bez pracy negatywnie wpływa na perspektywy powrotu do zatrudnienia. Jeśli bezrobotni nie mają kompetencji na które jest popyt i mają małe doświadczenie zawodowe to prawdopodobieństwo, że zostaną w zasobie bezrobotnych jest wyższe¹¹².

4.4. Sytuacja młodzieży NEET w wybranych krajach

Dostęp do rynku pracy jest utrudniony dla określonych grup imigrantów. Jedną z tych grup jest młodzież. Pomimo poprawy sytuacji na rynkach pracy w wielu krajach i pomimo technologicznego rozwoju, rozwoju społeczeństwa informacyjnego, większej świadomości o potrzebach kształcenia przez całe życie, wciąż duża grupa osób młodych pozostaje poza rynkiem pracy i sferą edukacji. W literaturze anglojęzycznej grupa ta nosi nazwę NEET (*not in employment, education or training*). W 1999 r. w Wielkiej Brytanii przedstawiono raport odnośnie młodzieży w wieku 16-18 lat, która przez co najmniej 6 miesięcy była bez pracy, nie uczyła się ani nie przygotowywała do wykonywania zawodu uczestnicząc w szkoleniach. Raport miał na celu nie tylko przedstawić skalę zjawiska i jego powody ale również miał za zadanie wskazać możliwości jego

¹¹² Kmieć, D. (2015). Zastosowanie modelu logitowego do analizy czynników wpływających na bezrobocie wśród ludności wiejskiej. Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 110, s. 33-42.

ograniczenia¹¹³. Następnie grupa NEET stała się celem działań przedstawionych w programie „Mobilna młodzież”, który jest częścią Europejskiej Strategii Europa 2020. Zwrócono w nim uwagę na sytuację i problemy młodego pokolenia: zbyt wiele osób kończy przedwcześnie edukację szkolną, niewiele podejmuje studia, występują trudności w znalezieniu pracy, co stanowi zagrożenia i może powodować trwałe konsekwencje¹¹⁴. Od tego czasu termin NEET stał się bardzo popularny, nie tylko w krajach Unii Europejskiej. Termin ten na stałe wszedł do debaty na temat sytuacji osób młodych jako wskaźnik, który pomaga lepiej zrozumieć ich sytuację. Dotychczasowe wskaźniki okazały się niewystarczające do przedstawienia sytuacji osób młodych. Podstawowe wskaźniki rynku pracy tj. wskaźnik zatrudnienia osób młodych czy też stopa bezrobocia liczona według metodologii stosowanej w Labour Force Statistics, dotyczy tylko ludności aktywnej zawodowo. Jednak nie wszystkie osoby młode, które są bez pracy rejestrują się jako osoby bezrobotne. Na ten fakt wpływa wiele czynników i jednym z nich jest przewaga korzyści nad kosztami, jaki wynika z faktu rejestracji czy też skuteczności tych instytucji w łagodzeniu bezrobocia w tej grupie. Fakt rejestracji rodzi ze sobą pewne obowiązki, na przykład potwierdzania gotowości do pracy, co stanowi pewien rodzaj uciążliwości i może zniechęcać do tego typu działań aczkolwiek podejście to jest uwarunkowane kulturowo. Część osób młodych jest bezrobotna ale jednocześnie uczy się w szkołach wieczorowych czy zaocznych. Kategoria NEET obejmuje swoim zasięgiem wszystkie osoby młode, które nie pracują, nie uczą się i nie przygotowują się do zawodu. Zakres wieku który jest najczęściej analizowany to 15-24 lata lub 15-29 albo i szerzej, obejmuje osoby w wieku 15-34 lata. Definicja wskaźnika NEET jest bardzo prosta jednak, obejmuje on odmienne grupy o specyficznych cechach i potrzebach. Heterogeniczność grupy determinuje skuteczność podejmowanych działań w ograniczeniu tego zjawiska, co powoduje, że bez trafnej identyfikacji problemów i ich przyczyn w poszczególnych podgrupach trudno będzie uzyskać zadowalające efekty. Wrażliwość na pewne bodźce i zachęty w poszczególnych grupach może być bardzo różna, ponieważ grupę NEET tworzą osoby, które łączą 3 cechy wspólne, opisujące ich aktualne położenie a przyczyny tej sytuacji są często

¹¹³ Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, Report by the Social Exclusion Unit, July 1999. Dostęp: <https://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf>.

¹¹⁴ Mobilna młodzież. Inicjatywa na rzecz uwolnienia potencjału młodzieży ku inteligentnemu, trwałemu i sprzyjającemu włączeniu społecznemu wzrostowi gospodarczemu w Unii Europejskiej. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2010. Dostęp: https://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_PL.pdf.

odmienne i złożone. Autorzy raportu opublikowanego przez Eurofound wyróżnili 5 grup osób będących NEET:

1. Niezaangażowani (*Disengaged*) – zniechęceni edukacją i poszukiwaniami pracy.
2. Bezrobotni (*the conventionally unemployed*), szukają aktywnie pracy, podgrupę dzieli się na krótko i długotrwale bezrobotnych.
3. Niezdolni do podjęcia aktywności zawodowej czy edukacyjnej z różnych przyczyn (niepełnosprawność, opieka nad dzieckiem) (*the unavailable*).
4. Osoby aktywnie poszukujące pracy lub szkoleń ale zgodnych z ich umiejętnościami, aspiracjami zawodowymi (*opportunity-seekers*).
5. Osoby dobrowolnie będące w grupie NEET – są zaangażowane w inne działania, podróżują, tworzą sztukę, spędzają czas na samodoskonaleniu¹¹⁵.

W Polsce, pojawiły się określenia, że jest to jako „pokolenie trzy razy nic (niepracujące, nieuczące się i nieszkolące się) czy też pokolenie „ani ani”¹¹⁶. Te dwa określenia, nie oddają w pełni istoty problemu, i raczej mają wydźwięk przywołujący negatywne konotacje. Jak wynika, chociażby z typologii zaprezentowanej w niniejszej pracy, są to osoby, które są poza sferą rynku pracy i edukacji formalnej nie tylko z własnego wyboru.

Wśród czynników wpływających na udział w grupie NEET wyróżnia się: niski poziom wykształcenia, niepełnosprawność, mieszkanie na obszarach oddalonych, peryferyjnych, na wsi. Ryzyko jest większe również w przypadku młodzieży, która wychowuje się w niepełnych rodzinach, w rodzinach rozwiedzionych, w rodzinach o niskich dochodach czy też o niskim poziomie wykształcenia i dotkniętych bezrobociem. Młodzież ze środowisk imigracyjnych jest też bardziej narażona na przynależność do grupy NEET niż koledzy urodzeni w danym kraju.¹¹⁷ Nie wszystkie kraje dysponują danymi dotyczącymi sytuacji osób młodych, którzy urodzili się w danym kraju ale rodzice są imigrantami. Na podstawie dostępnych danych można stwierdzić, że najniższy udział młodzieży NEET pochodzącej ze środowisk imigranckich jest w Szwajcarii, Kanadzie, Niemczech, na Litwie oraz w Izraelu i Australii. Natomiast znaczny udział, ponad średnią dla krajów UE

¹¹⁵ Eurofound. (2012). NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

¹¹⁶ Por. Krause, E. (2016). Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic. *Problemy Profesjologii*, (2), 67-81 oraz Szcześniak, M., Rondon, G. (2011). Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie. *Psychologia Społeczna*, nr 3 (18), s. 242.

¹¹⁷ Młodzi ludzie i młodzież bierna społecznie (tzw. Grupa NEET) w Europie: podstawowe ustalenia. Podsumowanie. (2012). Eurofound, Dublin. Dostęp: <https://www.eurofound.europa.eu/pl/publications/resume/2011/labour-market/young-people-and-neets-in-europe-first-findings-resume>.

i OECD, występuje w Czechach, Grecji, w Słowenii, Francji oraz Luksemburgu i Belgii. Porównując sytuację młodzieży ze środowisk imigranckich z sytuacją ich kolegów, którzy mają rodziców urodzonych w tym samym kraju co oni, można wyróżnić kilka grup:

- pierwsze grupa to kraje, które wyróżniają się dużym odsetkiem NEET w obu grupach. Są to Grecja, Hiszpania i Czechy, Włochy.
- druga grupa to państwa, o wyższym udziale NEET wśród młodzieży z rodzin imigranckich. W tej grupie znajdują się następujące państwa: Austria, Dania, Estonia, Francja, Łotwa, Słowacja oraz kraje Beneluksu.
- trzecia grupa zawiera kraje, które reprezentują podobny lub zbliżony udział młodzieży NEET, różnica pomiędzy dwiema grupami nie przekracza 3,5 p.p. Tę grupę tworzą kraje nordyckie (Finlandia, Szwecja, Norwegia) oraz Niemcy, Wielka Brytania oraz Szwajcaria.
- czwartą grupą są kraje o odmiennej sytuacji, to znaczy, że udział młodzieży NEET z rodzin imigranckich jest niższy niż w wśród ich kolegów. Sytuacja taka występuje na Litwie i Węgrzech, w Portugalii, Izraelu oraz USA (tab. 20).

W Unii Europejskiej 16,7% dzieci imigrantów zaliczało się do kategorii NEET. W USA o 2,1 p.p. Mniejszy był udział wśród dzieci imigrantów niż wśród ich kolegów. W USA częściej w grupie NEET są kobiety, niż mężczyźni, 2/3 ma wykształcenie średnie lub niższe, 22% młodych czarnoskórych Amerykanów i 20% młodych Latynosów są to osoby NEET. Oceniono, że wysoki stopień segregacji rasowej jest czynnikiem zwiększającym bycie w grupie NEET¹¹⁸.

Porównując udział młodzieży NEET ze względu na płeć, można stwierdzić, że kobiety są częściej w grupie NEET ale nie jest to regułą, są kraje gdzie jest przewaga mężczyzn. W Hiszpanii, Estonii i na Litwie udział kobiet urodzonych za granicą, będących poza rynkiem pracy i edukacją był bardzo wysoki i znacznie przewyższał wskaźnik dla mężczyzn. Tak dużych różnic nie zaobserwowano w przypadku kobiet urodzonych w danym kraju (tab. 20).

¹¹⁸ Desilver, D. (2016). Millions of young people in U.S. and EU are neither working nor learning. Dostęp: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/01/28/us-eu-neet-population/>.

Tabela 20. Wskaźnik NEET w 2017 r. w grupie ludności 15-34 lata (w %)

Państwo	Ludność urodzona w danym kraju mająca:							
	rodziców urodzonych za granicą				rodziców urodzonych w kraju			
	ogółem	mężczyźni	kobiety	15-24 lat	ogółem	mężczyźni	kobiety	15-24 lat
Australia	11,2	10,1	12,3	7,9	13,6	11,6	15,5	11,4
Austria	14,6	16,7	12,4	17,5	7,0	6,9	7,2	10,4
Belgia	21,7	20,1	23,3	15,8	11,9	11,9	11,8	11,5
Bułgaria	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	29,6	26,5	32,9	30,4
Czechy	28,9	b.d.	b.d.	b.d.	20,1	11,8	28,9	18,6
Dania	18,6	19,5	17,6	b.d.	13,2	12,3	14,1	b.d.
Estonia	19,4	10,5	31,2	18,4	12,2	7,7	17	11,6
Finlandia	17,5	19,9	15,1	20,6	16	17,2	14,7	10,3
Francja	24,9	23	26,8	21,5	14,5	12,3	16,2	14,5
Grecja	27,0	26,4	27,7	21,5	29,9	27,6	32,3	20,8
Hiszpania	31,6	24,8	40,1	28,6	26,9	26,6	27,2	28,1
Holandia	14,6	11,5	17,3	b.d.	6,6	5,4	7,8	b.d.
Izrael	10,4	9,5	11,4	11,4	16,6	11,5	21,7	14,6
Kanada	9,3	9,7	8,9	b.d.	12,7	12,2	13,2	b.d.
Litwa	10,1	b.d.	b.d.	b.d.	18,3	17,1	19,6	18,4
Luksemburg	25,4	23,3	27,7	33,8	17,2	15,9	18,5	25,8
Łotwa	25,1	17,8	30,4	21,6	18,7	16,7	20,7	18,4
Malta	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	14,0	9,5	18,8	10,8
Niemcy	9,9	8,1	11,8	b.d.	7,5	5,5	9,6	b.d.
Norwegia	14,4	15,2	13,6	18,4	11,0	11,1	10,9	14,7
Polska	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	17,6	13,3	22,1	12,6
Portugalia	13,0	11,9	13,9	12,0	17,5	16,8	18,2	15,1
Słowacja	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	22,4	16,5	28,5	14,1
Słowenia	23,1	24,7	20,9	21,0	11,3	10,1	12,7	7,9
Szwajcaria	9,1	10,3	7,7	6,4	6,3	5,9	6,7	7,0
Szwecja	11,6	11,7	11,5	21,8	8,4	8,6	8,2	12,2
USA	13,7	11,9	15,6	12,6	15,7	13,4	18	13,9
Węgry	13,3	b.d.	b.d.	10,5	19,1	12,6	26	14,6
Wielka Brytania	16,1	13,7	18,7	14,5	15,2	11,9	18,6	14,9
Włochy	20,2	21,6	18,7	18	26,7	24,5	29,1	21,2
OECD	13,9	12,3	15,5	13,8	15,9	13,6	18,3	15,2
EU ogółem	16,7	14,7	18,7	19	17,2	14,7	19,8	17

Źródło: Dane OECD/EU. (2018). Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration. OECD Publishing, Paris/EU, Brussels, <https://doi.org/10.1787/9789264307216-en>.

Wysoki udział osób będących poza sferą edukacji i rynku pracy, a dodatkowo duże różnice pomiędzy grupami młodzieży są wyzwaniem dla polityki gospodarczej w różnych krajach i wymagają opracowania skutecznych programów, które pomogłyby przeciwdziałać przedwczesnemu opuszczaniu systemu edukacji przez młodych ludzi, a także pomagałyby im wejść na rynek pracy. Takie działania

wymagają oddziaływania nie tylko na grupę młodych ludzi będących poza rynkiem pracy ale również na stronę popytową rynku pracy. Bycie poza rynkiem pracy i systemem edukacji powoduje szereg negatywnych skutków, a samo dotarcie do osób NEET i ponowna reintegracji społeczna jest bardzo trudna. Część młodzieży negatywnie postrzega publiczne instytucje jak na przykład instytucje pośrednictwa pracy czy też placówki oświatowe, dodatkowo imigranci mogą mieć barierę wynikającą na przykład ze słabej znajomości języka¹¹⁹. Dlatego ważne jest aby możliwie najwcześniej rozpoznawać i reagować na problemy młodzieży, kiedy jeszcze są w systemie edukacji. Dodatkowo powinno wdrożyć się program, nie tylko rozpoznawania ryzyka ale też realnej pomocy. Nie zawsze młodzież może liczyć na pomoc w rodzinie czy też w bliskim otoczeniu.

¹¹⁹ Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy. Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2014, Dostęp: http://obserwatorium.mazowsze.pl/pliki/files/Raport_-finalny_z_badania_NEET_okl.pdf.

5. ZNACZENIE OPODATKOWANIA DLA FUNKCJONOWANIA RYNKU PRACY MIGRANTÓW ZAGRANICZNYCH

5.1. Aspekty teoretyczne wpływu opodatkowania na rynek pracy

Pojęcie kosztów pracy definiowane jest jako wydatki ponoszone przez przedsiębiorcę, związane z zatrudnieniem i świadczeniem pracy przez pracownika. Koszty pracy dzieli się na wynagrodzenia i pozapłacowe koszty pracy. Wynagrodzeniem jest wszystko to, co otrzymuje pracownik w zamian za swój wkład i obejmują świadczenia pieniężne i w naturze. Wśród rodzajów wynagrodzeń wyróżnia się wynagrodzenia osobowe (przysługują z tytułu stosunku pracy), bezosobowe (na podstawie umów o dzieło i zlecenie) i honoraria (za prace twórcze, autorskie). Do składników wynagrodzenia zalicza się: płacę zasadniczą, dodatki np. stażowy, funkcyjny, premie za uzyskane wyniki i płace uzupełniające np. nagrody deputaty, świadczenia socjalne¹²⁰. Pozapłacowe koszty pracy tworzą: koszty ubezpieczeniowe, funduszowe i tzw. uwikłane. Na przykładzie Polski można wskazać koszty związane z ubezpieczeniami społecznymi: emerytalnym, rentowym, chorobowym i wypadkowym. Do funduszowych kosztów zalicza się składki na: Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych czy Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz odpisy na fundusze specjalne np. zakładowy fundusz świadczeń socjalnych. Fundusz Pracy jest funduszem specjalnym z którego finansowana jest polityka rynku pracy skierowana do osób bezrobotnych¹²¹. Koszty uwikłane to element kosztów związanych z fluktuacją pracowników. Są to koszty rekrutacji nowych pracowników, koszty związane z odejściem pracowników (odprawy, koszty związane z rozwiązaniem stosunku pracy), koszty szkoleń pracowników, badań lekarskich itd. Oprócz kosztów związanych z rotacją pracowników czyli ich odejściem i zastąpieniem są też koszty związane ze spadkiem wydajności pracy pracowników w okresie wypowiedzenia czy niższą wydajnością pracy nowych pracowników, co wpływa na jednostkowy koszt pracy. Część przedstawionych

¹²⁰ Koziół, Ł. (2002). *Motywacja w pracy. Determinanty ekonomiczno-organizacyjne*. PWN, Warszawa-Kraków.

¹²¹ Kmiec, D. (Klembowska, D.) (2009). *Fundusz Pracy jako źródło finansowania zadań z zakresu promocji zatrudnienia*. W: Żelazny, R., (red.). *Koniunktura gospodarcza a funkcjonowanie rynków*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej. Katowice, s. 317-325.

tutaj kosztów jest trudna do skwantyfikowania ale mają znaczenie dla konkurencyjności przedsiębiorstw.

Z punktu widzenia niniejszej pracy interesujące są badania, koncentrujące się na zagadnieniach związanych z sytuacją na rynku pracy osób, które urodziły się za granicą a generowanymi kosztami. W porównaniach międzynarodowych wykorzystuje się informacje o poziomie klinie podatkowego, który wskazuje na strukturę kosztów pracy uwzględniając składki i podatki płacone przez pracownika, jak i składki społeczne płacone przez pracodawców. Klin podatkowy jest obliczany jako stosunek wartości składek na ubezpieczenie społeczne i podatków bezpośrednich pomniejszony o świadczenia pieniężne do całkowitych kosztów pracy¹²².

Dotychczasowe badania empiryczne, nie dały jednoznacznych wyników, w jakim stopniu zmiany opodatkowania wpływają na sytuację na rynku pracy. Istniejące badania wskazują na negatywną relację pomiędzy opodatkowaniem pracy a zatrudnieniem. Ciekawe konkluzje dotyczące wpływu podatków na sytuację na rynku pracy zawarte są w pracy J. Grubera dotyczące chilijskiego rynku pracy. W latach 1979-1986 doszło do gwałtownego obniżenia obciążeń podatkowych średnio o 25 p.p. Obniżenie kosztów opodatkowania pracy dla przedsiębiorstw spowodowało wzrost płac, natomiast wpływ na zmiany zatrudnienia był niewielki.¹²³ Wyniki, przedstawione przez F. Daveri i C. Tabellini dotyczyły 14 krajów przemysłowych i wskazują, że opodatkowanie pracy ma silny pozytywny wpływ na bezrobocie tylko w Europie, a nie w innych krajach uprzemysłowionych. Oszacowano, że wzrost stawek podatku pracy o 9,4 p.p. może przyczynić się do wzrostu bezrobocia o około 4 p.p.¹²⁴. Według szacunków Heckman i Pagés wzrost składek na ubezpieczenia społeczne o 10% zmniejsza zatrudnienie o 10% w krajach OECD i 4,5% w krajach Ameryki Łacińskiej¹²⁵. Badania M. Góry i in. wskazują, że wysoki klin podatkowy może mieć wpływ ale na zatrudnienie niewykwalifikowanych pracowników. Wzrost klina podatkowego o 10 p.p. powodował spadek wskaźnika zatrudnienia niewykwalifikowanych

¹²² OECD. (2019). *Taxing Wages 2019*. OECD Publishing, Paris. Dostęp: https://doi.org/10.1787/tax_wages-2019-en.

¹²³ Gruber, J. (1997). *The Incidence of Payroll Taxation: Evidence from Chile*. *Journal of Labor Economics*. University of Chicago Press, vol. 15(3), pt. 2.

¹²⁴ Daveri, F., and Tabellini, G. (1997). *Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries*. IGER Working Paper No. 122. Dostęp: <https://ssrn.com/abstract=52787> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.52787>.

¹²⁵ Heckman, J., Pagés, C. (2003). *Law and Employment: Lessons from Latin America and the Caribbean*. NBER Working Paper No. 10129 December 2003. Dostęp: <https://www.nber.org/papers/w10129>.

mężczyzn o 5 p.p.¹²⁶. Przegląd badań dotyczących kwestii związanej z kosztami pracy i ich wpływu na rynek pracy znajduje się w artykule Dobele i inni¹²⁷. Są też badania, w których weryfikowany jest wpływ zmian kosztów pracy na sytuację różnych grup. Są to na przykład pracownicy bez kwalifikacji, osoby starsze czy też rodzice z dziećmi lub samotni rodzice. Niewiele jest badań, które podejmują tematykę związaną z poziomem kosztów pracy i sytuacją imigrantów. Jest to zagadnienie istotne zarówno dla pracodawców jak i pracowników. Zgodnie z teorią, wysoki poziom kosztów pracy wpływa na popyt na pracę oraz nie jest bez znaczenia dla podaży strony rynku pracy. Wysokie koszty pracy mogą wpływać na ograniczenie podaży pracy lub unikanie ich płacenia. Unikanie to może polegać na wykonywaniu pracy nierejestrowanej lub niewykupieniu obowiązkowej polisy ubezpieczeniowej. Na przykład w Holandii, podstawowe ubezpieczenie zdrowotne, jest obowiązkowe dla osób mieszkających w Holandii oraz dla pracujących na terenie Holandii, nawet jeśli są zameldowani w innym kraju. Jeśli pracodawca nie wykupi pracownikom grupowego ubezpieczenia zdrowotnego, to każdy pracownik ma obowiązek je wykupić, a dla wielu migrantów miesięczny wydatek około 119 EUR dla osoby samotnej jest dosyć wysoką kwotą (średnia roczna składka określona przez ministra zdrowia w 2019 r. wyniosła 1 432 EUR)¹²⁸. Osoby o niskich dochodach mogą ubiegać się o dofinansowanie na opiekę zdrowotną dla ludzi o niższych dochodach (*zorgtoeslag*). Kwota maksymalna dofinansowania w 2019 r. wynosi 98 EUR miesięcznie dla osób, których suma rocznych dochodów nie przekroczy 21 tys. EUR (brane są pod uwagę dochody w Holandii i z pozostałych krajów). Pomimo dofinansowania część imigrantów, zwłaszcza krótkookresowych, nie kupuje ubezpieczenia zdrowotnego. Gdyby nie było dofinansowania większa część imigrantów próbowałaby uniknąć płacenia składek na podstawowe ubezpieczenie zdrowotne.

¹²⁶ Góra, M., Radziwiłł, A., Sowa, A., Walewski, M. (2006). Tax Wedge and Skills: Case of Poland in International Perspective. No 64, CASE Network Reports, CASE-Center for Social and Economic Research.

¹²⁷ Dobele, L., Pilvere, I., Nipers, A. (2014). Theoretical Aspects Of Labour Taxes And Their Effects On The Labour Market. Economic Science for Rural Development No. 33, 2014.

¹²⁸ Dane ze strony: Regeling vaststelling geraamde gemiddelde nominale premie voor 2019. Dostęp: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041455/2019-01-01#Opschrift>.

5.2. Zmiany klina podatkowego w badanych krajach

Dane dotyczące składników klina podatkowego jako procent całkowitych kosztów pracy dla osoby samotnej, zarabiającej 100% średniego wynagrodzenia przedstawiono w tabeli 21.

Tabela 21. Podatek dochodowy oraz składki na ubezpieczenie społeczne płacone przez pracowników i pracodawców w 2018 r. (oszacowane dla osoby bezdzietnej zarabiającej 100% średniego wynagrodzenia (jako % kosztów pracy))

Państwo	Klin podatkowy	Podatek dochodowy	Składki na ubezpieczenie społeczne płacone przez:	
			pracowników	pracodawców
Australia	28,9	23,3	0,0	5,6
Austria	47,6	11,6	14,0	22,1
Belgia	52,7	20,3	11,0	21,3
Chile	7,0	0,0	7,0	0,0
Czechy	43,7	10,2	8,2	25,4
Dania	35,7	35,8	0,0	0,0
Estonia	36,5	10,0	1,2	25,3
Finlandia	42,3	16,6	8,1	17,6
Francja	47,6	12,3	8,8	26,5
Grecja	40,9	8,1	12,8	20,0
Hiszpania	39,4	11,5	4,9	23,0
Holandia	37,7	15,6	11,6	10,4
Irlandia	32,7	19,3	3,6	9,8
Islandia	33,2	26,6	0,3	6,3
Izrael	22,4	9,5	7,6	5,3
Japonia	32,6	6,8	12,5	13,3
Kanada	30,7	14,1	6,6	10,0
Korea Pld.	23,0	5,8	7,7	9,5
Litwa	40,6	10,0	6,9	23,8
Luksemburg	38,2	15,1	10,8	12,3
Łotwa	42,3	14,0	8,9	19,4
Meksyk	19,7	7,9	1,2	10,5
Niemcy	49,5	16,0	17,3	16,2
Norwegia	35,8	17,1	7,3	11,5
Nowa Zelandia	18,4	18,4	0,0	0,0
Polska	35,8	6,3	15,3	14,1
Portugalia	40,7	12,6	8,9	19,2
Słowacja	41,7	8,0	10,3	23,5
Słowenia	43,3	10,3	19,0	13,9
Szwajcaria	22,2	10,5	5,9	5,9
Szwecja	43,1	13,8	5,3	23,9
Turcja	38,9	11,2	12,8	14,9
USA	29,6	14,9	7,1	7,6
Węgry	45,0	12,4	15,3	17,4
Wielka Brytania	30,9	12,6	8,5	9,8
Włochy	47,9	16,7	7,2	24,0

Źródło: dane OECD.

Składki na ubezpieczenia społeczne można analizować jako składki opłacane przez pracodawcę i pracownika. Rozróżnienie to może być traktowane jako nieistotne z ekonomicznego punktu widzenia. Jednak wprowadzenie rozróżnienia do analiz dostarcza informacji, który komponent odpowiada za zmianę obciążeń podatkowych. Z punktu widzenia maksymalizacji przychodów z podatku większy podatek powinien być nałożony na mniej elastyczną stronę rynku pracy¹²⁹.

W większości analizowanych państw podatki bezpośrednie i składki płacone przez pracowników mają zdecydowanie większy udział w kosztach pracy niż składki na ubezpieczenia społeczne płacone przez pracodawców. Najniższy udział jest w państwach spoza Unii Europejskiej. Wysoki udział składek (ponad 20 %) płaconych przez pracodawców jest w Austrii, Belgii, we Francji, w Czechach, Słowacji, na Litwie i Estonii oraz w Szwecji i we Włoszech. W Danii i Nowej Zelandii nie ma wyodrębnionych składek na ubezpieczenia społeczne, pracownicy płacą podatek dochodowy.

OECD prezentuje dane dotyczące klina podatkowego dla różnych typów gospodarstw domowych: dla 1 osoby, dwóch osób, uwzględniając fakt posiadania dzieci, i zarabiających 67%, 100% lub 167% przeciętnego wynagrodzenia. Do badań wybrano klin podatkowy dla osoby samotnej, bezdzietnej, zarabiającej 67% minimalnego wynagrodzenia. Spośród trzech poziomów zarobków wydaje się, że ten będzie bardziej adekwatny, zważywszy na fakt, że często imigranci wykonują prace proste, które są niskopłatne. W tabeli 22 przedstawiono informacje o średnim poziomie klina podatkowego w latach 2004-2018 i miary jego zróżnicowania. Najniższy poziom klina podatkowego był w krajach spoza Unii Europejskiej. W Europie najwyższy poziom klina podatkowego jest w Belgii oraz w Niemczech i we Francji. A. Pina, V. Corluy i G. Verbis są zdania, że ograniczenia kosztów pracy są jednym z czynników, które zwiększyłyby udział pracujących imigrantów w Belgii¹³⁰.

W Polsce poziom klina podatkowego jest na średnim poziomie. W analizowanym okresie największą zmienność klina podatkowego była w Meksyku, Nowej Zelandii, Turcji oraz Holandii. Z tą różnicą, że w Meksyku jest tendencja wzrostowa, zaś w pozostałych państwach udział różnicy pomiędzy całkowitymi kosztami pracy płaconymi pracodawcy a płacą netto zmniejszał się.

¹²⁹ Boeri, T., van Ours, J. (2008). *The Economics of Imperfect Labor Market*. Princeton University Press.

¹³⁰ Pina, A., Corluy, V., Verbis, G. (2015). *Improving the labour market integration of immigrants in Belgium*, Economics Department Working Papers No. 1195, OECD. Dostęp: [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP\(2015\)13&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP(2015)13&docLanguage=En)

W Holandii klin podatkowy w porównaniu do 2004 r. zmniejszył się o 10 p.p., a w Nowej Zelandii o 5 p.p.

Tabela 22. Klin podatkowy 2004-2018 – statystyki opisowe

Państwo	Statystyki opisowe (N ważnych = 15)				
	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Australia	22,87	20,70	25,12	1,48	6,49
Austria	43,91	42,99	45,07	0,66	1,51
Belgia	49,30	46,07	50,56	1,32	2,67
Chile	7,00	7,00	7,00	0,00	0,00
Czechy	40,20	38,77	42,03	0,98	2,44
Dania	34,23	33,12	35,72	1,07	3,12
Estonia	37,92	32,85	39,67	1,59	4,18
Finlandia	37,79	36,07	39,34	1,04	2,76
Francja	45,49	42,79	47,02	1,62	3,55
Grecja	36,73	35,01	39,54	1,26	3,44
Hiszpania	35,98	34,10	37,28	0,93	2,59
Holandia	33,67	30,37	41,73	3,32	9,87
Irlandia	23,44	20,74	25,32	1,50	6,41
Islandia	28,82	26,13	30,34	1,28	4,44
Izrael	15,42	13,64	19,52	1,69	10,94
Japonia	29,12	26,11	31,15	1,73	5,96
Kanada	26,45	25,69	27,42	0,57	2,14
Korea Płd.	17,69	15,51	19,84	1,33	7,53
Litwa	39,70	37,11	42,59	1,59	4,00
Luxemburg	29,67	26,66	32,49	1,84	6,19
Łotwa	41,62	38,66	43,32	1,41	3,40
Meksyk	13,11	10,07	16,13	2,12	16,17
Niemcy	45,93	44,90	47,51	0,88	1,91
Norwegia	33,96	32,75	35,08	0,60	1,78
Nowa Zelandia	15,39	12,97	19,02	2,52	16,38
Polska	35,17	33,14	37,85	1,57	4,47
Portugalia	33,82	31,85	36,62	1,91	5,65
Słowacja	37,12	34,41	39,48	1,92	5,17
Słowenia	39,86	38,50	43,57	1,52	3,81
Szwajcaria	19,35	19,11	19,65	0,16	0,85
Szwecja	42,26	40,50	47,19	2,37	5,61
Turcja	36,51	32,85	41,95	3,34	9,15
USA	28,56	27,42	29,51	0,71	2,47
Węgry	46,25	43,12	49,03	2,05	4,43
Wielka Brytania	28,31	25,97	30,85	1,93	6,81
Włochy	42,69	40,68	44,87	1,47	3,45

Źródło: opracowanie własne, dane OECD.

W 2018 r. średni klin podatkowy w krajach OECD był niższy niż w 2017 r. co było spowodowane zmianami, głównie w czterech krajach. W Estonii (–2,54 p.p.) i USA (–2,19 p.p.) nastąpiły zmiany w podatkach dochodowych, a w Belgii (–1,09 p.p.) i na Węgrzech (–1,11 p.p.) obniżono składki na ubezpieczenia społeczne płacone przez pracodawców. W pozostałych 10 krajach klin podatkowy nieznacznie zmniejszył się, a w 22 państwach nieznacznie wzrósł. Generalnie klin podatkowy jest raczej na stabilnym poziomie, a jego zmienność wynika ze zmian w polityce fiskalnej czy też społecznej, co dobrze widać na przykładzie Polski w gospodarstwach domowych z dziećmi, w których jedna osoba pracuje. Największe zmiany, o 10,33 p.p. nastąpiły w Polsce za sprawą uwzględnienia w szacunkach głównie świadczenia wychowawczego tzw. Rodzina 500+¹³¹.

5.3. Zmiany klina podatkowego a sytuacja na rynku pracy imigrantów

Międzynarodowe przepływy ludności mają istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Międzynarodowe przepływy siły roboczej czyli migracje ekonomiczne nastawione są na korzyści ekonomiczne. Brak pracy czy brak stabilnej pracy i duże ryzyko bezrobocia, różnice w płacach są to czynniki, które są bodźcem do migracji zagranicznych. W przypadku nisko wykwalifikowanej siły roboczej o migracjach zagranicznych decydują cechy strukturalne gospodarki, a konkretnie cechy rynku pracy w krajach rozwiniętych (centrum). W krajach tych, rynek pracy jest dualny, podzielony na segmenty: podstawy i wtórny, bywa określany też jako podrzędny. W segmencie podrzędnym warunki zatrudnienia nie są akceptowane przez lokalną ludność i imigrantom łatwo znaleźć zatrudnienie. Migracja do kraju wysokorozwiniętego jest głównie zdeterminowana przez popyt na pracę na jego rynku wtórnym (podrzędnym)¹³².

Podział rynku pracy na segmenty nie jest przejściowy, jest utrwalony przez bardziej lub mniej formalne regulacje, a przejście pomiędzy segmentami jest bardzo utrudnione lub wręcz niemożliwe. Pracobiórcami na takim rynku pracy są między innymi cudzoziemcy bez kwalifikacji zawodowych¹³³. Osoby o szczególnych czy też wysokich kwalifikacjach mogą decydować się na emigrację

¹³¹ OECD. (2019). Taxing Wages 2019. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/tax_wages-2019-en

¹³² Okólski, M. (2005). Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy, teorie w encyklopedycznym zarysie. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

¹³³ Nyklewicz, K. (2007). Segmentacja rynku pracy w Republice Federalnej Niemiec. Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP, Olsztyn.

w związku z większymi perspektywami rozwoju, jednak jest to zazwyczaj bardzo mały odsetek osób migrujących. Na przykład w badaniach A. Organiściak-Krzykowskiej i J. Walasek, przeprowadzonych wśród reemigrantów, atrakcyjniejsze oferty pracy czy też podnoszenie kwalifikacji było motywem do emigracji dla niespełna 6% badanych, a głównym motywem był brak ofert pracy i niskie wynagrodzenia¹³⁴.

Tabela 23. Współczynniki korelacji klina podatkowego i stopy bezrobocia (lata 2004-2018)

Państwa	Urodzeni za granicą	Urodzeni w kraju
Australia	-0,23	-0,08
Austria	-0,19	0,13
Belgia	0,72*	0,54*
Czechy	0,12	-0,16
Dania	-0,61*	-0,67*
Estonia	0,40	0,44
Finlandia	0,72*	0,34
Francja	-0,55*	-0,41
Grecja	0,30	0,27
Hiszpania	0,58*	0,65*
Holandia	0,03	-0,26
Irlandia	0,64*	0,67*
Islandia	-0,12	-0,13
Luksemburg	0,57*	0,70*
Niemcy	0,90*	0,85*
Norwegia	-0,25	-0,04
Polska	0,16	0,63*
Portugalia	0,06	0,17
Słowacja	x	-0,28
Słowenia	-0,69*	-0,65*
Szwajcaria	0,21	-0,12
Szwecja	-0,68*	0,11
USA	-0,40	-0,33
Węgry	0,28	0,04
Wielka Brytania	0,42	0,02
Włochy	-0,21	-0,35

*p<0,05

Źródło: opracowanie własne.

¹³⁴ Organiściak-Krzykowska, A., Machnis-Walasek, J. (2013). Powroty z emigracji zarobkowej do Polski Wschodniej. W: Organiściak-Krzykowska A., Kwiatkowski, E., Machnis-Walasek, J., Krajewska, A., Piłat, K., Pieńkowska-Kamieniecka, S. (red.). Powroty z migracji wobec sytuacji na rynku pracy w Polsce. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

Opodatkowanie pracy, obok prawnej ochrony zatrudnienia, płacy minimalnej, zasiłków dla bezrobotnych należy do instytucji, które wpływają na funkcjonowanie rynku pracy. Poniższa analiza dotyczy porównania zmian sytuacji na rynkach pracy imigrantów w wybranych krajach należących do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) i ze zmianami dotyczącymi klina podatkowego.

W badaniach poddano analizie klin podatkowy i stopę bezrobocia zarówno imigrantów, jak i ludności, która urodziła się w danym kraju aby sprawdzić, czy kierunek zmian był identyczny dla obu grup. Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że między klinem podatkowym a stopą bezrobocia:

- istnieje dość silna, dodatnia korelacja występowała w obu badanych grupach w Belgii, w Niemczech, Irlandii, Luksemburgu oraz w Hiszpanii.
- w Finlandii występowała dodatnia korelacja, ale w przypadku imigrantów ten związek był silniejszy,
- w Polsce był istotny, dodatni, związek tylko w grupie bezrobotnych urodzonych w Polsce. W przypadku imigrantów była słaba dodatnia korelacja.
- w krajach skandynawskich i we Francji i Słowenii zależność była ujemna. Oznacza to, że spadkowi klina podatkowego towarzyszył wzrost stopy bezrobocia imigrantów (tab. 23).

5.4. Wynagrodzenie minimalne jako determinanta migracji zagranicznych

Według teorii migracji różnice w wynagrodzeniach są istotnymi determinantami migracji zagranicznych. W badaniach nad zjawiskiem imigracji podejmowano kwestię wpływu płacy minimalnej.¹³⁵ Według badań Cabańskiej (2015) PKB per capita (według parytetu siły nabywczej) i poziom płac minimalnych powodują wzrost imigracji.¹³⁶ Wzrost płacy minimalnej to wyższe zarobki dla imigrantów, dla pracodawców oznacza wzrost kosztów pracy. W przypadku porównań między krajami dane dotyczące poziomu płacy

¹³⁵ Orrenius, P. M., Zavodny, M. (2008). The effect of minimum wages on immigrants' employment and earnings. *Industrial and Labor Relations Review* 61:4 pp. 544–563, oraz Giulietti, C. (2015). Do minimum wages induce immigration?. *IZA World of Labor* 2015 pp. 151 DOI: 10.15185/izawol.151, czy też Edo, A., Rapoport, H. (2019). Minimum wages and the labor market effects of immigration, *Labour Economics*, ISSN: 0927-5371, Vol: 61, Page: 101753, DOI: 10.1016/j.labeco.2019.101753.

¹³⁶ Cabańska, J. (2015). Uwarunkowania migracji ludności na jednolitym rynku europejskim na przykładzie nowych państw członkowskich Unii Europejskiej. Rozprawa doktorska. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań. Dostęp: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/359874?id=359874>.

minimalnej uzupełnione zostały o dane dotyczące stosunku płacy minimalnej do mediany zarobków pracowników zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin. Mediana, zamiast średnich zarobków stanowi lepszą podstawę do porównań międzynarodowych. Udział minimalnego wynagrodzenia w medianie zarobków najniższy był w USA, a najwyższy w Turcji i Chile. Największy wzrost udziału płacy minimalnej nastąpił w Korei Południowej, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Portugalii oraz w Polsce (tab. 24).

Tabela 24. Minimalne wynagrodzenie jako % mediany średniego wynagrodzenia

Państwo	2004	2010	2018
Australia	0,58	0,54	0,54
Belgia	0,48	0,48	0,46
Chile	x	0,71	0,69
Czechy	0,4	0,38	0,42
Estonia	0,42	0,4	0,43
Francja	0,66	0,62	0,62
Grecja	0,44	0,48	0,48
Hiszpania	0,35	0,38	0,41
Holandia	0,47	0,47	0,47
Irlandia	0,53	0,44	0,48
Izrael	0,54	0,56	0,59
Japonia	0,34	0,37	0,42
Kanada	0,39	0,44	0,51
Korea Płd,	0,35	0,45	0,59
Litwa	0,47	0,5	0,51
Luksemburg	0,52	0,56	0,54
Łotwa	0,46	0,49	0,5
Meksyk	x	0,35	0,42
Niemcy	x	x	0,46
Nowa Zelandia	0,53	0,59	0,61
Polska	0,43	0,45	0,53
Portugalia	0,47	0,53	0,61
Słowacja	0,44	0,46	0,49
Słowenia	x	0,59	0,59
Turcja	0,74	0,7	0,71
USA	0,32	0,39	0,33
Węgry	0,47	0,47	0,52
Wielka Brytania	0,43	0,46	0,54

Źródło: dane OECD (Data extracted on 19 Dec 2019 13:47 UTC (GMT) from OECD, Stat).

Dane dotyczące rocznego minimalnego wynagrodzenia z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej zaprezentowano w tabeli 25. Realne roczne wynagrodzenie

minimalne we wszystkich krajach wzrosło, z wyjątkiem Grecji. W Grecji, w 2012 r. obniżono minimalne wynagrodzenie z poziomu 877 EUR do 684 EUR.

Tabela 25. Roczne płace minimalne (wg. PSN, w USD)

Zmienna	Roczne wynagrodzenie minimalne (wg. PSN, w USD)		Statystyki opisowe (2004-2018)				
	2004	2018	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Australia	21 511,3	23 975,6	22272,63	21353,74	23975,61	707,34	3,1758
Belgia	21 578,3	21 654,4	21917,99	21413,56	22684,99	358,47	1,6355
Chile	4 833,0	7 319,5	5882,81	4833,03	7319,53	827,67	14,0692
Czechy	7 533,2	10 342,4	8149,33	7296,2	10342,44	846,57	10,3881
Estonia	4 786,5	9 609,1	6829,02	4786,46	9609,1	1506,01	22,0531
Francja	18 692,1	20 903,3	20363,05	18692,13	21052,79	652,1	3,2024
Grecja	13 997,8	12 128,0	13668,7	11868,66	16015,69	1561	11,4203
Hiszpania	11 448,7	14 289,8	13046,38	11448,69	14289,76	699,39	5,3608
Holandia	23 240,9	23 520,6	23206,44	22851,51	23643,53	270,36	1,165
Irlandia	16 909,7	20 008,7	18486,68	16909,72	20008,7	810,79	4,3858
Izrael	11 760,7	15 104,2	12563,21	11608,66	15104,21	1038,45	8,2658
Japonia*	13 516,1	b.d	14964,36	13516,06	16802,06	1058,164	7,071227
Kanada	13 880,8	19 811,1	16281,17	13880,79	19811,08	1677,08	10,3008
Korea Płd.	10 234,6	19 880,8	13958,6	10234,56	19880,75	2492,74	17,8581
Litwa	5 011,9	9 365,1	6879,19	5011,92	9365,14	1416,49	20,591
Luksemburg	22 185,6	24 553,0	23425,26	22185,59	24671,33	782,59	3,3408
Łotwa	3 062,9	8 969,8	6000,61	2988,55	8969,79	1884,76	31,4095
Meksyk	1 891,4	2 188,0	1939,63	1873,59	2187,95	87,63	4,518
Niemcy**	x	22 097,9	22139,8	21936,4	22480,63	x	x
Nowa Zelandia	15 277,7	20 932,5	18344,56	15277,71	20932,45	1679,38	9,1546
Polska	6 807,3	13 214,9	9648,68	6807,29	13214,88	2120,93	21,9815
Portugalia	9 285,3	12 004,1	10391,51	9285,34	12004,09	847,51	8,1558
Słowacja	5 980,6	10 518,4	7714,28	5980,63	10518,39	1316,12	17,0608
Słowenia	11 113,0	15 269,9	13390,64	11112,98	15269,87	1640,81	12,2534
Turcja	9 012,1	12 616,0	10311,36	9012,12	13237,78	1445,36	14,0172
USA	14 240,8	15 080,0	15463,82	13343,09	17365,72	1241,08	8,0257
Węgry	6 494,5	10 669,4	7791,98	6494,51	10669,44	1316,39	16,8942
Wielka Brytania	16 177,7	20 053,1	17910,93	16177,69	20053,09	1057,23	5,9027
USA	14 240,8	15 080,0	15463,82	13343,09	17365,72	1241,08	8,0257

*Japonia – dane za lata 2004-2017, **Niemcy – dane za lata 2015-2018

Źródło: obliczenia własne, dane OECD.

W latach 2013-2016 wystąpiła deflacja, w 2017 r. odnotowano wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych, co osłabiło wartość nabywczą płacy minimalnej

(CPI=1,12 w 2017 r. i 0,68 w 2018 r.)¹³⁷. Dopiero w 2019 r. zdecydowano się na podniesienie wynagrodzenia minimalnego w Grecji.

Najniższe realne roczne wynagrodzenia minimalne były w Meksyku i Chile, Grecji, Portugalii oraz Turcji. Niższy poziom wynagrodzenia minimalnego był również w krajach, które w 2004 r. przystąpiły do Unii Europejskiej. Kraje te, na tle pozostałych, wyróżniają się też wyższym współczynnikiem zmienności. Na przykład w Estonii realne roczne wynagrodzenie wzrosło prawie trzykrotnie, a w Polsce prawie dwukrotnie. Pomimo wzrostu płacy minimalnej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest ona nadal znacznie niższa niż w krajach Europy Zachodniej. Realne roczne wynagrodzenie w Wielkiej Brytanii było prawie dwukrotnie wyższe, niż na Węgrzech, w Słowacji, Czechach czy w krajach bałtyckich. Niemcy, Wielka Brytania, Holandia i Irlandia to główne kierunki wyjazdów czasowych Polaków, są to też kraje wyróżniające się znacznie wyższym realnym minimalnym wynagrodzeniem, wynoszącym rocznie ponad 20 tys. EUR (tab. 25).

W Niemczech, 1 stycznia 2015 r. rząd wprowadził powszechnie obowiązującą godzinową płacę minimalną. Do tej pory wynagrodzenie minimalne ustalane było poprzez branżowe układy zbiorowe, którym nie podlegali wszyscy pracownicy. Obecnie funkcjonuje system z ustawową płacą minimalną, która dotyczy pracowników nie objętych płacą minimalną dla branż. Należy zaznaczyć, że niemieckie prawodawstwo przewiduje pewne wyjątki. Są grupy, które nie są objęte ustawową płacą minimalną jak na przykład osoby poniżej 18 roku życia lub osoby długotrwale bezrobotne. Wprowadzeniu płacy minimalnej w Niemczech towarzyszyło wiele obaw o negatywne oddziaływanie na rynek pracy. Badania pokazały, że jest brak statystycznie istotnego wpływu płacy minimalnej na regularne zatrudnienie podlegające ubezpieczeniu społecznemu, ale statystyczny istotny negatywny wpływ na krańcowe zatrudnienie¹³⁸. Wprowadzenie płacy minimalnej w Niemczech miało spowodować wzrost wynagrodzeń osób najmniej zarabiających, a w tej grupie są też imigranci.

¹³⁷ OECD. (2019). Inflation (CPI) (indicator). DOI: 10.1787/eee82e6e-en. Dostęp: <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>

¹³⁸ Bonin, H., Isphording I. E., Krause-Pilatus A., Lichter A., Pester N., Rinne U. (2019). The German Statutory Minimum Wage and Its on Regional Employment and Unemployment. IZA Policy Paper No. 145 March.

6. MIGRACJE POLAKÓW NA EUROPEJSKIE RYNKI PRACY

6.1. Kluczowe trendy

Migracje Polaków miały i mają zazwyczaj podłoże ekonomiczne i polityczne. Na przełomie wieków zmieniało się natężenie skali migracji. Wśród cech strukturalnych mobilności Polaków w początkowej fazie transformacji należy wskazać tu przede wszystkim na:

- utrzymującą się dużą skalę mobilności,
- silną koncentrację (z dominującą pozycją Niemiec i USA),
- charakterystyczne wzorce geograficzne (domena osób zamieszkujących peryferie m.in. Podlasie, Opolszczyzna, Podhale),
- migracje czasowe,
- migracje osób o niskich kwalifikacjach napotykających problemy na polskim rynku pracy (tzw. migracja niepełna)¹³⁹.

Skala migracji Polaków nabrała szczególnego charakteru i znaczenia po 1 maja 2004 r., to jest po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, co było związane z otwarciem rynków pracy państw członkowskich. Wówczas to Niemcy zaczęły stopniowo tracić na znaczeniu jako tradycyjny kraj migracji i zaczęto mówić o masowych wyjazdach Polaków głównie do Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji. Modyfikacji uległ także profil współczesnego polskiego migranta. Badania BAEL (Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności) wskazują od kilku lat na stopniowe odmładzanie populacji polskich migrantów. Dla porównania w 1997 r. mieliśmy około 48% populacji w wieku 18-35 lat, zaś po 2006 r. przekroczyła ona 70%, z czego kobiety stanowią 35-45%¹⁴⁰.

W Polsce w ówczesnym okresie miało miejsce „umasowienie” studiów wyższych, mówiło się wręcz o prawdziwymi „boomie”. Z czasem nieuniknionym następstwem tego zjawiska było pojawienie się znacznej nadwyżki osób z wyższym wykształceniem na polskim rynku pracy. W efekcie doprowadziło to do „wypychania” części z nich na zagraniczne rynki pracy. Zjawisko to występowało

¹³⁹ Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J., (2007). Współczesne migracje Polaków, Bezrobocie.org.pl, Biuletyn nr 1, Warszawa, s. 7.

¹⁴⁰ Ibidem, s.10-11.

w znacznie większej skali aniżeli miało o miejsce w przypadku przyciągania specjalistów przez kraje wysoko rozwinięte¹⁴¹.

Dzisiaj patrząc przez pryzmat minionych od tamtego czasu lat śmiało można powiedzieć, że migracje Polaków stały się codziennością, czymś naturalnym. Polacy decydują się zazwyczaj na wyjazdy zagraniczne na okres 2-3 lat, głównie w celach zarobkowych, ale równie ważne okazują się tu także możliwości doskonalenia języka obcego oraz rozwoju zawodowego.

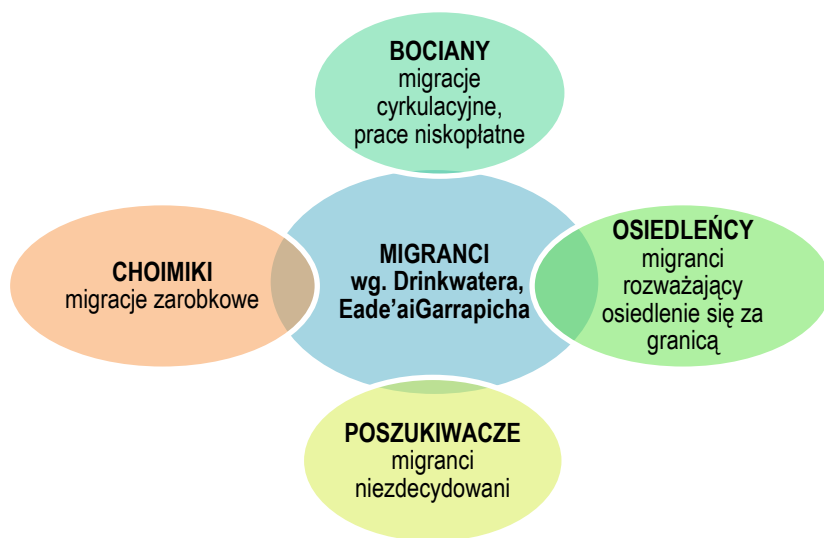
W dość ciekawy sposób zachowania polskich migrantów obrazują wyniki badań przeprowadzone przez Drinkwatera, Eade'a i Garrapicha w Londynie. W ich wyniku wyodrębniono cztery typy migrantów polskich – bociany, chomiki, poszukiwacze oraz osiedleńcy. Bociany to 20% badanych Polaków, którzy przebywają za granicą do kilku miesięcy (migracje cyrkulacyjne), podejmujący zatrudnienie w sektorze prac niskopłatnych. Chomiki to 16% badanej populacji, którzy podejmują jednorazowe działania w celach zarobkowych. Poszukiwacze to 42% badanych polskich migrantów niezdecydowanych ani do powrotu ani do pozostania na stałe w Wielkiej Brytanii. Ostatnia grupa badanych to osiedleńcy stanowiący 22% populacji, czyli osoby długo przebywający za granicą, rozważające możliwość pozostania na stałe (rys. 18)¹⁴².

Inna również ciekawa typologia wg. P. Treveny dzieli migrantów na „ciulaczy” – osoby nastawione a zarobienie pieniędzy oraz powrót do kraju, „karierowiczów” – koncentrujące się na działaniach umożliwiających realizację kariery za granicą oraz „włóczęgów”/„dryfujących” – nastawionych na realizację innych celów niż kariera zawodowa (rys. 19)¹⁴³.

¹⁴¹ Brzozowski, J., Kaczmarczyk, P. (2014). Konsekwencje migracji poakcesyjnych z Polski dla kompetencji zawodowych i kulturowych polskiego społeczeństwa, Ekspertyzy Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 40.

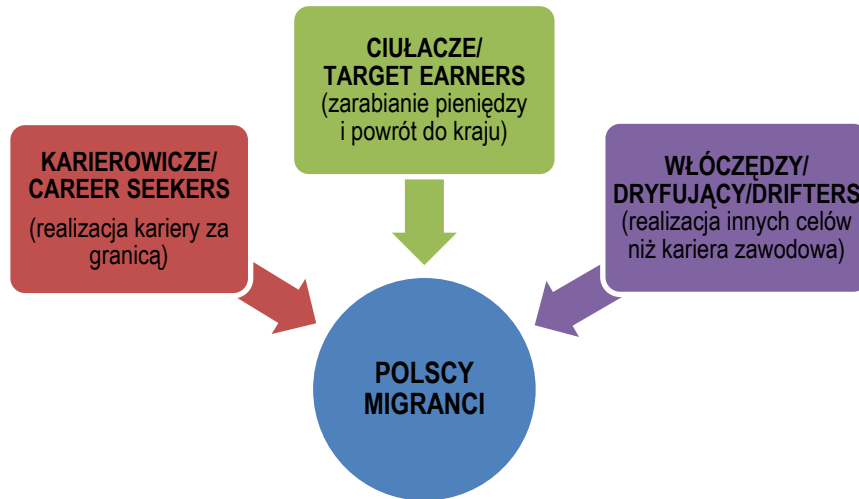
¹⁴² Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2007). Współczesne migracje Polaków, Bezrobocie.org.pl, Biuletyn nr 1, Warszawa, s. 9.

¹⁴³ Kołbon, I., (2016). Mobilność społeczna w kontekście mobilności przestrzennej: awans, marginalizacja i degradacja społeczna polskich euro emigrantów, *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* 1(159), Polska Akademia Nauk, Komitet Badań nad Migracjami, s. 194.

Rysunek 18. Typologia migrantów wg Drinkwatera, Eade'a i Garrapicha

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J., (2007). Współczesne,... op. cit., s. 9.

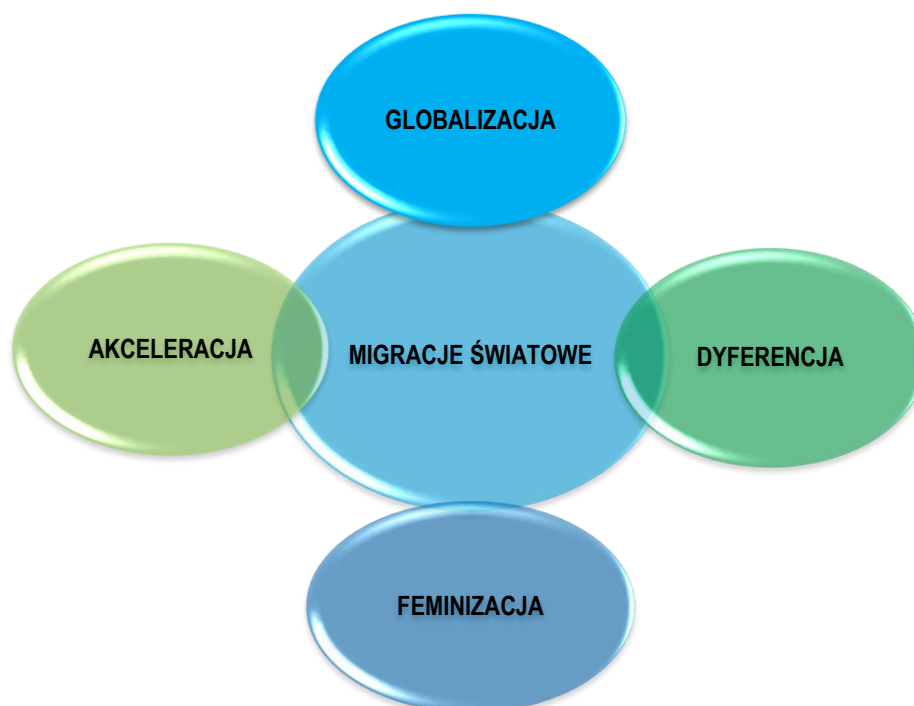

Rysunek 19. Typy polskich migrantów wg P. Treveny

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kolbon I., (2016). Mobilność,... op. cit., s. 194.

Towarzyszące migracjom zjawisko globalizacji i integracji jest głównym inicjatorem wielu często trudnych do przewidzenia zmian. Obecnie można

wyodrębnić cztery główne trendy w migracjach na świecie, a mianowicie globalizację migracji (obejmuje coraz więcej państw), akcelerację migracji (wzrost skali migracji), dyferencje migracji (występowanie różnych form i rodzajów migracji) oraz feminizację migracji (wzrost znaczenia i udziału kobiet w ruchach migracyjnych) (rys. 20)¹⁴⁴.

Rysunek 20. Trendy w migracjach światowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Haldenwang, B.B., (1996). Migration Processes. Systems and Policies. With Special Emphasis on South African International Migration, Stellenbosch, s. 2-3.

Obecnie można zauważyć także występowanie zależności pomiędzy wzrostem przepływu kapitału i towarów oraz wzrostem międzynarodowych migracji (rozwój działalność transnarodowych), w czym uczestniczą także Polacy.

¹⁴⁴ Haldenwang, B.B., (1996). Migration Processes. Systems and Policies. With Special Emphasis on South African International Migration, Stellenbosch, s. 2-3.

6.2. Kierunki migracji Polaków w Europie

Według danych szacunkowych GUS, których celem jest nakreślenie głównych trendów i kierunków wyjazdów Polaków, a wartości te są jedynie przybliżone chociażby ze względu na występujące rozbieżności w systemach ewidencjonowania przepływów migracyjnych w poszczególnych krajach, pod koniec 2016 r. poza terytorium Polski przebywało około 2,5 mln rodaków i co roku zauważalna jest tendencja wzrostowa (tab. 26).

Tabela 26. Szacunek emigracji z Polski na pobyt czasowy w latach 2004-2016 (liczba osób przebywających za granicą w końcu roku)^a

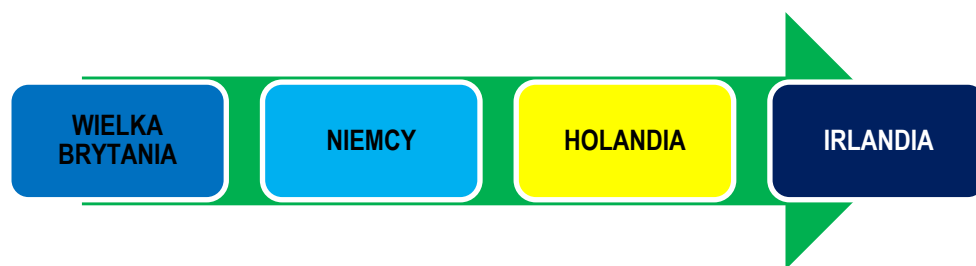
Kraj przebywania	Liczba emigrantów w tys.								
	2004	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ogółem	1 000	1 450	2 000	2 060	2 130	2 196	2 320	2 397	2 515
w tym Europa	770	1 200	1 685	1 754	1 816	1 891	2 013	2 098	2 214
Unia Europejska									
(28 krajów) ^b	750	1 170	1 607	1 670	1 720	1 789	1 901	1 983	2 096
w tym:									
Austria	15	25	29	25	28	31	34	36	39
Belgia	13	21	45	47	48	49	49	52	54
Cypr	.	.	3	3	2	1	1	1	1
Czechy	.	.	7	7	8	8	9	9	9
Dania	.	.	19	21	23	25	28	30	32
Finlandia	0,4	0,7	3	2	2	3	3	3	3
Francja	30	44	60	62	63	63	63	64	64
Grecja	13	17	16	15	14	12	9	8	8
Hiszpania	26	37	48	40	37	34	32	30	29
Holandia	23	43	92	95	97	103	109	112	116
Irlandia	15	76	133	120	118	115	113	111	112
Niemcy	385	430	440	470	500	560	614	655	687
Portugalia	0,5	0,6	1	1	1	1	1	1	1
Szwecja	11	17	33	36	38	40	43	46	49
Wielka Brytania	150	340	580	625	637	642	685	720	788
Włochy	59	70	92	94	97	96	96	94	93
Kraje spoza Unii Europejskiej	20	30	78	84	96	102	112	115	118
w tym: Norwegia	.	.	50	56	65	71	79	84	85

^a Dane dotyczą liczby osób przebywających za granicą czasowo: dla lat 2004-2005 – powyżej 2 miesięcy, dla lat 2010-2016 – powyżej 3 miesięcy.

^b Dla lat 2004-2005 25 krajów, dla lat 2010-2012 27 krajów.

Źródło: GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2016, notatka informacyjna, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa, s. 2.

Najczęściej emigrują Polacy z wykształceniem podstawowym i zawodowym oraz około 15% to osoby z wyższym wykształceniem¹⁴⁵. Większość Polaków wyjeżdżających za granicę podejmuje pracę w sektorze budowlanym co stanowi swojego rodzaju paradoks, gdyż jest to branża o bardzo dużym zapotrzebowaniu również w Polsce (rys. 21)¹⁴⁶.

Rysunek 21. Kierunki migracji z Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i NBP.

Obecnie do najpopularniejszych kierunków odpływu migrantów z Polski można zaliczyć Wielką Brytanię, Niemcy i Holandię. Do 2016 r. jako popularny kierunek migracji Polaków można było również uznawać Irlandię, ale obecne tendencje wyraźnie wykazują zmianę na częstsze wyjazdy Polaków do Norwegii. Według danych GUS za 2017 rok, liczba Polaków przebywających w Norwegii wynosiła na poziomie 85 tys. a więc na przestrzeni lat 2010-2017 wzrosła aż o 70%. Dla porównania, w Irlandii liczba ta spadła z 133 tys. do 112 tys.¹⁴⁷.

Badania GUS na koniec 2016 r. pokazują, że poza granicami Polski przebywało czasowo około 2515 tys. mieszkańców naszego kraju, tj. o 118 tys. (4,7%) więcej niż w 2015 r. W Europie w 2016 r. przebywało około 2214 tys. osób, w tym większość – około 2096 tys. – w krajach członkowskich UE. Liczba ta zwiększyła się o 113 tys. w stosunku do 2015 r. Spośród krajów UE, najwięcej polskich emigrantów przebywało w Wielkiej Brytanii (788 tys.), Niemczech (687 tys.), Holandii (116 tys.) oraz w Irlandii (112 tys.). W 2016 r. odnotowano

¹⁴⁵ Work Service. (2015). Migracje zarobkowe Polaków. Dostęp: <https://www.workservice.com/pl/>.

¹⁴⁶ Górniak, J., (2015). Polski rynek pracy - wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010-2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa-Kraków, s. 21.

¹⁴⁷ GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2016. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2017,2,11.html>.

znaczący wzrost liczby Polaków przebywających w Wielkiej Brytanii oraz w Niemczech, czyli w głównych krajach docelowych emigracji z Polski w ostatnich latach. W przypadku Wielkiej Brytanii w porównaniu do 2015r. odnotowano wzrost o 68 tys. (9,4 %), z kolei w Niemczech liczba przebywających Polaków zwiększyła się o 32 tys. (ok. 5%). Wzrost liczby przebywających czasowo Polaków zaobserwowano również w takich krajach UE jak Austria, Belgia, Dania, Holandia, Irlandia i Szwecja. Z kolei niewielki spadek liczby emigrantów z Polski w stosunku do roku poprzedniego odnotowano natomiast w Hiszpanii i Włoszech. Jednocześnie nastąpił dalszy wzrost liczby osób, zameldowanych na stałe w Polsce, a przebywających przez okres powyżej 3 miesięcy w krajach europejskich nienależących do UE – najwięcej w Norwegii, gdzie w 2016 r. przebywało 85 tys. Polaków¹⁴⁸.

Migracje Polaków pod koniec 2017 r. wykazywały tendencje wzrostową. Podobnie zauważalny był niewielki wzrost lub spadek procentowy w stosunku do Polaków przebywających za granicą w poszczególnych krajach. Jak pokazują badania GUS, w końcu 2017 r. poza granicami Polski przebywało czasowo około 2 540 tys. Polaków, tj. o 25 tys. (1%) więcej niż w 2016 r. Był to kolejny rok zwiększenia się zasobu imigracyjnego Polaków w krajach spoza UE – przy czym wzrost ten był mniejszy niż w roku poprzednim. W 2017 r. najwięcej Polaków przebywało czasowo w: Wielkiej Brytanii, Niemczech, Holandii, Irlandii, Włoszech i Norwegii, zaś głównym powodem wyjazdów pozostaje nadal chęć podjęcia tam pracy co wynika zarówno z danych NSP 2011, jak i innych polskich badań statystycznych prowadzonych w gospodarstwach domowych (BAEL, EU-SILC)¹⁴⁹.

6.3. Struktura migracji Polaków

Dość trudno jest określić jednoznacznie liczbę emigrantów z Polski, gdyż nie wszystkie państwa prowadzą taką rejestrację i nie wszyscy wyjeżdżający podejmują legalne zatrudnienie za granicą, zatem wszelkie dane statystyczne na ten temat, gromadzone przez różne instytucje takie jak GUS, w tym nawet te zbierane w ramach Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, są niepełne. Niewątpliwie jednak tempo emigracji z Polski nadal wzrasta. Analizę utrudnia również

¹⁴⁸ GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004 – 2016, notatka informacyjna, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa, s. 1- 2.

¹⁴⁹ GUS. (2018). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2017, informacja sygnałowa, Departament Badań Demograficznych, Warszawa, s.1.

niejednokrotnie fakt posiadania podwójnego obywatelstwa. Według danych GUS na koniec 2016 r. poza granicami Polski przebywało ponad 2,5 mln Polaków tj. o 4,7% więcej niż w 2015 r., w tym zdecydowana większość ponad 2 mln emigrowało do krajów UE (głównie Wielka Brytania, Niemcy, Holandia i Irlandia)¹⁵⁰.

Dane GUS pokazują również bardziej szczegółowo jak wygląda rozkład migracji Polaków z podziałem na płeć i grupy wiekowe, miejsce zamieszkania czy województwa (tab. 27).

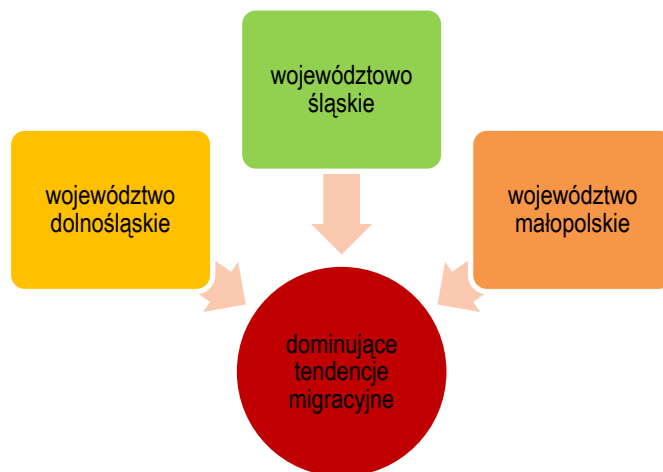
Tabela 27. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy według płci i województw (stan na koniec 2016 r.)

Województwa	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	w tys.		
Ogółem	2515,0	1249,8	1265,2
Dolnośląskie	235,7	115,5	120,2
Kujawsko-pomorskie	133,2	68,6	64,6
Lubelskie	139,3	68,2	71,1
Lubuskie	78,0	38,4	39,6
Łódzkie	92,8	46,7	46,2
Małopolskie	230,3	114,5	115,8
Mazowieckie	177,2	86,7	90,5
Opolskie	140,6	68,5	72,1
Podkarpackie	219,8	109,8	110,1
Podlaskie	135,5	66,8	68,6
Pomorskie	166,6	82,9	83,7
Śląskie	285,6	140,1	145,5
Świętokrzyskie	78,2	39,0	39,2
Warmińsko-mazurskie	133,8	67,3	66,6
Wielkopolskie	134,1	67,9	66,3
Zachodniopomorskie	134,2	69,0	65,2

Źródło: GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2016. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2017,2,11.html>.

Niewątpliwie w latach 2014-2016 zauważalna jest dominująca tendencja migracyjna wśród mieszkańców województwa śląskiego, dolnośląskiego oraz małopolskiego (rys. 22). Nie występują również jakieś znaczące różnice w migracji Polaków ze względu na płeć migrantów z poszczególnych województw.

¹⁵⁰ GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2016. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2016,2,10.html>.

Rysunek 22. Dominujące tendencje migracyjne wśród województw w Polsce w latach 2014-2016 wg. danych GUS

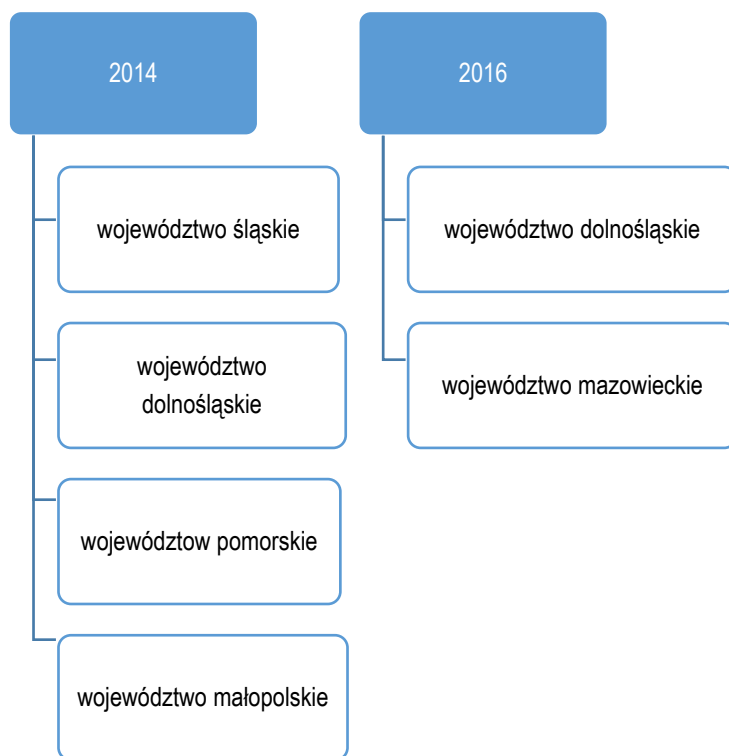
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 28. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy wg. miejsca zamieszkania przed wyjazdem i województw (stan na koniec 2016 r.)

Województwa	Ogółem	Miasta	Wieś
	w tys.		
Ogółem	2515,0	1664,2	850,8
Dolnośląskie	235,7	181,3	54,4
Kujawsko-pomorskie	133,2	93,8	39,4
Lubelskie	139,3	80,7	58,6
Lubuskie	78,0	52,8	25,2
Łódzkie	92,8	71,5	21,3
Małopolskie	230,3	118,7	111,5
Mazowieckie	177,2	134,9	42,3
Opolskie	140,6	67,5	73,1
Podkarpackie	219,8	106,3	113,5
Podlaskie	135,5	87,7	47,7
Pomorskie	166,6	120,8	45,8
Śląskie	285,6	225,6	60,0
Świętokrzyskie	78,2	47,8	30,4
Warmińsko-mazurskie	133,8	87,1	46,7
Wielkopolskie	134,1	89,4	44,7
Zachodniopomorskie	134,2	98,1	36,1

Źródło: GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2016. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2017,2,11.html>.

Jeśli chodzi o migracje to największy odsetek zauważalny jest wśród mieszkańców miast (tab. 28), dla porównania w 2014 r. dominowało województwo śląskie, dolnośląskie, pomorskie oraz małopolskie, zaś w 2016 r. tendencje te są wyraźnie widoczne w województwie dolnośląskim i mazowieckim (rys. 23). Natomiast w latach 2014-2016 migracja mieszkańców wsi dominuje niezmiennie w województwie podkarpackim i małopolskim.

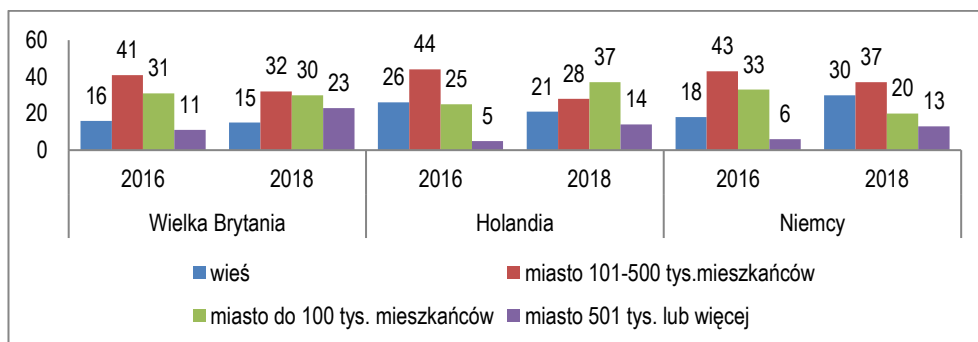

Rysunek 23. Tendencje migracyjne mieszkańców miast w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei analizując kierunki odpływu migrantów z Polski w kontekście ich miejsca zamieszkania (wieś, miasto), również można dostrzec pewną dominującą tendencję. Osoby, pochodzące z największych miast, które w okresie ostatnich dwóch lat wyjechały z Polski najchętniej wybierały Wielką Brytanię, a osoby z małych miejscowości i wsi – wyjazdy do Niemiec (rys. 24)¹⁵¹.

¹⁵¹ Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy pracujący za granicą w 2018 roku. Raport z badań NBP. Departament Statystyki. Warszawa, s. 13.

Rysunek 24. Struktura migrantów według wielkości miejscowości, w której mieszkali w Polsce przed wyjazdem za granicę

Źródło: Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy,... op. cit., s. 13.

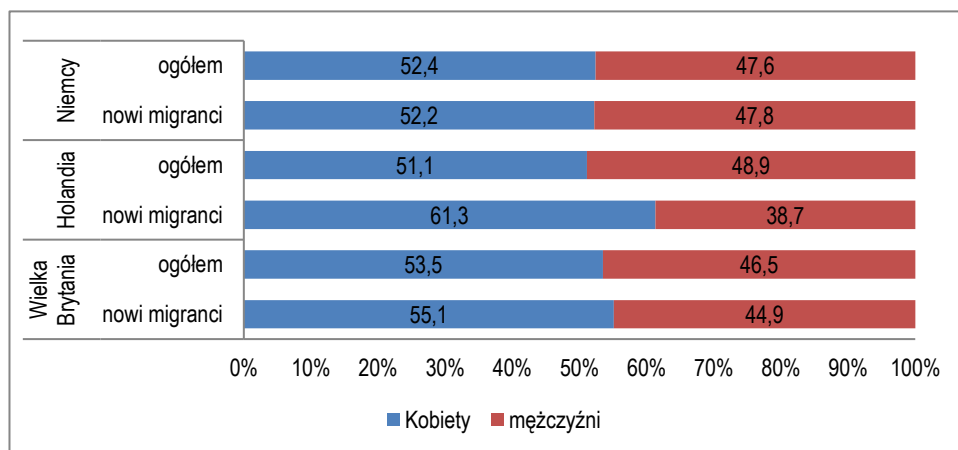
W latach 2014-2016 dominują migracje osób w wieku produkcyjnym, stanowią one ponad 80%, a w grupach wiekowych 20-34 lata i powyżej 60 roku życia jest przewaga kobiet, zaś najmniejszy odsetek jest zauważalny w przedziale wiekowym 70-74 lata również wśród obu płci (tab. 29).

Tabela 29. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy według. płci i grup wieku na koniec 2016 r.

Grupy wieku	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	w tys.		
Ogółem	2515,0	1249,8	1265,2
0-4 lata	86,2	45,3	41,0
5-9	97,5	50,5	47,0
10-14	90,6	46,7	44,0
15-19	86,2	43,8	42,5
20-24	146,9	72,6	74,2
25-29	261,9	126,6	135,2
30-34	391,5	188,9	202,6
35-39	362,4	183,6	178,9
40-44	248,6	128,9	119,7
45-49	181,7	93,3	88,3
50-54	170,6	86,7	83,9
55-59	155,2	78,0	77,2
60-64	105,5	51,1	54,4
65-69	54,0	25,4	28,6
70-74	26,5	11,2	15,3
75 lat i więcej	49,7	17,2	32,5

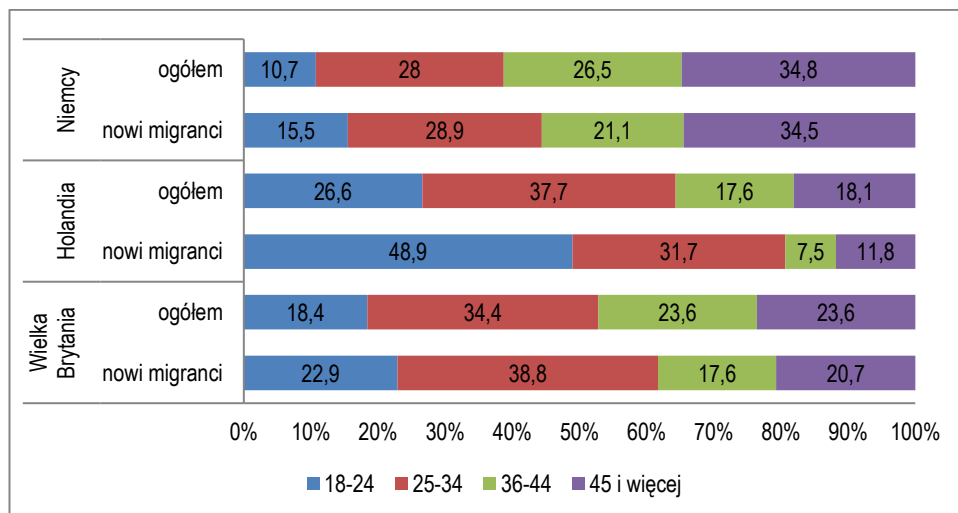
Źródło: GUS. (2019). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2017,2,11.html>.

Z kolei nieco inaczej przedstawia sytuację raport z badań NBP, który skoncentrował się na analizie sytuacji polskich migrantów w trzech krajach – Wielka Brytania, Holandia i Niemcy stanowiących najpopularniejsze kierunki wyjazdów zarobkowych z Polski.

Rysunek 25. Struktura migrantów według płci

Źródło: Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P. (2019). Polacy,... op. cit., s. 9.

Rysunek 26. Struktura migrantów według grup wiekowych

Źródło: Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P. (2019). Polacy,... op. cit., s. 9.

Jak pokazują wyniki wspomnianych najnowszych badań NBP niewątpliwie w każdym z badanych krajów można dostrzec nieznaczną przewagę kobiet, a w Holandii można powiedzieć, że jest nawet stosunkowo wysoka. Jeśli chodzi natomiast o strukturę wiekową to w Holandii wśród migrantów dominują osoby młode do 35 roku życia, zaś w Niemczech powyżej 45 roku. Struktura wiekowa Polaków migrujących do Wielkiej Brytanii wydaje się być najbardziej zrównoważona, choć z niewielką przewagą osób młodych (rys. 26)¹⁵².

W VII edycji raportu Work Service 2017 – „Migracje zarobkowe Polaków” stworzono profil potencjalnego emigranta (rys. 27). Jak wskazują te badania 58% emigrantów to osoby młode (18-34 lata), 72% to mieszkańcy wsi lub miast do 100 tys. mieszkańców, 27% pochodzi z południowej części Polski, aż 89% stanowią osoby bez wyższego wykształcenia i w 67% to osoby posiadające zatrudnienie. Aż 82% Polaków deklaruje wyższe zarobki jako główny powód emigracji, 75% wskazuje na więzi rodzinne i koleżeńskie jako główne bariery w podjęciu decyzji o emigracji, zaś 47% wskazuje na zagrożenie zamachami jako czynnik negatywnie wpływający na decyzję o wyjeździe. Najpopularniejszymi kierunkami emigracji pozostają kraje europejskie, w tym przede wszystkim Niemcy¹⁵³. Aż 80% badanych Polaków doświadczyło emigracji osobiście lub w swoim otoczeniu (rodzina, przyjaciele). Jedynie co piąty badany nie ma wśród bliskich nikogo na emigracji. 36% aktywnych zawodowo Polaków, którzy byli na emigracji twierdzi, że spadające bezrobocie, rosnące wynagrodzenia oraz wzrost ofert pracy skłoni rodaków do powrotów z emigracji. Podsumowując, na podstawie przeprowadzonych badań można zauważyć, że na przestrzeni trzech ostatnich lat wzrósł odsetek osób przeciwnych emigracji (z 49,9% do 68,4%)¹⁵⁴.

¹⁵² Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy,... op. cit., s. 9-10.

¹⁵³ Kubisiak, A., Gancierz, M., Pilichowska, B. (red.). (2017). Migracje zarobkowe Polaków, Work Service S.A VII, s. 6-7 Dostęp: www.workservice.pl.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 20-21.

Rysunek 27. Specyfika migracji Polaków

Źródło: opracowanie własne na podstawie Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy,... op. cit., s. 9-10.

7. MIGRACJE SPECJALISTÓW A POLSKI RYNEK PRACY

7.1. Migracje międzynarodowe jako czynnik kształtowania kapitału ludzkiego

Problematyka migracji jest tematem przewodnim posiedzeń i zebrań wielu organizacji, stowarzyszeń czy komisji nie tylko o charakterze lokalnym, regionalnym, ale także na szczeblu krajowym i międzynarodowym (ONZ, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, UE). Głównym celem prowadzonych dyskusji i podejmowanych działań jest maksymalizacja korzyści płynących z tego procesu.

Migracje stanowią również źródło zainteresowania wśród naukowców w obszarze nauk społecznych i humanistycznych takich jak historia, geografia, socjologia, ekonomia, zarządzanie, prawo czy politologia. Zjawisko to jest poddawane systematycznym obserwacjom i analizom na podstawie, których powstają liczne, mniej lub bardziej trafne prognozy. Ze względu na złożoność i wieloaspektowość migracji konieczne jest podejście interdyscyplinarne oraz skoncentrowanie uwagi na problematyce kształtowania kapitału ludzkiego sprzyjającego rozwojowi społeczeństw i gospodarek światowych.

„Kapitał ludzki stanowi istotny element łączący i zapewniający interakcje między wiedzą i nauką a bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi. Wśród czynników lokalizacji branych pod uwagę przez inwestorów wymienia się zasobność danego regionu w kapitał ludzki oraz napływ bezpośrednich inwestycji, szczególnie tych zaawansowanych technologicznie”.¹⁵⁵ Kapitał ludzki wpływa na stopień efektywności wykorzystania wiedzy oraz pozostałych zasobów jakimi dysponuje organizacja czy szerzej społeczeństwo. To kompetencje pracowników i całego społeczeństwa stanowią główny czynnik determinujący innowacyjność gospodarki, dlatego priorytetem w polityce państw na całym świecie powinno być wspieranie i wdrażanie rozwiązań ułatwiających proces uczenia się przez całe życie, wykorzystywanie potencjału tkwiącego w pracownikach 50+ oraz innych grupach społecznych zagrożonych wykluczeniem oraz tworzenie korzystnych warunków zatrudnienia, w tym prowadzenie (uwzględnienie) właściwej polityki migracyjnej.

¹⁵⁵ Stadnik, A. (2012). Migracje międzynarodowe a kreowanie kapitału ludzkiego-wybrane problemy, Wyzwania gospodarki globalnej, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr 31, Gdańsk, s. 333.

W obliczu procesów globalizacji, integracji oraz migracji nieuchronnej modyfikacji podlegają także rynki pracy na całym świecie, w tym zmianom ulegają także wymagania pracodawców co do szczególnie pożądaných kompetencji wśród zatrudnianych pracowników także cudzoziemców. „Zauważalny jest wzrost wymagań pracodawców co do kompetencji pracowników, stawianie na profesjonalizm, doświadczenie, mobilność, kreatywność i innowacyjność pracowników. Na globalnym rynku pracy wzrasta zapotrzebowanie nie tylko na pracowników wiedzy, ale także na tych posiadających kompetencje kulturowe, przez które rozumie się przede wszystkim umiejętności użytkowania wzorców kulturowych w obrębie danej kultury.¹⁵⁶ Kompetencje kulturowe obejmują zespół nabytych cech, zdolności umożliwiających swobodne uczestnictwo w kulturze zgodne z normami, wartościami, jest to zdolność do rozpoznawania, uczenia się, zmiany treści kultury. Dzięki określonym kompetencjom można treści kultury przekazywać następnym pokoleniom, wzbogacać kapitał kulturowy o nowe wartości, wzory. Są one niezbędne do pełnego uczestniczenia w społeczeństwie.¹⁵⁷

Na globalnym rynku pracy ceni się dlatego pracowników cechujących się otwartością na innych, posiadających kompetencje interpersonalne, zwłaszcza umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w środowisku wielokulturowym.

Osoby posiadające rozwiniętą świadomość własnej kompetencji międzykulturowej są bardziej elastyczne, tolerancyjne, zdystansowane do posługiwania się myśleniem stereotypowym i uprzedzeniami. Zniwelowanie tych barier sprzyja skutecznej komunikacji i budowaniu relacji w zespole. A to krok w kierunku efektywnego współdziałania i otwartości na zmiany¹⁵⁸.

Kluczową grupę z punktu widzenia kształtowania kapitału ludzkiego stanowią studenci. Skierowane do nich programy współpracy międzynarodowej typu ERASMUS stwarzają możliwość odbycia praktyki zagranicznej, doskonalenia umiejętności, języka, a w dłuższej perspektywie wpływają także na ich mobilność międzynarodową. Można wyraźnie zauważyć kilka kluczowych cech współczesnej mobilności studentów w aspekcie globalnym. Po pierwsze wielkość państwa ogranicza mobilność studentów (im większy kraj tym lepszy system edukacyjny mogący sprostać nawet najbardziej „wygórowanym” oczekiwaniom pod kątem

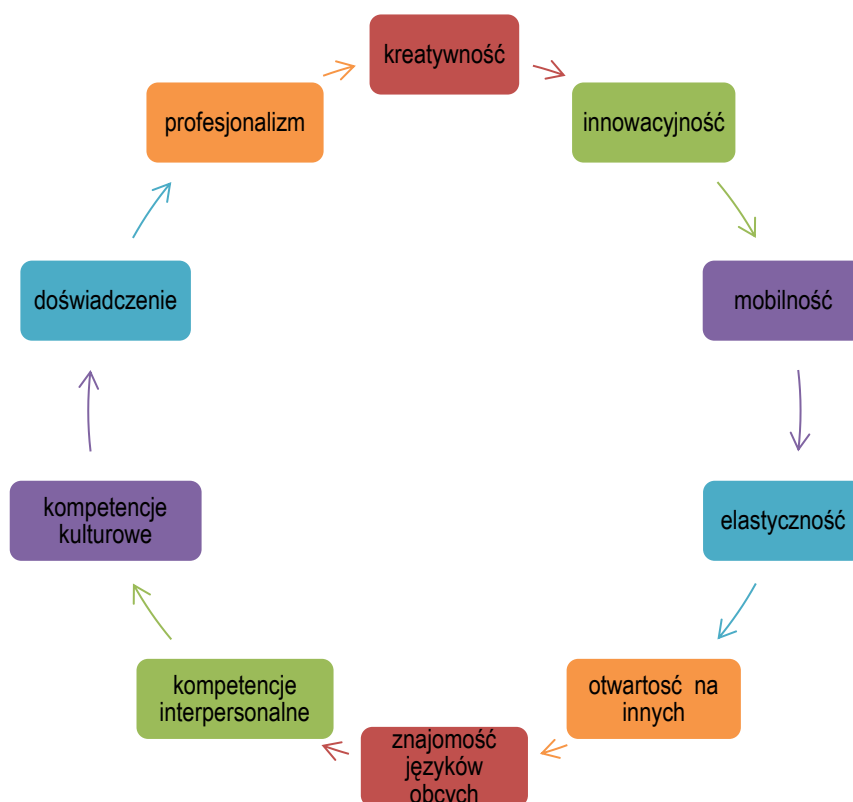
¹⁵⁶ Encyklopedia PWN. Dostęp: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kompetencja-kulturowa:3924603.html>.

¹⁵⁷ Michalak, K. (2012). Słownik Wikipedii. Obserwatorium żywej kultury – sieć badawcza. Dostęp: <http://ozkultura.pl/wpis/2762/4>.

¹⁵⁸ Król, A. (2016). Koncepcje zarządzania kapitałem ludzkim w aspekcie procesu globalizacji i kształtowania kultury organizacji. Zarządzanie. Teoria i Praktyka nr 4. Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie. Warszawa, s. 62.

jakości co znacznie mniejsza odpływ studentów z kraju ojczystego za granicę). Po drugie różnice w strukturze zagranicznych studentów związane są z położeniem geograficznym oraz ze stosowanymi rozwiązaniami mającymi „przyciągać” obcokrajowców (stypendia, granty, polityka swobody przepływu studentów np. w ramach UE). Po trzecie zauważalny jest znaczny wzrost popytu na migrantów o wysokich kwalifikacjach i kompetencjach na całym świecie przy czym kraje najbogatsze mają znaczną przewagę w „przyciąganiu” najlepszych i najbardziej obiecujących specjalistów poprzez duże możliwości stworzenia im dobrych warunków nauki i pracy¹⁵⁹.

Pożądany profil kompetencyjny migrantów przedstawia rysunek 28.

Rysunek 28. Pożądany profil kompetencyjny migrantów z perspektywy pracodawców

Źródło: opracowanie własne.

¹⁵⁹ Kaczmarczyk, P., Okólski, M. (2005). Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa, s. 79-80.

Dość istotne są tu także relacje jakie zachodzą pomiędzy migracjami ludności a edukacją, które znacząco mogą wpłynąć na jakość kapitału ludzkiego poprzez zdobywanie przez migrantów nowych kompetencji oraz możliwości ich transferowania pomiędzy państwami.

Ważnym narzędziem w podnoszeniu jakości kształcenia stały się Europejskie Ramy Kwalifikacji, które służą jako instrument przełożenia kwalifikacji, aby uczynić je bardziej czytelnym i zrozumiałym dla pracodawców, jednostek i instytucji, co z kolei umożliwia pracownikom i uczniom lepiej wykorzystywać swoje kwalifikacje w różnych krajach, systemach i sektorach gospodarki. Państwa członkowskie UE, w tym Polska w ramach tego międzynarodowego zobowiązania opracowały i wdrożyły KRK (Krajowe Ramy Kwalifikacji), aktualne PRK (Polska Rama Kwalifikacji)¹⁶⁰.

7.2. Skutki migracji dla gospodarki przyjmującej

Migracje pracowników z jednej strony stanowią źródło rozwoju gospodarczego, a z drugiej mogą determinować czynniki hamujące rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, co jest uzależnione od specyfiki danego kraju, cech migrantów, skali przepływów i związanych z tym podejmowanych działań na przykład w obszarze inwestowania w edukację.¹⁶¹ Do kluczowych uwarunkowań międzynarodowego przepływu ludności, wpływających zarówno w sposób pośredni jak i bezpośredni na kształtowanie kapitału ludzkiego można zaliczyć przede wszystkim (z tych pozytywnych) lepsze szanse rozwoju kompetencji za granicą, możliwość wykorzystania środków z transferów pieniężnych od emigrantów przez rodziny i społeczeństwo czy zacieśnienie współpracy pomiędzy krajami wysyłającymi i przyjmującymi migrantów. Na uwagę zasługują tu też pozytywne skutki wynikające z rozproszenia ludności w zakresie przepływu wiedzy, technologii, inwestycji, kapitału i innych oraz promowanie i rozwój działań w obszarze edukacji, nauki i kształtowania indywidualnego kapitału ludzkiego. Istnieje także możliwość zmniejszania stopy bezrobocia w kraju w związku z odpływem pracowników z poszczególnych branż ale może temu towarzyszyć zjawisko całkiem odwrotne, a mianowicie odpływ specjalistów na

¹⁶⁰ Kacprzak, M., Król, A., (2015). Kapitał ludzki na rynku pracy, Turystyka i Rozwój Regionalny nr 4, SGGW, Warszawa, s. 42.

¹⁶¹ Stadnik, A., (2012). Migracje międzynarodowe a kreowanie kapitału ludzkiego-wybrane problemy, Wyzwania gospodarki globalnej, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr 31, s. 338.

przykład lekarzy i pogłębienie trudności z obsadą tych stanowisk w kraju macierzystym.

Jeśli natomiast spojrzymy na powyższy problem przez pryzmat negatywnych skutków migracji międzynarodowych to niewątpliwie należą do nich brak zwrotu kosztów przez kraje pochodzenia poniesionych na edukację emigrantów, pogłębiające się różnice w zamożności w krajach wysyłających oraz pojawienia się ryzyka uzależnienia od dochodów z transferów pieniężnych od emigrantów w tak dużym stopniu, że może to doprowadzić nawet do zachwiania gospodarki przy zmniejszeniu tych wpływów. Do innych równie ważnych zagrożeń można zaliczyć ryzyko utraty cennego potencjału wysoko wykwalifikowanych pracowników, co może skutkować spadkiem jakości produkcji, świadczonych usług, wydajności czy produktywności (w kraju pochodzenia migrantów) (tab. 30).¹⁶²

Tabela 30. Uwarunkowania międzynarodowego przepływu ludności

POZYTYWNE	NEGATYWNE
1. Lepsze perspektywy rozwoju zawodowego za granicą. 2. Wsparcie rodzin i rozwój społeczeństwa – transfery pieniężne od emigrantów. 3. Zacieśnienie współpracy pomiędzy krajami wysyłającymi i przyjmującymi migrantów 4. Przepływ wiedzy, technologii, inwestycji, kapitału. 5. Promowanie i rozwój działalności w obszarze edukacji, nauki i kształcenia indywidualnego kapitału ludzkiego. 6. Spadek stopy bezrobocia.	1. Brak zwrotu kosztów poniesionych na edukację emigrantów w kraju macierzystym. 2. Pogłębianie się różnic w zamożności państw (nawet ryzyko zachwiania gospodarki). 3. Utrata wysoko wykwalifikowanych pracowników i związany z tym spadek jakości produkcji i świadczonych usług, wydajności oraz produktywności.

Źródło: opracowanie własne.

Migracje międzynarodowe mogą być zarówno sprzymierzeńcem jak i wrogiem w procesie kształtowania kapitału ludzkiego. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu rola jaką odgrywa przepływ ludności na świecie w transferze wiedzy i technologii. Z jednej strony nabiera to szczególnego znaczenia w kontekście kompetencji nabywanych przez emigrantów, a z drugiej pod kątem możliwości korzystania z zasobów technologii dzięki powiązaniom z grupami emigrantów, co może znacząco wpłynąć na temp rozwoju kraju macierzystego.

¹⁶² Farrant, M., McDonald, A., Sriskandarajah, D., (2006). Migration and Development Opportunities and Challenges for Policymakers, IOM Migration Research Series, no.22, Geneva, s. 14-21.

Kluczowe wyzwanie w procesie migracji międzynarodowej stanowi przemieszczanie się wysoko wykwalifikowanych specjalistów (cennego kapitału ludzkiego), co bardziej szczegółowo zostanie omówione poniżej.

Analizując zjawisko migracji Polaków należy również wziąć pod uwagę jej negatywne skutki. W przypadku migracji sezonowych pojawia się duże ryzyko uzależnienia członków danego gospodarstwa domowego od transferów z zagranicy i pogłębianie ich postaw pasywnych wobec pracy w Polsce. Z drugiej strony osoby bardzo aktywne za granicą dość często przyjmują postawę pasywną po powrocie do kraju i mogą doprowadzić nawet do marginalizacji. Kolejny kluczowy problem dotyczy zaniechania inwestowania we własny rozwój osobisty i zawodowy na rzecz pracy zarobkowej zagranicą. Dlatego też w dłuższej perspektywie czasu dość duży problem stanowią tutaj młode osoby przerywające naukę i wyjeżdżające w celach zarobkowych zagranicę do wykonywania prac prostych, dość często rezygnując z możliwości dalszego kształcenia i jednocześnie awansu społecznego i zawodowego. Szczególnie narażoną grupę na negatywne skutki migracji stanowią dzieci, które mogą być zagrożone nie tylko rozłąką, rozbiciem rodziny a czasami nawet porzuceniem. Coraz częściej w perspektywie migracji Polaków wskazuje się na wzrost populacji eurosierot w Polsce.

Przy niwelowaniu negatywnych skutków migracji potrzebna jest bezapelacyjnie pomoc państwa. Na poziomie lokalnym takie działania powinny koncentrować się utrzymaniu więzi migrantów z krajem, aby traktować migrację jako stan przejściowy, oferować pomoc w znalezieniu pracy po powrocie do kraju. Szkoły powinny uwzględnić sytuację dzieci migrantów i wykorzystywać różne narzędzia, w tym najnowsze osiągnięcia nauki, techniki i technologii by pozostawać w kontakcie z rodzicami – migrantami na przykład poprzez organizowanie wirtualnych zebrań. Uczelnie wyższe w większym stopniu powinny rozpowszechniać informacje i zacieśniać współpracę z ośrodkami zagranicznymi w ramach wymiany studentów, odbywania praktyk zagranicznych, możliwości kontynuowania nauki zagranicą¹⁶³. Jak słusznie zauważyli niektórzy badacze i naukowcy w kontekście migracji można również dostrzec zjawisko „odwrotnej mobilności klasowej” (*conflicting class mobility*) oraz „sprzecznej mobilności klasowej” (*contradictory class mobility*). Jest to sytuacja, w której z jednej strony

¹⁶³ Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2007). Współczesne,... op. cit., s.12-13.

następuje wzrost statusu społecznego w kraju wysyłającym, a z drugiej strony degradacja w kraju przyjmującym¹⁶⁴.

Warto w tym miejscu nawiązać do przeprowadzonych badań wśród imigrantek z Polski. Wywiady pogłębione oraz ankiety przeprowadzone przez A. Rosińska-Kordasiewicz w Neapolu (III-X 2004) oraz obserwacja uczestnicząca i wywiady pogłębione A. Małek w Rzymie (2005-2007, I-II 2011) jasno sygnalizują problem marginalizacji Polek pracujących we Włoszech w sektorze usług opiekuńczych, zatrudnionych zwłaszcza jako pomoce domowe oraz opiekunki dzieci i osób starszych¹⁶⁵. Często doświadczają one w swojej codziennej pracy przeciążenia obowiązkami, konieczności bycia dyspozycyjnymi 24 godziny na dobę, braku prywatności, ciągłego kontrolowania, izolowania fizycznego i psychicznego, konieczności noszenia fartuszków oraz niechęci ze strony pracodawców wobec podejmowania wszelkich inicjatyw rozwoju np. doskonalenia języka włoskiego. Jak pokazują badania, sektor usług domowych we Włoszech cechuje się niską mobilnością zawodową, zaś za „awans” można uznać co najwyżej zmianę pracy z zamieszkaniem na pracę świadczoną na godziny¹⁶⁶.

Tabela 31. Struktura podstawowych typów zawodów migrantów w 2018 r. (w %)

Zawód	Wielka Brytania	Niemcy	Holandia	Norwegia
	struktura krajów w %			
Menedżer	13	3	4	1
Samozatrudnienie	9	6	7	7
Specjalista	11	8	5	9
Robotnik/rzemieślnik	30	42	30	40
Prace proste	25	20	28	20
Pomoc domowa, opieka	4	11	2	8
Inne	9	9	24	14

Źródło: Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy pracujący za granicą w 2018 r., raport z badań NBP, Departament Statystyki, Warszawa, s. 19.

Jak pokazuje raport z badań NBP, odsetek migrantów z Polski, którzy pracują poniżej swoich kwalifikacji co roku obniża się systematycznie. W 2014 r. prace poniżej swoich kwalifikacji deklarowało 40-50% respondentów, zaś w 2018 r. już

¹⁶⁴ Kolbon, I., (2016). Mobilność społeczna w kontekście mobilności przestrzennej: awans, marginalizacja i degradacja społeczna polskich euro emigrantów, *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* 1(159). Polska Akademia Nauk, Komitet Badań nad Migracjami, Warszawa, s.181-182.

¹⁶⁵ Ibidem, s.185.

¹⁶⁶ Małek, A., (2012). Donnedell'Est – opiekunki seniorów we Włoszech, *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* 1/2012, Polska Akademia Nauk, Komitet Badań nad Migracjami, Warszawa, s. 37.

tylko 28-36%¹⁶⁷. Sygnalizuje to, że obecnie jest lepiej wykorzystywany kapitał ludzki, zaś migranci z Polski potrafią się coraz lepiej dostosowywać do wymagań zagranicznych rynków pracy. Strukturę podstawowych typów zawodów migrantów w 2018 r. przedstawia tab. 31.

Kwestie dotyczące degradacji i awansów migrantów podjęto również w badaniach P. Treveny¹⁶⁸ dotyczących sytuacji młodych wykształconych Polaków pracujących w Londynie. Objęci badaniem absolwenci polskich wyższych uczelni wykonywali zazwyczaj prace fizyczne, co tylko u niektórych respondentów powodowało frustrację, zaś większość z nich była zadowolona wysokości otrzymywanych zarobków pozwalający na „lepsze” życie niż w Polsce¹⁶⁹.

W tym kontekście kwestia awansów oraz degradacji wydaje się być dość dyskusyjną i powinna być rozpatrywana przez pryzmat indywidualnej hierarchii wartości oraz celów poszczególnych migrantów.

7.3. Skala migracji wysoko wykwalifikowanych pracowników

W literaturze można zaobserwować trudności i rozbieżności w definiowaniu kategorii specjalista oraz pracownik wysoko wykwalifikowany. Na potrzeby niniejszej publikacji przyjęto wyjaśnienie tego pojęcia proponowane przez ekspertów OECD – absolwent uniwersytetu lub ekwiwalentnej uczelni lub pracownik sektora związanego z nauką lub technologią, który w trakcie kariery zawodowej uzyskał doświadczenie (kwalifikacje)¹⁷⁰.

Wzrost zainteresowania problematyką migracji wysoko wykwalifikowanych pracowników wynika głównie z zaistnienia niebezpieczeństwa utraty kapitału ludzkiego kraju macierzystego. Wbrew pozorom nastąpiło to stosunkowo niedawno, gdyż do lat 60-tych XX wieku migracja dotyczyła przede wszystkim przepływu pracowników nisko wykwalifikowanych.

Na całym świecie zaczęto prowadzić dyskusje i debaty zwłaszcza w kontekście odpływu specjalistów z krajów słabo rozwiniętych lub rozwijających się co stanowiło dla nich poważne zagrożenie. Czynnikiem szczególnie

¹⁶⁷ Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P., (2019). Polacy,... op cit., s. 19.

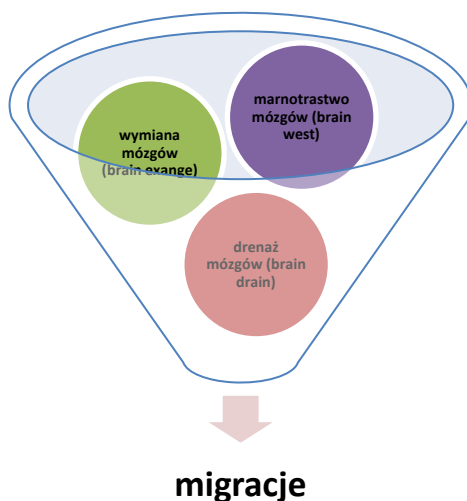
¹⁶⁸ Trevena, P., (2010). Degradacja? Koncepcje socjologiczne, percepcja społeczna a postrzeganie własnego położenia przez wykształconych migrantów pracujących za granicą poniżej kwalifikacji w: Grzymała-Kazłowska, H., Kwiatkowska, A., Roszak, J. (red.) (2010). Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku. Analiza socjologiczno-psychologiczna, Nomos, Kraków, s. 150-151.

¹⁶⁹ Kołbon, I., (2016). Mobilność,... op. cit., s.191-192.

¹⁷⁰ Kaczmarczyk, P., Okólski, M., (2005). Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa, s. 44.

sprzyjającym tak zwanemu „odpływowi mózgów” jest niewątpliwie globalizacja i związany z nim rozwój korporacji międzynarodowych rozciągających przed pracownikami coraz to lepsze perspektywy zatrudnienia, w tym zarobków oraz możliwości rozwoju (kariery).

Można wyodrębnić trzy kluczowe zjawiska związane z przepływem specjalistów na świecie. Pierwsze z nich to tak zwana wymiana mózgów (*brain exchange*) polegająca na zatrudnianiu migrantów zgodnie z ich kwalifikacjami. Drugie to tak zwane marnotrawstwo mózgów (*brain waste*), które polega na deprecjacji kwalifikacji, czyli podejmowaniu za granicą pracy niezgodnej z posiadanymi kwalifikacjami. Natomiast trzecie z nich to tak zwany drenaż mózgów (*brain drain*) opierający się na wyzysku krajów rozwijających się przez te najbogatsze poprzez „wysysanie” specjalistów (rys. 29)¹⁷¹.

Rysunek 29. Przepływ specjalistów na świecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kaczmarczyk, P., Okólski, M., (2005). Migracje,... op. cit., s. 44-46.

Współczesne migracje uwarunkowane są przede wszystkim poprzez mobilność zarobkową, ale nie tylko. Równie ważne w przypadku osób z wyższym wykształceniem okazuje się chęć dalszego doskonalenia, w tym umiejętności językowych (język obcy), możliwości prowadzenia badań naukowych (naukowcy), czy pracy w środowisku sprzyjającym rozwojowi i innowacjom. Szczególny wpływ wywierają tu także warunki instytucjonalne i finansowe za granicą (duże

¹⁷¹ Kaczmarczyk, P., Okólski, M., (2005). Migracje,... op. cit., s. 44-46.

wsparcie dla sektora B+R, wzrost popytu na pracowników tego sektora). Nie należy zapominać tutaj również o wpływie polityki migracyjnej prowadzonej przez państwa wysoko rozwinięte, ukierunkowanej na przyciąganie pracowników o wysokim potencjale¹⁷². Jako przykład szczególnie trudnego współcześnie problemu na całym świecie można podać migracje specjalistów branży medycznej. Ma to związek z nieustającym wzrostem popytu na pracowników tego sektora w krajach wysokorozwiniętych, które kuszą nie tylko dobrymi zarobkami i warunkami socjalnymi ale także oferują uproszczone procedury imigracyjne. Dla porównania absolwent medycyny na etacie (rezydent) za granicą ma możliwość otrzymania nawet blisko 20 razy wyższego wynagrodzenia niż w Polsce.¹⁷³ Warto zwrócić tutaj uwagę również na fakt, że popyt na specjalistów medycznych nie maleje wraz z postępem technologicznym, jak ma to miejsce w odniesieniu do innych wysoko wykwalifikowanych pracowników np. z branży IT czy naukowców¹⁷⁴.

Według danych zawartych w raporcie Banku Światowego w aspekcie wspomnianego wcześniej tzw. *brain drain* np. w 2010 r. liczba odpływu specjalistów z Polski wyniosła ponad 1 milion, co dało 115% wzrost w ciągu dekady i było głównie następstwem braku poprawy warunków zatrudnienia na polskim rynku pracy. Ciągłe wzrastające tempo odpływu wysoko wykwalifikowanych pracowników w Polsce porównywalne jest do tego w Meksyku czy w Indiach. Patrząc natomiast na to zjawisko przez pryzmat już nie tempa a liczb „uciekających” polskich specjalistów to Polska nie znajduje się tu już w czołówce. Wyprzedzają ją m.in. Filipiny, Chiny, Indie, Niemcy czy Wielka Brytania. Biorąc natomiast pod uwagę jeszcze inny aspekt migracji w Polsce – na 1 przyjeżdżającego do naszego kraju wysoko wykwalifikowanego pracownika przypada średnio 15 wyjeżdżających. Dla porównania w 2003 r. wyjechało z kraju 32,5 tys. specjalistów, a z innych państw przyjechało jedynie 2,1 tys.

Obecnie migracja specjalistów na świecie kumuluje się w czterech krajach, tj. w Stanach Zjednoczonych (blisko połowa wszystkich wysoko wykwalifikowanych pracowników), Wielkiej Brytanii, Kanadzie i Australii¹⁷⁵.

¹⁷² Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J., (2008). Migracje,... op. cit., s. 8.

¹⁷³ Ibidem, s. 9.

¹⁷⁴ Makulec, A., (2013). Konsekwencje migracji wysoko wykwalifikowanego kapitału ludzkiego dla krajów wysyłających i migrantów na przykładzie personelu medycznego, CMR Working Papers 61/119, s. 13. Dostęp: www.migracje.uw.edu.pl.

¹⁷⁵ Kulik, W. (2016). Specjaliści masowo wyjeżdżają z Polski. Dostęp: www.benchmark.pl/aktualnosci/specjalisci-wyjezdza-z-polski.html.

Natomiast według danych Komisji Europejskiej co 9 specjalista decydujący się na pracę w zawodzie na terenie Unii Europejskiej poza miejscem swojego zamieszkania jest Polakiem¹⁷⁶.

Z kolei nawiązując do wspomnianych wcześniejszej najnowszych wyników badań NBP koncentrujących się na trzech najpopularniejszych krajach migracji Polaków w ostatnim czasie za najbardziej wykształconych migrantów można uznać osoby wyjeżdżające do Wielkiej Brytanii. Natomiast osoby z wykształceniem zawodowym najchętniej wybierają jako kraj docelowy migracji – Niemcy. Osoby z wykształceniem wyższym jak pokazują badania mają dość zróżnicowany profil wykształcenia. Najwięcej – od 4% do 11% zarejestrowano osób, które ukończyły nauki społeczne (np. socjologia, psychologia, ekonomia, zarządzanie, polityka społeczna). Około 5% osób w każdym kraju deklarowało wykształcenie medyczne (medycyna, pielęgniarstwo, weterynaria, kosmetologia, dietetyka), zaś udział osób z wykształceniem informatycznym jedynie w Wielkiej Brytanii osiągnął 4%, natomiast w przypadku pozostałych państw był na poziomie 1% (rys. 30)¹⁷⁷.

Sieć globalnych migracji w dużym stopniu objęła polski sektor medyczny, zwłaszcza lekarzy, pielęgniarzy, czy dentystów (biała emigracja).

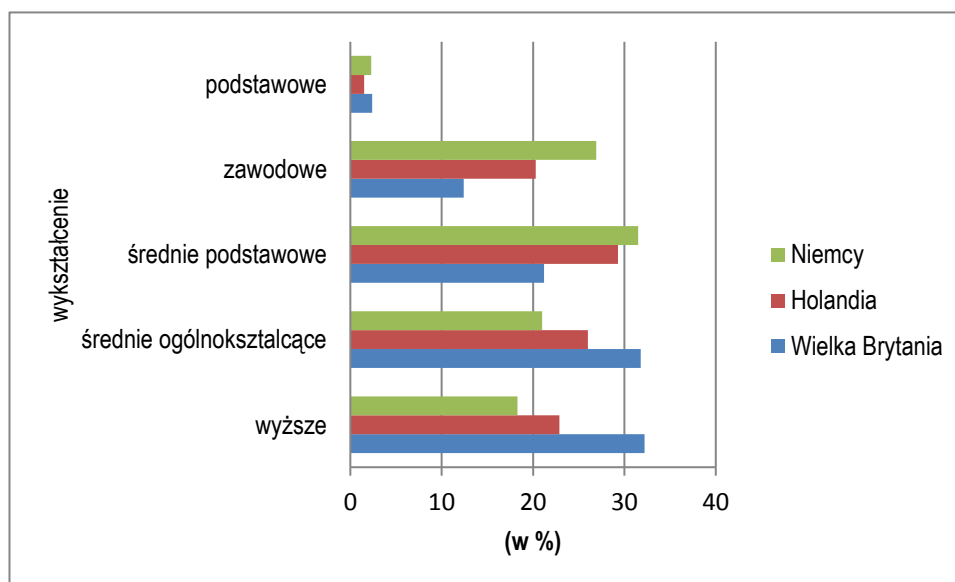
Według danych Naczelnej Izby Lekarskiej opartych na podstawie wydawanych zaświadczeń polskim lekarzom ubiegającym się o uznanie kwalifikacji w innych krajach Unii Europejskiej ich liczba w ostatnich latach ponownie systematycznie wzrasta. Dla porównania w 2005 r. (rok po przystąpieniu Polski do UE) wydano ich aż 2086, w kolejnych latach następował powolny spadek tej liczby aż do 2011 r. kiedy to uzyskano najniższy poziom tj. 608 wystawionych zaświadczeń. Natomiast w kolejnych latach rozkład tej liczby przedstawiał się następująco – 2013 r. – 666, 2014 r. – 820, a 2015 r. to już 836 zaświadczeń. Należy tutaj podkreślić, że dane te nie pokrywają się z liczbą faktycznie wyjeżdżających lekarzy z kraju, gdyż nie uwzględniają wyjazdów do krajów spoza UE. Na przestrzeni ostatnich 15-20 lat z Polski wyjechało około 30 tys. lekarzy¹⁷⁸. Emigrację polskich lekarzy można sklasyfikować ze względu na jej różnorodny charakter na: długotrwałe (pobyt stały zagranicą), czasowe (zatrudnienie w ramach kontraktów), cyrkulacyjne (strefy przygraniczne, system

¹⁷⁶ Kuliński, W., (2015), Drenaż mózgów. Polska traci najwięcej specjalistów w Europie. Dostęp: www.wirtualnapolonia.com/2015/01/02/drenaz-mozgow-polska-traci-najwiecej-specjalistow-w-europie/.

¹⁷⁷ Chmielewska I., Panuciak A., Strzelecki P., (2019). Polacy,... op. cit., s. 11.

¹⁷⁸ Rudy, M. (2018). Rynek Zdrowia. Dostęp <http://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Premier-w-Polsce-brakuje-30-tys-lekarzy-to-dobry-przyklad-jak-bylismy-drenowani-przez-Zachod,183595,14.html>.

zmianowy) oraz edukacyjne (staże, robienie specjalizacji, studia). Formy te mogą ze sobą się łączyć.

Rysunek 30. Struktura migrantów według wykształcenia w 2018

Źródło: Chmielewska I., Panuciak A., Strzelecki P. (2019). Polacy,... op. cit., s. 10.

Według szacunków OECD Polska w 2016 r. należała do krajów o najmniejszej liczbie lekarzy w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców.¹⁷⁹ Emigracja kadry sektora medycznego związana jest z jednej strony w znacznym stopniu z utratą cennego kapitału ludzkiego a z drugiej wpływa na podnoszenie jego jakości poprzez zdobywanie nowych doświadczeń, kwalifikacji, czy rozwój kompetencji w aspekcie migracji krótkookresowych i powrotów do kraju. Jednak fakt starzenia się społeczeństwa, związanego z tym wzrostu zapotrzebowania na usługi sektora medycznego i systematyczny odpływ specjalistów branży medycznej za granicę stanowi nie lada wyzwanie dla polskiego społeczeństwa.

Prowadzone badania i analizy wskazują na kilka charakterystycznych cech współczesnej migracji Polaków tj. dominacja migracji zarobkowych, krótkookresowych (sezonowych), z obszarów miejskich, w tym również kobiet i niekoniecznie osób tylko wysoko wykwalifikowanych. Jak pokazują badania

¹⁷⁹Cekiera, R. (2016). Biała emigracja - Polscy lekarze w sieci globalnych migracji, Medium Gazeta Dolnośląskiej Izby Lekarskiej. Dostęp: www.medium.dilnet.wroc.pl.

przeprowadzane w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) blisko 80% Polaków przebywa za granicą w celach zarobkowych, z czego około 60-70% migruje na okres do 12 miesięcy. Początkowo migracje dotyczyły głównie specjalistów oraz osób z wyższym wykształceniem, co jednak dość szybko uległo zmianie pod koniec lat 90-tych XX wieku i wynikało ze zmiany struktury popytu w krajach wysoko rozwiniętych. Wzrosło wówczas również zapotrzebowanie na pracowników nisko wykwalifikowanych do wykonywania prac prostych w takich branżach jak budownictwo, rolnictwo, hotelarstwo czy usługach domowych.¹⁸⁰

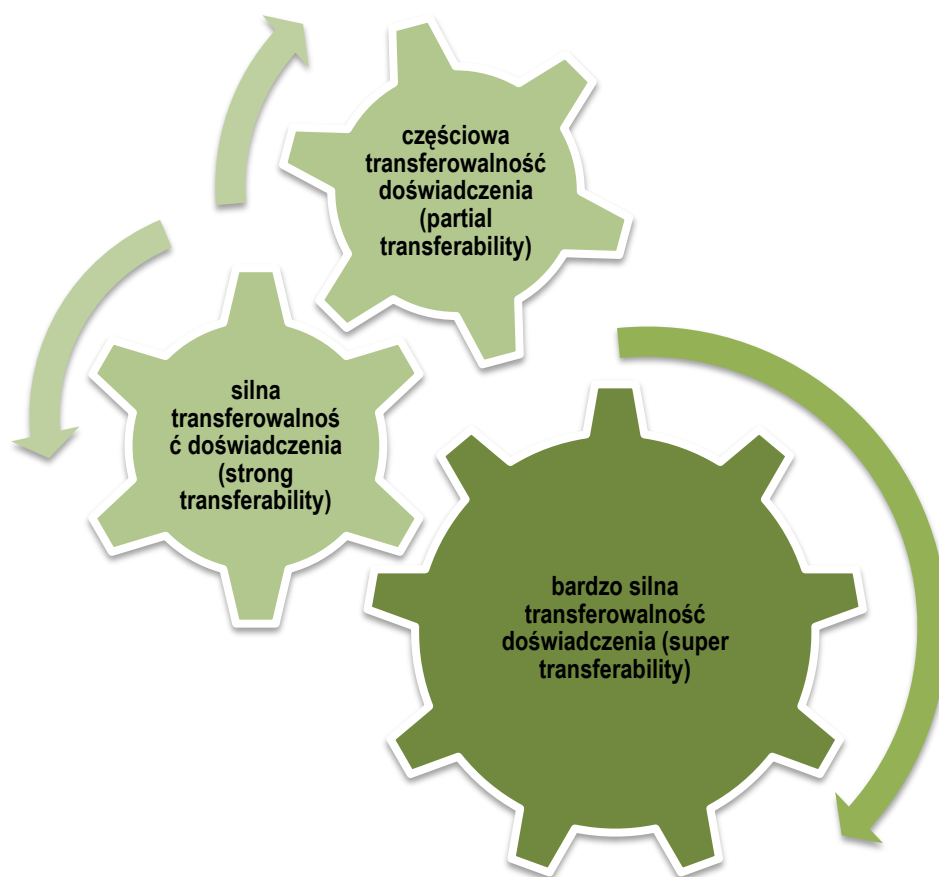
W odniesieniu do międzynarodowej migracji specjalistów można dostrzec kolejny zasadniczy problem związany z transferowalnością kapitału ludzkiego. O ile w ramach Unii Europejskiej problem ten częściowo rozwiązano zwłaszcza w sferze porównywalności i uznawania kwalifikacji zawodowych to pojawiają się inne kwestie wynikające m.in. z odmiennej organizacji i zasad funkcjonowania poszczególnych systemów np. edukacji, opieki zdrowotnej czy stosowanych rozwiązań prawnych.

W kontekście teorii kapitału ludzkiego wyróżniono trzy rodzaje transferowalności zdobytego przez migrantów doświadczenia poza granicami kraju ojczystego, co wyjaśnia jednocześnie różnorodność podejmowanych decyzji migracyjnych. Według Dustmanna Fadlona i Weissa¹⁸¹ wyodrębniono częściową, silną oraz bardzo silną transferowalność doświadczenia. W myśl ich koncepcji częściowa transferowalność doświadczenia (*partial transferability*) oznacza, że osoba zostająca w ojczyźnie może zwiększyć swój kapitał ludzki wykorzystywany w kraju macierzystym bardziej niż nabywając doświadczenie zawodowe zagranicą. Silna transferowalność doświadczenia (*strong transferability*) oznacza, że doświadczenie zawodowe za granicą zwiększa zwrot z kapitału ludzkiego otrzymywany zagranicą w mniejszym stopniu niż zwiększałby to zwrot z kapitału ludzkiego w ojczyźnie. Natomiast bardzo silna transferowalność doświadczenia (*super transferability*) oznacza, że inwestowanie w rozwój za granicą jest bardziej opłacalne niż zdobywanie wykształcenia w ojczyźnie (rys. 31)¹⁸².

¹⁸⁰ Kaczmarczyk, P. (2006). Współczesne migracje zagraniczne Polaków - skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy. Ośrodek Badań nad Migracjami Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Bezrobocie work.pl, Warszawa, s. 6-7.

¹⁸¹ Dustmann, C., Fadlon, I. & Weiss, Y. (2010). Return Migration. Human Capital Accumulation and the Brain Drain. CReAM Discussion Paper Series. 13/10.

¹⁸² Makulec, A. (2013). Konsekwencje,... op. cit., s. 22.

Rysunek 31. Transferowalność doświadczenia migrantów zdobytego poza granicami kraju ojczystego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Makulec, A. (2013). *Konsekwencje...* op. cit., s. 22.

W związku z przepływem wysoko wykwalifikowanych pracowników na całym świecie zaistniała konieczność właściwego kształtowania polityk migracyjnych przez poszczególne państwa przy wykorzystaniu szeregu różnorodnych instrumentów zwłaszcza w kontekście procesu rekrutacji i mobilności specjalistów. W ramach rozwiązań rekrutacyjnych można wyodrębnić cztery główne strategie, a mianowicie systemy bazujące na aktywności pracodawców zgłaszających chęć zatrudnienia obcokrajowców, systemy oparte na ocenie sytuacji na rynku pracy oraz identyfikacji obszarów, w których występuje szczególnie duże ryzyko pojawienia się nierównowagi, systemy punktowe

oceniające kompetencje i cechy imigrantów oraz systemy filtracyjne z prawem do stałego pobytu dla „wartościowych” pracowników.¹⁸³ Dość często wymienione strategie są stosowane równolegle.

Jeśli chodzi o kraje wysoko rozwinięte, to tam polityka migracyjna jest ukierunkowana przede wszystkim na zarządzanie przepływem specjalistów poprzez podejmowanie działań monitorujących i oceniających sytuację na rynku pracy, zwiększenie lub ograniczenie zasobów kapitału ludzkiego według potrzeb czy promowanie innowacji. Analizując natomiast tendencje w polityce migracyjnej ukierunkowanej na wzrost mobilności specjalistów można dostrzec przede wszystkim coraz częstsze odchodzenie od systemów kwotowych lub ich liberalizację, wdrażanie programów sprzyjających przyciąganiu specjalistów (na przykład w Niemczech „zielona karta” dla pracowników sektora IT), czy ułatwień proceduralnych w zakresie imigracji, zatrudniania (na przykład w Wielkiej Brytanii „szybka ścieżka” dla określonych zawodów), zachęty fiskalne dla cudzoziemców oraz ułatwienia dla studentów zagranicznych w pozostaniu po zakończeniu nauki¹⁸⁴.

¹⁸³ Kaczmarczyk, P., Okólski, M., (2005). Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa, s.63-64.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 64-66.

8. MECHANIZMY KONTROLI PAŃSTWA A MIGRACJA

8.1. Istota i przeciwdziałanie nielegalnej imigracji

Po zmianach ustrojowych jakie w Polsce miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych można było zauważyć znaczne ożywienie zjawiska migracji, jednym z powodów zapewne było otwarcie granic. Polska przestała być uznawana za kraj niebezpieczny, a więc kraje Europy Zachodniej mogły od tej pory podpisywać z Polską porozumienia o readmisji¹⁸⁵ i przeprowadzać skutecznie w swoich krajach procedury readmisyjne. Dalszy rozwój wydarzeń pokazał, że Polska nie była przygotowana na radzenie sobie z nowym dla niej problemem imigracji, a przede wszystkim imigracji nielegalnej. Nielegalnym imigrantem będzie cudzoziemiec przebywający w Polsce na stałe lub tymczasowo bez spełnienia określonych prawem kryteriów w zakresie uzyskania uprawnień pobytowych¹⁸⁶. Pojawiła się konieczność wypracowania stosownych procedur administracyjnych, medycznych, socjalnych¹⁸⁷. Poza nielegalnymi imigracjami do zagrożeń jakie się pojawiają można zaliczyć również zjawisko migracji przymusowych (azyl) oraz handel ludźmi.

Na poziomie projektowania polityki przeciwdziałania nielegalnej imigracji w Rzeczypospolitej Polskiej nie bez znaczenia jest europejska polityka migracyjna i kierunki jej rozwoju¹⁸⁸. Wynika to z potrzeby zsynchronizowania działań krajowych z unijną polityką bezpieczeństwa wewnętrznego, w tym polityką przeciwdziałania nielegalnej imigracji realizowaną w ramach wspólnotowego zarządzania migracjami. Zarządzanie imigracjami w Polsce obejmuje Zespół ds. Migracji jako organ pomocniczy Prezesa Rady Ministrów. Do zadań Zespołu należy¹⁸⁹:

¹⁸⁵ Readmisja - odesłanie nielegalnego imigranta do kraju, z którego przybył; też: obowiązek przyjęcia takiej osoby przez ten kraj Słownik Języka Polskiego. Dostęp: <https://sjp.pwn.pl/sjp>.

¹⁸⁶ Lubiewski, P. (2018a). Nielegalna imigracja. Przeciwdziałanie. Aspekty instytucjonalne i prawne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, cz. 1. Szczytno, s. 19.

¹⁸⁷ Lubiewski, P. (2018b). Nielegalna imigracja. Przeciwdziałanie. Aspekty instytucjonalne i prawne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, cz. 2. Szczytno, s. 5.

¹⁸⁸ Ibidem, s. 7.

¹⁸⁹ Zarządzenie nr 12 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2007r. w sprawie utworzenia zespołu ds. Migracji §3. Dostęp: bip.kprm.gov.pl/kpr/bip-rady-ministrow/organy-pomocnicze/organy-pomocnicze-preze/201, Zespół do Spraw Migracji.

1. inicjowanie kierunków zmian legislacyjnych i instytucjonalnych w zakresie związanym z problematyką migracji i rekomendowanie ich Radzie Ministrów celem przyjęcia stanowiska Rady Ministrów;
2. przygotowanie propozycji dotyczących modyfikacji dotychczasowych kompetencji w zakresie problematyki migracji;
3. opiniowanie wieloletnich i rocznych programów krajowych dotyczących wykorzystania środków ze wspólnotowych instrumentów finansowych w obszarze migracji, w tym Europejskiego Funduszu na Rzecz Uchodźców;
4. proponowanie kierunków działań w zakresie integracji cudzoziemców w Polsce;
5. wymiana informacji oraz monitorowanie prac prowadzonych w UE w zakresie problematyki migracji;
6. współpraca z organami administracji rządowej, samorządowej oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie problematyki migracji.

W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w 2011 r. opracowano dokument *Polityka Migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, w którym wskazano na ułomności w sferze przeciwdziałania nielegalnej imigracji. W ramach opracowanych działań zwrócono uwagę na¹⁹⁰:

- bieżące monitorowanie ruchów migracyjnych;
- stworzenie powiązanych systemów pozwalających na pozyskanie danych na temat pobytu, pracy cudzoziemca;
- bieżące monitorowanie odbywania przez cudzoziemca studiów;
- monitorowanie zjawisk związanych z łamaniem przez cudzoziemca przepisów określających jego pobyt na terytorium kraju;
- bieżące badanie skuteczności przeprowadzonych dobrowolnych powrotów cudzoziemca do kraju pochodzenia, w tym pomocy reintegracyjnej;
- monitorowanie pobytu cudzoziemca, któremu zalegalizowano pobyt w drodze tzw. abolicji;
- badanie nastawienia społeczeństwa polskiego do imigrantów;
- stworzenie katalogu tematów badań podstawowych w wybranych sferach obszaru migracji.

W Polsce instytucją, która ma największą styczność ze zjawiskiem nielegalnej imigracji, zarówno praktycznie, jak i formalnie jest Straż Graniczna. Zadania

¹⁹⁰ MSW. (2012). *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*. Warszawa, s. 135-136.

Straży Granicznej dotyczą ochrony granicy państwa na lądzie i morzu oraz organizacja ruchu granicznego i jego kontrola¹⁹¹. Do jej zadań należy również zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji¹⁹².

Jeśli chodzi o przeciwdziałanie nielegalnej imigracji to odbywa się to na różne sposoby. Pierwszym z nich jest weryfikacja wstępna cudzoziemców państw trzecich deklarująca chęć wjazdu do Rzeczypospolitej Polskiej lub do strefy Schengen. Mechanizm ten oparty jest na liście państw trzecich których obywatele podlegają obowiązkowi wizowemu. Kolejnym elementem, który wspomaga działania w zakresie nielegalnej imigracji jest szczelność granic państwowych. Tutaj mamy do czynienia z systemem ochrony granicy oraz kontroli ruchu granicznego. Bardzo ważną płaszczyzną działań skierowanych w stronę zwalczania zjawiska nielegalnej imigracji jest terytorium kraju¹⁹³. Najważniejszym elementem kontroli w tej kwestii jest legalizacja pobytu cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Działania te są skierowane na weryfikację prawa i pobytu w RP, przejazdu przez jej terytorium i spełnienia kryteriów przebywania w RP.

8.2. Skala zjawiska azylu w Polsce

Osoby ubiegające się o azyl to osoby, które przekroczyły granicę międzypaństwową w poszukiwaniu schronienia, ale ich wniosek o przyznanie statusu uchodźcy nie został jeszcze rozpatrzony. Procedury decydowania o przyznaniu statusu uchodźcy mogą trwać wiele lat. Państwa udzielające schronienia oferują różne rodzaje ochrony – od typowego statusu uchodźcy dla osób spełniających kryteria Konwencji z 1951 r., po ochronę tymczasową dla uchodźców wojennych i ochronę humanitarną dla osób, które co prawda nie zostały uznane za uchodźców, ale mogły znaleźć się w niebezpieczeństwie w razie powrotu do swojego kraju. W niektórych państwach europejskich odrzuca się 90% podań o azyl a mimo to wielu aplikantów pozostaje na ich terenie. Nie mając jasnego statusu na gruncie prawa, funkcjonują oni na marginesie tych społeczeństw¹⁹⁴. W tabeli 32 przedstawiono dane dotyczące wybranych krajów (w tym Polski) wskazując pięć głównych obywatelstw osób ubiegających się o azyl. Są to dane przedstawiające osoby ubiegające się o azyl po raz pierwszy.

¹⁹¹ Ustawa z 12 października 1990 roku o Straży Granicznej. Dz. U. z 1990 Art. 1 ust. 1.

¹⁹² Ustawa z 12 października 1990 roku o Straży Granicznej. Dz. U. z 1990 Art. 1 ust 2 pkt 2a.

¹⁹³ Lubiewski, P. (2018b). *Nielegalna, ... op. cit.*, s. 42.

¹⁹⁴ Castles, S., Miller, M.J. (2011). *Migracje we współczesnym świecie*. PWN. Warszawa, s. 234-235.

W przypadku Niemiec największą grupę, zdecydowanie dominującą, stanowią obywatele Syrii (44 165 osób), na drugim miejscu obywatele Iraku w liczbie 16 330 osób, a na trzeciej pozycji są obywatele Iranu w liczbie 10 855 osób. Kolejnym kraj docelowym to Belgia tutaj największą grupę stanowią również obywatele Syrii, Palestyny i Afganistanu. W Hiszpanii najwięcej osób ubiegających się o azyl miało obywatelstwo Wenezueli – 19 070 oraz Columbii (8 465 osób), kolejne miejsca zajęły Syria i Honduras. Jeśli chodzi o Polskę to najwięcej osób ubiegających się o azyl według danych Eurostatu to obywatele Rosji, Ukrainy i Iraku.

Tabela 32. Pięć głównych obywatelstw osób ubiegających się o azyl* (spoza UE), 2018 r. (wybrane kraje)

Polska		Niemcy		Bułgaria		Czechy	
Rosja	1600	Syria	44165	Afganistan	1065	Ukraina	280
Ukraina	225	Irak	16330	Irak	620	Kuba	145
Irak	65	Iran	10855	Syria	495	Georgia	140
Turcja	55	Nigeria	10170	Pakistan	160	Armenia	100
Afganistan	40	Turcja	10160	Iran	35	Uzbekistan	175
Belgia		Hiszpania		Grecja		Francja	
Syria	2770	Wenezuela	19070	Syria	13450	Afganistan	10205
Palestyna	2420	Columbia	8465	Afganistan	11820	Albania	8280
Afganistan	1045	Syria	2725	Irak	9640	Georgia	6750
Gwinea	1000	Honduras	2400	Pakistan	7185	Gwinea	6625
Irak	895	El Salvador	2240	Turcja	4820	Ivory Coast	5280

*Liczba osób składających wniosek po raz pierwszy, w zaokrągleniu

Źródło: Eurostat. (2019). Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained>

Tabela 33. Liczba wniosków o azyl złożonych w Polsce w 2015 r.

Kraje	2015	
	Wnioski złożone	Wnioski pozytywnie rozpatrzone
Bangladesz	1	0
Egipt	1	0
Rosja	4	1
Tunezja	1	0
Ukraina	111	55
Razem	118	56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UDSC (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne>.

W tabeli 32 i 33 przedstawiono liczbę wniosków o azyl złożonych w Polsce w 2015 r. i 2018 r. W 2015 r. złożono aż 118 wniosków, z czego pozytywnie rozpatrzono 56 co stanowi prawie 50%.

W tabeli 34 zaprezentowano wnioski złożone o azyl w 2018 r. Z powodu różnicowania danych nie umieszczono tych wartości w tabeli 33. W ciągu trzech lat liczba wniosków znacząco zmalała z 118 do 22.

Tabela 34. Liczba wniosków o azyl złożonych w Polsce 2018 r.

Kraje	Wnioski złożone	Wnioski pozytywnie rozpatrzone
Bangladesz	2	1
Izrael	1	0
Rosja	13	7
Szwecja	1	0
Tadżykistan	1	0
Turcja	2	0
Ukraina	2	2
Razem	22	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne>.

W Niemczech w 2018 r. zarejestrowano 162 tys. osób ubiegających się o azyl, co stanowiło 28% wszystkich osób po raz pierwszy ubiegających się o azyl w państwach członkowskich UE. Na kolejnych miejscach znalazły się: Francja (110 tys., a więc 19%), Grecja (65 tys., 11%), Hiszpania (53 tys., 9%)¹⁹⁵. Spośród państw członkowskich, w których w 2018 r. zarejestrowano ponad 5 tys. osób ubiegających się o azyl po raz pierwszy, liczba takich wnioskodawców w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła najbardziej na Cyprze (wzrost o 70%, złożono o 3 tys. więcej wniosków o azyl w 2017 r.), w Hiszpanii (wzrost o 60%, o 20 tys. więcej), Belgii (wzrost o 29%, 4 tys. więcej wniosków), we Francji (wzrost o 20%, o 19 tys. więcej wniosków) i w Grecji (wzrost o 14%, 8 tys. więcej). Największy spadek odnotowano natomiast w Niemczech (–18%, spadek o 36 tys. mniej wniosków). Największą liczbę osób ubiegających się o azyl w ośmiu z 28 państw członkowskich UE stanowili Syryjczycy, w tym 44 tys. w Niemczech (największa liczba osób ubiegających się o azyl z jednego państwa w jednym z państw członkowskich UE w 2018 r.) oraz 13 tys. w Grecji. Około 19 tys. obywateli Wenezueli złożyło wniosek o objęcie ochroną w Hiszpanii i blisko 10 tys. w Grecji. Z Afganistanu pochodziło 12 tys. osób ubiegających się o azyl w Grecji i 10 tys. we Francji. Do pozostałych państw członkowskich, w których w 2018 r. o azyl ubiegała się wysoka liczba obywateli należały: Niemcy, w których zarejestrowano 11 tys. wnioskodawców z Iranu, 10 tys. z Nigerii

¹⁹⁵ Eurostat. (2019). Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained>.

i 10 tys. z Turcji, Hiszpania, w której o ochronę ubiegało się 8 tys. obywateli Kolumbii, oraz Francja, w której wnioski o azyl złożyło 8 tys. Albańczyków¹⁹⁶.

8.3. Handel ludźmi

Bardzo niepokojącym i coraz bardziej wyrazistym aspektem przemysłu migracyjnego jest rozwój organizacji zajmujących się przemytem ludzi i handlem migrantami. Odróżnienie handlu ludźmi od przemytu ma duże znaczenie. Definicje tych pojęć bardzo trafnie ujmuje¹⁹⁷: migrantów szmugluje się, czyli nielegalnie przewozi, dla zysku; są oni w tym przypadku stroną – choć nierówną – pewnej transakcji o charakterze handlowym (...), natomiast handel ludźmi polega na ich przewożeniu po wprowadzeniu ich w błąd lub z użyciem przemocy i w celu poddania ich wyzyskowi. Zysk z handlu ludźmi nie bierze się z samego przewiezienia migrantów, tylko ze sprzedaży w kraju docelowym usług seksualnych lub pracy osoby, która padła ofiarą handlu ludźmi.

W Polsce działa wiele instytucji, które mają za zadanie przeciwdziałanie handlowi ludźmi. Na poziomie instytucjonalnym problemem tym zajmują się:

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- Urząd do Spraw Cudzoziemców,
- Policja,
- Straż Graniczna,
- Prokuratura,
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
- Państwowa Inspekcja Pracy.

Na poziomie organizacji pozarządowych działania prowadzi:

- Ogólnopolska Sieć Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi,
- Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwa La Strada,
- Stowarzyszenie Po-Moc dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej,
- Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć,
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę,
- Itaka – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych.

Wsparciem dla ofiar zajmuje się Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK), które powstało w 2009 r. Zostało

¹⁹⁶ Eurostat. (2019). Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained>.

¹⁹⁷ Gallagher, A. (2002). Trafficking, Smuggling and Human Rights: Tricks and Treats „Forced Migration Review” 12, s. 25-28. Dostęp: www.fmreview.org/FMR/PDF/FMR12/fmr12.9.pdf.

powołane aby pomagać ofiarom handlu ludźmi w Polsce. W ramach jego zadań mieści się identyfikacja ofiar handlu ludźmi, interwencja, poradnictwo prewencyjne, konsultacje dla instytucji i organizacji oraz prowadzenie specjalistycznego schroniska dla ofiar. Osoba objęta pomocą może liczyć na pełne wsparcie: zakwaterowanie, opiekę medyczną i psychologiczną, konsultacje prawne. W 2016 r. pracownicy KCIK odebrali ponad 10 tysięcy telefonów z prośbą o pomoc lub informację¹⁹⁸.

Tabela 35. Liczba obywateli korzystających z pomocy KCIK

Rok	Obywatele Polscy	Beneficjenci ogółem
2012	89	193
2013	103	222
2014	71	207
2015	103	229
2016	96	200
2017	87	187
Razem	549	1238

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSWiA. (2018). Handel ludźmi w Polsce, raport za 2017 rok, Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi. Departament Analiz i Polityki Migracyjnej, Warszawa 2018, s. 28-29.

Tabela 36. Kraj pochodzenia i liczba ofiar według zestawień KCIK

Kraj	Liczba ofiar
Arabia Saudyjska, Armenia, Czeczenia, Gambia, Gwinea, Kamerun, Kenia, Kongo, Mołdawia, Mongolia, Nepal, Nigeria, Syria, Szwecja	1 ofiara/kraj= 14
Gruzja, Maroko, Rumunia, Sri Lanka	2 ofiary/kraj=8
Białoruś, Bułgaria,	5 ofiar/kraj=10
Filipiny, Wietnam	6 ofiar/kraj=12
Tadżykistan	8
Ukraina	48
Polska	87
Razem	187

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSWiA. (2018). Handel,... op. cit., s. 29.

Dane dotyczące liczby osób korzystających z pomocy wspomnianego wcześniej KCIK umieszczono w tabeli 35. Z danych wynika, że ponad 40% korzystających z usług to Polacy. Według raportu głównymi formami

¹⁹⁸ MSWiA. (2018). Handel,... op. cit., s. 20-26.

wykorzystania były: praca przymusowa, eksploatacja seksualna, łamanie praw pracowniczych, żebranie, przemoc.

W tabeli 36 przedstawiono kraje pochodzenia ofiar, które otrzymały wsparcie od KCIK. Najwięcej ofiar jest z Polski i Ukrainy (ponad 70%). Pozostałe ofiary to obywatele Wietnamu, Tadżykistanu, Filipin.

Tabela 37. Handel ludźmi na terenie Polski w ujęciu statystycznym w latach 2004-2017

Lata	Postępowania wszczęte	Postępowania zakończone	Przestępstwa stwierdzone	Przestępstwa wykryte
2017	27	36	85	82
2016	31	38	9	7
2015	30	31	105	105
2014	28	36	64	61
2013	27	31	100	99
2012	26	31	61	60
2011	12	22	427	424
2010	16	18	39	39
2009	25	32	52	50
2008	24	26	63	61
2007	21	20	23	24
2006	19	20	21	18
2005	15	26	22	19
2004	14	13	50	48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Policja, Statystyka (2019). Handel ludźmi i przestępstwa okolo prostytutki. Dostęp: [http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludźmi-i-przest/50848.Handel-ludźmi-i-przestępstwa-okolo prostitutky](http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludźmi-i-przest/50848.Handel-ludźmi-i-przestępstwa-okolo prostytutki).

W tabeli 37 zaprezentowano dane liczbowe dotyczące działań Komendy Głównej Policji w zakresie przestępstw stwierdzonych, wykrytych a także postępowań w tej sprawie wszczętych i zakończonych. Podejmowane działania przez KG Policji doprowadziły do wszczęcia 27 postępowań dotyczących handlu ludźmi, stwierdzono 86 przestępstw, wykryto 83 przestępstwa, to 100% więcej niż w 2004 r.

Ze względu na złożoność zjawiska nielegalnej imigracji konieczne wydaje się podejmowanie różnorodnych działań w wielu obszarach i na wielu płaszczyznach. Polska znajduje się na mapie europejskiej nielegalnej imigracji w związku z czym aby zwalczać to zjawisko należy podjąć działania w ramach państwa, struktur jakimi jest Unia Europejska, czy również podjąć współpracę z krajami spoza UE. Dzięki scaleniu sił można będzie odnieść bardziej zadowalające efekty w walce z niebezpiecznym zjawiskiem.

W ciągu ostatnich 30 lat doszło do całkowitego przekształcenia sytuacji uchodźców w państwach Zachodu. Przeobraziła się ona z systemu nakierowanego na otwarte przyjmowanie zimnowojennych uchodźców ze Wschodu i osiedlania ich na stałe w nowych ojczyznach w system wykluczający mający na celu odsunięcie migrujących z Południa potencjalnych azylantów¹⁹⁹. Liczba osób ubiegających się o azyl na całym świecie wzrosła w ostatnim czasie. W wielu krajach problematyka azylu to ważna kwestia polityczna. W Polsce liczba osób ubiegających się o azyl zmalała z 118 osób w 2015 r. do 22 w 2018 r. (liczba złożonych wniosków).

Handel ludźmi w Polsce obserwuje się od wielu lat. Rozwój technologii doprowadził do sytuacji, w której Internet często staje się miejscem, w którym werbuje się potencjalne ofiary do wyjazdu za granicę. Czasem ten fakt ułatwia działania różnych organów dostarczając cenne informacje. Przez lata głównymi ofiarami handlarzy w Polsce były kobiety, wykorzystywane w celach czerpania korzyści z nierządu. Obecnie możemy zaobserwować zmiany trendu ponieważ wraz z zapotrzebowaniem na tanią siłę roboczą rośnie liczba mężczyzn przymuszanych do pracy. Prostytucja stała się mniej opłacalna, bardziej opłacalne stało się przymuszanie do pracy. Przez wiele lat władze i służby w Polsce prowadziły skuteczną walkę z procederem handlu ludźmi w Polsce. Jak wynika z raportu o handlu ludźmi²⁰⁰. Polska po raz kolejny została zakwalifikowana do pierwszej kategorii państw walczących z tym zjawiskiem²⁰¹. Ta kategoria obejmuje państwa, które podejmują minimalne kroki zmierzające do wyeliminowania zjawiska handlu ludźmi. Aby w przyszłości zapewnić bezpieczeństwo i skuteczność działań należy wprowadzić na szeroką skalę edukację (wykorzystanie informacji, w tym informacji z mediów społecznościowych) ale także należałoby zapewnić współpracę wielu organizacji, instytucji na różnych poziomach: od lokalnego do międzynarodowego.

¹⁹⁹ Castles, S., Miller, M.J. (2011). *Migracje*,... op. cit. s. 239.

²⁰⁰ MSWiA. (2018). *Handel ludźmi w Polsce, raport za 2017 rok*, Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi. Departament Analiz i Polityki Migracyjnej. Warszawa, s. 41-42.

²⁰¹ U.S. DOS. (2017). *Trafficking in Persons Report*. Dostęp: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/271339.pdf>.

9. UCHODŹCY W POLSCE. WYBRANE ASPEKTY – UJĘCIE PRAKTYCZNE

9.1. Uchodźcy – zagadnienia ogólne

Od początku lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku, od czasu kiedy otwarto granice dla cudzoziemców można było zaobserwować dość znaczący wzrost liczby przyjeżdżających do Polski lub tylko przejeżdżających przez Polskę jako miejsce do tymczasowego zatrzymania. Przyczyny tych przyjazdów były bardzo różne, najczęściej można ich było upatrywać w kraju pochodzenia cudzoziemców i można zaliczyć do nich głównie: wojnę i konflikty zbrojne, ubóstwo i brak możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb, brak możliwości znalezienia pracy i rozwoju osobistego. Często przyczyną było również wykorzystanie Polski jako miejsca tranzytowego w drodze do Europy Zachodniej, do miejsca większych możliwości i lepszych szans na przyszłość. Migracja przymusowa stała się faktem, a problemy uchodźstwa codziennością w Europie. W związku z tym konieczne stało się opracowanie systemu ochrony dla cudzoziemców, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji.

W Polsce istnieje kilka form ochrony międzynarodowej, którą cudzoziemiec uciekający z kraju pochodzenia przed wojną, prześladowaniami czy poważnymi naruszeniami praw człowieka może otrzymać. Formy te zmieniły się w czasie – zarówno jeśli chodzi o nazewnictwo, jak i przesłanki ich nadawania czy okres przewidzianej nimi ochrony. Wśród różnych form ochrony międzynarodowej można wyróżnić następujące:

- status uchodźcy,
- ochrona uzupełniająca,
- ochrona czasowa.

Na gruncie obowiązującej ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej znowelizowanej ustawą o zmianie ustawy o udzielanie cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustaw z dnia 10 września 2015 r.²⁰² udzielenie

²⁰² Ustawa z dnia 10 września 2015 roku o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015r. poz. 1607.

ochrony międzynarodowej przybiera dwie formy: nadanie statusu uchodźcy lub udzielenie ochrony uzupełniającej²⁰³.

Ochrona międzynarodowa cudzoziemców obejmująca nadanie statusu uchodźcy lub przyznaniu ochrony uzupełniającej na terytorium Polski są określone w prawie międzynarodowym a w szczególności Konwencji Genewskiej z 1951 r.²⁰⁴, Protokole Nowojorskim z 1967 r.²⁰⁵, prawie unijnym oraz prawie wewnętrznym²⁰⁶.

Zgodnie z ustanowieniem Konwencji Genewskiej osoba, która ubiega się o status uchodźcy musi przebywać poza granicami kraju, którego jest obywatelem, lub poza terytorium państwa swojego stałego zamieszkania, musi być prześladowana lub posiadać obawę przed prześladowaniem i nie może korzystać z ochrony państwa którego jest obywatelem, lub w którym zamieszkuje na stałe.

Cudzoziemcowi nadaje się status uchodźcy jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju²⁰⁷. Udziela mu się ochrony tzw. uzupełniającej w przypadku gdy ewentualny powrót do kraju pochodzenia może narazić go na rzeczywiste doznania poważnej krzywdy przez orzeczenie kary śmierci lub wykonanie egzekucji, tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, poważnego i zindywidualizowanego zagrożenia dla życia lub zdrowia wynikającego z powszechnego stosowania przemocy wobec ludności cywilnej w sytuacji międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego i ze względu na to ryzyko nie może lub nawet nie chce korzystać z ochrony kraju pochodzenia²⁰⁸.

Osoba, która ubiega się o udzielenie ochrony międzynarodowej podlega obowiązkowi:

- poddania się pobrania odcisków palców oraz sfotografowania (również dzieci powyżej 14 lat);

²⁰³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. U. z 2009r., Nr 189, poz.1472 z późn. zm. art. 3 ust.1 oraz dział III Ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony.

²⁰⁴ Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28.07.1951 r. (tzw. Konwencja Genewska) Ratyfikowana przez Polskę - Dz. U. z 1991 r. nr 119, poz. 515.

²⁰⁵ Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31.01.1967 r. Ratyfikowane przez Polskę. Dz.U. z 1991 r. nr 119 poz. 517.

²⁰⁶ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2009 r., Nr 189, poz.1472 z późn. zm.

²⁰⁷ UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/uchodzcy-2/uchodzcy/prawa-i-obowiazki/prawa/>.

²⁰⁸ Ibidem.

- poddania się badaniom lekarskim i w razie konieczności niezbędnym zabiegom dotyczącym zabiegów sanitarnych ciała i odzieży;
- szczegółowemu sprawdzeniu (tzw. kontroli osobistej – wyłącznie przez osoby tej samej płci, z poszanowaniem zasad godności człowieka);
- podaniu danych i udzieleniu informacji potrzebnych do wypełnienia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Osoba ubiegająca się o ochronę międzynarodową ma również obowiązki do których należą:

- za pośrednictwem organu Straży Granicznej przekazać dokument podróży do depozytu Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców;
- każdorazowo stawiać się na wezwania Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców;
- zawiadamiać o każdej zmianie swojego miejsca pobytu;
- przebywać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do dnia otrzymania decyzji ostatecznej w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej.

Nieodpłatna pomoc prawna przysługuje osobie składającej wniosek i cudzoziemcowi, wobec którego została wydana decyzja o pozbawieniu go statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, który działa bez adwokata lub radcy prawnego. Pomoc prawna w takim wypadku obejmuje:

1) Sporządzenie odwołania od decyzji o:

- odmowie nadania statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony międzynarodowej;
- umorzeniu postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej;
- przekazaniu wnioskodawcy do państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej i umorzeniu postępowania;
- uznaniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej za niedopuszczalny;
- odmowie uwzględnienia oświadczenia wnioskodawcy o zamiarze dalszego ubiegania się o udzielenie ochrony międzynarodowej;
- pozbawieniu statusu uchodźcy lub ochrony międzynarodowej.

2) Zastępstwo prawne w postępowaniu odwoławczym w sprawie:

- udzielenia ochrony międzynarodowej;
- przekazania wnioskodawcy do państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej;
- pozbawienia statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej.

W trakcie trwania postępowania o przyznanie ochrony międzynarodowej cudzoziemcom przysługuje pomoc socjalna, obejmująca zakwaterowanie

i wyżywienie w ośrodkach dla cudzoziemców. Liczba ośrodków jest zmienna i zależy od liczby osób, które przyjeżdżają do Polski²⁰⁹. Obecnie jest jeden ośrodek w województwie kujawsko-pomorskim, cztery ośrodki w lubelskim, cztery w mazowieckim i dwa w podlaskim²¹⁰.

Cudzoziemiec, który przebywa w ośrodku dla uchodźców otrzymuje zwrot kosztów za przejazdy środkami komunikacji publicznej w określonych przypadkach tj. związanych z postępowaniem o nadanie statusu uchodźcy, stawieniem się na badania lekarskie lub szczepienia ochronne, czy w innych uzasadnionych przypadkach. Otrzymuje również stałą pomoc pieniężną na zakup środków higieny osobistej – 20 zł. miesięcznie oraz tzw. „kieszonkowe” – 50 zł. miesięcznie. Ma zapewnioną jednorazową pomoc pieniężną na zakup odzieży i obuwia – 140 zł. oraz zapewniony ekwiwalent pieniężny w zamian za wyżywienie dla dzieci do 6 roku życia oraz dzieci realizujących obowiązek szkolny – 9 zł. dziennie.

Problematyka uchodźców obejmuje również kwestie integracji, czyli wyposażenie ich w szereg uprawnień, które pozwolą im na funkcjonowanie w nowym społeczeństwie i korzystanie ze wsparcia różnego rodzaju instytucji publicznych, jeśli będzie im ono potrzebne. Przepisy Konwencji Genewskiej dotyczące statusu uchodźców zalecają państwom, które do niej przystąpiły, aby uchodźcom zostały przyznane takie same prawa jak obywatelom, a jeśli to niemożliwe by uchodźców traktować w sposób bardziej uprzywilejowany w porównaniu do innych kategorii cudzoziemców przebywających w tym państwie²¹¹. W Polsce uchodźcom przysługują (w większości przypadków) te same uprawnienia, które dotyczą Polaków np. w zakresie dostępu do pracy, czy korzystania z różnych usług publicznych, a nawet mają oni dodatkowe wsparcie w ramach programu integracyjnego. Pomoc w zakresie Indywidualnego Programu Integracji (IPI)²¹² przysługuje uprawnionemu cudzoziemcowi (osobie, która otrzymała pozytywną decyzję o nadaniu statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej) i w okresie 60 dni od jej otrzymania złożyła wniosek o udzielenie

²⁰⁹ Lista placówek znajduje się na stronie <https://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/pomocsocjalna/osrodki-dla-cudzoziemcow/mapka-osrodkow>.

²¹⁰ UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/pomoc%20socjalna/osrodki-dla-cudzoziemcow/mapka-osrodkow/>.

²¹¹ Górny, A., Grzymała-Moszczyńska, H., Klaus, W., Łodziński, S. (2017). Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje, Komitet Badań nad migracjami PAN, Kraków, Warszawa, s. 27-35.

²¹² Klaus, W. Chrzanowska, A. (2007). Integracja i pomoc społeczna wobec uznanych uchodźców w Polsce. Wyniki badań aktowych, W: Frelak, J., Klaus, W., Wiśniewski, J. (red.). Przystanek Polska. Analiza programów integracyjnych dla uchodźców, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, s. 159-161.

pomocy w ramach IPI do Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, na terenie na którym zamieszkuje. Pomoc ta przejawia się w dwóch elementach²¹³:

- Pomocy materialnej (uzależnionej od liczby członków rodziny);
- Pomocy specjalistycznej udzielanej przez pracowników socjalnych.

Pomoc materialna dotycząca jednej osoby – 750 zł., dwie osoby – 600 zł., 3 osoby – 450 zł., 4 osoby – 375 zł. Wszystkie kwoty przyznawane są na osobę na 1 miesiąc.

W ramach IPI cudzoziemcy zobowiązani są do nauki języka polskiego, poszukiwania pracy, czy kontaktów z pracownikiem socjalnym.

Problematyka integracji obejmuje również integrację w kwestii ekonomicznej. Celem takiego programu integracyjnego jest doprowadzenie przede wszystkim do sytuacji, w której cudzoziemiec będzie w stanie funkcjonować w społeczeństwie samodzielnie bez wsparcia instytucji publicznych. Na pierwszy plan wysuwa się tutaj znalezienie pracy. Cudzoziemcy powinni pracować w oparciu o pozwolenie na pracę. Z tego obowiązku są zwolnieni uchodźcy, osoby z ochroną uzupełniającą, czy zgodą na pobyt humanitarny lub tolerowany. Mają oni również prawo do korzystania ze świadczeń dla osób bezrobotnych, na takich samych zasadach jak obywatele polscy. Uchodźcy i inne osoby objęte jedną z form ochrony mogą w Polsce zakładać i prowadzić w Polsce działalność gospodarczą. Cudzoziemcom przysługuje prawo do korzystania ze świadczeń rodzinnych (zasiłek rodzinny, świadczenia opiekuńcze, świadczenie 500+). Uchodźcy i osoby korzystające z innych form ochrony mogą korzystać również z systemu opieki zdrowotnej. Mają też dostęp do zasobów komunalnych gmin, czyli mogą uzyskać stosunkowo tani lokal komunalny lub socjalny. Dzieci osób, które uzyskały prawo do ochrony do 18 roku życia mają prawo do bezpłatnej edukacji oraz tzw. godzin wyrównawczych (np. z języka polskiego – 5 godzin tygodniowo), może też ich edukację wspierać tzw. asystent międzykulturowy – pomoc nauczyciela. Jeśli chodzi o naukę na studiach wyższych to możliwość kształcenia bezpłatnego mają jedynie ci, którym przyznano status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą²¹⁴.

Należy pamiętać o tym, że wszystkie formy ochrony międzynarodowej przyznawane są czasowo, czyli do chwili zmiany sytuacji w kraju pochodzenia, która spowoduje że cudzoziemiec będzie mógł wrócić. Po kilku latach, w zależności od rodzaju ochrony, przysługuje cudzoziemcowi możliwość ubiegania się o zezwolenie na pobyt stały.

²¹³ UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/pomoc-socjalna/system-pomocy-socjalnej/rodzaje-przyznawanej-pomocy/>.

²¹⁴ Górný, A., Grzymała-Moszczyńska, H., Klaus, W., Łodziński, S. (2017). Uchodźcy,... op. cit., s. 28-35.

9.2. Zmiany w sytuacji uchodźców w Polsce

W latach 2010-2019 można zauważyć zmiany w liczbie osób, które uzyskały status uchodźcy w Polsce (tab. 38). W 2010 r. było to 815 osób, w tym 440 mężczyzn i 375 kobiet. W 2019 r. w liczbie ogółem mamy wzrost o 57%, zaś jeśli chodzi o płeć odpowiednio o 85% w przypadku mężczyzn i o 24,5% w przypadku kobiet. W liczbach bezwzględnych nie są to wartości duże, gdyż dużo wniosków złożonych przez cudzoziemców jest odrzuconych, bądź zainteresowani nie przebywają w Polsce tak długo aby ubiegać się z determinacją o ten status.

Polska sprzeciwiła się proponowanemu przez Komisję Europejską mechanizmowi relokacji, dlatego też liczba uchodźców w Polsce nie jest duża w porównaniu z innymi państwami UE. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy może być polityka państw a z drugiej strony brak woli osiedlania się uchodźców w naszym kraju. Ma na to wpływ szereg czynników: niskie świadczenia socjalne, bariery administracyjne, brak powiązań rodzinnych, czy kulturowych, społecznych, bariera językowa, stereotyp na temat uchodźców w Polsce²¹⁵.

Tabela 38. Liczba osób, które uzyskały status uchodźcy w latach 2010-2019

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Zmiana 2010/2019 2010=100
Ogółem	815	1041	962	1021	1102	1232	1248	1293	1319	1281	57
Mężczyźni	440	577	556	603	678	782	807	824	840	814	85
Kobiety	375	464	406	418	424	450	441	469	479	467	24,5
Decyzja Szefa UDSC	815	1041	962	1021	1102	1232	1248	1293	1317	1281	57
Decyzja innych organów	–	–	–	–	–	–	–	–	2*	–	–

*decyzja Wojewody Mazowieckiego i Wojewody Zachodniopomorskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl>.

W tabeli 39 przedstawiono strukturę otrzymania statusu uchodźcy według krajów. Największą grupę stanowią uchodźcy z Federacji Rosyjskiej – 5 535 osób, na drugim miejscu znalazła się Syria – 1 564 osoby, potem Białoruś – 802 osoby, Irak – 423 osoby, Afganistan – 335 osób oraz obywatele Ukrainy 299 osób. Można stwierdzić, że w najbliższych latach dane te nie ulegną dużej zmianie, chyba że w niektórych państwach nasilą się konflikty zbrojne. Trudno zatem jednoznacznie określić jak sytuacja będzie się zmieniać na przestrzeni lat.

²¹⁵ WEI. (2019). Polska w europejskim kryzysie migracyjnym, Warsaw Enterprise Institute, Nowa Konfederacja, Warszawa, pdf.

Tabela 39. Struktura otrzymania statusu uchodźcy według krajów

Kraj	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Suma 2010-2019
Rosja	669	841	732	666	593	480	404	431	389	330	5535
Białoruś	35	55	73	83	84	100	99	94	93	86	802
Irak	17	31	31	21	22	42	48	55	73	83	423
Somalia	8	13	7	7	8	14	15	10	7	10	99
Turcja	7	4	2	2	3	3	3	3	26	73	105
Iran	7	8	9	8	11	16	13	15	20	37	144
Kongo	7	7	5	6	7	8	7	5	6	7	65
Sri Lanka	6	5	4	4	2	6	7	7	10	9	60
Pakistan	6	6	4	9	8	8	9	12	25	26	113
Laos	4	4	4	2	2	2	4	4	4	4	34
Syria	3	3	3	70	165	281	301	276	248	214	1564
Egipt	0	0	0	14	24	38	42	40	44	37	239
Afganistan	4	9	10	20	44	48	57	48	46	49	335
Bez obywatelstwa	4	3	7	28	48	67	55	54	48	36	350
Ukraina	0	0	0	0	0	2	22	88	99	88	299

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki>.

Warto przedstawić w tym miejscu również inne wielkości charakteryzujące proces migracji w Polsce. W tabelach 40 i 41 przedstawiono liczbę wniosków złożonych przez cudzoziemców dotyczących wyrażenia zgody na pobyt stały, pobyt czasowy, ochronę międzynarodową i pobyt rezydenta długoterminowego UE (tab. 40) oraz przedstawiono wyniki po rozpatrzeniu tych wniosków (tab. 41). Tylko w 2019 r. cudzoziemcy złożyli 207 343 wniosków, z czego wydano 87% wniosków na pobyt czasowy (181 788 osób), około 8,7% na pobyt stały (18 211 osób), tylko 2,8% wniosków w zakresie ochrony międzynarodowej (4171 osób), 1,5% wniosków w przypadku pobytu rezydenta długoterminowego UE (3 173 osób).

W tabeli 41 przedstawiono strukturę wniosków biorąc pod uwagę ich rozpatrzenie. Ponad 18% wniosków zostało rozpatrzonych negatywnie, 6,2% umorzono, a aż 75,2% zostało zweryfikowanych pozytywnie. Dane te potwierdzają, że cudzoziemcy uzyskują zarówno prawo do pobytu stałego, jak i czasowego oraz ochronę międzynarodową w naszym kraju.

Tabela 40. Zmiany w zakresie złożonych wniosków przez cudzoziemców

Wyszczególnienie	2010	2017	2018	2019	Udział w ogólnej liczbie wniosków w 2019 (%)
Pobyt czasowy	34825	121059	148304	181788	87,0
Pobyt stały	13995	15406	17030	18211	8,7
Ochrona międzynarodowa	3855	6607	4684	4171	2,8
Pobyt rezydenta długoterminowego UE	1198	2516	2554	3173	1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok/>.

Tabela 41. Struktura rozpatrzeń wniosków cudzoziemców

Wyszczególnienie	2010	2017	2018	2019	Udział w ogólnej liczbie wniosków w 2019 (%)
Pozytywna	39189	118599	130218	155839	75,20
Negatywna	7974	17389	31430	38416	18,50
Umorzenie	6209	9196	10675	12946	6,20
Ochrona uzupełniająca	251	369	219	137	0,07
Zgoda na pobyt tolerowany	250	35	30	5	0,03

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok/>.

W tabeli 42 przedstawiono zróżnicowanie w składaniu wniosków z uwzględnieniem płci. Około 60% wniosków złożyli mężczyźni, pozostałe 40% kobiety. W tym względzie różnica jest niewielka. Wskazuje to na fakt, że zarówno kobiety jak i mężczyźni podejmują decyzję związane z opuszczeniem własnego kraju.

Tabela 42. Złożone wnioski cudzoziemców w rozróżnieniu płci

Wyszczególnienie	2010	2017	2018	2019	Udział w liczbie wniosków 2019 w (%)
Mężczyźni	29587	90113	105626	124386	59,9
Kobiety	24286	55475	66946	82957	40,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok/>.

Liczbę wniosków, którą składają cudzoziemcy z poszczególnych krajów przedstawia tabela 43. Na pierwszej pozycji jest Ukraina – ponad 138 tys. wniosków, na drugim miejscu jest Białoruś z 11 845 wniosków, a na trzeciej pozycji Rosja 7 002 wniosków. W przypadku Ukrainy i Białorusi z roku na rok liczba osób składających wnioski zwiększa się prawie dwukrotnie. W przypadku Rosji odnotowano zmniejszenie się liczby złożonych wniosków w stosunku do 2010 r. o około 40%. Najwyższa liczba wniosków przypisana Ukrainie wynika z niskich kosztów podróży, braku znaczących barier językowych oraz bardzo rozbudowanych ukraińskich sieci migracyjnych w Polsce²¹⁶. Na Białorusi panująca sytuacja na miejscowym rynku pracy spowodowała większe zainteresowanie migracjami zarobkowymi do Polski.

Tabela 43. Kraje z najliczniejszą liczbą złożonych wniosków* w Polsce

Kraje	2010	2017	2018	2019	Zmiana 2010/2019 (%)
Ukraina	11779	92868	108094	138057	1172
Białoruś	3354	6988	9467	11845	354
Rosja	11907	7216	6663	7002	59
Gruzja	2852	968	3175	6809	239
Indie	1446	5038	7362	6666	461
Wietnam	3135	4595	5680	3948	126
Chiny	2580	4726	4788	3590	139
Turcja	1386	2539	2565	2745	198
Mołdawia	417	1246	1591	2655	637
Nepal	553	802	1259	1748	316

*wnioski o pobyt stały, czasowy, ochronę międzynarodową i pobyt rezydenta długoterminowego UE w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp:

<https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok/>.

W tabeli 44 przedstawiono liczbę wydanych decyzji z uwzględnieniem miejsca ich podjęcia (województwo). W 2019 r. najwięcej decyzji podjęto w województwie mazowieckim (61 132), na drugim miejscu plasuje się województwo małopolskie (23 017), na trzeciej pozycji mamy województwo wielkopolskie (18 189).

Biorąc pod uwagę trendy dotyczące problematyki przyznawania cudzoziemcom ochrony międzynarodowej i krajowej możemy zaobserwować duże zmiany, które mogą być uwarunkowane w wielu wypadkach z wydarzeniami

²¹⁶ Jaroszewicz, M., Małynowska, O. (2019). Najnowsza migracja z Ukrainy do Polski (nie)stały fenomen? Fundacja Batorego Warszawa, s. 4.

politycznymi w krajach charakterystycznych dla uchodźstwa. Należy stwierdzić, iż liczba wniosków w poszczególnych latach w analizowanym okresie rosła. Jednak również można zauważyć, że dla cudzoziemców Polska nie zawsze jest krajem docelowym a jedynie przystankiem – jak już wspomniano – w drodze na Zachód. Kraje dominujące to w wielu przypadkach kraje bliskie w znaczeniu geograficznym a czasem również kulturowym. W latach 2010-2014 dominację zdecydowaną osiągnęła Rosja, a także znaczące wielkości zanotowano w przypadku Syrii od 70 osób w 2013 r. do 301 w 2016 r.

Tabela 44. Liczba wydanych decyzji w podziale na województwa

Wyszczególnienie	2010	2017	2018	2019	Zmiana 2010/2019 (%)
Wojewoda Dolnośląski	3662	9917	10362	12438	340
Wojewoda Kujawsko-Pomorski	813	3764	4849	7520	925
Wojewoda Lubelski	1863	6584	7669	7546	405
Wojewoda Lubuski	607	3981	6225	7158	1179
Wojewoda Łódzki	1893	6762	11536	15088	797
Wojewoda Małopolski	3057	13857	16376	23017	753
Wojewoda Mazowiecki	16759	47118	54620	61132	365
Wojewoda Opolski	570	3564	4687	5737	1006
Wojewoda Podkarpacki	1022	2742	3371	3778	370
Wojewoda Podlaski	737	2397	3584	4426	601
Wojewoda Pomorski	1497	4860	9214	10948	731
Wojewoda Śląski	1932	8896	9638	11882	615
Wojewoda Świętokrzyski	692	1648	1213	1821	263
Wojewoda Warmińsko-Mazurski	582	2608	2248	4214	724
Wojewoda Wielkopolski	2542	13794	16131	18189	716
Wojewoda Zachodniopomorski	1171	6489	6165	8277	707
Inne organy	446	262	240	162	36
Szef Urzędu Ds. Cudzoziemców	14028	6345	4444	4010	29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok/>.

9.3. Przesłanki zmian w polskiej polityce migracyjnej

Rozważania dotyczące polityki migracyjnej Polski należy rozpocząć od uwarunkowań demograficznych. Jednym z bardzo ważnych zadań dla rozwoju

Polski są obecnie niekorzystne trendy demograficzne²¹⁷ – Polska wkroczyła w okres kryzysu demograficznego. Niepokojącym jest fakt, że w kraju można odnotować spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Szacunkowo określa się że do końca 2020 r. ubędzie około 600 tys. osób w wieku produkcyjnym²¹⁸ a w kolejnych latach proces ten będzie postępował. Łącznie do 2030 r. zasoby osób w wieku produkcyjnym zmniejszą się o ponad 1,5 mln osób (najgwałtowniejszy spadek będzie dotyczył ludzi w wieku między 18 a 45 rokiem życia). Dlatego Związek Przedsiębiorców i Pracodawców wraz z Fundacją Warsaw Enterprise Institute wskazuje na podejmowanie następujących działań, które obejmowałyby min.²¹⁹: mądrą absorpcję imigrantów przede wszystkim z krajów sąsiadujących z Polską.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na emigrację oraz migracje zarobkowe Polaków. Bez wątpienia najważniejszą przyczyną emigracji zarobkowej jest duża dysproporcja między możliwościami zarobkowania i utrzymania się w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. W kraju podejmowane są działania mające na celu stworzenie atrakcyjnych miejsc pracy, w których pracownicy mogliby się samorealizować, przez co nie myśleliby o emigracji zarobkowej.

Kolejnym elementem mającym znaczenie w określeniu polityki migracyjnej jest imigracja. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że pracownicy-cudzoziemcy spełniają wyraźną komplementarną rolę na naszym rodzimym rynku pracy bowiem podejmują się zawodów nieatrakcyjnych dla pracowników krajowych. Zwiększona skala migracji do Polski ma duże znaczenie w wielu kwestiach, pierwszą z nich jest konieczność skutecznego przeciwdziałania nielegalnej migracji (ochrona granic, aktywna polityka wizowa), która obejmuje również częste próby wykorzystania procedur imigracyjnych lub uchodźczych niezgodnych z deklarowanymi (praca w szarej strefie, czy dalsza migracja do innych państw UE. Ważna problematyka, którą należy w tym momencie poruszyć to zagrożenie bezpieczeństwa – przejawiające się w zapobieganiu konfliktom i przestępczości (terroryzmowi).

Podsumowując można jednoznacznie stwierdzić, iż należałoby skupić się na:

- koncentracji na imigracji krótkotrwałej (potrzeba pozyskania wysoko wykwalifikowanej siły roboczej o pożądanych kompetencjach);

²¹⁷ Fandrejewska-Tomczyk, A. (red.). (2018). 50 milionów mieszkańców Polski. Konkretnie działania a nie tylko marzenia. Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Fundacja Warsaw Enterprise Institute, Warszawa 2018 pdf.

²¹⁸ MSWiA. (2019). Polityka Migracyjna Polski, Projekt z dnia 10 czerwca 2019r., Zespół do Spraw Migracji. Departament Analiz i Polityki Migracyjnej, s. 3 pdf.

²¹⁹ Fandrejewska-Tomczyk, A. (red.). (2018). 50 milionów, ... op. cit., s. 18.

- zachęcaniu Polaków do powrotów z emigracji (atrakcyjność miejsc pracy);
- bezwzględnej dbałości o bezpieczeństwo (walka z nadużyciami i nieprawidłowościami).

Oznacza to stworzenie spójnego systemu zapewniającego bezpieczeństwo i porządek publiczny, sprzyjający rozwojowi gospodarczemu i spójności społecznej.

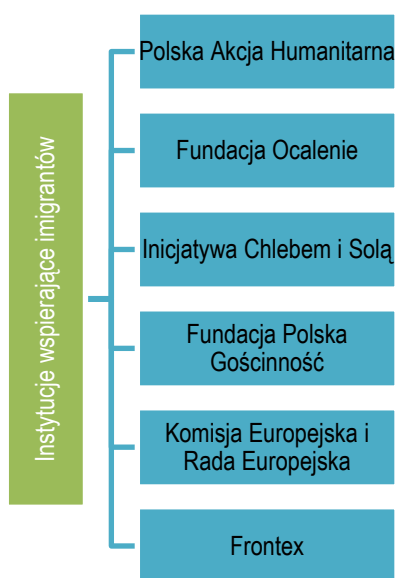
Na podstawie różnych szacunków, analiz i podejść, które bazują na obecnych danych i trendach wskazuje się, że do 2060 r. na teren Polski może przyjechać nawet ponad 5 mln osób, głównie w celach zarobkowych, jednak powinniśmy liczyć się także z migracjami powodowanymi innymi czynnikami²²⁰. W ramach ustawy o cudzoziemcach wprowadzono szereg ułatwień min: w kwestii zezwoleń na pobyt, zezwoleń na pracę, dostęp do tanich mieszkań i różnego rodzaju świadczeń). Z drugiej zaś strony można domniemywać, że Polacy nadal są niechętni cudzoziemcom a to może być czynnik znacząco utrudniający ten proces. Sytuację w Polsce będzie kształtować dość duża luka w wielu obszarach polskiego rynku pracy (zwłaszcza tam gdzie potrzeba stanowisk z niższymi kwalifikacjami i mniej płatnych). W kraju poprzez sprzyjającą politykę socjalną bardzo wiele osób nie troszczy się o zatrudnienie lecz woli korzystać z systemu zasiłków. Z drugiej zaś strony będzie to znacząca presja ze strony instytucji unijnych oraz państw członkowskich UE najbardziej dotkniętych problemem wzmożonej migracji po 2015 r., aby Polska coraz aktywniej włączała się w rozwiązanie tego problemu²²¹.

²²⁰ WEI. (2019). Polska,....op. cit. s. 91-93.

²²¹ Ibidem, s. 92.

10. WYBRANE ORGANIZACJE I INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE MIGRANTÓW

Międzynarodowe organizacje i instytucje rządowe i pozarządowe tworzone są w celu kształtowania współpracy w różnych dziedzinach. Każda z nich posiada inny zakres realizowanych zadań, kompetencji, struktur regulowanych przez prawo. W opracowaniu przedstawiono sześć takich organizacji i instytucji (rys. 32).

Rysunek 32. Instytucje i organizacje wspierające migrantów

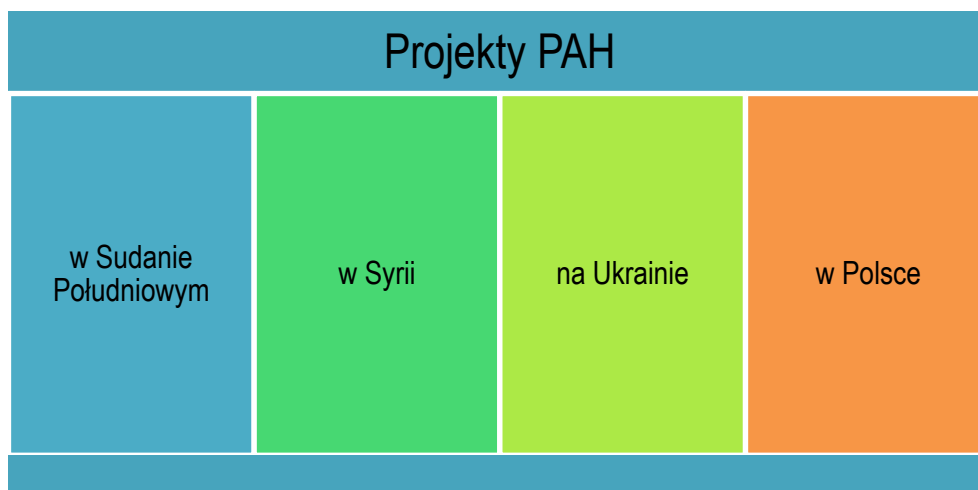
Źródło: Opracowanie własne.

10.1. Polska Akcja Humanitarna

Polska Akcja Humanitarna (PAH) jest organizacją pozarządową, działającą od 1992 r. Realizowane zadania skupiają się przede wszystkim na:

- niesieniu pomocy humanitarnej,
- chronieniu ludności cywilnej,
- edukacji społeczeństwa,
- odpowiedzialnym działaniu, które obejmuje różne formy wsparcia dostosowane do kultury i zwyczajów kraju, gdzie pomoc jest niesiona.

Podjęte działania Polskiej Akcji Humanitarnej realizowane są zarówno w Polsce jak i za granicami kraju. Projekty realizowane przez PAH przedstawia rysunek 33²²².

Rysunek 33. Projekty realizowane przez PAH

Źródło: opracowanie własne na podstawie PAH. (2018). Roczne sprawozdanie merytoryczne z działalności pożytku publicznego. Dostęp: <https://www.pah.org.pl/app/uploads/2019/07/Sprawozdanie-OPP-PAH-2018.pdf>.

Pomoc humanitarna i projekty rozwojowe w Sudanie Południowym

Mieszkańcy Sudanu migrują w różne części kraju, oraz poza granice w poszukiwaniu bezpiecznego schronienia, wody oraz żywności. Organizacja ds. Narodów Zjednoczonych w 2017 r. ogłosiła pierwszą od 6 lat klęskę głodu²²³. Grupą najbardziej zagrożoną są dzieci, które w wyniku bardzo dużej śmiertelności z powodu chorób i niedożywienia pozostają bez opieki. Ponad 1,17 mln dzieci w wieku od 3 do 18 lat jest pozbawionych dostępu do edukacji. Szacuje się, iż około 17 tys. dzieci trafiło w ręce zbrojnych bojówek. W przypadku uchodźców uważa się, że najwięcej osób przebywa w krajach sąsiadujących: Uganda – 602,2 tys., Etiopia – 330,6 tys., Sudan – 265,0 tys., Kenia – 92,1 tys.,

²²² PAH. (2019). Roczne sprawozdanie merytoryczne z działalności pożytku publicznego, PAH. Dostęp: <https://www.pah.org.pl/app/uploads/2019/07/Sprawozdanie-OPP-PAH-2018.pdf>.

²²³ UNICEF. (2017). Klęska głodu w Sudanie Południowym. Dostęp: <https://www.unicef.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/Kleska-glodu-w-Sudanie-Poludniowym>.

Demokratyczna Republika Kongo – 64,7 tys. i Republika Centralnej Afryki – 4,9 tys.²²⁴.

Udzielona pomoc i wsparcie dotyczyło:

- ✓ interwencji humanitarnych, dostępu do wody oraz żywności. Zapewniono wsparcie w obrębie prowincji Unity w zakresie schronienia i środków żywnościowych dla ludności, która zmuszona była do ucieczki poprzez konflikt w regionie – liczba beneficjentów 5 873 osoby,
- ✓ dostarczono środki zestawów żywnościowych i ułatwiających schronienie osobom wewnątrznie przemieszczonym w obozach na terenie Kajokeji w Centralnej Equatorii (liczba beneficjentów 17 021),
- ✓ realizowano mobilne interwencje, w różnych częściach kraju (liczba beneficjentów 52 592 osób),
- ✓ zapewniono dostęp do koniecznych dla przeżycia środków żywnościowych oraz podstawowych materiałów do konstrukcji schronień (voucherów na zakup takich produktów) dla najbardziej narażonych osób przemieszczonych i powracających w ramach mobilnych interwencji w różnych prowincjach (liczba beneficjentów 20 232 osób),
- ✓ realizowano także projekty w zakresie: dostępu do wody, usprawniono koordynację działań wodno-sanitarnych, zapewniono dostęp do bezpiecznej wody, materiałów informacyjnych, prowadzono promocje higieny w punktach dożywiania i ośrodkach zdrowia, szkolono rolników, przeprowadzano dystrybucje nasion, prowadzono szkolenia z technik nawadniania czy wspierano szkoły rolnicze.

Źródłem finansowania projektów były wpłaty indywidualne, fundusze instytucjonalne (GIZ, OCHA HF, ECHO, KPRM RP, OFDA RRF).

Pomoc humanitarna i projekty rozwojowe w Syrii

Projekty skupiają się na zapewnieniu dostępu do wody i sanitariatów, pomocy żywnościowej oraz wsparciu edukacji dla uchodźców syryjskich na terenie Turcji.

W prowincjach Aleppo i Idlip zapewniono bezpieczny dostęp do wody, dostarczono generatory prądu, dokonano konserwacji sieci wodno-kanalizacyjnej oraz stacji wodnych. W ramach interwencji sanitarnej zatrudniono 77 pracowników, których praca polega na codziennym sprzątaniu sanitariatów w 35 obozach.

²²⁴UNGC. (2017). Zagrożenie klęską głodu w Nigerii, Sudanie Południowym, Jemenie i Somalii. Dostęp: <https://ungc.org.pl/aktualnosci/zagrozenie-klaska-glodu-nigerii-sudanie-poludniowym-jemenie-somalii/>.

Fot. 1. Dostęp do wody w Syrii

Źródło: PAH. (2019). Quiz „Woda i Ja. Dostęp: https://www.pah.org.pl/app/uploads/2019/03/2019_quiz-woda-i-ja-szko%c5%81a-ponadpodstawowa.pdf.

W Harim, prowincji Idlib, pomoc była świadczona również dla osób z niepełnosprawnościami. Mieszkańcom 56 obozów dostarczano wodę pitną, zapewniono 223 zbiorniki wodne, zbudowano 81 i odnowiono 196 sanitariatów. Szkolono także lokalnych promotorów higieny, dla poprawienia warunków życia tej społeczności.

Kolejny zrealizowany projekt dotyczył dostępności do żywności, w ramach którego edukowano w zakresie produkcji i zbioru warzyw, przeszkolono 67 komitetów rolnych z zakresu: uprawy, przechowywania warzyw oraz podstaw marketingu. Także w jednym z projektów zapewniono dofinansowanie dla 50 osób na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej na bazie indywidualnego planu gospodarczego.

Źródłem finansowania projektów były wpłaty indywidualne i fundusze instytucjonalne (FAO, OCHA HF, WFP, GOAL, NCA).

Pomoc humanitarna i projekty rozwojowe na Ukrainie

W 2018 r. na Ukrainie udzielano pomocy zarówno osobom, które musiały uciec ze swoich domów, jak i tych, które przyjęły imigrantów do siebie. Dotyczyła ona działań z zakresu dostępu do wody, godnych warunków sanitarnych, aktywizacji, pomocy psychologicznej dla seniorów i osób dotkniętych konfliktem. Szkolono opiekunów socjalnych, a także zapewniano ciepłe posiłki.

W okręgu donieckim i zaporoskim przekazano bezpośrednie wsparcie finansowe osobom potrzebującym, zapewniono funkcjonowanie 3 centrów informacji i integracji dla osób wewnętrznie przemieszczonych i społeczności lokalnych Zaporozża, Bahkmutu, Awdijewski oraz pobliskich terenów wiejskich.

W ramach projektu udzielane było także wsparcie psychologiczne, opieka prawna, usługi z zakresu doradztwa zawodowego, lekcje obsługi komputera oraz realizowano zajęcia ze wsparcie rolnictwa oraz warsztaty dla najmłodszych.

W okręgu donieckim i ługańskim wsparcie dostała młodzież z technikum, dzieci z 16 szkół oraz ich rodzice i opiekunowie.

Źródłem finansowania projektów były wpłaty indywidualne, fundusze instytucjonalne (OFDA, UNICEF, środki przekazane przez Urząd Skarbowy w ramach 1 procent podatku, MSZ RP).

Pomoc humanitarna i projekty rozwojowe PAH w Polsce

PAH od wielu lat jest organizatorem ogólnopolskiego dożywiania dla dzieci i młodzieży, wymagającej wsparcia i zagrożonej wykluczeniem, pod nazwą *Pajacyk*. Ponadto jest autorem programu regrantowego dla organizacji lokalnych, działających na terenach zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem, tzw. *Pajacykowa sieć pomocowa*.

Prowadzi też działania społeczne i edukacyjne, które ukierunkowane są na edukację globalną i krytyczne myślenie. Zrealizowane już programy obejmowały szkolenia dla kadry, warsztaty w szkołach oraz wspierały organizację przez szkoły podobnych akcji.

Wspólnie z organizacją Pozytywne Inicjatywy zrealizowano program edukacji globalnej w jednej ze szkół w Gdańsku²²⁵. W ramach zajęć prowadzono warsztaty, szkolenia dla kadry, warsztaty z rodzicami, zajęcia pozalekcyjne oraz opracowywano materiały edukacyjne.

Przygotowano ogólnopolską kampanię edukacyjną *Niosę Pomoc*, w ramach której zrealizowano 5 akcji: *Zróbmy Pokój*, *Studnia dla Południa*, *Świat bez głodu*, *Zamiast Kwiatka Niosę Pomoc* oraz *Akcja (Krytyczna) Edukacja*.

Stworzono szereg materiałów edukacyjnych oraz warsztatów o krajach dotkniętych kryzysami humanitarnymi w ramach projektu *Wodna Dystrybucja Kanałami Wiedzy*. Inny projekt *Woda jest Ważna – działania Polskiej Akcji Humanitarnej* dotyczył współpracy z Kołem Naukowym Analiz Makroekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. W ramach

²²⁵PAH. (2019). Zaangażuj się. Dostęp: <https://www.pah.org.pl/zaangazuj-sie/dla-szkol/> [dostęp].

projektu prowadzono działania edukacyjne nt. znaczenia dostępu do wody na świecie. W projekcie udział wzięło 350 mieszkank i mieszkańców Krakowa oraz 153 uczniów i uczennic wybranych szkół Krakowa i Małopolski (Liszki, Iwanowice, Owczary, Wola Zachariaszowska).

Zorganizowano także kampanie skierowane do polskiego społeczeństwa: *Daj znak wodny, Ratujmy ludzi z Jemenu, Nie odwracam wzroku, The Incredible Ordinary, Świąteczny stół pajacyka* oraz kampania *1 procent*.

Źródłem finansowania projektów były wpłaty indywidualne, fundusze instytucjonalne (EU ECHO, WFP, Agencja 4Frame, Małopolski Urząd Marszałkowski, Gmina Miasta Toruń, Fundacja Pozytywne Inicjatywy, Early Stage, Oknoplast, Zakłady Tłuszczowe „Bielmar” sp. z o.o., International Paper Company, Sodexo, NCAB Group, Audiofon, Auchan, BP, DHL Global Forwarding, BZ WBK, Wydawnictwo Altenberg).

Jak wynika z przedstawionych informacji, pomoc humanitarna to rodzaj wsparcia materialnego i logistycznego. Wsparcie powinno nastąpić stosunkowo szybko, po wystąpieniu katastrofy, w oparciu o jej skutki²²⁶.

Konflikty zbrojne występują zarówno w UE jak i na świecie. Celem pomocy jest organizacja wszelkich działań w sytuacjach kryzysowych. Oparta jest ona na potrzebach osób i instytucji, do których jest skierowana, ochronie życia, łagodzeniu skutków zaistniałych zagrożeń oraz swobodnemu przekazywaniu pomocy²²⁷. Pomoc humanitarna w XXI wieku to²²⁸:

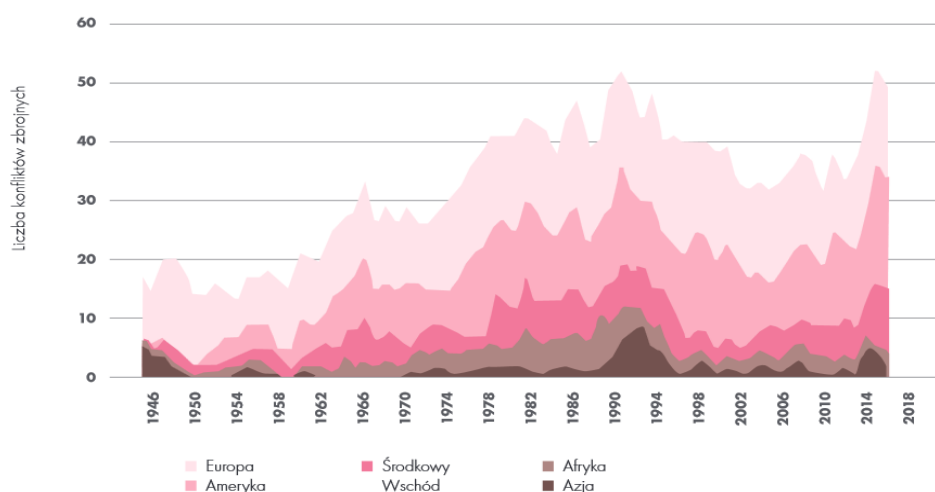
- ✓ zapewnienie dostępu do wody (dystrybucja wody, zapewnienie jej stałego źródła),
- ✓ zapewnienie dostępu do żywności (dystrybucja gotowych posiłków odpowiednich kulturowo lub produktów niezbędnych do ich przygotowania),
- ✓ zapewnienie schronienia (dystrybucja namiotów, budowa schronień lub dystrybucja materiałów do ich budowy),
- ✓ dystrybucja artykułów pierwszej potrzeby niebędących żywnością, np. artykułów higienicznych, sprzętu do gotowania posiłków, koców, materaców,

²²⁶ Grzebyk, P., Mikos-Skuza, E. (2018). Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki. Scholar, Warszawa, s. 9.

²²⁷ Zob. Kenig-Witkowska, M.M. (2018). Unia Europejska jako podmiot świadczący pomoc humanitarną. W: Grzebyk, P., Mikos-Skuza, E. Pomoc, ... op. cit., s. 136-151.

²²⁸ PAH. (2018). Niosę pomoc, Broszura edukacyjna dla nauczycieli i nauczycielek realizujących kampanię PAH. Dostęp: https://www.pah.org.pl/app/uploads/2018/05/2018_05_broszura_niose-pomoc.pdf, s. 9.

- ✓ opieka medyczna (udzielanie pierwszej pomocy poszkodowanym, przywrócenie stałej opieki medycznej, szczepienia),
- ✓ zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych (konstrukcja toalet, sieci kanalizacyjnych, promocja higieny),
- ✓ edukacja (zapewnienie możliwości kontynuacji nauki),
- ✓ ochrona praw człowieka (np. ochrona praw ofiar katastrof, ochrona dzieci i kobiet przed wykorzystywaniem),
- ✓ kampanie informacyjne dotyczące np. możliwości i zasad uzyskania pomocy,
- ✓ szkolenia i kampanie informacyjne z zakresu zdrowia publicznego,
- ✓ wsparcie psychologiczne dla ofiar katastrof,
- ✓ transport, logistyka, komunikacja – niezbędne dla ochrony życia i zdrowia ludzi.

Rysunek 34. Liczba konfliktów zbrojnych według regionów konfliktu

Źródło: PAH. (2018). Niosę pomoc, Broszura edukacyjna dla nauczycieli i nauczycielek realizujących kampanię PAH. s. 9. Dostęp: https://www.pah.org.pl/app/uploads/2018/05/2018_05_broszura_niose-pomoc.pdf.

10.2. Fundacja Ocalenie²²⁹

Fundacja Ocalenie działa w Polsce od 2000 r., posiada dwie siedziby – w Warszawie i w Łomży – w których udziela pomocy prawnej, administracyjnej,

²²⁹FO. (2019). O nas, Fundacja Ocalenie. Dostęp: <https://ocalenie.org.pl/o-nas>.

edukacyjnej i adaptacyjnej migrantom, uchodźcom i repatriantom. Powołała do życia Centrum Pomocy Cudzoziemcom, w którym prowadzone są m.in. warsztaty, lekcje języka polskiego, zajęcia integracyjne oraz udzielane jest wsparcie w szukaniu mieszkań i pracy. Pomoc można uzyskać w kilku językach: polskim, angielskim, rosyjskim, czeczeńskim, ukraińskim, gruzińskim, wietnamskim i arabskim (w Łomży w polskim, rosyjskim i czeczeńskim).

Celami statutowymi fundacji są:

- pomoc, integracja i aktywizacja obcokrajowców oraz Polaków i osób polskiego pochodzenia przebywających w Polsce lub planujących przyjazd do Polski,
- budowanie otwartego społeczeństwa poprzez upowszechnianie wiedzy o krajach i kulturach świata, promocja i wspieranie dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego oraz przeciwdziałanie uprzedzeniom i dyskryminacji,
- promocja i wspieranie wolontariatu oraz innych form zaangażowania społecznego,
- wspieranie rozwoju systemu integracji społecznej w Polsce, w tym integracji uchodźców i imigrantów,
- przeciwdziałanie ubóstwu i nierównościom społecznym na świecie, poprzez pomoc rozwojową i humanitarną poza granicami Polski.

Fundacja swoje cele realizuje poprzez regularne działanie obu placówek, otwartych 8 godzin dziennie, gdzie każdego dnia udzielana jest pomoc materialna, prawna, psychologiczna, psychoterapeutyczna, zawodowa i środowiskowa. Podopieczni mogą skorzystać ze wsparcia kulturowego – pomocy w rozwiązywaniu codziennych trudności, związanych z nieznajomością języka, różnicami kulturowymi, ale również w załatwianiu spraw urzędowych, szukaniu pracy czy mieszkania. W samym 2018 r. z konsultacji skorzystało 1 415 osób. Ponadto, w ramach działalności fundacji w dni robocze działa świetlica dla dzieci uchodźców, w której mogą one uzyskać pomoc w odrabianiu lekcji, wziąć udział w warsztatach, zajęciach plastycznych czy ruchowych. Fundacja jest też organizatorem darmowych kursów języka polskiego dla swoich podopiecznych z każdej grupy wiekowej oraz zbiorów pomocy materialnych, które były dystrybuowane do najbardziej potrzebujących rodzin uchodźców.

Oprócz codziennego, regularnego wsparcia fundacja realizuje wiele krótko- i długoterminowych programów, które są pogłębieniem podstawowych działań organizacji. Są to m.in.: *Witaj w domu*, *warsztaty kroju i szycia*, *Dziewczyńskie Wakacje*, *MINT*, *Wiedza do potęgi*.

Witaj w domu jest programem integracyjno – mieszkaniowym, który prowadzony jest nieprzerwanie od 2017 r. Powstał z myślą o wsparciu w rozwiązywaniu podstawowych problemów w integracji uchodźców – zagrożenia bezdomnością i ubóstwem, nieznajomości języka polskiego i problemów psychologicznych (np. związanych z traumą) i stał się odpowiedzią na niefunkcjonalne i nieskuteczne programy państwowe. Głównym celem programu jest pomoc rodzinom uchodźczym w odnalezieniu się w nowej sytuacji oraz usamodzielnieniu się. Rodziny objęte tą formą pomocy otrzymują wsparcie mieszkaniowe, udzielane jako społeczna forma najmu, wsparcie mentora kulturowego (uchodźcy lub imigranta, który jest dobrze zintegrowany z polskim społeczeństwem i może udzielić profesjonalnej pomocy niezintegrowanej rodzinie) oraz pozostałą pomoc, potrzebną do odnalezienia się w nowej sytuacji społeczno – kulturowej. Obejmuje ona pomoc psychologiczną, lekcje języka polskiego, szeroko rozumianą aktywizację zawodową (w tym pośrednictwo w kontakcie z pracodawcami), edukację ekonomiczną i społeczną.

Mieszkania wynajmowane w ramach programu przez rodziny nim objęte pochodzą z najmowanych przez fundację lokali z rynku prywatnego i samorządowego. Członkowie programu podpisują umowę najmu na 3 lata, początkowo za cenę dostosowaną do swoich możliwości, która stopniowo wzrasta aż do osiągnięcia poziomu rynkowego.

Warsztaty kroju i szycia są to zajęcia prowadzone z myślą o aktywizacji i integracji kobiet. Pierwsza edycja została zorganizowana w 2019 r., z inicjatywy samych zainteresowanych. Jednym z głównych celów warsztatów jest, obok zdobycia nowych umiejętności i odnalezienia się kobiet na rynku pracy, uzyskanie niezależności finansowej. Ważnym elementem jest także poprawa samooceny imigrantek i odbudowa poczucia własnej wartości.

Dziewczyńskie Wakacje to wielokulturowe kolonie dla dziewcząt, zorganizowane dzięki współpracy Fundacji Ocalenie z Fundacją ING Dzieciom. W 2019 r. odbyła się ich pierwsza edycja. Wyjazd miał na celu nie tylko aspekt rozrywkowy i wypoczynkowy. Wśród celów organizacji wyjazdu były: pomoc młodym imigrantkom w poznaniu kultury polskiej i swojej własnej (w koloniach uczestniczyły dziewczęta imigranckie i uchodźcze z Czeczeni, Tadżykistanu, Kenii, Ukrainy i Kirgistanu), nauka samoobrony, integracja. Przeprowadzone zostały również warsztaty z praw dziecka i człowieka.

MINT jest to międzynarodowy program mentoringu na rzecz integracji dzieci i młodzieży, którego Fundacja Ocalenie została członkiem. Program ma na celu wyeliminowanie problemu wykluczenia społecznego najbardziej narażonej na nie

grupy jaką są dzieci i młodzież. Program oparty jest na indywidualnym kontakcie mentora z podopiecznym, spotkaniach indywidualnych i grupowych, poświęconych wspólnej nauce, zabawie i rekreacji. Program wspierany jest przez udostępniane uczestnikom materiały drukowane i on-line, które mają pomóc im w poznaniu i zrozumieniu specyfiki i kultury kraju, do którego przybyli. Ponadto dzieci mają możliwość nauczania się języka polskiego. Oprócz Fundacji Ocalenie w programie biorą udział: Terre des Hommes Hungary (Węgry), Organization for Aid to Refugees (Czechy), Terre des Hommes Romania (Rumunia), Slovene Philanthropy (Słowenia) i jest współfinansowany przez Fundusz Unii Europejskiej ds. Azylu, Migracji i Integracji.

Wiedza do Potęgi jest programem tutorsko – mentoringowym, wspierającym edukację dzieci i młodzieży z rodzin uchodźczych i imigranckich. Skierowany jest przede wszystkim do tych z nich, którzy mają kłopoty z nauką lub są zagrożeni przerwaniem edukacji. Pierwsza edycja została zorganizowana w 2018 r.

W ramach programu jego uczestnicy biorą udział w warsztatach, wspólnych wyjściach edukacyjnych i kulturalnych, półkoloniach oraz mogą skorzystać z pomocy w nauce. Każdy podopieczny ma przydzielonych dwóch opiekunów, którzy mają zapewnić mu niezbędne wsparcie i pomoc w codziennych wyzwaniach edukacyjnych, a najbardziej potrzebująca część z nich otrzymuje również stypendium na pokrycie kosztów kieszonkowego ucznia i opłat szkolnych (składki na radę rodzicielską, ubezpieczenia, podręczniki, wycieczki).

Działania Fundacji Ocalenie są bardzo szeroko zakrojone. Obejmują aspekty życia codziennego, nauki, adaptacji, pomoc prawną, materialną i psychologiczną. Jej program przewiduje kompleksowe wsparcie poszczególnych grup – rodzin, kobiet, dzieci i młodzieży i jest dopasowany do ich potrzeb i wyzwań, z którymi się spotykają.

Działania fundacji opisane są szczegółowo w corocznych raportach, z których można uzyskać informacje na temat podjętych form współpracy z innym podmiotami, poniesionych kosztach i wydatkach oraz osiągniętych celach.

Fundacja Ocalenie jest jedną z prężniej działających w Polsce organizacji, zajmujących się pomocom migrantom, uchodźcom i repatriantom.

10.3. Inicjatywa Chlebem i Solą

Chlebem i Solą to nieformalna inicjatywa oddolna, która powstała w 2012 r. i jest fundamentem, na którym zbudowano Fundację Polska Gościńność.

Jej założycielami są osoby znane z działalności na rzecz świadomej, humanitarnej turystyki oraz szerokiej wiedzy na temat uchodźstwa – Paweł Cywiński, Maria Złonkiewicz oraz Michał Borkiewicz. Ich działalność rozpoczęła się m.in. od wyjazdów pomocowo-interwencyjnych do krajów Europy Środkowo – Wschodniej, doraźnych zbiórek pomocy materialnych oraz wspierania lokalnie napotkanych inicjatyw. Z czasem ich aktywność przerodziła się w lokalną organizację Chlebem i Solą, wspierającą obcokrajowców w Polsce i działającą na rzecz edukacji w temacie migracji.

Inicjatorzy projektu za cel postawili sobie:

- edukację społeczną na rzecz szerzenia wiedzy na temat uchodźstwa oraz tolerancji wobec obcokrajowców i mniejszości, dla zwalczania ksenofobii i stereotypami oraz wpływania na politykę migracyjną,
- pomoc imigrantom i uchodźcom w zakresie materialnym, prawnym i adaptacyjnym.

Organizacja w swoje działania angażuje ludzi z różnych środowisk, dzięki czemu przeprowadza nie tylko akcje pomocowe, ale również medialne.

W 2015 r. Chlebem i Solą było organizatorem manifestacji *Uchodźcy mile widziani*, której celem było pokazanie solidarności z uchodźcami. Wydarzenie było odpowiedzią na trwający w Polsce spór o bezpieczeństwo polskich granic, związane ze wzrastającą liczbą uchodźców m.in. z Syrii. Wydarzenie miało charakter ogólnopolski – odbyło się m.in. w Warszawie, Poznaniu, Szczecinie, Białymstoku, Krakowie, Gdańsku i Płocku. Podczas manifestacji wystąpili politycy, naukowcy, działacze społeczni oraz imigranci, którzy mówili o polskiej i europejskiej polityce migracyjnej, obecnej sytuacji uchodźców i najważniejszych formach pomocy. Zbierano również pomoc materialną dla najbardziej potrzebujących, zorganizowano zbiórkę podpisów pod petycją za przyjęciem uchodźców oraz punkt informacyjny dla osób, które chciałyby aktywnie włączyć się w pomoc. Wydarzenie odbiło się szerokim echem we wszystkich najważniejszych mediach ogólnopolskich.

W 2015 r. z inicjatywy Chlebem i Solą, przy pomocy Fundacji Batorego, ruszyła również platforma internetowa *Uchodźcy.info*. Narodziła się ona z potrzeby miejsca, w którym zarówno imigranci, jak i inne osoby zainteresowane (np. wolontariusze), mogliby uzyskać pełną i rzetelną informację na temat aktów prawnych dotyczących migrantów i uchodźców, działających organizacji rządowych i pozarządowych oraz zakresu pomocy, jaką oferują, a także dowiedzieć się jak zorganizować pomoc dla potrzebujących.

Kolejnym dużym krokiem była organizacja w 2016 r. pierwszego *Dnia Solidarności z Uchodźcami*, który dziś ma swoją stronę internetową i na stałe wpisał się do ogólnopolskiego kalendarza wydarzeń na rzecz imigrantów. Każdego roku 15. października w wielu polskich miastach z inicjatywy organizacji Chlebem i Solą odbywają się warsztaty, koncerty, wykłady, dyskusje i happeningi. Celem przedsięwzięcia jest zapobieganie przemocy wobec uchodźców i imigrantów, zapewnienie o solidarności z nimi oraz edukacja społeczna z zakresu tolerancji i równości.

W 2018 r. Inicjatywa we współpracy z organizacją Otwarta Rzeczpospolita i piekarnią Putka zorganizowała głośny eksperyment pt. *Nasz chleb powszedni*. W ramach akcji chleb z tej piekarni był przygotowywany i sprzedawany przez osoby najbardziej narażone na nietolerancję społeczną – uchodźców, imigrantów i członków innych mniejszości. Każdy klient, który w dniu eksperymentu zakupił pieczywo w piekarni Putka, mógł porozmawiać z osobą, która je upiekła i sprzedawała, poznać jej historię i dowiedzieć się, jak to jest należeć do mniejszości.

Celem eksperymentu było zwrócenie uwagi na nasilający się w Polsce problem mowy nienawiści, ksenofobii i nietolerancji. Kampania przywoływana była przez wszystkie najważniejsze polskie media, wywołała liczne dyskusje, a wideo podsumowujące przedsięwzięcie stało się wiralem.

Inicjatywa Chlebem i Solą, oprócz organizacji ogólnopolskich akcji edukacyjno – informacyjnych zajmuje się codzienną pomocą migrantom. Wspiera ich w procesach adaptacyjnych – znajdowaniu lokali mieszkalnych, pracy, nauce języka polskiego czy załatwianiu spraw administracyjnych. Poprzez swoją stronę na Facebooku udzielają informacji, jak skutecznie pomagać, zgłosić się do wolontariatu czy zorganizować podobne przedsięwzięcia, a także gdzie szukać pomocy. Wspiera również inne fundacje i organizacje rządowe i pozarządowe oraz działania na rzecz uchodźców w innych krajach Europy. Od 2017 r. jej regularne działania są wspierane przez fundację – córkę Fundacja Polska Gościnność.

10.4. Fundacja Polska Gościnność

Fundacja Polska Gościnność powstała w 2017 r., jako wypadkowa działań Inicjatywy Chlebem i Solą. Jak czytamy na stronie: „Nie jesteśmy klasyczną organizacją pozarządową. Nasze działania sytuują się na pograniczu świata mediów, nauki, polityki i NGO. Działamy w tych obszarach, gdzie państwo

polskie nie sięga lub nie chce sięgać. Oferujemy rzetelną wiedzę i profesjonalną pomoc.”²³⁰

Misją Fundacji jest przede wszystkim szerzenie tolerancji, szacunku i otwartości wobec osób z innych kręgów kulturowych oraz pomoc uchodźcom i imigrantom w odnalezieniu się w nowych realiach.

Fundacja skupia się na czterech aspektach pomocy (rys. 35).

Rysunek 35. Aspekty pomocy Fundacji Polska Gościnność

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach działalności Fundacji prowadzone są liczne lokalne i ogólnokrajowe kampanie edukacyjne, mające na celu zmianę postawy społecznej wobec imigrantów i uchodźców, zwalczanie ksenofobii i rasizmu oraz doskonalenie organizacji i technik pomocy. Ponadto prowadzony jest tak zwany *fact checking* – pracownicy fundacji sprawdzają rzetelność podawanych w mediach informacji, rzetelność wypowiedzi dziennikarzy i innych osób publicznych, a także obalają mity na temat uchodźstwa.

Niesiona przez organizację pomoc bezpośrednia oparta jest na szkoleniu wolontariuszy, którzy udzielają podopiecznym lekcji języka polskiego i korepetycji z innych przedmiotów szkolnych i zapewniają im wsparcie psychologiczne. Pomagają również w znalezieniu lokali mieszkalnych i przeprowadzkach z obozów do nowego domu.

Fundacja oferuje również asystę w sytuacjach kryzysowych. Zapewnia wyspecjalizowanych logopedów, prawników i psychologów, którzy są w stanie wesprzeć podopiecznych również podczas procedur w polskich urzędach, szpitalach czy na policji.

Polska Gościnność współpracuje z innymi organizacjami, chętnie promuje i wspiera inne inicjatywy oddolne, skierowane na pomoc imigrantom. Jest także organizatorem rozpoczętych przez Chlebem i Solą kampanii *Dzień Solidarności*

²³⁰ FPG. (2019). Kim jesteśmy, Fundacja Polska Gościnność. Dostęp: <http://polskagoscinnosc.org/kim-jestesmy/>.

z *Uchodźcami* oraz *Uchodźcy mile widziani*. Jest zdobywcą wielu nagród, również międzynarodowych. Są to m.in. *Nagroda Gazety Stołecznej*, przyznana za intensywne wsparcie udzielane w przygranicznych obozach dla uchodźców, *Nagroda międzykulturowa Rządu Austriackiego* w kategorii *Media* za projekt *Uchodźcy.info* oraz *Pióro Nadziei*, przyznana P. Cywińskiemu, współzałożycielowi i prezesowi Fundacji przez Amnesty International za to, że: „(...) pokazuje, że możliwe jest tworzenie mediów obywatelskich na wysokim poziomie merytorycznym, a jednocześnie dostępnych i atrakcyjnych wizualnie. Odziera kryzys uchodźczy z fałszywych informacji, pomaga uporać się odbiorcom ze stereotypami, zwraca uwagę na kontekst kulturowy. P. Cywiński związany jest ze środowiskiem tworzącym media oddolnie i z wrażliwością na tematy społeczne”²³¹.

Na co dzień Fundacja Polska Gościnność współpracuje z:

- Ministerstwem Spraw Zagranicznych RP,
- Fundacją Przestrzeń Wspólna,
- Fundacją Strefa WolnoSłowa,
- Fundacją Stefana Batorego,
- Stowarzyszeniem Interwencji Prawnej,
- Stowarzyszeniem Plan B,
- European Students' Union (ESU).

10.5. Komisja Europejska i Rada Europejska

Po wielkim kryzysie migracyjnym w 2015 r. Komisja Europejska przedsięwzięła działania dla lepszej kontroli granic zewnętrznych i napływu migrantów. Jej działania skupiły się przede wszystkim na zwiększeniu bezpieczeństwa granic oraz wypracowaniu humanitarnej polityki migracyjnej.

Po tragicznych wydarzeniach z kwietnia 2015 r., do których doszło na Morzu Śródziemnym, przywódcy UE podjęli decyzję o przeciwdziałaniu pierwotnym czynnikom migracji, zapobieganiu dalszym śmiertelnym wypadkom migrantów oraz walce z nielegalnym przemytem uchodźców. W tym celu uzgodnili 4 filary swoich działań:

- zwiększenie obecności na morzu,
- walka z przemytnikami,
- zapobieganie nielegalnej migracji,

²³¹ FPG. (2019). Kim jesteśmy. Fundacja Polska Gościnność. Dostęp: <http://polskagoscinnosc.org/kim-jestesmy/>.

- wzmocnienie wewnętrznej solidarności i odpowiedzialności.

Dla przygotowania konkretnych rozwiązań zostało zwołane posiedzenie w Valletcie, na które zostali zaproszeni przedstawiciele państw afrykańskich. Podjęto również decyzję o potrojeniu budżetu na kolejne lata na operacje *Posejdon* i *Tryton*.

W dniu 13 maja tego samego roku KE przyjęła Europejski Program w Zakresie Migracji, w którym zwróciła uwagę na konieczność wspólnej odpowiedzialności za szeroko pojętą sytuację migracyjną w Europie. Wspomniany program wytyczał cztery kierunki działania oraz obejmował wszystkie aspekty zarządzania migracją, ujmując całościowo jej wymiar zewnętrzny i wewnętrzny:

- ograniczenie zachęt dla nielegalnych migrantów,
- ratowanie życia i zabezpieczenie granic wewnętrznych,
- prowadzenie zdecydowanej polityki azylowej,
- nowa polityka dotycząca legalnej migracji.

Następnie 18 maja 2015 rozpoczęto unijną operację wojskową EUNAVFOR Med, która miała położyć kres przemytowi i handlowi ludźmi na Morzu Śródziemnym. Był to formalny początek działań morskich przeciwko siatkom przemytniczym. Akcja oficjalnie rozpoczęła się 22 czerwca 2015 r., przeprowadzana była fazami, z poszanowaniem praw międzynarodowych. Rozpoczęła się od rozpoznania i oceny modelu przemytu na Morzu Śródziemnym, kolejnymi krokami było przeszukanie, zajęcie i rozbicie siatek przemytniczych, we współpracy z władzami libijskimi.

Pierwszy pakiet rozwiązań, wspierających zażegnanie kryzysu migracyjnego Komisja Europejska przedstawiła dnia 27 maja 2015 r. Obejmował on:

- nadzwyczajną relokację (z Włoch i Grecji do pozostałych państw członkowskich) 40 000 osób wymagających ochrony międzynarodowej,
- zalecenie, by państwa członkowskie przesiedliły spoza UE 20 000 osób wymagających ochrony międzynarodowej,
- unijny plan przeciwdziałania przemytowi migrantów,
- wytyczne co do pobierania odcisków palców,
- konsultacje społeczne w sprawie przyszłości dyrektywy o niebieskiej karcie.

Pakiet został przyjęty z aprobatą większości delegacji ministrów spraw wewnętrznych krajów Unii. Program uznano za kompleksowy i łączący w sobie zarówno działania doraźne, jak i długofalowe.

Dnia 9 września tego samego roku przedstawiony został drugi pakiet rozwiązań kryzysu uchodźczego. Przewidywał on:

- nadzwyczajną relokację 120 000 osób ewidentnie wymagających ochrony międzynarodowej,
- stały mechanizm relokacji obejmujący wszystkie państwa członkowskie,
- wspólny europejski wykaz bezpiecznych krajów pochodzenia,
- skuteczniejszą politykę powrotową,
- przewodnik po przepisach o zamówieniach publicznych, który ma mieć zastosowanie do środków wspierania uchodźców,
- środki dotyczące zewnętrznego wymiaru kryzysu uchodźczego,
- fundusz powierniczy dla Afryki.

Równocześnie, 14 września rozpoczęto pierwszą część drugiej fazy morskiej operacji wojskowej, prowadzonej przez EUNAVFOR Med. Natomiast 23 września 2015 r. odbył się nieformalny szczyt szefów państw i rządów, na którym przywódcy unijni określili najważniejsze kwestie dla rozwiązania kryzysu migracyjnego, które należało wprowadzić w życie w pierwszej kolejności. Ustalono, że w trybie natychmiastowym trzeba zaspokoić najpilniejsze potrzeby uchodźców, poprzez wsparcie UNHCR, Światowego Programu Żywnościowego, Libanu, Jordanii, Turcji i innych państw potrzebujących. Podjęto też decyzję o udzieleniu pomocy Bałkanom Zachodnim w radzeniu sobie z przepływem uchodźców oraz przeciwdziałaniu pierwotnym czynnikom nielegalnej migracji w Afryce. Omówiono kwestię uporania się z sytuacją na zewnętrznych granicach krajów unijnych i zdecydowano o udzieleniu wsparcia państwom członkowskim pierwszej linii, poprzez tworzenie hot spotów i organizacji relokacji i powrotów migrantów.

Kolejne priorytety w walce z kryzysem uchodźczym Rada Europejska ustanowiła 15 października 2015 r. Obejmowały uściślenie współpracy z krajami pochodzenia migrantów oraz krajami tranzytu, działania wzmacniające ochronę granic zewnętrznych UE oraz skuteczniejsze egzekwowanie powrotów i readmisji poprzez wzmocnienie pozycji Fronteksu.

Dnia 25 października 2015 r. odbyło się spotkanie w sprawie szlaku zachodniobałkańskiego. Wzięli w nim udział przywódcy Albanii, Austrii, Bułgarii, Macedonii, Chorwacji, Grecji, Niemiec, Rumunii, Serbii, Słowenii i Węgier. Podczas spotkania został ułożony plan działania, który miał na celu usprawnić

współpracę między tymi państwami i pomóc w rozwiązaniu problemu uchodźczego w tym regionie. Plan składał się ośmiu obszarów działania:

1. stała wymiana informacji, poprzez wyznaczenie punktów kontaktowych w ciągu 24 godzin oraz przedstawienie wspólnych ocen potrzeb w zakresie wsparcia UE,
2. ograniczenie ruchu granicznego, przez zniechęcanie do przemieszczania się uchodźców lub migrantów do granicy innego państwa regionu, bez informowania państw sąsiadujących,
3. wspieranie uchodźców oraz zapewnianie schronienia i odpoczynku, z uwzględnieniem poprawy warunków humanitarnych (zapewnienie stałego dostępu do żywności, urządzeń sanitarnych, opieki zdrowotnej, wody pitnej), a także poprzez zwiększenie zdolności Grecji do przyjmowania uchodźców i współpracę z UNHCR oraz międzynarodowymi instytucjami finansowymi,
4. wspólne zarządzanie przepływami migracyjnymi, poprzez zapewnienie pełnej zdolności rejestracji ludzi i pojazdów, współpracę z agencjami UE, poszerzeniem kompetencji Fronteksu i zacieśnienie współpracy w zakresie readmisji z krajami trzecimi, w szczególności z Afganistanem, Bangladeszem i Pakistanem,
5. zarządzanie granicami, poprzez sfinalizowaniu wspólnego planu działania z Turcją, monitorowanie przejść granicznych, wzmocnienie wsparcia Fronteksu na granicy między Bułgarią a Turcją, wzmocnienie przez Grecję, Macedonię i Albanię zarządzania zewnętrzną granicą lądową oraz odmowę wjazdu obywatelom państw trzecich, którzy nie potwierdzą chęci ubiegania się o ochronę międzynarodową,
6. zwalczanie przemytu i handlu ludźmi,
7. informacje na temat praw i obowiązków uchodźców i migrantów, przez wykorzystanie wszystkich dostępnych narzędzi komunikacyjnych w celu informowania uchodźców i migrantów o obowiązujących przepisach, a także o ich prawach i obowiązkach,
8. cotygodniowe monitorowanie realizacji tych zobowiązań.

W dniu 30 października 2015 r. prezydencja luksemburska uruchomiła zintegrowane uzgodnienia UE, dotyczące reagowania politycznego w sytuacjach kryzysowych (IPCR). System miał na celu monitorowanie natężenia przepływu migracji oraz podejmowanie decyzji, dla lepszego wdrażania środków i rozwiązań. Państwa członkowskie i instytucje unijne zostały zobowiązane do stałej wymiany informacji na temat sytuacji w terenie za pośrednictwem

przygotowanej platformy internetowej. Regularna analiza zebranych danych miała być regularnie udostępniana przez Komisję oraz ESDZ w celu ułatwienia szybkiego i efektywnego podejmowania decyzji przez wszystkie państwa członkowskie.

12 listopada odbył się szczyt w Valletcie, gdzie przywódcy UE oraz państw afrykańskich omawiali kwestie migracyjne. Podczas spotkania ustalono pięć priorytetów, na których państwa miały skupić się wspólnie:

- eliminacja pierwotnych czynników nielegalnej migracji i czynników zmuszających ludzi do opuszczania miejsc zamieszkania,
- skuteczniejsze promowanie i organizowanie legalnych sposobów migracji,
- zwiększenie ochrony migrantów i osób ubiegających się o azyl,
- walka z przemytem migrantów i wykorzystywaniem ich trudnego położenia,
- ściślejsza współpraca w zakresie powrotów, readmisji i reintegracji.

29 listopada 2015 r. odbył się szczyt przywódców Unii Europejskiej i Turcji. Na potkaniu uchwalono wspólny plan działania przeciw nasilającemu się kryzysowi uchodźczemu. UE i państwa członkowskie zobowiązały się do zwiększenia swojego wkładu w pomoc Turcji, zarówno politycznego jak i finansowego, w celu powstrzymania napływu do Turcji uchodźców z Syrii oraz poprawienia sytuacji syryjskich migrantów w tym Państwie. Ponadto ustalono, że w czerwcu 2016 r. wejdzie w życie umowa o readmisji między UE a Turcją oraz postanowiono, że zostanie sfinalizowana liberalizacja systemu wizowego dla obywateli Turcji.

Na początku 2016 r. Rada do Spraw Zagranicznych stwierdziła, że zaistniały wszystkie warunki konieczne do wprowadzenia operacji EUNAVFOR Med na pełne morze i podjęcia działań przeciwko przemytowi migrantów i handlowi ludźmi. 3 lutego państwa unijne zdecydowały o przeznaczeniu kwoty 3 mld EUR na Unijny Instrument Pomocy dla Uchodźców w Turcji. Program ten miał na celu udzielić dodatkowej pomocy humanitarnej dla uchodźców przebywających na terenie Turcji i przyjmujących ich osób. Dzień później zapadła decyzja o przeznaczeniu takiej samej kwoty na pomoc dla Syrii – zarówno dla uchodźców, jak i społeczności przyjmujących ich w krajach ościennych. W marcu 2016 r. zostały podjęte kolejne kroki w kierunku uporania się z kryzysem migracyjnym. Na szczycie UE – Turcja potwierdzono zacieśnienie współpracy UE i przywódców tureckich w dążeniu do ograniczenia nielegalnych migracji przez Turcję do Grecji. W tym samym miesiącu uchwalono, że Unia uruchomi mechanizmy

nadzwyczajnej pomocy kryzysowej, dzięki którym będzie w stanie wspomóc Grecję i pozostałe państwa w walce z kryzysem migracyjnym.

4 maja 2016 r. przedstawiony został pakiet propozycji zmiany tzw. dublińskiego modelu azylowego. Przewidywał on łatwiejszy i sprawiedliwszy podział wniosków o azyl między krajami Unii oraz sprawiedliwszy mechanizm przesiedleń osób potrzebujących międzynarodowej pomocy. Stale też były nadzorowane postępy w przyjętych do tej pory ustaleniach oraz monitorowana aktualna sytuacja migracyjna w Europie.

Na przełomie maja i czerwca uchwalono kolejne kroki postępowania – grupa G-7 zaapelowała o podjęcie prac nad rozwiązaniem kryzysu migracyjnego oraz udzielenie uchodźcom pomocy humanitarnej w skali globalnej. Pod koniec sierpnia natomiast Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa udzielił zgody na rozszerzenie mandatu operacji EUNAVFOR Med o szkolenie libijskich straży przybrzeżnej i marynarki wojennej oraz pomoc w egzekwowaniu na pełnym morzu embarga na broń, nałożonego na Libię przez ONZ. 7 grudnia 2016 został zatwierdzony projekt o dokładniejszym sprawdzaniu podróżnych w bazach danych na granicach państw UE oraz sfinalizowano budowanie kadry do reagowania kryzysowego, która miałaby wspierać Frontex w ich działaniach.

W lutym 2017 r. przywódcy UE przyjęli tzw. deklarację maltańską. Określała ona sposoby ograniczenia napływu migrantów, uściślenia współpracy z Libią w obszarze zapobiegania przemytowi ludzi. Regularnie też przedłużano kontrole na szlakach migracji oraz granicach państw Unii.

8 czerwca Rada Europejska potwierdziła, że dzieci-migranci mają prawo do ochrony zgodnie z prawem UE oraz międzynarodowymi prawami dziecka. Była to odpowiedź na ilość wniosków o azyl, składanych przez niepełnoletnich – według statystyk w latach 2015 – 2016 stanowili aż 30% wnioskodawców.

W czerwcu również stopniowo zastrzane były działania na Morzu Śródziemnomorskim, w celu zapobiegania przepływowi migrantów z Libii do Włoch. Kolejna próba uszczelnienia tego szlaku została podjęta w październiku. Wiązała się ona nie tylko z monitorowaniem, zwiększeniem kontroli, ale również zapewnieniem odpowiedniego finansowania projektom zapobiegającym imigracji z krajów Afryki Północnej.

W dniu 29 listopada Rada Europejska podjęła pracę nad poprawieniem dyrektywy o kwalifikowaniu osób ubiegających się o azyl oraz projektem polepszenia ich warunków bytowych na terenie całej Unii. Natomiast 27 lutego 2018 Rada Europejska zatwierdziła kolejne środki w wysokości 3,7 mld EUR na poza unijne projekty związane z migracją i wywołującymi ją czynnikami

zewnętrznymi. W czerwcu ministrowie spraw wewnętrznych po raz kolejny dyskutowali nad stanem i skutecznością dotychczas podjętych działań oraz o kolejnych krokach w walce z kryzysem migracyjnym. Wśród omówionych tematów pojawiła się kwestia wsparcia dla agencji UE, dalsze respektowanie i zacieśnienie współpracy między UE a Turcją, poszukiwanie środków na fundusz powierniczy dla Afryki oraz wpieranie państw partnerskich wzdłuż szlaku zachodniobałkańskiego. W czerwcu również po raz pierwszy doszło do nałożenia przez ONZ sankcji na handlarzy ludźmi. A dopiero 19 września podczas nieformalnej kolacji roboczej przywódcy państw i rządów europejskich podjęli rozmowy o konieczności zacieśnienia współpracy z państwami trzecimi, m.in. z Egiptem. Wynikiem tych rozmów było spotkanie Donalda Tuska z prezydentem Abdellem Fattahem al-Sisim i podjęcie kolejnych kroków dla rozwoju wspólnych prac.

Koniec roku 2018 zdominowały działania na rzecz walki z przemytem migrantów. Walka ta stała się priorytetem wszystkich państw europejskich. W jej ramach podjęto następujące kroki:

- podejście polegające na ściślejszej współpracy między agencjami zarówno na szczeblu unijnym, jak i krajowym,
- czerpanie z synergii między dostępnymi narzędziami operacyjnymi,
- maksymalne spożytkowanie aktywów zewnętrznych UE.

W 2019 r. wszystkie dotychczas podjęte prace zostały kontynuowane. Wydłużono mandaty operacji EUNAVFOR Med oraz osiągnięto porozumienie w sprawie utworzenia siatki urzędników łącznikowych ds. migracji, których zadaniem jest usprawnienie przepływu procesów imigracyjnych. W lutym Rada Europejska potwierdziła porozumienie dotyczące uprawnienia systemu wizowego dla Rumunii, co ma pomóc w polepszeniu warunków bytowych legalnie podróżujących, a co za tym idzie, również w zwalczaniu nielegalnej migracji.

W czerwcu przyjęto kolejne dokumenty regulujące i usprawniające pracę urzędników łącznikowych ds. migracji, pełniących obowiązki w krajach trzecich oraz w państwach członkowskich. 20 czerwca przywódcy państw przyjęli nowy program strategiczny na lata 2019 – 2024, który zakłada, że: „Będziemy kontynuować i pogłębiać naszą współpracę z krajami pochodzenia i krajami tranzytu w celu zwalczania nielegalnej migracji i handlu ludźmi oraz w celu zapewnienia skutecznych powrotów. Jeśli chodzi o wymiar wewnętrzny, musimy znaleźć porozumienie w sprawie skutecznej polityki migracyjnej i azylowej. Należy wypracować konsensus w sprawie rozporządzenia dublińskiego, tak aby zreformować je w sposób zapewniający równowagę między odpowiedzialnością

a solidarnością, uwzględniając osoby sprowadzone na ląd w wyniku operacji poszukiwawczo-ratowniczych.”²³²

8 listopada Rada Europejska przyjęła zmienione rozporządzenie w sprawie Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Zapadła decyzja o zapewnieniu jej większych zasobów kadrowych oraz sprzętowych oraz rozszerzeniu jej mandatu tak, by mogła w szerszym stopniu kontrolować granice oraz w pełni współpracować z państwami członkowskimi i trzecimi.

10.6. FRONTEX

Frontex jest niezależną agencją UE, założoną 26 października 2004 r., na mocy rozporządzenia Rady Europejskiej. Do 2016 r. jej głównym zadaniem było strzeżenie zewnętrznych granic państw strefy Schengen, jednak po eskalacji kryzysu migracyjnego i tragedii na Morzu Śródziemnomorskim została podjęta decyzja o poszerzeniu kompetencji i zakresu działań Fronteksu. 14 września 2016 r. decyzją Rady Europejskiej Frontex przekształcony został w Europejską Straż Graniczną i Przybrzeżną.

Najważniejszym z nadanych jej uprawnień była możliwość podjęcia interwencji w państwie, które doświadczy znacznego wzrostu napływu migrantów i nie będzie w stanie samodzielnie poradzić sobie ze związanym z tym zagrożeniem na granicach zewnętrznych. Należy jednak zaznaczyć, że ostateczna decyzja o interwencji należy do tego państwa. Frontex miał też zacząć odgrywać większą rolę w procesach powrotowych.

Przeobrażenie agencji w Europejską Straż Graniczną i Przybrzeżną wiązało się również z powiększeniem liczby agentów oraz przyznaniem jej własnego sprzętu – do tej pory Frontex korzystał wyłącznie z wyposażenia straży granicznej danego państwa.

Wraz z nasilającym się kryzysem migracyjnym agencja podlegała kolejnym przeobrażeniom. W tej chwili do najważniejszych zadań Fronteksu należy:

- rozlokowanie sił w terenie – ¼ pracowników agencji stanowią kandydaci oddelegowani przez państwa członkowskie oraz państwa stowarzyszone w Schengen, ponadto agencja dysponuje własnymi samolotami, statkami i urządzeniami do kontroli granic. Dzięki temu jest w stanie monitorować granice zewnętrzne wszystkich krajów, z naciskiem na te najbardziej

²³² RE-RUE. (2019). Nowy program strategiczny 2019-2024. Dostęp: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/>.

narażone na agresję związaną z przemytem migrantów oraz napływ nielegalnych uchodźców,

- analiza ryzyka – dzięki poszerzeniu kompetencji Frontex jest w stanie samodzielnie oceniać zagrożenia dla bezpieczeństwa granic. Agencja regularnie sporządza raporty o aktualnej sytuacji, trendach w zakresie nielegalnej lub nieuregulowanej migracji oraz przestępczości transgranicznej. Dane te udostępniane są przedstawicielom państw europejskich oraz Komisji Europejskiej, następnie są oceniane i dyskutowane, a na ich podstawie podejmowane są decyzje odnośnie dalszych działań i polityki granicznej,
- monitorowanie sytuacji – Frontex prowadzi nieprzerwany monitoring sytuacji na granicach zewnętrznych państw unijnych oraz na morzu, dzięki czemu, w przypadku rzeczywistego ryzyka lub zagrożenia agresją transgraniczną UE, państwa strefy Schengen, Komisja Europejska i inne agencje są natychmiast informowane i podejmowane są dalsze kroki zapobiegające naruszeniu bezpieczeństwa granic,
- ocena narażenia – agencja co roku przeprowadza audyt zdolności i gotowości każdego z państw członkowskich i krajów stowarzyszonych w ramach Schengen do reakcji w razie pojawienia się zagrożenia bezpieczeństwa granic zewnętrznych bądź presji migracyjnej. Dzięki tym działaniom organy europejskie mają rzetelny obraz ochrony granic i możliwości obrony,
- współpraca europejska w zakresie funkcji straży przybrzeżnej – poprzez gromadzenie informacji i dzielenie się nimi z innymi jednostkami czuwającymi nad bezpieczeństwem granic oraz bycie swoistym łącznikiem pomiędzy organami bezpieczeństwa wszystkich państw unijnych, Frontex wspiera współpracę między organami ścigania, agencjami UE, agencjami celnymi i strażami granicznymi.
- wymiana informacji wywiadowczych o działalności przestępczej – Frontex zbiera i gromadzi dane na temat osób podejrzanych w działania przestępcze, przemyt migrantów, handel ludźmi czy terroryzm. Zgromadzonymi na granicach danymi na temat działalności przestępczej Frontex dzieli się z właściwymi organami krajowymi, Europolem oraz pozostałymi agencjami UE i razem z nimi podejmuje decyzje o dalszych działaniach, a także wspiera te organy w zorganizowaniu i przeprowadzeniu akcji.
- operacje powrotowe – kompetencje agencji w zakresie organizacji działań powrotowych w ostatnich latach zostały znacznie poszerzone. W chwili

obecnej agencja może sama sygnalizować konieczność i inicjować akcje powrotowe dla migrantów nielegalnie przebywających na terytorium UE, a także wspiera finansowo i logistycznie państwa członkowskie w organizacji takich przedsięwzięć. Jest to możliwe dzięki nadaniu Fronteksowi uprawnień do pomocy w zdobyciu potrzebnych dokumentów, zapewnienia ekspertów do wspierania akcji powrotowych oraz do czarterowania lotów i rezerwowania lotów komercyjnych. W przypadku przejęcia przemykanej grupy migrantów Frontex ma również obowiązek sprawdzić, czy wśród jej członków są osoby, które mają prawo do ubiegania się o azyl i ochronę – jeśli tak, jest pierwszą linią pomocy.

- stosunki zewnętrzne – jedną z najważniejszych części mandatu i strategicznej części pracy Fronteksu jest utrzymywanie stosunków i stała współpraca z państwami spoza Unii Europejskiej i strefy Schengen, szczególnie z państwami europejskimi oraz graniczącymi bezpośrednio z Europą. Tworzenie i utrzymywanie sieci partnerskiej z tymi krajami jest kluczowe dla wdrożenia europejskiego zintegrowanego zarządzania granicami (IBM).
- Frontex przeprowadza również szkolenia dla granicznych krajów unijnych oraz rozmieszcza swoich agentów łącznikowych na terenach nie stanowiących terytorium UE, które zagrożone są nieuregulowaną migracją.
- szybkie reagowanie – dzięki dobrze zorganizowanej siatce agentów, którzy rozmieszczeni są w całej Europie oraz temu, że delegaci pochodzą z państw członkowskich, w sytuacji nadzwyczajnej Frontex jest w stanie w trybie przyspieszonym wysłać straż przybrzeżną oraz graniczną do wszystkich krajów UE i państw stowarzyszonych w ramach strefy Schengen. W obliczu zagrożenia państwa członkowskie są zobowiązane do wsparcia agencji liczbą do 1 500 funkcjonariuszy z puli szybkiego reagowania.
- badania i innowacje – Frontex pełni funkcję łącznika między specjalistami do spraw kontroli granicznej oraz naukowcami i środowiskami przemysłowymi, dzięki czemu może zagwarantować organom kontroli granicznej dostęp do najnowszych technologii.
- szkolenia – agencja przygotowuje i opracowuje standardy szkoleniowe dla służb granicznych, dla ujednolicenia procesu kształcenia funkcjonariuszy straży granicznych, strzegących terytoriów UE i państw zrzeszonych w Schengen. Dzięki czemu Unia Europejska jest w stanie zapewnić identyczne standardy kontroli i ewentualnej pomocy wszystkim podróżnym

przekraczającym zewnętrzne granice państw unijnych, niezależnie od kraju, w którym te granice przekraczają.

Jednolite szkolenia ułatwiają również współpracę między Fronteksem a państwowymi organami kontroli granicznej i straży przybrzeżnej, działającymi w UE i państwach zrzeszonych w ramach strefy Schengen.

W związku z wciąż nie słabnącym kryzysem migracyjnym w kwietniu 2019 r. podjęta została decyzja o kolejnym rozszerzeniu mandatu Fronteksu. W tym celu do 2027 r. liczba funkcjonariuszy ma wynosić 10 tys. Jednocześnie unowocześnieniu ma ulec całe zaplecze techniczne Agencji.

Komisja Europejska podjęcie tej decyzji uzasadniła strategiczny wymiar Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej dla rozwiązania problemu migracji. Unijny komisarz ds. wewnętrznych i migracji, Dimitris Awramopulos, podkreślał, że „(...) UE może współcześnie odnieść sukces tylko wtedy, gdy razem będzie zajmowała się lepszą kontrolą swoich granic zewnętrznych, walką z nielegalną migracją, a także odsyłaniem tych migrantów, którzy nie kwalifikują się do przyznania im ochrony (...)”²³³, czego zapewnieniem ma być Frontex. Ponadto w agencji pokładane są nadzieje na zapewnienie bezpieczeństwa państwom strefy Schengen, gdyż to ona przeżywa największe trudności wywołane kryzysem migracyjnym.

Frontex aktualnie jest podstawowym organem unijnym do ochrony granic zewnętrznych, przestrzeni wolności, zapewnienia bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Stał się też najważniejszym gwarantem utrzymania stabilizacji i swobodnego przepływu osób.

²³³ Infosecurity24. (2019). Frontex w nowej odsłonie. Do 2027 roku 10 tysięcy funkcjonariuszy. Dostęp: <https://www.infosecurity24.pl/nowy-frontex-do-2026-zdecydowanie-wieksze-sily-srodki-i-uprawnienia>.

PODSUMOWANIE

Przepływy międzynarodowe ludności to wyzwanie dla wielu państw świata ale również i szansa, ponieważ przyczyniają się do równoważenia sytuacji na rynkach pracy. Obecnie obserwujemy wzrost migracji zarobkowych oraz napływ ludności ze stref zagrożeń, którzy szukają bezpiecznego miejsca do życia.

W dobie kryzysów społeczno-gospodarczych, braku siły roboczej na rynku pracy ważne jest zatrudnianie pracowników spoza danego kraju i z różnych kręgów kulturowych. Adaptacja do nowej kultury jest trudna, dlatego należy zapewnić wsparcie w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, rynku pracy czy też pomocy społecznej. Niewątpliwie znajomość norm społecznych innej kultury i przestrzeganie ich w kontaktach z innymi ludźmi pomaga uniknąć nieporozumień i konfliktów oraz ułatwia integrację społeczną imigrantów i ich dzieci. Nieznajomość zasad w danej kulturze prowadzi do upowszechniania stereotypów etnicznych i religijnych, a tym samym do postaw wrogości wobec imigrantów. Imigranci natomiast mogą mieć poczucie alienacji i wyobcowania, co uniemożliwia integrację międzykulturową i asymilację ludności napływającej.²³⁴ Dlatego ważne są kompetencje z zakresu wielokulturowości nie tylko wśród urzędników czy osób, które pracują z azylantami i uchodźcami, ale wśród innych grup zawodowych, które stykają się z osobami z innych krajów i kultur.

Ważną rolę w integracji społecznej oraz integracji z rynkiem pracy odgrywają inicjatywy i organizacje pozarządowe w Unii Europejskiej. Realizują one zadania pomocowe, które skupiają się wokół edukacji społeczeństwa, interwencji humanitarnych, pomocy rozwojowej, dostępu do środków żywnościowych, ochrony praw człowieka, opracowywania standardów szkoleniowych dla służb granicznych, współpracy europejskiej w zakresie funkcji straży przybrzeżnej, prowadzeniu nieprzerwanego monitoringu sytuacji na granicach zewnętrznych państw unijnych oraz na morzu, walce z przemytem migrantów i wykorzystywaniem ich trudnego położenia, czy też ściślejszej współpracy w zakresie powrotów, readmisji i reintegracji.

Komisja Europejska zwraca szczególną uwagę na działania związane z tworzeniem wspólnej polityki migracyjnej i azylowej, która pomaga w procesie zarządzania kryzysem uchodźczym. Podejmowane działania dotyczą: ograniczenia nielegalnej migracji, zapewnienie ochrony osobom potrzebującym schronienia,

²³⁴ Pomiankowska-Wronka, A. (2015). Europa w obliczu wyzwań – dylematy wielokulturowości. s. 136. Dostęp: <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/getFile/26979>.

promowanie legalnej imigracji osób z kwalifikacjami niezbędnymi w Europie, zagwarantowanie swobodnego przepływu w strefie Schengen. Celem jest także skuteczniejsza ochrona granic zewnętrznych Unii poprzez zwiększenie finansowania oraz stopnia zaangażowania europejskiej agencji do spraw zarządzania granicami zewnętrznymi – Frontex. Skuteczne zarządzanie migracją wymaga nakładów finansowych. Polska otrzymuje wsparcie z Unii Europejskiej w zakresie lepszego zarządzania migracją i granicami z dwóch funduszy. Budżet na ten cel od 2015 r. wynosi 275,72 mln EUR (123,70 mln EUR z Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (AMIF – Asylum Migration And Integration Fund) oraz 152,02 mln EUR z Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ISF – Internal Security Fund))²³⁵.

Na przestrzeni kilkunastu lat zaobserwowano poprawę sytuacji na rynku pracy imigrantów w wielu krajach. Największy wzrost udziału pracujących imigrantów wystąpił w Polsce. W 2004 r. mniej niż jedna trzecia imigrantów pracowała, obecnie wskaźnik zatrudnienia jest na poziomie 70%. Duże zmiany nastąpiły również w Wielkiej Brytanii, Niemczech oraz na Słowacji i Węgrzech. W krajach Nordyckich, a także w Holandii, Francji, Szwecji, Niemczech oraz Belgii wskaźnik zatrudnienia imigrantów jest niższy niż ludności urodzonej w tych krajach. Są to też kraje, ze znacznym odsetkiem imigrantów w ogólnej liczbie ludności.

Pomimo pozytywnych zmian w wielu krajach problem integracji imigrantów z rynkiem pracy jest bardzo ważny i ciągle aktualny. Z jednej strony wzrósł udział pracujących imigrantów i równoważą oni niedobory pracowników na rynku pracy. Z drugiej strony, podejmują oni często prace niskopłatne, której warunki nie są atrakcyjne dla lokalnej ludności. Niskie dochody są przyczyną ubóstwa i wykluczenia społecznego wśród imigrantów i ich dzieci. Z badań wynika, że dzieci z rodzin imigranckich są też w większym stopniu narażone na przedwczesne opuszczenie systemu edukacji i pozostawanie bez pracy. W Hiszpanii i Czechach prawie co trzecia osoba w wieku 15-34 lata, mająca rodziców imigrantów nie uczy się i nie pracuje (zaliczani są do grupy tzw. NEET), w Grecji, Luksemburgu, na Łotwie i we Francji problem ten dotyczy co czwartej osoby. Wskaźnik NEET jest też wysoki we Włoszech, Belgii i Słowenii. Grupa młodzieży, która zaliczana jest do grupy NEET jest niejednorodna, tworzą je osoby, które z bardzo różnych przyczyn są poza sferą rynku pracy i edukacji. Ta różnorodności przyczyn, trudności w dotarciu do tej grupy młodzieży i długotrwałe konsekwencje tego

²³⁵ EC. (2019). Managing migration EU Financial Support of Poland, European Commission.

zjawiska stanowią o tym, że jest to ważny problem, którego nie udało się w rozwiązać i znaleźć skuteczne instrumenty aby przeciwdziałać jego skutkom.

Drugim ważnym problemem jest bezrobocie długookresowe wśród imigrantów. Prawie co drugi bezrobotnych imigrant w krajach Unii Europejskiej jest bez pracy ponad rok. Najwięcej, bo 71 % bezrobotnych imigrantów jest w Grecji. Bycie długotrwale bezrobotnym zmniejsza szanse na zatrudnienie, a jednocześnie powoduje ryzyko ubóstwa i zależność od systemu opieki społecznej rodziny imigranta. Ze względu na długotrwale negatywne konsekwencje zjawiska NEET wśród młodzieży z rodzin imigranckich oraz długotrwale pozostawanie bez pracy osób powyżej 35 roku życia, potrzebne są programy, które będą wspierały powrót na rynek pracy czy też naukę, bądź zdobywanie kwalifikacji przez imigrantów i ich dzieci.

Opodatkowanie pracy, obok prawnej ochrony zatrudnienia, płacy minimalnej, zasiłków dla bezrobotnych należy do instytucji, które wpływają na funkcjonowanie rynku pracy. W wielu krajach koszty pracy są bardzo wysokie i istnieje przekonanie, że niższe koszty pracy mogłyby wpłynąć na zwiększenie zatrudnienia pewnych grup, w tym imigrantów. Dotychczasowe wyniki badań nie dały jednoznacznych odpowiedzi, że obniżenie kosztów pracy powoduje wzrost zatrudnienia.

Z badań wynika, że najniższy poziom klina podatkowego był w krajach spoza Unii Europejskiej. W Europie najwyższy poziom klina podatkowego jest w Belgii oraz w Niemczech i we Francji. Są to też kraje w których poziom bezrobocia długookresowego jest bardzo wysoki, ponad połowa imigrantów jest bez pracy powyżej jednego roku. W Polsce poziom klina podatkowego jest na średnim poziomie. W analizowanym okresie największą zmienność klina podatkowego była w krajach pozaeuropejskich i w Holandii (zmniejszenie o 10 p.p. w porównaniu do 2004 r.).

Na podstawie przeprowadzonej analizy dotyczącej klina podatkowego i poziomu bezrobocia, zarówno w grupie imigrantów jak i rodzimej ludności i stwierdzono, że dodatni związek wystąpił tylko w kilku krajach: w Niemczech, Belgii, Luksemburgu, Irlandii oraz Hiszpanii. W krajach skandynawskich oraz we Francji i Słowenii, spadkowi klina podatkowego towarzyszył wzrost stopy bezrobocia imigrantów. Francja i kraje skandynawskie są to kraje w których udział imigrantów i uchodźców jest duży. Polska jest przykładem kraju, w którym zmiany klina podatkowego były silnie skorelowane ze spadkiem stopy bezrobocia ludności urodzonej w Polsce, natomiast związek ten był dużo słabszy w przypadku imigrantów. Jedną z przyczyn może być to, że osoby, które tracą pracę nie mają

praw do zasiłków dla bezrobotnych i decydują się one na migracje powrotne albo jeśli stają się bierne zawodowo mogą korzystać z zasiłków z pomocy społecznej, których poziom jest raczej niski porównaniu do cen wynajmu mieszkań i kosztów życia. Badania wskazują, że bardzo trudno w Polsce jest uzyskać zasiłek z pomocy społecznej zwłaszcza dla imigrantów spoza Unii Europejskiej.

Warunki pracy, a w tym różnice w wynagrodzeniach są czynnikiem powodującym migracje zagraniczne. Imigranci w krajach rozwiniętych często wykonują pracę poniżej swoich kwalifikacji i otrzymują najniższe wynagrodzenie, które jest prawnie przewidziane w danym kraju. Z analiz dotyczących minimalnego wynagrodzenia wynika, że udział minimalnego wynagrodzenia w medianie zarobków najniższy był w USA, a najwyższy w Turcji i Chile. Największy wzrost udziału płacy minimalnej nastąpił w Korei Południowej, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Portugalii oraz w Polsce. W krajach, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r. w ciągu ostatnich kilkunastu lat wzrósł poziom realnej płacy minimalnej. Pomimo znacznego wzrostu są one nadal znacznie niższe niż w Europie Zachodniej i dlatego też kraje takie jak Wielka Brytania, Niemcy, czy Holandia są popularnymi kierunkami emigracji, zwłaszcza z Polski.

Początkowo migracje z Polski były zjawiskiem charakterystycznym szczególnie dla grup specjalistów oraz osób z wyższym wykształceniem. Sieć światowych migracji w największym stopniu dotknęła polski sektor medyczny (biała emigracja). Jednak dość szybko można było również dostrzec wzrost zapotrzebowania za granicą na pracowników do wykonywania prac prostych, zwłaszcza w budownictwie czy usługach domowych. Z roku na rok maleje odsetek migrantów z Polski, którzy pracują poniżej swoich kwalifikacji, co należy uznać, za pozytywne zjawisko.

Z analizy danych dotyczących migracji Polaków wynika, że ponad 80% osób, które przebywały za granicą dłużej niż 3 miesiące, było w wieku produkcyjnym. Globalne trendy mówiące o rosnącym udziale kobiet w migracjach są zauważalne również na przykładzie Polski. Kobiety w wieku 20-34 lata stanowiły 51% migrantów w tej grupie wiekowej, a w grupie powyżej 60 roku życia udział był wyższy – 55%. Migranci z Polski, przebywający za granicą pochodzili najczęściej z miast (ponad 70% osób z miast wywodziło się z województw: dolnośląskiego, śląskiego, mazowieckiego, łódzkiego pomorskiego i zachodniopomorskiego). W województwach opolskim i śląskim 52% migrantów stanowiły osoby ze wsi.

Zauważalna jest też pewna specyfika migracji Polaków w zależności od wybieranych kierunków migracji. I tak na przykład do Wielkiej Brytanii najchętniej wyjeżdżają osoby zamieszkujące miasta, lepiej wykształcone i po

35 roku życia, natomiast do Niemiec najczęściej migrują osoby z małych miast i wsi, słabo wykształcone, młode – 65% to imigranci w wieku 18-35 lat. W związku ze złożonością procesów migracyjnych jak i ich uwarunkowań zaistniała realna potrzeba kształtowania polityk migracyjnych poszczególnych krajów.

W ostatnich latach w Polsce obserwujemy wzrost liczby osób, które uzyskały status uchodźcy. W 2019 r. było ich 1 281 osób (814 mężczyzn i 467 kobiet), czyli więcej o 57 % w stosunku do 2010 r. (815 osób).

W latach dziewięćdziesiątych stosunkowo mała liczba przyznawanych statusów uchodźców była związana z niewielką liczbą wniosków, to obecnie uważa się, że po 2010 r. że szanse na uzyskanie w Polsce status uchodźcy zmalały. W latach 2011-2016 uzyskiwało go zaledwie 2% wnioskujących w porównaniu do ponad 5% w latach dziewięćdziesiątych²³⁶.

Napływ uchodźców i imigrantów o nieuregulowanym statusie do Europy wymaga różnych działań i stosowanych instrumentów, które pozwalają zarządzać legalną i nieregulowaną migracją. Działania te i instrumenty skupiają się wokół: ochrony granic zewnętrznych UE, ale również „ochrony praw podstawowych gwarantowanych w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Karcie praw podstawowych UE”, czy umiejętnego rozdysponowania środków finansowych. W przyszłym długoterminowym budżecie UE na lata 2021–2027 Komisja Europejska proponuje blisko trzykrotne zwiększenie nakładów na migrację i zarządzanie granicami, co oznacza, wzrost budżetu od ostatniego okresu programowania z 13 mld EUR do 34,9 mld EUR ²³⁷. Działania skupiają się również wokół kwestii związanych ze zwalczaniem przemytu migrantów i wsparciem w sprawach związanych z powrotami i readmisją migrantów o nieuregulowanym statusie, którzy nie mają prawa wjazdu do UE lub pobytu na jej terytorium.

²³⁶ Górny, A., Grzymała-Moszczyńska, H., Klaus, W., Łodziński, S. (2017). Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje, Ekspertyza Komitetu Badań nad Migracjami PAN, Kraków, Warszawa, s. 27-35.

²³⁷ KE. (2018). Budżet UE: Komisja proponuje znaczące zwiększenie nakładów na ochronę granic i migrację. Dostęp: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_18_4106.

LITERATURA

- Apap, J., Radjenovic, A., Dobрева, A. (2019). Kwestia migracji. Polityki UE – działania dla obywateli, Dyrekcja ds. Analiz dla Posłów, Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego. Dostęp: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus04_pl.pdf.
- Austin, C., & Este, D. (2001). The working experiences of underemployed immigrant and refugee men. *Canadian Social Work Review / Revue Canadienne De Service Social*, 18(2), 213-229. Dostęp: www.jstor.org/stable/41669732.
- Bińkowski, J. (2017). Imigranci z Ukrainy ratunkiem dla polskiej demografii. s. 13. Dostęp: https://www.vistula.edu.pl/nauka-i-badania/wp-content/uploads/sites/4/2017/08/imigranci-wsparciem-na-ryнку_wyborcza-1.pdf.
- Bobrowska, A. (2013). Migracje Polaków po przystąpieniu do Unii Europejskiej, *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych* 2(10)/2013, Gdańsk.
- Boeri, T., van Ours, J. (2008). *The Economics of Imperfect Labor Market*, Princeton University Press.
- Bonin, H., Isphording, I.E., Krause-Pilatus, A., Lichter, A., Pester, N., Rinne, U. (2019). The German Statutory Minimum Wage and Its Effects on Regional Employment and Unemployment. IZA Policy Paper No. 145.
- Borjas, G.J. (1999). Immigration and Welfare Magnets, *Journal of Labor Economics*, University of Chicago Press, vol. 17(4).
- Bożyk, P. (2004). Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych, WSiP im. Łazarskiego, Warszawa.
- Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training, Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, Report by the Social Exclusion Unit, July 1999. Dostęp: <https://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf>.
- Bryceson, D., & Vuorela, U. (2002). Transnational Families in the Twenty-First Century. W: D. Bryceson, & U. Vuorela (Redaktorzy), *The Transnational Family. New European and Global Networks*. Oxford, New York: Berg.
- Brzozowski, J. (2011). Ekonomiczne teorie migracji międzynarodowych. Zeszyty Naukowe nr 855, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Brzozowski, J., Kaczmarczyk, P. (2014). Konsekwencje migracji poakcesyjnych z Polski dla kompetencji zawodowych i kulturowych polskiego społeczeństwa. Ekspertyzy Komitetu Badań Nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Cabańska, J. (2015). Uwarunkowania migracji ludności na jednolitym rynku europejskim na przykładzie nowych państw członkowskich Unii Europejskiej. Rozprawa doktorska. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Poznań. Dostęp: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/359874?id=359874>

- Castles, S., Miller, M.J. (2011). *Migracje we współczesnym świecie*. PWN. Warszawa.
- Cekiera, R. (2016). Biała emigracja- Polscy lekarze w sieci globalnych migracji. *Medium Gazeta Dolnośląskiej Izby Lekarskiej* www.medium.dilnet.wroc.pl.
- Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P. (2019). Polacy pracujący za granicą w 2018 r., raport z badań NBP. Departament Statystyki, Warszawa.
- Conte, A., Mazza, J. (2019). *Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU*. J.R.C., Ispra, JRC116591.
- CoS. (2019). How to set up a group. Dostęp: <https://cityofsanctuary.org/groups/how-do-i-set-up-a-group/>.
- Danilewicz, W. (2010). *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Białystok: TransHumana.
- Daveri, F., Tabellini, G. (1997). *Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries*. IGER Working Paper No. 122. Dostęp: <https://ssrn.com/abstract=52787> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.52787>.
- Desilver, D. (2016). Millions of young people in U.S. and EU are neither working nor learning. Dostęp: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/01/28/us-eu-neet-population/>.
- Dobele, L., Pilvere, I., Nipers, A. (2014). Theoretical Aspects Of Labour Taxes And Their Effects On The Labour Market. *Economic Science for Rural Development* No. 33, 2014.
- Dustmann, C., Fadlon, I. & Weiss, Y. (2010). Return Migration. Human Capital Accumulation and the Brain Drain. CReAM Discussion Paper Series. 13/10.
- Edo, A., Rapoport, H. (2019). Minimum wages and the labor market effects of immigration. *Labour Economics*, Vol: 61, Article 101753. Dostęp: DOI: 10.1016/j.labeco.2019.101753.
- Eisenstadt, S.N. (1953). *Analysis of Patterns of Immigration and Absorption of Immigration*, Population Studies nr 2.
- Encyklopedia PWN. (2019). Dostęp: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kompetencja-kulturowa:3924603.html>.
- Encyklopedia PWN (1997), Tom 4, Warszawa, s. 214. Dostęp: encyklopedia.pwn.pl.
- EASO. (2019). Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2018, June 2019, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/easo-annual-report-2018-web.pdf>.
- ESGiP. (2017). Europejska Straż Graniczna i Przybrzeżna: dziesięciotysięczny korpus do 2017 r., Dostęp: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/priorities/migracja/20190410IPR37530/europejska-straz-graniczna-i-przybrzezna-dziesieciotysieczny-korpus-do-2027>.

- Eurofound. (2012). NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Commission. (2019). Europejski program w zakresie migracji. Utrzymujący się brak stabilności i brak powodów do samozadowolenia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_18_3743.
- European Commission. (2019). Managing migration EU Financial Support of Poland, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information_en.
- European Commission. (2019). Schengen Area. European Commission Migration and Home Affairs. Dostęp: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en.
- Eurostat. (2016): Personal transfers in the EU 247. Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7762348/2-09122016-AP-EN/1d88f146-ffd0-4062-a25a-9e986f5125ab>.
- Eurostat. (2018): Personal transfers in the EU 177/2018-15, Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9376912/2-15112018-BP-EN.pdf/63ece99d-8609-4b46-bbd5-d0552149150b>.
- Eurostat. (2019). Emigration by age and sex updated on 25 February 2019; https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm8&lang=en.
- Eurostat. (2019). Immigration by age and sex updated on 30 April 2019; Dostęp: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm8&lang=en.
- Eurostat. (2019). Personal transfers in the EU Dostęp: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10218345/2-12112019-AP-EN.pdf/546eb17b-a29b-8998-c912-dc9a09946b0d>.
- Eurostat. (2019). Population on 1 January 2018 by age group, sex and citizenship. Dostęp: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm8&lang=en.
- Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained>.
- Eurostat. (2017). Migration and Migrant Population Statistics. Eurostat. Dostęp: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.
- Eurostat. (2019). Migration and migrant population statistics Dostęp: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.4_million_in_2017.

- Fandrejewska-Tomczyk, A. (red.). (2018). 50 milionów mieszkańców Polski. Konkretnie działania a nie tylko marzenia. Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Fundacja Warsaw Enterprise Institute, Warszawa 2018 pdf.
- Farrant, M., McDonald, A., Sriskandarajah, D. (2006). Migration and Development Opportunities and Challenges for Policymakers, IOM Migration Research Series, no. 22, Geneva W: Stadnik, A. (2012), Migracje międzynarodowe a kreowanie kapitału ludzkiego-wybrane problemy, Wyzwania gospodarki globalnej, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr. 31.
- Fedas, A., Siciarek, M., Olech, P. (2017), Model integracji imigrantów, Gdańsk, Wyd. Urząd Miejski w Gdańsku.
- Fehler, W., Cebul, K., Podgórska, R. (2017). Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich. Difin, Warszawa.
- FO. (2019). O nas, Fundacja Ocalenie. Dostęp: <https://ocalenie.org/pl/o-nas>.
- FPG. (2019). Kim jesteśmy, Fundacja Polska Gościnność. Dostęp: <http://polskagoscinnosc.org/kim-jestesmy/>.
- Gallagher, A. (2002). Trafficking, Smuggling and Human Rights: Tricks and Treats „Forced Migration Review” 12. Dostęp: www.fmreview.org/FMR_PDF/FMR12/fmr12.9.pdf.
- George, J.B. (2016). We Wanted Workers: Unraveling the Immigration Narrative. W. W. Norton & Company.
- Georgica, J.P. (2018). Polskie migracje w świetle procesów globalnych. PRESSCOM. Wrocław.
- Giulietti, C. (2015). Do minimum wages induce immigration?. IZA World of Labor 2015: 151. Dostęp: DOI: 10.15185/izawol.151.
- Góra, M., Radziwiłł, A., Sowa, A., Walewski, M. (2006). Tax Wedge and Skills: Case of Poland in International Perspective. No 64, CASE Network Reports, CASE-Center for Social and Economic Research.
- Górniak, J. (2015), Polski rynek pracy- wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010-2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa-Kraków.
- Górny, A., Grzymała-Moszczyńska, H., Klaus, W., Łodziński, S. (2017). Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje, Komitet Badań nad migracjami PAN, Kraków, Warszawa.
- Gruber, J. (1997). The Incidence of Payroll Taxation: Evidence from Chile. Journal of Labor Economics. University of Chicago Press, vol. 15(3), pt. 2.
- Grzebyk, P., Mikos-Skuza, E. (2018). Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.

- GUS. (2017). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004 – 2016, notatka informacyjna, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa.
- GUS. (2019). Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018. 15 listopada 2019 r. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2018,2,12.html>.
- Haldenwang, B.B. (1996), *Migration Processes. Systems and Policies. With Special Emphasis on South African International Migration*, Stellenbosch.
- Han, P. (2000). *Soziologie der Migration*, Lucius & Lucius, Stuttgart. W: Puchalska, K., Barwińska-Majdowicz, A. (2010). *Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Heckman, J., Pagés, C. (2003). *Law and Employment: Lessons from Latin America and the Caribbean*. NBER Working Paper No. 10129 December 2003. Dostęp: <https://www.nber.org/papers/w10129>.
- Infosecurity24. (2019). Frontex w nowej odsłonie. Do 2027 roku 10 tysięcy funkcjonariuszy. Dostęp: <https://www.infosecurity24.pl/nowy-frontex-do-2026-zdecydowanie-wieksze-sily-srodk-i-uprawnienia>.
- IOM. (2008). *World Migration Report. Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy*, Geneva W: Oziewicz, E., Michałowski, T. (2013): *Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze*. PWE, Warszawa.
- IOM. (2017). *Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond: Compilation of Available Data and Information: Reporting Period 2016*. IOM, Geneva. Available from http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf
- IOM. (2018): *World Migration Report*. Dostęp: https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf
- IOM. (2019). *World Migration Report 2018*. Dostęp: https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf
- IOM. n.d.b. *Mediterranean*. In: *Missing Migrants – Tracking Deaths Along Migratory Routes*. IOM, Geneva. Dostęp: <https://missingmigrants.iom.int/mediterranean>.
- Janeta, M. (2011). *Migranci a społeczność przyjmująca. Uwarunkowania strategii akulturacyjnych a kontakty ze społecznością przyjmującą*. *Studia Migracyjne. Przegląd Polonijny*. Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Polska Akademia Umiejętności. Dostęp: cejsh.icm.edu.pl.
- Janicki, W. (2007). *Przegląd teorii migracji ludności*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Vol. LXII/14 Sectio B*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

- Jarmołowicz, W., Knapińska, M. (2011). Współczesne teorie rynku pracy a mobilność i przepływy pracowników w dobie globalizacji, Zeszyty Naukowe nr 9, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. Kraków.
- Jaroszewicz, M., Małynowska, O. (2019). Najnowsza migracja z Ukrainy do Polski (nie)stały fenomen? Fundacja Batorego Warszawa.
- Kacperska, E. (2016). Międzynarodowe przepływy siły roboczej, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2016, nr 116, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kacprzak, M., Król, A. (2015). Kapitał ludzki na rynku pracy, Turystyka i Rozwój Regionalny 4, SGGW, Warszawa.
- Kaczmarczyk, P. (2006). Współczesne migracje zagraniczne Polaków - skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Bezrobocie work.pl, Warszawa.
- Kaczmarczyk, P., Okólski, M. (2005). Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa.
- Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2015). Winners and Losers Among Skilled Migrants: The Case of Post-Accession Polish Migrants to the UK. IZA Discussion Paper 9057, Bonn.
- Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2007). Współczesne migracje Polaków, Bezrobocie org.pl, Biuletyn nr 1/2007, Warszawa.
- Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2008). Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami. Bezrobocie org.pl, Fundacja Inicjatyw Społeczno- Ekonomicznych, Biuletyn nr. 3, Warszawa.
- Kaczmarczyk, P. (2019). Młodzi w dobie migracyjnej zmiany, W: Szafraniec K. (red.). Młodzi 2018: cywilizacyjne wyzwania: edukacyjne konieczności, Wyd. A PROPOS Serwis Wydawniczy Anna Sikorska-Michalak, Warszawa.
- Kawczyńska-Butrym, Z. (2008). Migracje – zmiany położenia społecznego W: Zięba, M. (red.). Migracja – wyzwanie XXI wieku, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin.
- Kenig-Witkowska, M.M. (2018). Unia Europejska jako podmiot świadczący pomoc humanitarną W: Grzebyk, P., Mikos-Skuza, E. (2018). Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kępińska, E. (2008). Migracje sezonowe z Polski do Niemiec. Mechanizmy rekrutacji, rola rodziny i zróżnicowanie według płci. Studia Migracyjne. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszaw.
- Klaus, W., Chrzanowska, A. (2007). Integracja i pomoc społeczna wobec uznanych uchodźców w Polsce. Wyniki badań aktowych. W: J. Frelak, W. Klaus, J. Wiśniewski (red.). Przystanek Polska. Analiza programów integracyjnych dla uchodźców, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.

- Kmieć, D. (2015). Zastosowanie modelu logitowego do analizy czynników wpływających na bezrobocie wśród ludności wiejskiej, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 2015, nr 110.
- Kmieć, D. (Klembowska, D.) (2009). Fundusz Pracy jako źródło finansowania zadań z zakresu promocji zatrudnienia. W: Żelazny R. (red.). *Koniunktura gospodarcza a funkcjonowanie rynków: praca zbiorowa*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej. Katowice.
- Kolbon, I. (2016). Mobilność społeczna w kontekście mobilności przestrzennej: awans, marginalizacja i degradacja społeczna polskich euro emigrantów, *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny* 1(159). Polska Akademia Nauk, Komitet Badań nad Migracjami.
- Komisja Europejska. (2018). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej i Rady, Sprawozdanie z postępów w realizacji Europejskiego programu w zakresie migracji, Bruksela, COM(2018) 250. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/PL/COM-2018-250-F1-PL-MAIN-PART-1.PDF>.
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28.07.1951r. (tzw. Konwencja Genewska) Ratyfikowana przez Polskę. Dz. U. z 1991r. nr 119, poz. 515.
- Kornstad, T., Skjerpen, K. (2017). Welfare Dependency Among Immigrants to Norway: A Panel Data Study of Transfer Shares, Immigration and Development. Tiago Neves Sequeira, IntechOpen, Dostęp: DOI: 10.5772/intechopen.71773.
- Kozioł, Ł. (2002). *Motywacja w pracy. Determinanty ekonomiczno-organizacyjne*. PWN, Warszawa-Kraków.
- Krause, E. (2016). Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic. *Problemy Profesjologii*, (2).
- Król, A. (2016). Koncepcje zarządzania kapitałem ludzkim w aspekcie procesu globalizacji i kształtowania kultury organizacji, *Zarządzanie. Teoria i Praktyka* nr 4. Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie.
- Kubisiak, A., Ganclerz, M., Pilichowska, B. (red.). (2017). *Migracje zarobkowe Polaków VII*, Work Service S.A. www.workservice.pl.
- Kulik, W. (2016). Specjaliści masowo wyjeżdżają z Polski. Dostęp: www.benchmark.pl/aktualnosci/specjalisci-wyjezdzaja-z-polski.html.
- Kuliński, W. (2015). Drenaż mózgów. Polska traci najwięcej specjalistów w Europie, www.wirtualnapolonia.com/2015/01/02/drenaz-mozgow-polska-traci-najwiecej-specjalistow-w-europie/.
- Loprest, P., Spaulding, S., Nightingale, D.S. (2019). Disconnected Young Adults: Increasing Engagement and Opportunity. RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 5(5).

- Lubiewski, P. (2018a). Nielegalna imigracja. Przeciwdziałanie. Aspekty instytucjonalne i prawne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, cz. 1. Szczytno.
- Lubiewski, P. (2018b). Nielegalna imigracja. Przeciwdziałanie. Aspekty instytucjonalne i prawne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, cz. 2. Szczytno.
- MacDonald, D. (2019). Under-employment: A crisis hangover, or something more?. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 234, OECD Publishing, Paris. Dostęp: <https://doi.org/10.1787/47123848-en>.
- Makulec, A. (2013). Konsekwencje migracji wysoko wykwalifikowanego kapitału ludzkiego dla krajów wysyłających i migrantów na przykładzie personelu medycznego, CMR Working Papers 61/119 www.migracje.uw.edu.pl.
- Małek, A. (2012). Donnedell'Est – opiekunki seniorów we Włoszech, Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny 1/.
- Martinsen, D.S., Rotger, G.P. (2017). The fiscal impact of EU immigration on the tax-financed welfare state: Testing the 'welfare burden' thesis. European Union Politics, Vol. 18(4).
- Michalak, K. (2012). Słownik Wikipedii. Obserwatorium żywej kultury – sieć badawcza. Dostęp: <http://ozkultura.pl/wpis/2762/4>.
- Migracje (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/wykresy/rok>
- Mioduszewska, M. (2008). Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. CMR Working Papers 36 (94). Warszawa
- Młodzi ludzie i młodzież bierna społecznie (tzw. Grupa NEET) w Europie: podstawowe ustalenia. Podsumowanie. (2012). Eurofound, Dublin. Dostęp: <https://www.eurofound.europa.eu/pl/publications/resume/2011/labour-market/young-people-and-neets-in-europe-first-findings-resume>.
- Młynarczuk-Sokołowska, A. (2012). Całozyciowa edukacja międzykulturowa jak wyzwanie dla społeczeństw kulturowo zróżnicowanych, Pogranicze, Studia Społeczne, Tom 20.
- Mobilna młodzież. Inicjatywa na rzecz uwolnienia potencjału młodzieży ku inteligentnemu, trwałemu i sprzyjającemu włączeniu społecznemu wzrostowi gospodarczemu w Unii Europejskiej. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2010. Dostęp: https://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_PL.pdf
- MPiPS. (2014). Obcokrajowcy na polskim rynku pracy (2014). Agencja Pracy EWL.
- MSW. (2012). Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania, Warszawa.
- MSWiA. (2018). Handel ludźmi w Polsce, raport za 2017 rok, Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi. Departament Analiz i Polityki Migracyjnej, Warszawa 2018.
- MSWiA. (2019). Polityka Migracyjna Polski, Projekt z dnia 10 czerwca 2019 r., Zespół do Spraw Migracji, Departament Analiz i Polityki Migracyjnej, pdf.

- Newsweek. (2015). Eurosieroty. Jaki wpływ na dziecko ma emigracja rodzica. Dostęp: <https://www.newsweek.pl/polska/eurosieroty-jaki-wplyw-na-dziecko-ma-emigracja-rodzica/sbwb2yz>.
- Nyklewicz, K. (2007). Segmentacja rynku pracy w Republice Federalnej Niemiec. Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP, Olsztyn.
- OECD. (2012). Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration 2012. OECD Publishing, Paris. Dostęp: <https://doi.org/10.1787/9789264171534-en>.
- OECD. (2013). International Migration Outlook 2013. OECD Publishing, Paris. Dostęp: https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2013-en.
- OECD. (2018). International Migration Outlook 2018. OECD Publishing, Paris. Dostęp: https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2018-en.
- OECD. (2019). International Migration and Displacement Trends and Policies Report to the G20. Dostęp: <https://www.oecd.org/migration/mig/G20-migration-and-displacement-trends-and-policies-report-2019.pdf>.
- OECD. (2019). Taxing Wages 2019. OECD Publishing, Paris. Dostęp: https://doi.org/10.1787/tax_wages-2019-en.
- OECD. (2019). International Migration Outlook 2019. OECD Publishing, Paris. Dostęp: <https://doi.org/10.1787/c3e35eec-en>.
- OECD. (2019). Inflation (CPI) (indicator). DOI: 10.1787/eee82e6e-en Dostęp: <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>
- OECD/EU. (2018). Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration. OECD Publishing, Paris/EU, Brussels. Dostęp: <https://doi.org/10.1787/9789264307216-en>.
- Okólski, M. (2005). Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy, teorie w encyklopedycznym zarysie, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Organiściak-Krzykowska, A., Machnis-Walasek, J. (2013). Powroty z emigracji zarobkowej do Polski Wschodniej. W: Organiściak-Krzykowska A., Kwiatkowski E., Machnis-Walasek J., Krajewska A., Piłat K., Pieńkowska-Kamieniecka S. (red.). Powroty z migracji wobec sytuacji na rynku pracy w Polsce. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Orrenius, P.M., Zavodny, M. (2008). The effect of minimum wages on immigrants' employment and earnings. *Industrial and Labor Relations Review* 61:4.
- Oziewicz, E. (2006). Przemiany we współczesnej gospodarce światowej, PWE, Warszawa.
- PAH. (2018). Niosę pomoc, Broszura edukacyjna dla nauczycieli i nauczycielek realizujących kampanię PAH. Dostęp: https://www.pah.org.pl/app/uploads/2018/05/2018_05_broszura_niose-pomoc.pdf.
- PAH. (2019). Quiz „Woda i Ja”. Dostęp: https://www.pah.org.pl/app/uploads/2019/03/2019_quiz-woda-i-ja-szko%c5%81a-ponadpodstawowa.pdf.

- PAH. (2019). Roczne sprawozdanie merytoryczne z działalności pożytku publicznego, PAH. Dostęp: <https://www.pah.org.pl/app/uploads/2019/07/Sprawozdanie-OPP-PAH-2018.pdf>.
- PAH. (2019). Zaangażuj się. Dostęp: <https://www.pah.org.pl/zaangazuj-sie/dla-szkol/>[dostęp].
- Palczyński, T. (2017). Wymiary analizy relacji międzykulturowych. W: red. M. Banaś, F. Czech, Relacje Międzykulturowe, Kulturoznawcze Czasopismo Naukowe, Instytut Studiów Międzykulturowych, Kraków, nr 1(1).
- Parlament Europejski. (2019). Migracja w Europie. Dostęp: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/priorities/migracja/20170629STO78632/migracja-w-europie>.
- Pina, A., Corluy, V., Verbis, G. (2015). Improving the labour market integration of immigrants in Belgium, Economics Department Working Papers No. 1195, OECD. Dostęp: [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP\(2015\)13&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=ECO/WKP(2015)13&docLanguage=En).
- Policja, Statystyka (2019). Handel ludźmi i przestępstwa okolo prostytutki. Dostęp: [http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludźmi-i-przest/50848,Handel-ludźmi-i-przestępstwa-okolo prostitutky](http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludźmi-i-przest/50848,Handel-ludźmi-i-przestępstwa-okolo prostytutki).
- Pomiankowska-Wronka, A. (2015). Europa w obliczu wyzwań – dylematy wielokulturowości, <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/getFile/26979>.
- Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31.01.1967 r. Ratyfikowane przez Polskę. Dz.U. z 1991 r. nr 119 poz. 517.
- Przytuła, S. (2017). Migracje międzynarodowe i ekspatriacja. Perspektywa indywidualna, organizacyjna, społeczno-kulturowa. Difin, Warszawa.
- Puchalska, K., Barwińska-Majdowicz, A. (2010). Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Ratajczak, M. (2014). Podróż ku międzykulturowości, Kultura-Historia-Globalizacja. Uniwersytet Wrocławski nr 15, s. 217. Dostęp: http://www.khg.uni.wroc.pl/files/13_KHG_15_ratajczak_t.pdf.
- Regeling vaststelling geraamde gemiddelde nominale premie voor 2019 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041455/2019-01-01#Opschrift>.
- RE-RUE. (2019). Nowy program strategiczny 2019 – 2024. Dostęp: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/>.
- Rudy, M. (2018). Rynek Zdrowia. Dostęp <http://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Premier-w-Polsce-brakuje-30-tys-lekarzy-to-dobry-przyklad-jak-bylysmys-drenowani-przez-Zachod,183595,14.html>.
- Rymarczyk, J. (red.). (2010). Międzynarodowe stosunki gospodarcze, PWE, Warszawa.

- Skoczek, M. (2010). Migracje międzynarodowe. W: Bąkiewicz, A., Żuławska, U. (red.). *Rozwój w dobie globalizacji*. PWE, Warszawa.
- Specjaliści wyjeżdżają z Polski Money, WSJ, Bank Światowy www.benchmark.pl/aktualnosci/specjalisci-wyjezdza-z-polski.html.
- Stadnik, A. (2012). Migracje międzynarodowe a kreowanie kapitału ludzkiego-wybrane problemy, Wyzwania gospodarki globalnej, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr 31.
- Stark, O. (2005). The New Economics of the Brain Drain. *World Economics* 6(2).
- Stark, O., Wang, Y. (2002). Inducing human capital formation: migration as a substitute for subsidies. *Journal of Public Economics*, Volume 86, Issue 1.
- Szcześniak, M., Rondon, G. (2011). Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie. *Psychologia Społeczna*.
- Tokarski, J. (1980). (red.): *Słownik wyrazów obcych*. PWN, Warszawa.
- Trevena, P. (2010). Degradacja? Koncepcje socjologiczne, percepcja społeczna a postrzeganie własnego położenia przez wykształconych migrantów pracujących za granicą poniżej kwalifikacji w: Grzymała-Kazłowska H., Kwiatkowska A., Roszak J. red. (2010). *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 r. Analiza socjologiczno-psychologiczna*, Nomos, Kraków.
- UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/uchodzczy/prawa-i-obowiazki/prawa/>.
- UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/pomoc-socjalna/system-pomocy-socjalnej/rodzaje-przyznawanej-pomocy/>.
- UDSC. (2019). Dostęp: <https://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne>.
- UDSC. (2019). Dostęp: <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/decyzje/widok/-wykresy/rok/>.
- UN. (1998). Recommendation on Statistics of International Migration, Statistical Papers Series M, No. 58, Rev.
- UN DESA. (2017). World Population Prospects: The 2017 Revision. United Nations, New York. Dostęp: <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/>.
- UN DESA. (2019). International Migration 2019. Dostęp: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationStock2019_Wallchart.pdf.
- UN DESA. (2019). UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx Dostęp: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/>.
- UNGC. (2017). Zagrożenie klęską głodu w Nigerii, Sudanie Południowym, Jemenie i Somalii. Dostęp: <https://ungc.org.pl/aktualnosci/zagrozenie-klaska-glodu-nigerii-sudanie-poludniowym-jemenie-somalii/>.

- UNHCR. (2016). Refugees and Migrants Sea Arrivals in Europe: Monthly Data Update, Geneva. Dostęp: <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/53447>.
- UNICEF. (2017). Klęska głodu w Sudanie Południowym. Dostęp: <https://www.unicef.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/Kleska-glodu-w-Sudanie-Poludniowym>.
- U.S. DOS. (2017). Trafficking in Persons Report. Dostęp: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/271339.pdf>.
- Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 1607.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej. Dz.U. 1990 nr 78 poz. 462.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2009 r., Nr 189, poz. 1472 z późniejszymi zmianami.
- Walczak, B. (2014). Dziecko, rodzina i szkoła wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do UE., Pedagogium. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych. Warszawa, s. 24. Dostęp: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_dziecko_rodzina_i_szkola_wobec_migracji_rodzicielskich_-_10_lat_po_akcesji_do_unii_europejskiej.pdf.
- WEI. (2019). Polska w europejskim kryzysie migracyjnym. Warsaw Enterprise Institute, Nowa Konfederacja, Warszawa.
- Winiarska, A. (2015). Przykłady partycypacji migrantów w miastach wielokulturowych, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, Dostęp: https://partycypacjaobywatelska.pl/wpcontent/uploads/2015/07/Aleksandra_Winiarska_migranci_a_partycypacja.pdf.
- Work Service. (2015). Migracje zarobkowe Polaków. Dostęp: <https://www.workservice.com/pl/>.
- Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy. Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2014. Dostęp: http://obserwatorium.mazowsze.pl/pliki/files/Raport_finalny_z_badania_NEET_okl.pdf.
- Zarządzenie nr 12 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2007 r. w sprawie utworzenia zespołu ds. Migracji §3 bip.kprm.gov.pl/kpr/bip-rady-ministrow/organy-pomocnicze/organy-pomocnicze-preze/201,Zespol-do-Spraw-Migracji.

SPIS TABEL

Tabela 1. Wybrane definicje migracji według kryteriów różnych dyscyplin naukowych	12
Tabela 2. Przyczyny migracji	17
Tabela 3. Skutki migracji	30
Tabela 4. Wymiary i kategorie analizy stosunków międzykulturowych	44
Tabela 5. Rodzaje wspólnot kulturowych	45
Tabela 6. Modele przystosowania w kontakcie kulturowym	46
Tabela 7. Odsetek osób migrujących na świecie do ogólnej populacji w latach 2000-2019 (w %)	49
Tabela 8. Liczba oraz udział międzynarodowego salda migrantów według kontynentów w latach 2000-2019 (w mln) i (w %)	50
Tabela 9. Roczna stopa zmian populacji migrantów według głównego obszaru, regionu, kraju, 2000-2019 (w %)	53
Tabela 10. Imigracja według obywatelstwa w krajach UE w 2017 r.	56
Tabela 11. Dynamika zmian wśród emigrantów na terenie UE w wybranych latach	61
Tabela 12. Saldo migracji na terenie Europy wg regionów i krajów w latach 1990 – 2019 .	64
Tabela 13. Międzynarodowe stado migrantów jako procent całkowitej populacji według głównych regionów i krajów, 1990-2019	65
Tabela 14. Wyniki pomiaru migracji w krajach UE w 2017 r.	67
Tabela 15. Transfery osobiste w UE w latach 2010-2018 (mld EUR)	71
Tabela 16. Transfery osobiste w UE z wyszczególnieniem na kraje członkowskie w 2017 r. (mln EUR)	74
Tabela 17. Wskaźnik zatrudnienia ludności urodzonej w kraju i za granicą w krajach OECD w 2004 i 2017 r. (w %)	80
Tabela 18. Stopa bezrobocia w 2004 i 2018 r. (w %)	83
Tabela 19. Bezrobocie długookresowe wśród imigrantów	84
Tabela 20. Wskaźnik NEET w 2017 r. w grupie ludności 15-34 lata (w %)	89
Tabela 21. Podatek dochodowy oraz składki na ubezpieczenie społeczne płacone przez pracowników i pracodawców w 2018 r. (oszacowane dla osoby bezdzietnej zarabiającej 100% średniego wynagrodzenia (jako % kosztów pracy))	94

Tabela 22. Klin podatkowy 2004-2018 – statystyki opisowe	96
Tabela 23. Współczynniki korelacji klina podatkowego i stopy bezrobocia (lata 2004-2018)	98
Tabela 24. Minimalne wynagrodzenie jako % mediany średniego wynagrodzenia	100
Tabela 25. Roczne płace minimalne (wg. PSN, w USD)	101
Tabela 26. Szacunek emigracji z Polski na pobyt czasowy w latach 2004-2016 (liczba osób przebywających za granicą w końcu roku)	107
Tabela 27. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy według płci i województw (stan na koniec 2016 r.)	110
Tabela 28. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy według miejsca zamieszkania przed wyjazdem i województw (stan na koniec 2016 r.)	111
Tabela 29. Polacy przebywający czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy wg. płci i grup wieku na koniec 2016 r.	113
Tabela 30. Uwarunkowania międzynarodowego przepływu ludności	121
Tabela 31. Struktura podstawowych typów zawodów migrantów w 2018 r. (w %)	123
Tabela 32. Pięć głównych obywatelstw osób ubiegających się o azyl (spoza UE), 2018 r. (wybrane kraje)	135
Tabela 33. Liczba wniosków o azyl złożonych w Polsce w 2015 r.	135
Tabela 34. Liczba wniosków o azyl złożonych w Polsce 2018 r.	136
Tabela 35. Liczba obywateli korzystających z pomocy KCIK	138
Tabela 36. Kraj pochodzenia i liczba ofiar według zestawień KCIK	138
Tabela 37. Handel ludźmi na terenie Polski w ujęciu statystycznym w latach 2004-2017	139
Tabela 38. Liczba osób, które uzyskały status uchodźcy w latach 2010-2019	146
Tabela 39. Struktura otrzymania statusu uchodźcy według krajów	147
Tabela 40. Zmiany w zakresie złożonych wniosków przez cudzoziemców	148
Tabela 41. Struktura rozpatrzeń wniosków cudzoziemców	148
Tabela 42. Złożone wnioski cudzoziemców w rozróżnieniu płci	148
Tabela 43. Kraje z najliczniejszą liczbą złożonych wniosków w Polsce	149
Tabela 44. Liczba wydanych decyzji w podziale na województwa	150

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Podział przyczyn migracji	16
Rysunek 2. Wymiary powiązań wielokulturowych	43
Rysunek 3. Międzynarodowi migranci według regionu SDG, w 2000 i 2019 r. (w mln)	50
Rysunek 4. Kraje o największej liczbie migracji w 2000, 2010 i 2019 r. (w mln)	51
Rysunek 5. Przepływy migracyjne w Europie w latach 2010 – 2018 (w tys.)	52
Rysunek 6. Skumulowana liczba imigrantów w Europie w latach 2000 – 2017 r. (w mln)	54
Rysunek 7. Liczba imigrantów w wybranych krajach europejskich w latach 2008-2017 (w tys.)	55
Rysunek 8. Imigranci w 2017 r. na 1000 mieszkańców	57
Rysunek 9. Rozkład osób imigrujących do krajów członkowskich Unii Europejskiej według posiadanego obywatelstwa w 2017 r.	57
Rysunek 10. Struktura imigrantów z krajów Unii Europejskiej według płci w 2017 r.	58
Rysunek 11. Struktura wiekowa imigrantów Unii Europejskiej w 2017 r. (w %)	59
Rysunek 12. Liczba nadanych obywatelstw państw członkowskich Unii Europejskiej imigrantom w latach 2010-2017	59
Rysunek 13. Dwadzieścia największych korytarzy migracyjnych z udziałem krajów europejskich (w mln)	69
Rysunek 14. Bilans transferów osobistych państw członkowskich Unii Europejskiej w 2018 r. (mln EUR)	72
Rysunek 15. Geograficzny podział transferów osobistych wysłanych z Unii Europejskiej w 2018 r.	73
Rysunek 16. Wskaźnikach nadmiernych kwalifikacji u pracowników urodzonych w kraju i za granicą w 2018 r. (w %)	78
Rysunek 17. Zmiana wskaźnika nadmiernych kwalifikacji wśród pracowników urodzonych za granicą w 2018 r. (2007=100, z wyjątkiem Australii 2014=100)	78
Rysunek 18. Typologia migrantów wg Drinkwatera, Eade' ai Garrapicha	105
Rysunek 19. Typy polskich migrantów wg P. Treveny	105
Rysunek 20. Trendy w migracjach światowych	106
Rysunek 21. Kierunki migracji z Polski	108

Rysunek 22. Dominujące tendencje migracyjne wśród województw w Polsce w latach 2014-2016	111
Rysunek 23. Tendencje migracyjne mieszkańców miast w Polsce	112
Rysunek 24. Struktura migrantów według wielkości miejscowości w której mieszkali w Polsce przed wyjazdem za granicę	113
Rysunek 25. Struktura migrantów według płci	114
Rysunek 26. Struktura migrantów według grup wiekowych	114
Rysunek 27. Specyfika migracji Polaków	116
Rysunek 28. Pożądany profil kompetencyjny migrantów z perspektywy pracodawców ...	119
Rysunek 29. Przepływ specjalistów na świecie	125
Rysunek 30. Struktura migrantów według wykształcenia w 2018 r.	128
Rysunek 31. Transferowalność doświadczenia migrantów zdobytego poza granicami kraju ojczystego	130
Rysunek 32. Instytucje i organizacje wspierające migrantów	153
Rysunek 33. Projekty realizowane przez PAH	154
Rysunek 34. Liczba konfliktów zbrojnych według regionów konfliktu	159
Rysunek 35. Aspekty pomocy Fundacji Polska Gościnność	165
 SPIS FOTOGRAFII	
Fotografia 1. Dostęp do wody w Syrii	156